

Regeringens proposition

2009/10:215

Mark- och miljödomstolar

Prop.
2009/10:215

Regeringen överlämnar denna proposition till riksdagen.

Stockholm den 14 april 2010

Mats Odell

Åsa Torstensson
(Miljödepartementet)

Propositionens huvudsakliga innehåll

Miljömålen, målen enligt plan- och bygglagen och fastighetsmålen har sinsemellan många likheter. I syfte att förenkla, samordna och effektivisera handläggningen och domstolsprövningen av dessa mål föreslås att det ska bildas fem nya domstolar. Till de nya domstolarna ska föras de mål som enligt nuvarande ordning handläggs i miljödomstol, huvuddelen av de mål enligt plan- och bygglagen som enligt nuvarande ordning handläggs i förvaltningsrätt och hos regeringen samt huvuddelen av de mål som enligt nuvarande ordning handläggs i fastighetsdomstol. De nya domstolarna ska benämnas mark- och miljödomstolar. De mål som handläggs i mark- och miljödomstolarna ska överklagas till den nuvarande Miljööverdomstolen. Till följd av reformen föreslås den domstolen byta namn till Mark- och miljööverdomstolen.

Enligt regeringens bedömning bör de nya mark- och miljödomstolarna vara belägna på de orter där de nuvarande miljödomstolarna ligger. Domkretsarna bör i stor utsträckning följa de nuvarande miljödomstolarnas domkretsar men bör vila på en administrativ indelningsgrund, dvs. med en indelning i län och kommun.

I propositionen föreslås också en ny lag om mark- och miljödomstolar, bl.a. med regler om forum och domstolarnas sammansättning. När det gäller handläggningen innebär förslaget att rättegångsbalkens regler som utgångspunkt ska gälla för de mål där mark- och miljödomstol utgör första instans, medan bestämmelserna i lagen (1996:242) om domstolsärenden som utgångspunkt ska gälla i de mål som har överklagats till en mark- och miljödomstol. Därutöver föreslås regler om prejudikatbildningen för de mål som ska handläggas i mark- och miljödomstolarna.

Ändringarna föreslås träda i kraft den 2 maj 2011.

Innehållsförteckning

1	Förslag till riksdagsbeslut	7
2	Lagtext	9
2.1	Lag om mark- och miljödomstolar	9
2.2	Lag om ändring i rättegångsbalken	15
2.3	Lag om ändring i jordabalken	16
2.4	Lag om ändring i miljöbalken	17
2.5	Lag om ändring i lagen (1929:405) med vissa föreskrifter angående tillämpningen här i riket av svensk-norska vattenrättskonventionen av den 11 maj 1929	26
2.6	Lag om ändring i ägofredslagen (1933:269)	27
2.7	Lag om ändring i lagen (1945:119) om stängselskydd för järnväg m.m.	30
2.8	Lag om ändring i lagen (1957:390) om fiskearrenden	31
2.9	Lag om ändring i lagen (1962:627) om vissa åtgärder för utnyttjande av vattenkraft vid krig m.m.	32
2.10	Lag om upphävande av lagen (1969:246) om domstolar i fastighetsmål	33
2.11	Lag om ändring i fastighetsbildningslagen (1970:988)	34
2.12	Lag om ändring i väglagen (1971:948)	38
2.13	Lag om ändring i expropriationslagen (1972:719)	39
2.14	Lag om ändring i lagen (1973:1084) om avveckling av vissa godmanskap för delägare i skifteslag	40
2.15	Lag om ändring i anläggningslagen (1973:1149)	41
2.16	Lag om ändring i lagen (1973:1150) om förvaltning av samfälligheter	42
2.17	Lag om ändring i lagen (1976:997) om vattenförbund	43
2.18	Lag om ändring i bostadsförvaltningslagen (1977:792)	44
2.19	Lag om ändring i lagen (1978:160) om vissa rörledningar	45
2.20	Lag om ändring i jordförvärvslagen (1979:230)	46
2.21	Lag om ändring i skogsvårdslagen (1979:429)	47
2.22	Lag om ändring i lagen (1980:307) om skyldighet för utländska kåranden att ställa säkerhet för rättegångskostnader	48
2.23	Lag om ändring i lagen (1985:620) om vissa torvfyndigheter	50
2.24	Lag om ändring i lagen (1987:11) om exploateringssamverkan	51
2.25	Lag om ändring i lagen (1988:97) om förfarandet hos kommunerna, förvaltningsmyndigheterna och domstolarna under krig eller krigsfara m.m.	52
2.26	Lag om ändring i lagen (1988:950) om kulturminnen	53

2.27	Lag om ändring i minerallagen (1991:45).....	54
2.28	Lag om ändring i bostadsrättslagen (1991:614)	55
2.29	Lag om ändring i ellagen (1997:857)	56
2.30	Lag om ändring i lagen (1998:811) om införande av miljöbalken.....	57
2.31	Lag om ändring i lagen (1998:812) med särskilda bestämmelser om vattenverksamhet.....	59
2.32	Lag om ändring i lagen (1998:813) om införande av lagen med särskilda bestämmelser om vattenverksamhet.....	61
2.33	Lag om ändring i lagen (1999:381) om åtgärder för att förebygga och begränsa följderna av allvarliga kemikalieolyckor	62
2.34	Lag om ändring i lagen (2004:875) om särskild förvaltning av vissa elektriska anläggningar	63
2.35	Lag om ändring i lagen (2004:1199) om handel med utsläppsrätter	64
2.36	Lag om ändring i naturgaslagen (2005:403).....	65
2.37	Lag om ändring i lagen (2009:724) om nationella minoriteter och minoritetsspråk.....	66
2.38	Lag om ändring i lagen (2009:1326) om ändring i miljöbalken.....	67
2.39	Lag om ändring i plan- och bygglagen (2010:000)	68
2.40	Lag om ändring i lagen (2010:000) om utnämning av ordinarie domare.....	74
2.41	Lag om ändring i lagen (2010:000) om ansvar och ersättning vid radiologiska olyckor	75
2.42	Lag om ändring i lagen (2010:000) om ändring i fastighetsbildningslagen (1970:988).....	76
3	Ärendet och dess beredning	78
4	Behovet av en översyn	79
5	Den framtida överprövningen av mål och ärenden enligt plan- och bygglagen	80
5.1	En överprövning hos miljödomstol	80
5.2	En begränsad överprövning av detaljplaner och områdesbestämmelser.....	86
5.3	Samordning av prövningen mellan 11 och 13 kap. plan- och bygglagen.....	89
6	Prövningen av ansökningsmål.....	92
6.1	Prövningen av A- och vattenverksamheter.....	92
6.2	Prövningen av B-verksamheter	95
7	Samorganisation av miljödomstolarna och fastighetsdomstolarna.....	98
7.1	Nuvarande ordning	98
7.2	Tidigare reformer och reformförslag	100
7.3	En sammanslagning av fastighetsdomstolarna och miljödomstolarna.....	102

7.3.1	Fastighetsdomstolarna och miljödomstolarna läggs samman	102
7.3.2	Undantag från samorganisationen	104
7.3.3	Överklagande av arrendenämnds beslut	106
8	Nya mark- och miljödomstolar	107
9	Lokalisering och indelning i domsområden	108
9.1	Gällande ordning	108
9.2	Överväganden och bedömningar	110
9.2.1	Lokalisering	110
9.2.2	Indelning i domsområden	113
10	De processuella reglerna samlas i en ny lag	116
11	Domstolarnas sammansättningsregler	117
11.1	Nuvarande ordning	117
11.1.1	Miljödomstol	117
11.1.2	Fastighetsdomstol	118
11.1.3	Allmän förvaltningsdomstols sammansättning i mål enligt plan- och bygglagen samt regeringens prövning av planärenden	120
11.2	Överväganden och förslag	121
11.2.1	Utgångspunkter	121
11.2.2	Benämningen på domstolarnas experter	121
11.2.3	Utnämningar m.m.	123
11.2.4	De tekniska rådens och de särskilda ledamöternas kompetens	125
11.2.5	Nämndemäns medverkan	126
11.2.6	Mer flexibla sammansättningsregler	128
11.2.7	Särskilt om ensamdomarbehörighet	136
11.2.8	Förhinder för ledamot i mark- och miljödomstol	138
12	Allmänna bestämmelser	139
12.1	Forumbestämmelser	139
12.2	Överlämnande av mål mellan mark- och miljödomstolar, m.m.	142
12.3	Högre rätts prövning av mark- och miljödomstolarnas inbördes behörighet	144
12.4	Förening av mål med blandade grunder	145
12.5	Undersökning på platsen	147
12.6	Syn på stället	148
12.7	Omröstningsregler	150
12.8	Skyldighet för statliga myndigheter och kommuner att låna ut lokaler	150
13	Handläggningen i mark- och miljödomstolarna	151
13.1	Nuvarande ordning	151
13.2	Handläggningsregler för mark- och miljödomstolarna ..	154
13.2.1	Förfarandet i mål och ärenden där mark- och miljödomstol är första instans	154

13.2.2	Förfarandet i mål som överklagas till mark- och miljödomstol.....	158
13.2.3	Närmare om ärendelagens tillämplighet i överklagade mål.....	167
13.3	Prejudikatbildning	173
13.3.1	Nuvarande ordning	173
13.3.2	Överväganden och förslag	174
14	Konsekvenser	183
15	Ikraftträdande och övergångsbestämmelser	187
16	Författningskommentar	189
16.1	Allmänt om förslagen till lagändringar.....	189
16.2	Förslaget till lag om mark- och miljödomstolar	189
16.3	Förslaget till lag om ändring i rättegångsbalken.....	209
16.4	Förslaget till lag om ändring i jordabalken.....	210
16.5	Förslaget till lag om ändring i miljöbalken.....	210
16.6	Förslaget till lag om ändring i lagen (1929:405) med vissa föreskrifter angående tillämpningen här i riket av svensk-norska vattenrättskonventionen av den 11 maj 1929	217
16.7	Förslaget till lag om ändring i ägofredslagen (1933:269)	217
16.8	Förslaget till lag om ändring i lagen (1957:390) om fiskearrenden	218
16.9	Förslaget till lag om upphävande av lagen (1969:246) om domstolar i fastighetsmål	219
16.10	Förslaget till lag om ändring i fastighetsbildningslagen (1970:988).....	219
16.11	Förslaget till lag om ändring i expropriationslagen (1972:719)	222
16.12	Förslaget till lag om ändring i lagen (1973:1084) om avveckling av vissa godmanskap för delägare i skifteslag.....	223
16.13	Förslaget till lag om ändring i lagen (1973:1150) om förvaltning av samfälligheter.....	223
16.14	Förslaget till lag om ändring i lagen (1976:997) om vattenförbund.....	224
16.15	Förslaget till lagen om ändring i skogsvårdslagen (1979:429)	224
16.16	Förslaget till lag om ändring i lagen (1980:307) om skyldighet för utländska kåranden att ställa säkerhet för rättegångskostnader	225
16.17	Förslaget till lag om ändring i lagen (1987:11) om exploateringssamverkan	226
16.18	Förslaget till lag om ändring i lagen (1988:97) om förfarandet hos kommunerna, förvaltningsmyndigheterna och domstolarna under krig och krigsfara m.m.	226
16.19	Förslaget till lag om ändring i lagen (1998:811) om införande av miljöbalken.....	227

16.20	Förslaget till lag om ändring i lagen (1998:812) med särskilda bestämmelser om vattenverksamhet.....	227
16.21	Förslaget till lag om ändring i lagen (1999:381) om åtgärder för att förebygga och begränsa följderna av allvarliga kemikalieolyckor.....	229
16.22	Förslaget till lag om ändring i lagen (2004:1199) om handel med utsläppsätter.....	229
16.23	Förslaget till lag om ändring i lagen (2009:724) om nationella minoriteter och minoritetsspråk.....	230
16.24	Förslaget till lag om ändring i lagen (2009:1326) om ändring i miljöbalken	230
16.25	Förslaget till lag om ändring i plan- och bygglagen (2010:000).....	231
16.26	Förslaget till lag om ändring i lagen (2010:000) om utnämning av ordinarie domare.....	238
16.27	Förslaget till lag om ändring i lagen (2010:000) om ansvar och ersättning vid radiologiska olyckor.....	238
16.28	Förslaget till lag om ändring i lagen (2010:000) om ändring i fastighetsbildningslagen.....	239
Bilaga 1	Sammanfattning av Miljöprocessutredningens betänkande En ny instansordning för mål enligt plan- och bygglagen (SOU 2007:111).....	241
Bilaga 2	Lagförslag från Miljöprocessutredningens betänkande En ny instansordning för mål enligt plan- och bygglagen (SOU 2007:111).....	244
Bilaga 3	Sammanfattning av Miljöprocessutredningens betänkande Miljödomstolarna – domkretsar, lokalisering och handlägningsregler (SOU 2008:31)	254
Bilaga 4	Remissinstanser för Miljöprocessutredningens betänkanden En ny instansordning för mål enligt plan- och bygglagen (SOU 2007:111) och Miljödomstolarna – domkretsar, lokalisering och handlägningsregler (SOU 2008:31).....	261
Bilaga 5	Sammanfattning av Miljöprocessutredningens betänkande Miljöprocessen (SOU 2009:10).....	263
Bilaga 6	Lagförslag från Miljöprocessutredningens betänkande Miljöprocessen (SOU 2009:10).....	271
Bilaga 7	Remissinstanser för Miljöprocessutredningens betänkande Miljöprocessen (SOU 2009:10).....	425
Bilaga 8	Lagförslagen i remissutkastet	426
Bilaga 9	Förteckning över remissinstanserna till remissutkastet	437
Bilaga 10	Lagrådsremissens lagförslag.....	438
Bilaga 11	Lagrådets yttrande	505
	Utdrag ur protokoll vid regeringssammanträde den 14 april 2010	510
	Rättsdatablad	511

1 Förslag till riksdagsbeslut

Regeringen föreslår att riksdagen antar regeringens förslag till

1. lag om mark- och miljödomstolar,
2. lag om ändring i rättegångsbalken,
3. lag om ändring i jordabalken,
4. lag om ändring i miljöbalken,
5. lag om ändring i lagen (1929:405) med vissa föreskrifter angående tillämpningen här i riket av svensk-norska vattenrättskonventionen av den 11 maj 1929,
6. lag om ändring i ägofredslagen (1933:269),
7. lag om ändring i lagen (1945:119) om stängselskydd för järnväg m.m.,
8. lag om ändring i lagen (1957:390) om fiskearronden,
9. lag om ändring i lagen (1962:627) om vissa åtgärder för utnyttjande av vattenkraft vid krig m.m.,
10. lag om upphävande av lagen (1969:246) om domstolar i fastighetsmål,
11. lag om ändring i fastighetsbildningslagen (1970:988),
12. lag om ändring i väglagen (1971:948),
13. lag om ändring i expropriationslagen (1972:719),
14. lag om ändring i lagen (1973:1084) om avveckling av vissa godmanskap för delägare i skifteslag,
15. lag om ändring i anläggningslagen (1973:1149),
16. lag om ändring i lagen (1973:1150) om förvaltning av samfälligheter,
17. lag om ändring i lagen (1976:997) om vattenförbund,
18. lag om ändring i bostadsförvaltningslagen (1977:792),
19. lag om ändring i lagen (1978:160) om vissa rörledningar,
20. lag om ändring i jordförvärvslagen (1979:230),
21. lag om ändring i skogsvårdslagen (1979:429),
22. lag om ändring i lagen (1980:307) om skyldighet för utländska käranden att ställa säkerhet för rättegångskostnader,
23. lag om ändring i lagen (1985:620) om vissa torvfyndigheter,
24. lag om ändring i lagen (1987:11) om exploateringssamverkan,
25. lag om ändring i lagen (1988:97) om förfarandet hos kommunerna, förvaltningsmyndigheterna och domstolarna under krig eller krigsfara m.m.,
26. lag om ändring i lagen (1988:950) om kulturminnen,
27. lag om ändring i minerallagen (1991:45),
28. lag om ändring i bostadsrättslagen (1991:614),
29. lag om ändring i ellagen (1997:857),
30. lag om ändring i lagen (1998:811) om införande av miljöbalken,
31. lag om ändring i lagen (1998:812) med särskilda bestämmelser om vattenverksamhet,
32. lag om ändring i lagen (1998:813) om införande av lagen med särskilda bestämmelser om vattenverksamhet,
33. lag om ändring i lagen (1999:381) om åtgärder för att förebygga och begränsa följderna av allvarliga kemikalieolyckor,

- 34. lag om ändring i lagen (2004:875) om särskilda förvaltningar av vissa elektriska anläggningar,
- 35. lag om ändring i lagen (2004:1199) om handel med utsläppsrätter,
- 36. lag om ändring i naturgaslagen (2005:403),
- 37. lag om ändring i lagen (2009:724) om nationella minoriteter och minoritetsspråk,
- 38. lag om ändring i lagen (2009:1326) om ändring i miljöbalken,
- 39. lag om ändring i plan- och bygglagen (2010:000),
- 40. lag om ändring i lagen (2010:000) om utnämning av ordinarie domare,
- 41. lag om ändring i lagen (2010:000) om ansvar och ersättning vid radiologiska olyckor,
- 42. lag om ändring i lagen (2010:000) om ändring i fastighetsbildningslagen.

2 Lagtext

Regeringen har följande förslag till lagtext.

2.1 Lag om mark- och miljödomstolar

1 kap. Inledande bestämmelser

1 § Denna lag gäller handläggningen av mål och ärenden i mark- och miljödomstol och Mark- och miljööverdomstolen samt sådan handläggning i Högsta domstolen som följer av bestämmelser i denna lag.

Regeringen meddelar föreskrifter om vilka tingsrätter som ska vara mark- och miljödomstolar samt om mark- och miljödomstolarnas domsområden.

Mark- och miljööverdomstol är Svea hovrätt.

2 § En mark- och miljödomstols domar och beslut får överklagas till Mark- och miljööverdomstolen, om inte annat är föreskrivet.

Mark- och miljööverdomstolens domar och beslut får överklagas till Högsta domstolen, om inte annat är föreskrivet.

3 § En mark- och miljödomstol handlägger mål och ärenden enligt det som föreskrivs i miljöbalken, fastighetsbildningslagen (1970:988), plan- och bygglagen (2010:000) och annan lag.

Ett mål eller ärende vid en mark- och miljödomstol inleds genom

1. en ansökan om stämning eller en annan ansökan till mark- och miljödomstolen, eller

2. att en förvaltningsmyndighets eller en kommuns beslut överklagas till mark- och miljödomstolen.

2 kap. Domstolarna och deras sammansättning

1 § I mark- och miljödomstol och Mark- och miljööverdomstolen ska det finnas lagfarna domare och tekniska råd.

I mark- och miljödomstolen dömer också särskilda ledamöter.

2 § Ett tekniskt råd ska ha teknisk eller naturvetenskaplig utbildning och erfarenhet av sådana sakfrågor som domstolen prövar.

En särskild ledamot ska ha erfarenhet av sådana sakfrågor som faller inom Naturvårdsverkets, Boverkets eller Lantmäteriets verksamhetsområde eller av industriell, kommunal eller areell verksamhet.

3 § I lagen (2010:000) om utnämning av ordinarie domare finns bestämmelser om utnämning av tekniska råd.

Regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer anställer vikarie för tekniska råd samt förordnar de särskilda ledamöterna i mark- och miljödomstol.

Regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer utser vilka av de lagfarna domarna i tingsrätt och Svea hovrätt som ska tjänstgöra i mark- och miljödomstol respektive Mark- och miljööverdomstolen.

4 § I mål eller ärende där mark- och miljödomstolen är första instans ska rätten vid huvudförhandling eller sammanträde bestå av en lagfaren domare, som är rättens ordförande, ett tekniskt råd och två särskilda ledamöter. En av de särskilda ledamöterna ska ha erfarenhet av sådana sakfrågor som faller inom Naturvårdsverkets, Boverkets eller Lantmäteriets verksamhetsområde. Den andra särskilda ledamoten ska ha erfarenhet av industriell, kommunal eller areell verksamhet eller av sådana sakfrågor som faller inom nämnda förvaltningsmyndigheters verksamhetsområden. I stället för en av de särskilda ledamöterna får ytterligare en lagfaren domare eller ett tekniskt råd ingå i rätten, om målets eller ärendets beskaffenhet föranleder det.

Första stycket gäller också när ett mål eller ärende avgörs i sak utan huvudförhandling eller sammanträde, om inte rätten finner att det är tillräckligt med ordföranden och ett tekniskt råd och parterna samtycker till det eller målet eller ärendet är av enkel beskaffenhet.

Utöver vad som sägs i första stycket får ytterligare en eller två ledamöter ingå i rätten. Utökas rätten med två ledamöter ska den ena ledamoten vara lagfaren domare och den andra tekniskt råd eller särskild ledamot.

5 § I mål och ärenden där mark- och miljödomstolen är första instans får rätten vid annan handläggning än som avses i 4 § bestå av en lagfaren domare. Detsamma gäller vid huvudförhandling i fall som avses i 1 kap. 3 a § andra och tredje styckena rättegångsbalken. Om det finns skäl för det får rättens sammansättning utökas med en lagfaren ledamot eller ett tekniskt råd.

Det som föreskrivs i första stycket första meningen gäller också i mål om utdömmande av vite på särskild talan av myndighet.

6 § I mål som har överklagats till mark- och miljödomstolen ska, om inte annat följer av andra eller tredje stycket eller 7 §, rätten vid avgörande i sak bestå av en lagfaren domare, som är rättens ordförande, och ett tekniskt råd.

I stället för det tekniska rådet får ytterligare en lagfaren domare ingå i rätten, om målets beskaffenhet föranleder det. Om målets svårighetsgrad eller omfattning föranleder det, får rätten ha den sammansättning som enligt 4 § gäller vid huvudförhandling.

Vid avgörande i sak av en tillståndsfråga enligt miljöbalken ska rätten ha den sammansättning som enligt 4 § gäller vid huvudförhandling, om målet inte är av enkel beskaffenhet.

7 § I mål som har överklagats till mark- och miljödomstolen får rätten vid annan handläggning än som avses i 6 § bestå av en lagfaren domare. Detsamma gäller vid avgörande i sak av sådana mål som är av enkel beskaffenhet, utom i de fall som avses i 6 § tredje stycket.

8 § Om det i rätten ska ingå andra än lagfarna domare, bestämmer rättens ordförande med hänsyn till de frågor som prövas i målet och med iakttagande av vad som föreskrivs i 4 § första stycket om de särskilda ledamöterna vilka som ska ingå i rätten.

9 § Om mark- och miljödomstolen består av fler än två ledamöter och en av ledamöterna får förhinder sedan huvudförhandling eller motsvarande handläggning har påbörjats, är rätten ändå domför om en av de kvarvarande ledamöterna är lagfaren domare.

10 § I mål som har överklagats till Mark- och miljööverdomstolen ska rätten bestå av minst fyra ledamöter, av vilka minst tre ska vara lagfarna domare. Minst fyra lagfarna domare ska dock alltid delta i rätten, om tre lagfarna domare har ingått i rätten i mark- och miljödomstolen. Om en av de lagfarna domarna får förhinder sedan huvudförhandling eller annan handläggning har påbörjats, är rätten ändå domför. Fler än fem ledamöter får inte delta. Tekniskt råd ska alltid ingå i rätten, om det inte är uppenbart obehövligt. En av de lagfarna domarna ska vara rättens ordförande.

Vid behandling av frågor om prövningstillstånd ska Mark- och miljööverdomstolen bestå av tre lagfarna domare. Ett tekniskt råd får dock ingå i rätten i stället för en av de lagfarna domarna.

Om det i rätten ska ingå andra än lagfarna domare bestämmer rättens ordförande med hänsyn till de frågor som prövas i målet vilka som ska ingå.

Vid avskrivning efter återkallelse får rätten bestå av en lagfaren domare.

11 § I fråga om åtgärder som avser endast beredningen av ett mål eller ärende tillämpas 1 kap. 3 e § rättegångsbalken i en mark- och miljödomstol och 2 kap. 4 § femte och sjätte styckena rättegångsbalken i Mark- och miljööverdomstolen.

3 kap. Allmänna bestämmelser

1 § Mål om utövande av miljöfarlig verksamhet, vattenverksamhet, vattenanläggningar och ersättning vid vattenverksamhet samt om utdömmande av vite enligt miljöbalken efter särskild ansökan av myndighet prövas av den mark- och miljödomstol inom vars område verksamheten i huvudsak bedrivs, har bedrivits eller kommer att bedrivs. Mål om utövande av verksamhet vid anläggningar som ingår i ett sammanhängande system för hantering, bearbetning, lagring och slutförvaring av använt kärnbränsle eller kärnavfall prövas av den mark- och miljödomstol inom vars område någon av anläggningarna ligger eller är avsedd att ligga.

Mål om ersättning vid skada eller intrång enligt 28 kap. 2–5 §§ miljöbalken och vid ingripande av det allmänna enligt miljöbalken prövas av den mark- och miljödomstol inom vars område skadan eller intrånget i huvudsak har inträffat eller kommer att inträffa.

Mål om ersättning för miljöskador enligt 32 kap. miljöbalken prövas av den mark- och miljödomstol inom vars område den skadegörande verksamheten i huvudsak bedrivs eller har bedrivits. Den som bedriver eller avser att bedriva en verksamhet som kan medföra en sådan skada som

avses i 32 kap. 3 § miljöbalken kan begära prövning av ersättningsfrågan vid den mark- och miljödomstol inom vars område verksamheten i huvudsak bedrivs eller kommer att bedrivs.

Mål om utdömande av vite enligt plan- och bygglagen (2010:000) efter särskild ansökan av myndighet prövas av den mark- och miljödomstol inom vars område myndigheten ligger.

Mål som har överklagats till mark- och miljödomstol prövas av den mark- och miljödomstol inom vars område förvaltningsmyndigheten eller kommunen som först har prövat ärendet ligger, om inte annat följer av bestämmelser som avses i sjätte stycket.

Särskilda bestämmelser om vilken mark- och miljödomstol som är behörig finns i annan lag.

2 § En mark- och miljödomstol får för gemensam handläggning lämna över ett mål eller ärende till en annan mark- och miljödomstol, om det vid den andra mark- och miljödomstolen finns ett mål eller ärende som har nära samband med det förstnämnda målet eller ärendet och ett överlämnande kan ske utan avsevärd olägenhet för någon part. En mark- och miljödomstol får också överlämna ett mål eller ärende till en annan mark- och miljödomstol, om den andra mark- och miljödomstolen tidigare har prövat ett ansökningsmål som avsåg samma verksamhet som det förstnämnda målet eller ärendet.

Överlämnande av ett mål eller ärende mellan mark- och miljödomstolar får också ske om det annars finns särskilda skäl och det kan ske utan avsevärd olägenhet för någon part.

Överlämnande får inte ske om ett sådant beslut har fattats som avses i 5 kap. 2 § expropriationslagen (1972:719).

Ett mål eller ärende får inte överlämnas enligt första eller andra stycket, om den andra domstolen motsätter sig överlämnandet.

3 § Frågor om mark- och miljödomstolarnas inbördes behörighet får inte självmant tas upp av högre rätt.

4 § Om det är lämpligt får rätten uppdra åt en eller flera ledamöter att göra en undersökning på platsen. Parterna ska ges tillfälle att vara närvarande vid en sådan undersökning. Vid undersökningen ska protokoll föras.

En undersökning som gäller en fråga av teknisk art får inte läggas till grund för dom eller beslut utan att parterna har getts tillfälle att yttra sig över undersökningen. Detta gäller dock inte om undersökningen i endast oväsentlig utsträckning avviker från vad som har framkommit tidigare i målet.

5 § Mark- och miljödomstolen ska hålla syn på stället, om det behövs.

6 § Vid omröstning ska först de lagfarna domarna säga sin mening, därefter de tekniska råden och sist de särskilda ledamöterna. I fråga om omröstning gäller i övrigt 16 kap. rättegångsbalken.

7 § Statliga myndigheter och kommuner är skyldiga att utan ersättning till domstolarna låna ut de lokaler som domstolarna behöver för sina

sammanträden, förutsatt att lokalerna inte är upptagna för sina huvudsakliga ändamål. Upplåtaren har dock rätt till ersättning för de särskilda kostnader som sammanträdet medför.

4 kap. Handläggningen av mål och ärenden där mark- och miljödomstol är första instans

1 § I mål där mark- och miljödomstol är första instans tillämpas vad som är föreskrivet om tvistemål i allmän domstol, om inte annat föreskrivs i denna lag eller annan lag.

Vid handläggningen av ärenden i första instans tillämpas lagen (1996:242) om domstolsärenden.

2 § I mål om viten tillämpas, i stället för 1 § första stycket, bestämmelserna i 5 kap. 1–4 §§.

5 kap. Handläggningen av mål som har överklagats till mark- och miljödomstol

1 § I mål som har överklagats till mark- och miljödomstol tillämpas lagen (1996:242) om domstolsärenden, om inte annat föreskrivs i denna lag eller annan lag.

Följande bestämmelser i lagen om domstolsärenden ska inte tillämpas:

- 11 § om förvaltningsmyndighet som motpart,
- 26 § första stycket om säkerhetsåtgärder,
- 32 § om rättegångskostnadsansvar, och
- 34 och 35 §§ om omprövning.

2 § Om en enskild överklagar en förvaltningsmyndighets avgörande är den förvaltningsmyndighet som först beslutat i saken motpart till den enskilde sedan handlingarna i målet överlämnats till mark- och miljödomstolen, om inte annat är särskilt föreskrivet.

I mål om planer enligt plan- och bygglagen (2010:000) är kommunen den enskildes motpart.

Det som föreskrivs i första stycket gäller inte när det är en lantmäterimyndighets beslut som har överklagats eller när en ideell förening eller en annan juridisk person som avses i 16 kap. 13 § miljöbalken har överklagat.

3 § Vid tillämpning av 15 och 18 §§ lagen (1996:242) om domstolsärenden ska sakägare och annan mot vilken åtgärd ifrågasätts anses som motparter.

4 § Ett avgörande av saken i målet sker genom dom. Domen ska undertecknas av de lagfarna domare som har deltagit i avgörandet.

5 § Domar och beslut av Mark- och miljööverdomstolen i mål som har överklagats till mark- och miljödomstol får inte överklagas. Mark- och miljööverdomstolen får dock tillåta att en dom eller ett beslut i annat mål än mål enligt miljöbalken överklagas till Högsta domstolen, om det är av

vikt för ledning av rättstillämpningen att överklagandet prövas av Högsta domstolen. Prop. 2009/10:215

Denna lag träder i kraft den 2 maj 2011.

2.2 Lag om ändring i rättegångsbalken

Härigenom föreskrivs att 10 kap. 10 § rättegångsbalken ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

10 kap.

10 §¹

Twist om äganderätt eller nyttjanderätt till fast egendom, om rätt till servitut eller annan särskild rätt till egendomen eller om besittning av egendomen *skall upptagas* av rätten i den ort, där fastigheten *är*. *Lag samma vare*, om tvisten rör skyldighet för ägare eller innehavare av egendomen att fullgöra något, som åligger honom i denna egenskap, eller, då nyttjanderätt eller annan särskild rätt till egendomen upplåtits, *fråga är* om vederlag för upplåtelsen, byggnads underhåll eller annat dylikt. *Vad som sägs i denna paragraf gäller dock ej arrendetvist.*

Twist med anledning av tillfällig upplåtelse av nyttjanderätt till mark eller hus eller del av hus för uppställning av fordon skall vid tillämpning av paragrafen ej anses som arrendetvist.

Ligger fastigheten under flera domstolar eller gäller tvisten flera fastigheter under skilda domstolar, *skall* tvisten *upptagas* av den rätt, under vilken huvuddelen ligger.

Twist om äganderätt eller nyttjanderätt till fast egendom, om rätt till servitut eller annan särskild rätt till egendomen eller om besittning av egendomen *ska tas upp* av rätten i den ort, där fastigheten *ligger*. *Detsamma gäller* om tvisten rör skyldighet för ägare eller innehavare av egendomen att fullgöra något som åligger honom *eller henne* i denna egenskap eller, då nyttjanderätt eller annan särskild rätt till egendomen upplåtits, *det är fråga* om vederlag för upplåtelsen, byggnads underhåll eller annat dylikt.

Ligger fastigheten under flera domstolar eller gäller tvisten flera fastigheter under skilda domstolar, *ska* tvisten *tas upp* av den rätt under vilken huvuddelen *av fastigheterna* ligger.

Denna lag träder i kraft den 2 maj 2011.

¹ Senaste lydelse 1990:1128.

2.3 Lag om ändring i jordabalken

Härigenom föreskrivs i fråga om jordabalken¹

dels att 8 kap. 32 § ska upphöra att gälla,

dels att i 13 kap. 23 och 24 §§ ordet ”fastighetsdomstol” i olika böjningsformer ska bytas ut mot ”mark- och miljödomstol” i motsvarande form,

dels att 8 kap. 31 b § ska ha följande lydelse,

dels att rubriken närmast före 8 kap. 29 § ska lyda ”Förfarandet i vissa arrendetvister”.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

8 kap.

31 b §²

I hovrätten får utöver lagfarna ledamöter ingå *en teknisk ledamot*, om målets beskaffenhet eller något annat särskilt skäl föranleder det.

I fråga om kvalifikationskrav för *en teknisk ledamot*, *möjlighet* för hovrätten att låta en ledamot verkställa en undersökning på platsen och i fråga om utredning som en *teknisk ledamot* verkställt *gäller 14–16 §§ lagen (1969:245) om domstolar i fastighetsmål*.

I hovrätten får utöver lagfarna ledamöter ingå *ett tekniskt råd*, om målets beskaffenhet eller något annat särskilt skäl föranleder det.

I fråga om kvalifikationskrav för *det tekniska rådet*, *möjligheten* för hovrätten att låta en ledamot verkställa en undersökning på platsen och i fråga om *den* utredning som en ledamot verkställt *tillämpas 2 kap. 2 § och 3 kap. 4 § lagen (2010:000) om mark- och miljödomstolar*.

1. Denna lag träder i kraft den 2 maj 2011.

2. Mål som vid ikraftträdandet handläggs i en fastighetsdomstol ska lämnas över till den tingsrätt som skulle ha varit behörig om målet hade inletts efter ikraftträdandet. Detta gäller dock inte mål där huvudförhandling har inletts före ikraftträdandet. För ett sådant mål ska äldre bestämmelser gälla. Förordnanden för dem som ingår i rätten ska därvid anses ha fortsatt giltighet såvitt avser det pågående målet.

3. Ett avgörande som meddelas av en fastighetsdomstol överklagas till hovrätt och handläggs efter överklagandet enligt äldre bestämmelser.

¹ Balken omtryckt 1971:1209.

Senaste lydelse av

8 kap. 32 § 2005:1058

13 kap. 24 § 1972:720.

² Senaste lydelse 2005:1058.

2.4 Lag om ändring i miljöbalken

Härigenom föreskrivs i fråga om miljöbalken¹

dels att 20 kap., 21 kap. 6 §, 22 kap. 13 och 18 §§ samt 23 kap. 1, 2, 4 och 8 §§ ska upphöra att gälla,

dels att i 9 kap. 8 §, 11 kap. 9 b, 17, 20 och 22 §§, 17 kap. 3 §, 19 kap. 3 §, 21 kap. 4–7 §§, 22 kap. 2–3, 6–8, 10–17, 21–25 och 26–28 §§, 23 kap. 3 och 5 §§, 24 kap. 3, 4, 7 och 13 §§, 25 kap. 3, 6, 8 och 11 §§, 26 kap. 17 §§, 28 kap. 2–5, 10 och 11 §§, 30 kap. 7 §, 31 kap. 10, 13–15, 22, 27, 29 och 33 §§ samt rubriken till 21 och 22 kap. ordet ”miljödomstol” i olika böjningsformer ska bytas ut mot ”mark- och miljödomstol” i motsvarande form,

dels att i 22 kap. 28 §, 23 kap. 5, 6 och 9 §§ samt rubriken till 23 kap. och rubriken närmast före 23 kap. 1 § ordet ”Miljööverdomstolen” ska bytas ut mot ”Mark- och miljööverdomstolen”,

dels att nuvarande 21 kap. 1 § ska betecknas 21 kap. 1 a §,

dels att 16 kap. 1 och 2 §§, 19 kap. 1 och 5 §§, 21 kap. 2 och 3 §§, 22 kap. 5 §, 23 kap. 7 och 9 §§, 24 kap. 1 § samt 25 kap. 2 § ska ha följande lydelse,

dels att det i balken ska införas en ny paragraf, 21 kap. 1 §, av följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

16 kap.

1 §

Regeringen, länsstyrelserna och andra förvaltningsmyndigheter, kommunerna, *miljödomstolarna*, *Miljööverdomstolen* och Högsta domstolen prövar mål och ärenden enligt denna balk eller enligt föreskrifter meddelade med stöd av

Regeringen, länsstyrelserna och andra förvaltningsmyndigheter, kommunerna, *mark- och miljödomstolarna*, *Mark- och miljööverdomstolen* och Högsta domstolen prövar mål och ärenden enligt denna balk eller enligt före-

¹ Senaste lydelse av

11 kap. 9 b § 2005:571

17 kap. 3 § 2001:437

19 kap. 3 § 2005:571

20 kap. 2 § 2008:531

20 kap. 3 § 2002:175

20 kap. 3 a § 2002:175

20 kap. 5 § 2002:175

20 kap. 6 § prop. 2009/10:181

Utnämning av ordinarie domare

20 kap. 8 § 2009:120

20 kap. 8 a § 2002:175

20 kap. 9 § 2002:175

20 kap. 11 § prop. 2009/10:181

Utnämning av ordinarie domare

21 kap. 7 § 2001:437

22 kap. 2 a § 2002:175

22 kap. 3 § 2002:175

22 kap. 6 § 2008:1406

22 kap. 10 § 2002:175

22 kap. 25 § 2007:660

23 kap. 1 § 2005:687

23 kap. 2 § 2005:687

24 kap. 3 § 2005:571

24 kap. 7 § 2005:371

28 kap. 5 § 2007:660

28 kap. 10 § 2005:939

28 kap. 11 § 2005:939

30 kap. 7 § 2009:1322.

balken. I fråga om prövningen av mål om straff eller förverkande enligt 29 kap. gäller dock vad som är föreskrivet om brottmål i allmänhet.

Närmare bestämmelser om vilka mål och ärenden som prövas av respektive prövningsmyndighet finns i 17 kap. 1–4 §§, 18 kap. 1–2 §§, 19 kap. 1–2 §§, 20 kap. 2 §, 23 kap. 1 § samt 23 kap. 9 §.

Beslut eller dom om återkallelse av tillstånd, dispens, godkännande och förbud mot fortsatt verksamhet samt omprövning av tillstånd eller villkor meddelas av tillståndsmyndigheten.

skrifter meddelade med stöd av balken. I fråga om prövningen av mål om straff eller förverkande enligt 29 kap. gäller dock vad som är föreskrivet om brottmål i allmänhet.

Närmare bestämmelser om vilka mål och ärenden som prövas av respektive prövningsmyndighet finns i 17 kap. 1–4 §§, 18 kap. 1–2 §§, 19 kap. 1–2 §§, 21 kap. 1 § och i lagen (2010:000) om mark- och miljödomstolar.

2 §²

Tillstånd, godkännande eller dispens enligt balken eller enligt föreskrifter meddelade med stöd av balken, får lämnas för begränsad tid. Regeringen får meddela ytterligare föreskrifter om sådan tidsbegränsning.

Tillstånd, godkännande eller dispens enligt balken eller enligt föreskrifter meddelade med stöd av balken, får förenas med villkor.

Vid ändring av en miljöfarlig verksamhet får tillståndet begränsas till att enbart avse ändringen (ändringstillstånd).

För verksamhet som omfattas av tillståndsplikt enligt lagen (2004:1199) om handel med utsläppsrätter får dock inte beslutas villkor om begränsning av koldioxidutsläpp eller villkor som genom att reglera använd mängd fossilt bränsle syftar till en begränsning av koldioxidutsläpp.

Bestämmelser om vilka mål som är ansökningsmål finns i 21 kap. 1 § och bestämmelser om vad en ansökan i ett ansökningsmål *skall* innehålla finns i 22 kap. 1 §. Regeringen får meddela föreskrifter om vad en ansökan i ett ärende *skall* innehålla.

Bestämmelser om vilka mål som är ansökningsmål finns i 21 kap. 1 a § och bestämmelser om vad en ansökan i ett ansökningsmål *ska* innehålla finns i 22 kap. 1 §. Regeringen får meddela föreskrifter om vad en ansökan i ett ärende *ska* innehålla.

² Senaste lydelse 2005:571.

1 §³

Förvaltningsmyndigheterna och kommunerna prövar ärenden enligt vad som är föreskrivet i balken eller enligt föreskrifter som har meddelats med stöd av balken.

Kommuners beslut i frågor som rör bildande, ändring eller upphävande av naturreservat, kulturresevat, naturminnen, biotopskyddsområden, djur- och växtskyddsområden, strandskyddsområden eller vattenskyddsområden, utom frågor om ersättning, får överklagas hos länsstyrelsen om inte annat är särskilt föreskrivet. Kommunala nämnders beslut i särskilda fall får överklagas hos länsstyrelsen, om inte annat är särskilt föreskrivet.

Länsstyrelsens och andra statliga myndigheters beslut i särskilda fall får överklagas hos *miljödomstol* enligt 20 kap. 2 § andra stycket. Detsamma gäller beslut av en annan myndighet än regeringen om att bilda, ändra eller upphäva ett biotopskyddsområde.

Länsstyrelsens och andra statliga myndigheters beslut i särskilda fall får överklagas hos *mark- och miljödomstol* enligt 21 kap. 1 § andra stycket. Detsamma gäller beslut av en annan myndighet än regeringen om att bilda, ändra eller upphäva ett biotopskyddsområde.

5 §⁴

I ärenden som prövas av länsstyrelser eller kommunala nämnder *skall* tillämpas bestämmelserna i

1. 22 kap. 1 § första stycket om ansökans form och innehåll,

2. 22 kap. 2 § om en ansökans ingivande och brister i den,

2 a. 22 kap. 2 a § om prövningar som avses i 24 kap. 3, 5 och 8 §§,

3. 22 kap. 3 § om kungörelses innehåll,

4. 22 kap. 6 § om talerätt,

5. 22 kap. 9 § om rätt att företräda fastighet,

6. 22 kap. 12 § om sakkunniga,

7. 22 kap. 13 § om undersökning på platsen,

8. 22 kap. 25 § första stycket 1–3 och 5–11 samt andra stycket sista meningen och tredje stycket om tillståndsdoms innehåll,

I ärenden som prövas av länsstyrelser eller kommunala nämnder *ska* tillämpas bestämmelserna

1. i 22 kap. 1 § första stycket om ansökans form och innehåll,

2. i 22 kap. 2 § om en ansökans ingivande och brister i den,

2 a. i 22 kap. 2 a § om prövningar som avses i 24 kap. 3, 5 och 8 §§,

3. i 22 kap. 3 § om kungörelses innehåll,

4. i 22 kap. 6 § om talerätt,

5. i 22 kap. 9 § om rätt att företräda fastighet,

6. i 22 kap. 12 § om sakkunniga,

7. i 3 kap. 4 § *lagen (2010:000) om mark- och miljödomstolar* om undersökning på platsen,

8. i 22 kap. 25 § första stycket 1–3 och 5–11 samt andra stycket sista meningen och tredje stycket om tillståndsdoms innehåll,

³ Senaste lydelse 2009:1322.

⁴ Senaste lydelse 2003:518.

9. 22 kap. 26 § om särskild dom,

10. 22 kap. 27 § första stycket, andra stycket andra meningen samt tredje stycket första meningen om uppskjutna frågor och provisoriska föreskrifter,

11. 22 kap. 28 § första stycket första meningen om verkställighetsförordnande, och

12. 23 kap. 3 § när det gäller särskild överklagan i frågor om sakkunniga som avses i 22 kap. 12 §.

I ärenden som rör deponering eller förbränning av avfall *skall* också de bestämmelser som anges i 22 kap. 25 a respektive 25 b § om en tillståndsdoms innehåll tillämpas.

9. *i* 22 kap. 26 § om särskild dom,

10. *i* 22 kap. 27 § första stycket, andra stycket andra meningen samt tredje stycket första meningen om uppskjutna frågor och provisoriska föreskrifter,

11. *i* 22 kap. 28 § första stycket första meningen om verkställighetsförordnande, och

12. *i* 23 kap. 3 § när det gäller särskild överklagan i frågor om sakkunniga som avses i 22 kap. 12 §.

I ärenden som rör deponering eller förbränning av avfall *ska* också de bestämmelser som anges i 22 kap. 25 a respektive 25 b § om en tillståndsdoms innehåll tillämpas.

21 kap.

1 §⁵

Mark- och miljödomstol prövar som första instans mål om

1. *miljöfarlig verksamhet som är ansökningsmål enligt 21 kap. 1 a § första stycket,*

2. *vattenverksamhet och vattenanläggningar enligt 11 kap. samt lagen (1998:812) med särskilda bestämmelser om vattenverksamhet, utom verksamheter som avser markavvattning vilka ska prövas av länsstyrelsen,*

3. *markavvattningar som enligt lagen med särskilda bestämmelser om vattenverksamhet har överlämnats från länsstyrelsen eller anmälts av en lantmäterimyndighet,*

4. *ersättning för skada och intrång enligt 28 kap. 2–5 §§,*

5. *ersättning och inlösen vid ingripande av det allmänna enligt denna balk och vid vattenverksam-*

⁵ Senaste lydelse av tidigare 20 kap. 2 § 2008:531.

het, om inte annat har särskilt föreskrivits,

6. ersättning för miljöskador och inlösen enligt 32 kap., talan om förbud eller försiktighetsmått enligt 32 kap. 12 § samt grupptalan enligt 32 kap. 13 §,

7. fördelning av solidariskt ansvar mellan flera enligt 10 kap. 6 och 7 §§ på talan av någon av de solidariskt ansvariga,

8. utdömande av vite som har förelagts med stöd av balken efter särskild ansökan av den myndighet som har förelagt vitet eller, om vitet har förelagts i förfarandet, med tillämpning av 6 § andra stycket lagen (1985:206) om viten, och

9. fördelning av kostnader för gemensamt utnyttjande av information enligt vad som följer av artiklarna 27.6 och 30.3 i Europaparlamentets och rådets förordning (EG) nr 1907/2006 av den 18 december 2006 om registrering, utvärdering, godkännande och begränsning av kemikalier (Reach), inrättande av en europeisk kemikaliemyndighet, ändring av direktiv 1999/45/EG och upphävande av rådets förordning (EEG) nr 793/93 och kommissionens förordning (EG) nr 1488/94 samt rådets direktiv 76/769/EEG och kommissionens direktiv 91/155/EEG, 93/67/EEG, 93/105/EG och 2000/21/EG⁶.

Mark- och miljödomstol prövar, om inte annat är föreskrivet, efter överklagande enligt 19 kap. 1 § tredje stycket, länsstyrelsens och andra statliga myndigheters beslut enligt denna balk eller föreskrifter som har meddelats med stöd av balken samt enligt lagen med särskilda bestämmelser om vattenverksamhet. Att mark- och miljö-

⁶ EUT L 396, 30.12.2006, s. 1 (Celex 32006R1907).

domstol efter överklagande prövar Kronofogdemyndighetens beslut om handräckning framgår av 26 kap. 17 § andra stycket.

2 §⁷

Talan i mål som inte enligt 1 § är ansökningsmål väcks genom ansökan om stämning, om inte annat är särskilt föreskrivet. Beträffande vissa stämningsmål finns föreskrifter i 7 kap. lagen (1998:812) med särskilda bestämmelser om vattenverksamhet. *Att vissa mål handläggs enligt förvaltningsprocesslagen (1971:291) framgår av 20 kap. 3 § andra stycket.*

Talan i mål som inte enligt 1 a § är ansökningsmål väcks genom ansökan om stämning, om inte annat är särskilt föreskrivet. Beträffande vissa stämningsmål finns föreskrifter i 7 kap. lagen (1998:812) med särskilda bestämmelser om vattenverksamhet. *Mål som har överklagats till en mark- och miljödomstol handläggs enligt bestämmelserna i 5 kap. lagen (2010:000) om mark- och miljödomstolar.*

3 §⁸

Även i annat fall än som avses i 14 kap. 1–7 §§ rättegångsbalken får mål eller ärende enligt denna balk handläggas i en och samma rättegång, om de har samma sökande och avser samma verksamhet eller verksamheter som har samband med varandra. Om en miljödomstol prövar ett sådant mål eller ärende, får en ansökan i ett annat sådant ärende göras hos domstolen, även om ärendet annars skulle ha prövats av en förvaltningsmyndighet eller kommun. Om ett ärende som prövats av en förvaltningsmyndighet eller kommun handläggs gemensamt med ansökningsmål, gäller inte vad som sägs i 20 kap. 3 § andra stycket om tillämpningen av bestämmelserna i förvaltningsprocesslagen (1971:291).

En miljödomstol får vid handläggningen av ett mål eller ärende

Även i annat fall än som avses i 14 kap. 1–7 §§ rättegångsbalken får mål eller ärende enligt denna balk handläggas i en och samma rättegång, om de har samma sökande och avser samma verksamhet eller verksamheter som har samband med varandra. Om en mark- och miljödomstol prövar ett sådant mål eller ärende, får en ansökan i ett annat sådant ärende göras hos domstolen, även om ärendet annars skulle ha prövats av en förvaltningsmyndighet eller kommun. Om ett ärende som prövats av en förvaltningsmyndighet eller kommun handläggs gemensamt med ansökningsmål, gäller inte vad som sägs i 5 kap. 1–4 §§ lagen (2010:000) om mark- och miljödomstolar.

En mark- och miljödomstol får vid handläggningen av ett mål

⁷ Senaste lydelse 2002:175.

⁸ Senaste lydelse 2002:175.

som sägs i första stycket förbehålla sig prövningen av ett annat sådant ärende som handläggs vid en förvaltningsmyndighet eller en kommun.

eller ärende som sägs i första stycket förbehålla sig prövningen av ett annat sådant ärende som handläggs vid en förvaltningsmyndighet eller en kommun.

Vad som sägs i första och andra styckena om ärenden gäller enbart sådana ärenden där myndighetens avgörande inte slutligen kan överklagas till regeringen.

22 kap.

5 §

Kungörelsen *skall* delges

Kungörelsen *ska* delges

1. styrelsen eller någon annan som förvaltar en av ansökan berörd kanal- eller slussanläggning eller annan allmän farled eller en hamn eller flottled som är allmän,

2. styrelsen för ett av ansökan berört vattenförbund samt styrelsen eller någon annan som förvaltar en berörd samfällighet enligt denna lag eller motsvarande äldre bestämmelser,

3. ägaren av en anläggning för tillgodogörande av vattenkraft, om med ansökan avses ianspråktagande av den tillgodogjorda kraften,

4. ägaren av den strömfallsfastighet från vilken andelskraft tillhandahålls, när det är fråga om en ansökan enligt 7 kap. 1 § andra stycket 3 lagen (1998:812) med särskilda bestämmelser om vattenverksamhet, och

5. innehavaren av det tillstånd som avses med en ansökan enligt 21 kap. 1 § första stycket 6 eller 7 miljöbalken.

5. innehavaren av det tillstånd som avses med en ansökan enligt 21 kap. 1 a § första stycket 6 eller 7 miljöbalken.

23 kap.

7 §

I fråga om rättegången i *Miljööverdomstolen* gäller i ansökningsmål i övrigt 21 kap. 7 §, 22 kap. 12, 21, 23–28 §§ denna balk samt 7 kap. 5 och 7 §§ lagen (1998:812) med särskilda bestämmelser om vattenverksamhet. *Miljööverdomstolen* får förordna att tillståndet till en verksamhet som meddelats av *miljödomstolen* får tas i anspråk trots att domen inte vunnit laga kraft. För sådant förordnande gäller 22 kap. 28 § första stycket.

I fråga om rättegången i *Mark- och miljööverdomstolen* gäller i ansökningsmål i övrigt *lagen (2010:000) om mark- och miljödomstolar*, 21 kap. 7 §, 22 kap. 12, 21, 23–28 §§ denna balk samt 7 kap. 5 och 7 §§ lagen (1998:812) med särskilda bestämmelser om vattenverksamhet. *Mark- och miljööverdomstolen* får förordna att tillståndet till en verksamhet som meddelats av *mark- och miljödomstolen* får tas i anspråk trots att domen inte vunnit laga kraft. För sådant förordnande gäller 22 kap. 28 § första stycket.

Miljööverdomstolens domar eller beslut får, om inte annat är föreskrivet, överklagas hos Högsta domstolen.

I fråga om rättegången i Högsta domstolen gäller bestämmelserna om rättegången i *Miljööverdomstolen* i 5 och 6 §§ och 7 § första meningen.

I fråga om rättegången i Högsta domstolen gäller bestämmelserna om rättegången i *Mark- och miljööverdomstolen* i 5 och 6 §§ och 7 § första meningen.

24 kap.

1 §⁹

Om en dom eller ett beslut som har meddelats i ett ansökningsmål enligt 21 kap. 1 § första stycket denna balk eller 7 kap. 1 § lagen (1998:812) med särskilda bestämmelser om vattenverksamhet avser tillstånd till en verksamhet enligt balken och domen eller beslutet har vunnit laga kraft, gäller tillståndet mot alla, såvitt avser frågor som har prövats i domen eller beslutet. Detsamma gäller beslut om tillstånd till miljöfarlig verksamhet som har meddelats av en länsstyrelse eller kommun med stöd av 9 kap. 8 § samt beslut om tillstånd till markavvattning som har meddelats av länsstyrelse enligt 11 kap. Avser tillståndet utförandet av en vattenanläggning, innefattar det rätt att bibehålla anläggningen. Till följd av detta kapitel, 7 kap. 20 och 22 §§, 9 kap. 5 §, 10 kap. 17 § denna balk eller 2 kap. 10 § samt 7 kap. 13–17 §§ lagen med särskilda bestämmelser om vattenverksamhet, kan dock ett tillstånd begränsas eller förenas med ändrade eller nya villkor, eller återkallas och fortsatt verksamhet förbjudas. Ett sådant ingripande kan också ske genom förelägganden eller för-

Om en dom eller ett beslut som har meddelats i ett ansökningsmål enligt 21 kap. 1 a § första stycket denna balk eller 7 kap. 1 § lagen (1998:812) med särskilda bestämmelser om vattenverksamhet avser tillstånd till en verksamhet enligt balken och domen eller beslutet har vunnit laga kraft, gäller tillståndet mot alla, såvitt avser frågor som har prövats i domen eller beslutet. Detsamma gäller beslut om tillstånd till miljöfarlig verksamhet som har meddelats av en länsstyrelse eller kommun med stöd av 9 kap. 8 § samt beslut om tillstånd till markavvattning som har meddelats av länsstyrelse enligt 11 kap. Avser tillståndet utförandet av en vattenanläggning, innefattar det rätt att bibehålla anläggningen. Till följd av detta kapitel, 7 kap. 20 och 22 §§, 9 kap. 5 §, 10 kap. 17 § denna balk eller 2 kap. 10 § samt 7 kap. 13–17 §§ lagen med särskilda bestämmelser om vattenverksamhet, kan dock ett tillstånd begränsas eller förenas med ändrade eller nya villkor, eller återkallas och fortsatt verksamhet förbjudas. Ett sådant ingripande kan också ske genom förelägganden eller för-

⁹ Senaste lydelse 2007:660.

bud enligt 10 kap. 14 § eller 26 kap. 9 § fjärde stycket. bud enligt 10 kap. 14 § eller 26 kap. 9 § fjärde stycket. Prop. 2009/10:215

Med tillstånd avses i detta kapitel även godkännande av arbeten eller åtgärder enligt 11 kap. 16 §.

En omprövningsdom eller ett omprövningsbeslut har samma verkan som en tillståndsdöm eller ett tillståndsbeslut.

25 kap.

2 §

I ansökningsmål om vattenverk-samhet, utom sådana som anges i andra stycket, och i mål som avses i 21 kap. 1 § andra stycket, *skall* sökanden svara för sina egna och motparternas kostnader vid *miljö-domstolen*. I mål som innefattar bildande av samfällighet för mark-avvattning, bevattning eller vatten-reglering svarar sökanden inte för kostnader i länsstyrelsen eller *mil-jödomstolen* som uppkommit för deltagare i samfälligheten. *Orga-nisation* som avses i 16 kap. 13 § har inte rätt att *erhålla* ersättning för eller skyldighet att betala rättegångskostnader.

I sådana överklagade mål som avses i första stycket första me-ningen *skall* sökanden svara för sina egna kostnader i högre rätt och för de kostnader som där har uppkommit för motparterna ge-nom att sökanden har klagat.

I ansökningsmål om vattenverk-samhet, utom sådana som anges i andra stycket, och i mål som avses i 21 kap. 1 a § andra stycket, *ska* sökanden svara för sina egna och motparternas kostnader vid *mark-och miljödomstolen*. I mål som in-nefattar bildande av samfällighet för markavvattning, bevattning el-ler vattenreglering svarar sökan-den inte för kostnader i länsstyrel-sen eller *mark- och miljödomsto-len* som uppkommit för deltagare i samfälligheten. *En organisation* som avses i 16 kap. 13 § har inte rätt att *få* ersättning för eller skyl-dighet att betala rättegångskostna-der.

I sådana överklagade mål som avses i första stycket första me-ningen *ska* sökanden svara för sina egna kostnader i högre rätt och för de kostnader som där har uppkommit för motparterna genom att sök-anden har klagat.

Denna lag träder i kraft den 2 maj 2011.

2.5 Lag om ändring i lagen (1929:405) med vissa föreskrifter angående tillämpningen här i riket av svensk-norska vattenrättskonventionen av den 11 maj 1929

Härigenom föreskrivs i fråga om lagen (1929:405) med vissa föreskrifter angående tillämpningen här i riket av svensk-norska vattenrättskonventionen av den 11 maj 1929¹

dels att i 1, 3–5, 8–11, 14, 17 och 21 §§ ordet ”miljödomstol” i olika böjningsformer ska bytas ut mot ”mark- och miljödomstol” i motsvarande form,

dels att 12 § ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

12 §

När miljödomstolen skall yttra sig enligt 8 eller 11 § avges yttrandet av domstolens ordförande. Om frågans beskaffenhet påkallar det, skall han samråda med miljørådet och de sakkunniga ledamöterna. Erfordras särskild undersökning, får ordföranden uppdra åt miljørådet att med eller utan biträde av sakkunnig ledamot verkställa sådan.

Kostnaden för undersökningen och utgifter i anledning av kungörelser och dylikt betalas av statsmedel.

När mark- och miljödomstolen ska yttra sig enligt 8 eller 11 § ska domstolen ha den sammansättning som anges i 2 kap. 4 § första stycket lagen (2010:000) om mark- och miljödomstolar.

Kostnaden för en undersökning enligt 3 kap. 4 § lagen (2010:000) om mark- och miljödomstolar och utgifter i anledning av kungörelser och dylikt betalas av statsmedel.

Denna lag träder i kraft den 2 maj 2011.

¹ Lagen omtryckt 1998:863.

2.6 Lag om ändring i ägofredslagen (1933:269)

Härigenom föreskrivs i fråga om ägofredslagen (1933:269)¹

dels att i 4 kap. 29, 31, 43, 45 och 46 §§ ordet ”fastighetsdomstol” i olika böjningsformer ska bytas ut mot ”mark- och miljödomstol” i motsvarande form,

dels att 4 kap. 24 § och 5 kap. 49 § ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

4 kap.

24 §²

Förrättningsmannen *skall*, om han finner *sådant nödigt* eller någon av sakägarna *det äskar*, vid förrättningen biträdas av två gode män, vilka av sakägarna eller, om dessa *ej åsämjas*, av förrättningsmannen utses bland dem, som *äro* valda till nämndemän i domsaga *eller i fastighetsdomstol* eller till gode män vid fastighetsbildningsförrättningar.

I fall, där syneförrättning *handlägges* utan biträde av gode män, *skall* vad i denna lag är stadgat om synemännen i tillämpliga delar gälla förrättningsmannen. *Bestäms* under förrättningens *fortgång*, att gode män *skola* tillkallas, *verkar det ej rubbning av* åtgärd, som *dessförinnan vidtagits*.

Stanna synemännen i olika meningar, *gälle vad* de flesta *säga*. Har var sin mening och kan *jämkning ej ske*, *gälle* förrättningsmannens.

Förrättningsmannen *ska*, om han *eller hon* finner *det nödvändigt* eller någon av sakägarna *begär det*, vid förrättningen biträdas av två gode män, vilka av sakägarna eller, om dessa inte kommer *överens*, av förrättningsmannen utses bland dem, som *är* valda till nämndemän i domsaga eller till gode män vid fastighetsbildningsförrättningar.

I *sådana* fall, där syneförrättning *handläggs* utan biträde av gode män, *ska* vad i denna lag är stadgat om synemännen i tillämpliga delar gälla förrättningsmannen. *Bestäms* under förrättningens *gång* att gode män *ska* tillkallas *påverkar detta inte* åtgärd som *vidtagits dessförinnan*.

Har synemännen olika meningar, *gäller den mening* de flesta *har*. Har *alla* var sin mening och kan *man inte enas gälla* förrättningsmannens.

¹ Senaste lydelse av

29 § 1971:1053

31 § 1971:1053

43 § 1977:667

45 § 1971:1053

46 § 1971:1053.

² Senaste lydelse 1971:1053.

Avser försummelsen underhåll av stängsel och bättrar den försumlige *ej* ofördröjligen efter tillsägelse, *må* den, mot *vilken* stängselskyldigheten gäller och som kan av försummelsen lida men, hålla syn genom två för uppdraget lämpliga *män*, mot vilka *ej* förekommer jäv som gäller mot domare; *av* synemännen *skall* den ene vara nämndeman i domsaga *eller i fastighetsdomstol* eller god man vid fastighetsbildningsförrättningar. Har den försumlige i god tid kallats till synen och *varder* bristen vid synen vitsordad, *förelägge* honom synemännen viss tid, *ej* kortare än fem dagar, inom vilken han *skall* *hava* botat bristen, vid äventyr att denna *eljest må* avhjälpas av den, som påkallat synen. Denne *låte* efter utgången av sagda tid, till uttrönande av huruvida vid synen befunna brister blivit avhjälppta, anställa efterbesiktning i samma ordning som om syn stadgats; dock *vare* efterbesiktning *icke* av nöden, *därest* den försumlige avlämnat skriftligt erkännande, att åtgärd för bristens avhjälpande *ej* vidtagits. Därefter *njute* den, som fordrar rättelse, utmätning hos den försumlige *ej* mindre för kostnaden för synen och för efterbesiktning, där sådan erfordrats, än även för det belopp, vartill det eftersatta arbetet av synemännen uppskattats, samt *vare pliktig* att därefter ofördröjligen ombesörja arbetets utförande. Nöjes *ej* den andre däråt, *instämme sitt klander till fastighetsdomstolen* inom en månad efter utmätningen *eller vare sin talan kvitt*.

Avser försummelsen underhåll av stängsel och bättrar den försumlige *inte* ofördröjligen efter tillsägelse, *får* den *som* stängselskyldigheten gäller mot och som kan av försummelsen lida men, hålla syn genom två för uppdraget lämpliga *personer*, mot vilka *inte* förekommer jäv som gäller mot domare. *Av* synemännen *ska* den ene vara nämndeman i domsaga eller god man vid fastighetsbildningsförrättningar. Har den försumlige i god tid kallats till synen och *blir bristen* vid synen vitsordad, *förelägger* honom synemännen viss tid, *inte* kortare än fem dagar, inom vilken han *ska ha* botat bristen, vid äventyr att denna *annars får* avhjälpas av den, som påkallat synen. Denne *får* efter utgången av sagda tid, till uttrönande av huruvida vid synen befunna brister blivit avhjälppta, *låta* anställa efterbesiktning i samma ordning som om syn stadgats; dock *är* efterbesiktning *inte* av nöden, *om* den försumlige avlämnat skriftligt erkännande, att åtgärd för bristens avhjälpande *inte* vidtagits. Därefter *har* den, som fordrar rättelse, *rätt till* utmätning hos den försumlige *inte* mindre för kostnaden för synen och för efterbesiktning, där sådan erfordrats, än även för det belopp, vartill det eftersatta arbetet av synemännen uppskattats, samt *är skyldig* att därefter ofördröjligen ombesörja arbetets utförande. Nöjes *inte* den andre däråt, *får han eller hon väcka talan om klander hos mark- och miljödomstolen* inom en månad efter utmätningen. *Försitts denna tid, är rätten till talan förlorad*.

³ Senaste lydelse 1971:1053.

Den som fordrar rättelse *äge ock, därest* bristen *ej* ofördröjligen efter tillsägelse *avhjälpes*, själv bota denna och *njute* sedan av den försumlige betalning för vad arbetet visas skäligen *hava* kostat.

Vad här ovan är stadgat om stängsels underhåll *äge* motsvarande tillämpning, där någon brister i underhåll av hägnad kring betesmark, som upplåtits enligt denna lag.

Den som fordrar rättelse *har också, om* bristen *inte* ofördröjligen efter tillsägelse *avhjälps, rätt att* själv bota denna och sedan av den försumlige *få* betalning för vad arbetet visas skäligen *ha* kostat.

Vad här ovan är stadgat om stängsels underhåll *har* motsvarande tillämpning, där någon brister i underhåll av hägnad kring betesmark, som upplåtits enligt denna lag.

Denna lag träder i kraft den 2 maj 2011.

2.7 Lag om ändring i lagen (1945:119) om stängselskydd för järnväg m.m.

Härigenom föreskrivs att i 4 § lagen (1945:119) om stängselskydd för järnväg m.m.¹ ordet ”fastighetsdomstolen” ska bytas ut mot ”mark- och miljödomstolen”.

Denna lag träder i kraft den 2 maj 2011.

¹ Senaste lydelse av 4 § 1971:1054.

2.8 Lag om ändring i lagen (1957:390) om fiskearrenden

Härigenom föreskrivs att 17 § lagen (1957:390) om fiskearrenden¹ ska upphöra att gälla.

Denna lag träder i kraft den 2 maj 2011.

¹ Senaste lydelse av 17 § 2005:1060.

2.9 Lag om ändring i lagen (1962:627) om vissa åtgärder för utnyttjande av vattenkraft vid krig m.m.

Härigenom föreskrivs att i 2, 4, 9–12 och 16–19 §§ lagen (1962:627) om vissa åtgärder för utnyttjande av vattenkraft vid krig m.m.¹ ordet ”miljödomstol” i olika böjningsformer ska bytas ut mot ”mark- och miljödomstol” i motsvarande form.

Denna lag träder i kraft den 2 maj 2011.

¹ Senaste lydelse av

2 § 1998:864	12 § 1998:864
4 § 1998:864	16 § 1998:864
9 § 1998:864	17 § 1998:864
10 § 1998:864	18 § 1998:864
11 § 1998:864	19 § 1998:864.

2.10 Lag om upphävande av lagen (1969:246) om domstolar i fastighetsmål

Härigenom föreskrivs att lagen (1969:246) om domstolar i fastighetsmål ska upphöra att gälla den 2 maj 2011.

1. Mål och ärenden som vid upphävandet handläggs i en fastighetsdomstol ska, om inte annat följer av övergångsbestämmelserna till upphävandet av 8 kap. 32 § jordabalken, lämnas över till den mark- och miljödomstol som skulle ha varit behörig om målet eller ärendet hade inletts efter upphävandet. Detta gäller dock inte mål där huvudförhandling har inletts före upphävandet. För ett sådant mål ska äldre bestämmelser gälla. Förordnanden för dem som ingår i rätten ska därvid anses ha fortsatt giltighet såvitt avser det pågående målet.

2. Ett avgörande som meddelas av en fastighetsdomstol överklagas till hovrätt och handläggs efter överklagandet enligt äldre bestämmelser.

2.11 Lag om ändring i fastighetsbildningslagen (1970:988)

Härigenom föreskrivs i fråga om fastighetsbildningslagen (1970:988)¹

dels att 16 kap. 1, 3, 4, 6 och 7 §§, 17 kap. 1 § samt 18 kap. 1 § ska upphöra att gälla,

dels att i 4 kap. 39 §, 9 kap. 5 §, 15 kap. 1 och 10 §§, 16 kap. 9 och 12 §§, 17 kap. 2 § samt rubriken till 15 och 16 kap. ordet ”fastighetsdomstol” i olika böjningsformer ska bytas ut mot ”mark- och miljödomstol” i motsvarande form,

dels att i rubriken till 17 kap. ordet ”hovrätt” ska bytas ut mot ”Mark- och miljööverdomstolen”,

dels att 16 kap. 5, 8, 10, 13 och 15 §§ samt 18 kap. 2 § ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

16 kap.

5 §²

Till huvudförhandlingen skall sakägarna kallas. Om en sakägares närvaro uppenbarligen är utan betydelse för hans eller hennes rätt och även i övrigt saknar betydelse för målets avgörande, behöver sakägaren *dock* inte kallas.

Har talan fullföljts av en företrädare för ett allmänt intresse, *skall* denne kallas till *förhandling- en*. När en sakägares överklagande rör ett allmänt intresse, kallas länsstyrelsen eller, om målet avser sådan fastighetsbildning som anges i 15 kap. 8 § andra stycket, en sådan nämnd som avses i 4 kap. 15 § tredje stycket.

I målet ska sammanträde hållas. Om en sakägares närvaro uppenbarligen är utan betydelse för hans eller hennes rätt och även i övrigt saknar betydelse för målets avgörande, behöver sakägaren inte kallas *till sammanträdet*.

Har talan fullföljts av en företrädare för ett allmänt intresse, *ska* denne kallas till *sammanträdet*. När en sakägares överklagande rör ett allmänt intresse, kallas länsstyrelsen eller, om målet avser sådan fastighetsbildning som anges i 15 kap. 8 § andra stycket, en sådan nämnd som avses i 4 kap. 15 § tredje stycket.

¹ Lagen omtryckt 1992:1212.

Senaste lydelse av
4 kap. 39 § 1995:1394
9 kap. 5 § 1995:1394
15 kap. 1 § 2003:628
15 kap. 10 § 2009:562
16 kap. 1 § 1995:1394
16 kap. 3 § 2004:393
16 kap. 9 § 1995:1394
16 kap. 12 § 1995:1394.

² Senaste lydelse 2004:393.

En företrädare för eller tjänsteman vid en myndighet vars verksamhet berörs av målet kan kallas för att lämna upplysningar. För detta ändamål kan även förrättningslantmätaren kallas.

Prop. 2009/10:215

Kallelser *skall* delges.

Kallelser *ska* delges.

8 §

Fastighetsdomstolen får avgöra mål utan *huvudförhandling*, om *huvudförhandling* kan *antagas* sakna betydelse för prövningen samt sakägare eller företrädare för allmänt intresse *icke* begärt *sådan förhandling*. Om talan fullföljts enligt 15 kap. 2, 4 eller 10 § eller om *domstolen* finner uppenbart att talan är ogrundad, får målet alltid avgöras utan *huvudförhandling*.

För prövning som *ej* avser själva saken *fordras icke huvudförhandling*.

Har domstolen beslutat att mål *skall* avgöras utan *huvudförhandling* och är det *ej* uppenbart att sakägare eller företrädare för allmänt intresse redan slutfört sin talan, *skall tillfälle därtill lämnas honom*.

Mark- och miljödomstolen får avgöra mål utan att *hålla sammanträde*, om *sammanträde* kan *antas* sakna betydelse för prövningen samt sakägare eller företrädare för allmänt intresse *inte har* begärt *sådant sammanträde*. Om talan *har* fullföljts enligt 15 kap. 2, 4 eller 10 § eller om *det är* uppenbart att talan är ogrundad, får målet alltid avgöras utan att *sammanträde hålls*.

För prövning som *inte* avser själva saken *behöver sammanträde inte hållas*.

Har domstolen beslutat att ett mål *ska* avgöras utan att *sammanträde hålls* och är det *inte* uppenbart att sakägare eller företrädare för allmänt intresse redan *har* slutfört sin talan, *ska de ges tillfälle att göra det*.

10 §

Fastighetsdomstolens avgörande av saken sker genom utslag. Detta skall grundas på vad som förekommit vid syn eller annan förhandling och vad handlingarna innehåller i övrigt.

Bestämmelserna i rättegångsbalken om avfattning av dom i tvistemål och om meddelande av sådan dom äger motsvarande tillämpning på utslag i fastighetsbildningsmål.

Skall i ett mål flera frågor avgöras och kan de särskiljas, får *utslag* ges beträffande någon av frågorna, *fastän* handläggningen av de övriga *ej* avslutats.

Ska i ett mål flera frågor avgöras och kan de särskiljas, får *dom* ges beträffande någon av frågorna, *trots att* handläggningen av de övriga *inte har* avslutats.

Den som med stöd av 5 § tredje stycket *eller* 7 § kallats för att lämna upplysningar har rätt till ersättning för sin inställelse enligt särskilda bestämmelser. Sakägare får *ej* åläggas att betala kostnad *som föranledes härav*.

Den som med stöd av 5 § tredje stycket *har* kallats för att lämna upplysningar har rätt till ersättning för sin inställelse enligt särskilda bestämmelser. Sakägare får *inte* åläggas att betala *sådan* kostnad *för inställelse*.

15 §³

Sedan en *fastighetsdomstols utslag* eller slutliga beslut i fastighetsbildningsmål vunnit laga kraft, *skall* förrättningsakten och en kopia av *utslaget* eller beslutet sändas till lantmäterimyndigheten. Om avgörandet överklagas i viss del och om det med anledning av domstolens avgörande i övrigt kan uppkomma fråga om registrering, *skall* handlingarna sändas till lantmäterimyndigheten. Efter registrering *skall* myndigheten omedelbart sända tillbaka förrättningsakten till domstolen.

Sedan en *mark- och miljödomstols dom* eller slutliga beslut i fastighetsbildningsmål *har* vunnit laga kraft, *ska* förrättningsakten och en kopia av *domen* eller beslutet sändas till lantmäterimyndigheten. Om avgörandet överklagas i viss del och om det med anledning av domstolens avgörande i övrigt kan uppkomma fråga om registrering, *ska* handlingarna sändas till lantmäterimyndigheten. Efter registrering *ska* myndigheten omedelbart sända tillbaka förrättningsakten till domstolen.

18 kap.2 §⁴

I fråga om rättegången i Högsta domstolen tillämpas 16 kap. 3, 7, 9 och 10 §§, 11 § andra och tredje styckena, 12 och 13 §§, 14 § första, fjärde och femte styckena, *14 a §, 15 § samt 16 §. Dock skall* 16 kap. 15 § inte tillämpas när Högsta domstolen återförvisar mål till lägre rätt.

Om ett överklagande till Högsta domstolen tillåts enligt 5 kap. 5 § lagen (2010:000) om mark- och miljödomstolar, tillämpas i fråga om rättegången i Högsta domstolen 16 kap. 9 och 10 §§, 11 § andra och tredje styckena, 12 och 13 §§, 14 § första, fjärde och femte styckena *samt 14 a–16 §§. Dock ska* 16 kap. 15 § inte tillämpas när Högsta domstolen återförvisar mål till lägre rätt.

I mål som avses i 16 kap. 14 § andra stycket gäller bestämmelserna i 17 kap. 3 § andra stycket.

Bevis genom syn på stället får tas upp i Högsta domstolen endast om det finns synnerliga skäl.

³ Senaste lydelse 1995:1394.

⁴ Senaste lydelse 2004:393.

1. Denna lag träder i kraft den 2 maj 2011.

2. För mål där huvudförhandling har inletts i fastighetsdomstol före ikraftträdandet ska äldre bestämmelser gälla. Detsamma gäller för mål i hovrätt och för mål i Högsta domstolen som har överklagats dit från hovrätt.

2.12 Lag om ändring i väglagen (1971:948)

Härigenom föreskrivs att i 66, 68 och 70 §§ väglagen (1971:948)¹ ordet ”fastighetsdomstol” ska bytas ut mot ”mark- och miljödomstol”.

Denna lag träder i kraft den 2 maj 2011.

¹ Senaste lydelse av
66 § 1987:459
68 § 2005:940
70 § 2005:940.

2.13 Lag om ändring i expropriationslagen (1972:719)

Härigenom föreskrivs i fråga om expropriationslagen (1972:719)¹

dels att i 3 kap. 3 §, 5 kap. 1, 2, 6, 7, 12, 19, 22 och 27 §§, 6 kap. 11 § samt 7 kap. 1, 4, 5 och 6 §§ ordet ”fastighetsdomstol” i olika böjningsformer ska bytas ut mot ”mark- och miljödomstol” i motsvarande form,

dels att i 5 kap. 22 § och 7 kap. 5 § ordet ”hovrättens” ska bytas ut mot ”Mark- och miljööverdomstolens”,

dels att 5 kap. 13 § ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

5 kap.

13 §

Undersökning enligt 9 § lagen (1969:246) om fastighetsdomstol skall verkställas, om det ej måste antagas att sådan undersökning saknar betydelse.

En undersökning enligt 3 kap. 4 § lagen (2010:000) om mark- och miljödomstolar ska genomföras, om det inte måste antas att sådan undersökning saknar betydelse.

Denna lag träder i kraft den 2 maj 2011.

¹ Senaste lydelse av
5 kap. 2 § 1979:896
5 kap. 19 § 1979:896
6 kap. 11 § 2000: 238.

2.14 Lag om ändring i lagen (1973:1084) om avveckling av vissa godmanskap för delägare i skifteslag

Härigenom föreskrivs i fråga om lagen (1973:1084) om avveckling av vissa godmanskap för delägare i skifteslag¹

dels att i 12 § ordet ”fastighetsdomstol” ska bytas ut mot ”mark- och miljödomstol”,

dels att 13 § ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

13 §²

Förteckning enligt 9 § och beslut om grunderna för kostnadsfördelning enligt 10 § *skall* genast överlämnas till gode mannen. *Vad nu sagts* gäller även domstols *utslag* eller slutliga beslut i mål som avses i 12 §.

Sedan lantmäterimyndighetens beslut eller, om talan fullföljts mot beslutet, domstols *utslag* eller slutliga beslut i anledning av sådan talan vunnit laga kraft, *skall* gode mannen till var och en som enligt beslutet eller *utslaget äger utfå* medel *utge* vad som av behållna medel belöper på honom samt avge sluträkning för sin förvaltning i den delen.

En förteckning enligt 9 § och beslut om grunderna för kostnadsfördelning enligt 10 § *ska* genast överlämnas till *den* gode mannen. *Detta* gäller även domstols *dom* eller slutliga beslut i mål som avses i 12 §.

Sedan lantmäterimyndighetens beslut eller, om talan fullföljts mot beslutet, domstols *dom* eller slutliga beslut i anledning av sådan talan vunnit laga kraft, *ska den* gode mannen till var och en som enligt beslutet eller *domen har rätt att få* medel, *betala* vad som av behållna medel belöper på honom samt avge sluträkning för sin förvaltning i den delen.

Denna lag träder i kraft den 2 maj 2011.

¹ Senaste lydelse av 12 § 1995:1403.

² Senaste lydelse 1995:1403.

2.15 Lag om ändring i anläggningslagen (1973:1149)

Härigenom föreskrivs att i 48 a § anläggningslagen (1973:1149)¹ ordet ”fastighetsdomstolen” ska bytas ut mot ”mark- och miljödomstolen”.

Denna lag träder i kraft den 2 maj 2011.

¹ Lagen omtryckt 1992:1148.
Senaste lydelse av 48 a § 1997:616.

2.16 Lag om ändring i lagen (1973:1150) om förvaltning av samfälligheter

Härigenom föreskrivs i fråga om lagen (1973:1150) om förvaltning av samfälligheter¹

dels att i 15, 46, 53, 54 och 66 §§ samt rubriken närmast före 66 § ordet "fastighetsdomstol" i olika böjningsformer ska bytas ut mot "mark- och miljödomstol" i motsvarande form,

dels att 3 § ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

3 §²

Lagens bestämmelser om fastighet äger motsvarande tillämpning på sådan tomträtt, gruva, byggnad, annan anläggning eller naturreservat som har del i samfällighet enligt 1 § första stycket 3, 4 eller 5.

Den som innehar fastighet på grund av testamentariskt förordnande utan att äganderätten tillkommer någon anses vid lagens tillämpning som fastighetens ägare. Som ägare av naturreservat anses den som förvaltar reservatet.

Innehavare av tomträtt i fastighet som har del i samfällighet enligt 1 § första stycket 1 eller 2 *skall* vid tillämpningen av denna lag anses som delägare i fastighetsägarens ställe.

I fråga om samfälligheter enligt 1 § första stycket 5 skall lagens bestämmelser om fastighetsdomstol i stället gälla miljödomstol. När talan *skall* föras hos miljödomstol, *gäller* bestämmelserna om stämningssmål i lagen (1998:812) med särskilda bestämmelser om vattenverksamhet.

Innehavare av tomträtt i fastighet som har del i samfällighet enligt 1 § första stycket 1 eller 2 *ska* vid tillämpningen av denna lag anses som delägare i fastighetsägarens ställe.

När talan *ska* föras i fråga om samfälligheter enligt 1 § första stycket 5 *tillämpas* bestämmelserna om stämningssmål i lagen (1998:812) med särskilda bestämmelser om vattenverksamhet.

Denna lag träder i kraft den 2 maj 2011.

¹ Lagen omtryckt 1987:128.

Senaste lydelse av

54 § 1987:670

66 § 2008:544.

² Senaste lydelse 1998:837.

2.17 Lag om ändring i lagen (1976:997) om vattenförbund

Härigenom föreskrivs i fråga om lagen (1976:997) om vattenförbund¹

dels att i 12, 27, 29, 33 och 34 §§ ordet ”miljödomstol” i olika böjningsformer ska bytas ut mot ”mark- och miljödomstol” i motsvarande form,

dels att 25 § ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

25 §²

I fråga om talan mot beslut eller åtgärd vid förrättning enligt denna lag gäller fortfarande i tillämpliga delar bestämmelserna i 13 kap. vattenlagen (1983:291) om förrättningsmål. *Vad* som sägs i 13 kap. vattenlagen om vattendomstol respektive Vattenöverdomstolen *skall* gälla *miljödomstol* respektive *Miljööverdomstolen*. *Vad* som sägs om nämndemän respektive vattenrättsråd *skall* gälla *sakkunniga ledamöter* respektive *miljöråd*.

Kungörelse som avses i 13 kap. 58 § vattenlagen (1983:291) *skall jämte* avskrift av besvärshandlingarna *tillställas statens naturvårdsverk* och länsstyrelsen.

I fråga om talan mot beslut eller åtgärd vid förrättning enligt denna lag gäller fortfarande i tillämpliga delar bestämmelserna i 13 kap. vattenlagen (1983:291) om förrättningsmål. *Det* som sägs i 13 kap. vattenlagen om vattendomstol respektive Vattenöverdomstolen *ska* gälla *mark- och miljödomstol* respektive *Mark- och miljööverdomstolen*. *Det* som sägs om nämndemän respektive vattenrättsråd *ska* gälla *särskilda ledamöter* respektive *tekniska råd*.

En sådan kungörelse som avses i 13 kap. 58 § vattenlagen (1983:291) *ska tillsammans med en* avskrift av besvärshandlingarna *skickas till* statens naturvårdsverk och länsstyrelsen.

Denna lag träder i kraft den 2 maj 2011.

¹ Senaste lydelse av

12 § 1998:867

27 § 1998:867

29 § 1998:867

33 § 1998:867

34 § 1998:867.

² Senaste lydelse 1998:867.

2.18 Lag om ändring i bostadsförvaltningslagen
(1977:792)

Härigenom föreskrivs att i 23 och 28 §§ bostadsförvaltningslagen (1977:792)¹ ordet "fastighetsdomstolen" ska bytas ut mot "mark- och miljödomstolen".

Denna lag träder i kraft den 2 maj 2011.

¹ Senaste lydelse av 28 § prop. 2009/10:162 Ersättning vid expropriation.

2.19 Lag om ändring i lagen (1978:160) om vissa
rörledningar

Härigenom föreskrivs att i 18 § lagen (1978:160) om vissa rörledningar¹
ordet ”fastighetsdomstol” ska bytas ut mot ”mark- och miljödomstol”.

Denna lag träder i kraft den 2 maj 2011.

¹ Senaste lydelse av 18 § 1982:486.

2.20 Lag om ändring i jordförvärvslagen (1979:230)

Härigenom föreskrivs att i 12 § jordförvärvslagen (1979:230)¹ ordet ”fastighetsdomstol” ska bytas ut mot ”mark- och miljödomstol”.

Denna lag träder i kraft den 2 maj 2011.

¹ Lagen omtryckt 2005:423.

2.21 Lag om ändring i skogsvårdslagen (1979:429)

Härigenom föreskrivs att 19 § skogsvårdslagen (1979:429)¹ ska ha följande lydelse.

Lydelse enligt prop. 2009/10:201 *Föreslagen lydelse*

19 §²

I fråga om rätt till ersättning för skada till följd av ett beslut enligt 18 § eller 18 b § första stycket 1 gäller 25 kap. 6 § och 31 kap. 2 §, 4 § första stycket, 7 § första stycket första meningen, 8 § första meningen, 9, 12 och 13 §§, 15 § första stycket första meningen och andra stycket, 31 § tredje stycket samt 33 § miljöbalken. *Det som sägs i dessa bestämmelser om miljödomstol ska i stället gälla fastighetsdomstol.*

I fråga om rätt till ersättning för skada till följd av ett beslut enligt 18 § eller 18 b § första stycket 1 gäller 25 kap. 6 § och 31 kap. 2 §, 4 § första stycket, 7 § första stycket första meningen, 8 § första meningen, 9, 12 och 13 §§, 15 § första stycket första meningen och andra stycket, 31 § tredje stycket samt 33 § miljöbalken.

Denna lag träder i kraft den 2 maj 2011.

¹ Lagen omtryckt 1993:553.

² Senaste lydelse prop. 2009/10:162 Ersättning vid expropriation.

2.22 Lag om ändring i lagen (1980:307) om skyldighet för utländska kåranden att ställa säkerhet för rättegångskostnader

Härigenom föreskrivs att 2 § lagen (1980:307) om skyldighet för utländska kåranden att ställa säkerhet för rättegångskostnader ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Säkerhet behöver inte ställas i

1. mål som handläggs enligt lagen (1974:371) om rättegången i arbetstvister,
2. mål vid fastighetsdomstol som inte avser en arrendetvist,
3. mål vid miljödomstol enligt 20 kap. 2 § första stycket 2 miljöbalken som är ansökningsmål eller 20 kap. 2 § första stycket 5 miljöbalken som avser ersättning vid ingripande av det allmänna,
4. växelmål och checkmål,
5. mål som har tagits upp efter offentlig stämning, och
6. mål vid förvaltningsdomstol eller marknadsdomstolen.

Föreslagen lydelse

2 §¹

Säkerhet behöver inte ställas i

1. mål som handläggs enligt lagen (1974:371) om rättegången i arbetstvister,
2. mål och ärenden vid mark- och miljödomstol enligt
 - jordabalken,
 - 21 kap. 1 § första stycket 2 miljöbalken som är ansökningsmål eller 21 kap. 1 § första stycket 5 miljöbalken som avser ersättning vid ingripande av det allmänna,
 - ägofredslagen (1933:269),
 - lagen (1945:119) om stängelskyldighet för järnväg m.m.,
 - fastighetsbildningslagen (1970:988),
 - rennäringslagen (1971:437),
 - väglagen (1971:948),
 - lagen (1971:1037) om äganderättsutredning och legalisering,
 - lagen (1972:114) med anledning av konvention med Norge om renbetning,
 - expropriationslagen (1972:719),
 - lagen (1973:1084) om avveckling av vissa godmanskap för delägare i skifteslag,
 - ledningsrättslagen (1973:1144),

¹ Senaste lydelse 1998:829.

- anläggningslagen (1973:1149),
 - lagen (1973:1150) om förvaltning av samfälligheter,
 - bostadsförvaltningslagen (1977:792),
 - lagen (1978:160) om vissa rörledningar,
 - jordförvärvslagen (1979:230),
 - skogsvårdslagen (1979:429),
 - lagen (1985:139) om ersättning för intrång i enskild fiskerätt,
 - lagen (1985:620) om vissa torvfyndigheter,
 - lagen (1987:11) om exploateringssamverkan,
 - lagen (1988:950) om kulturminnen m.m.,
 - minerallagen (1991:45),
 - bostadsrättslagen (1991:614),
 - lagen (1995:1652) om byggande av järnväg,
 - ellagen (1997:857),
 - lagen (2004:875) om särskild förvaltning av vissa elektriska anläggningar,
 - naturgaslagen (2005:403), och
 - plan- och bygglagen (2010:000),
3. växel mål och checkmål,
 4. mål som har tagits upp efter offentlig stämning, och
 5. mål vid förvaltningsdomstol eller marknadsdomstolen.

Säkerhet behöver inte heller ställas i annat fall om talan väcks genom genstämning.

Denna lag träder i kraft den 2 maj 2011.

2.23 Lag om ändring i lagen (1985:620) om vissa
torvfyndigheter

Härigenom föreskrivs att i 18, 22, 23, 29 och 31 §§ lagen (1985:620) om vissa torvfyndigheter ordet ”fastighetsdomstol” ska bytas ut mot ”mark- och miljödomstol”.

Denna lag träder i kraft den 2 maj 2011.

2.24 Lag om ändring i lagen (1987:11) om exploateringssamverkan

Härigenom föreskrivs att 34 § lagen (1987:11) om exploateringssamverkan ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

34¹ §

Bestämmelserna i 16–18 kap. fastighetsbildningslagen (1970:988) om rättegången i fastighetsbildningsmål *skall* tillämpas på mål som fullföljs enligt 33 §. Därvid *skall* i fråga om ersättning med anledning av fastighetsreglering enligt 19 eller 20 § gälla vad som föreskrivs beträffande sådana mål som avses i 16 kap. 14 § andra stycket fastighetsbildningslagen.

Bestämmelserna i 16–18 kap. fastighetsbildningslagen (1970:988) om rättegången i fastighetsbildningsmål *och bestämmelserna i 5 kap. lagen (2010:000) om mark- och miljödomstolar ska* tillämpas på mål som fullföljs enligt 33 §. Därvid *ska* i fråga om ersättning med anledning av fastighetsreglering enligt 19 eller 20 § gälla vad som föreskrivs beträffande sådana mål som avses i 16 kap. 14 § andra stycket fastighetsbildningslagen.

Denna lag träder i kraft den 2 maj 2011.

¹ Senaste lydelse 1992:1214.

2.25 Lag om ändring i lagen (1988:97) om förfarandet hos kommunerna, förvaltningsmyndigheterna och domstolarna under krig eller krigsfara m.m.

Härigenom föreskrivs att 17 § lagen (1988:97) om förfarandet hos kommunerna, förvaltningsmyndigheterna och domstolarna under krig eller krigsfara m.m. ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

17 §¹

Regeringen får föreskriva

1. att uppgifter som ankommer på en viss tingsrätt, hovrätt, förvaltningsrätt eller kammarrätt *skall* övertas av en annan domstol av samma slag,

2. att uppgifter som ankommer på en domstol, som inte är allmän domstol eller allmän förvaltningsdomstol, inte *skall* fullgöras eller *skall* fullgöras av en annan domstol,

3. att en tingsrätt är domför med en lagfaren domare i sådana fall då det enligt rättegångsbalken eller annan lag krävs tre lagfarna domare,

4. att en fastighetsdomstol är domför med en i stället för två lagfarna ledamöter,

5. att en domstol *skall* ha sin verksamhet helt eller delvis förlagd till annan ort än den där verksamheten annars utövas,

6. att en domstol inte behöver vara delad i avdelningar.

Regeringen får meddela de bestämmelser som behövs till följd av att regeringen har beslutat föreskrifter enligt första stycket 2.

Regeringen får föreskriva

1. att uppgifter som ankommer på en viss tingsrätt, hovrätt, förvaltningsrätt eller kammarrätt *ska* övertas av en annan domstol av samma slag,

2. att uppgifter som ankommer på en domstol, som inte är allmän domstol eller allmän förvaltningsdomstol, inte *ska* fullgöras eller *ska* fullgöras av en annan domstol,

4. att en domstol *ska* ha sin verksamhet helt eller delvis förlagd till annan ort än den där verksamheten annars utövas,

5. att en domstol inte behöver vara delad i avdelningar.

Denna lag träder i kraft den 2 maj 2011.

¹ Senaste lydelse 2009:799.

2.26 Lag om ändring i lagen (1988:950) om kulturminnen

Härigenom föreskrivs att i 2 kap. 25 § och 3 kap. 20 § lagen (1988:950) om kulturminnen¹ ordet ”fastighetsdomstolen” ska bytas ut mot ”mark- och miljödomstolen”.

Denna lag träder i kraft den 2 maj 2011.

¹ Lagen omtryckt 2002:620.

2.27 Lag om ändring i minerallagen (1991:45)

Härigenom föreskrivs att i 8 kap. 11 §, 10 kap. 7 §, 12 kap. 6 § samt 16 kap. 1, 3, 5 och 6 §§ minerallagen (1991:45)¹ ordet ”fastighetsdomstol” i olika böjningsformer ska bytas ut mot ”mark- och miljödomstol” i motsvarande form.

Denna lag träder i kraft den 2 maj 2011.

¹ Senaste lydelse av
8 kap. 11 § 2005:161
16 kap. 1 § 2005:161
16 kap. 5 § 2005:161
16 kap. 6 § 2005:161.

2.28 Lag om ändring i bostadsrättslagen (1991:614)

Härigenom föreskrivs att i 9 kap. 18 § bostadsrättslagen (1991:614)¹ ordet ”fastighetsdomstolen” ska bytas ut mot ”mark- och miljödomstolen”.

Denna lag träder i kraft den 2 maj 2011.

¹ Senaste lydelse av 9 kap. 18 § prop. 2009/10:162 Ersättning vid expropriation.

2.29 Lag om ändring i ellagen (1997:857)

Härigenom föreskrivs att i 2 kap. 21 § ellagen (1997:857) ordet ”fastighetsdomstol” ska bytas ut mot ”mark- och miljödomstol”.

Denna lag träder i kraft den 2 maj 2011.

2.30 Lag om ändring i lagen (1998:811) om införande av miljöbalken

Härigenom föreskrivs i fråga om lagen (1998:811) om införande av miljöbalken¹

dels att i 6, 16, 17 och 21–23 §§ ordet ”miljödomstol” i olika böjningsformer ska bytas ut mot ”mark- och miljödomstol” i motsvarande form,

dels att i 6 och 22–24 §§ ordet ”Miljööverdomstolen” ska bytas ut mot ”Mark- och miljööverdomstolen”,

dels att 25 och 28 §§ ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

25 §

Beslut som en förrättningsman meddelar efter miljöbalkens ikraftträdande i frågor som regleras i 12 kap. vattenlagen (1983:291) skall överklagas till *miljödomstolen*.

När *miljödomstolen* prövar sådana överklaganden *skall* den tillämpa 13 kap. 30–33, 36, 38, 41–43 och 45 §§, 46 § första stycket, 47–50 §§ samt 56–63 §§ vattenlagen (1983:291). Vad som sägs om vattendomstol *skall* gälla *miljödomstol*. Vad som i 61 § sägs om nämndemän *skall* gälla *sakkunniga* ledamöter.

Beslut som en förrättningsman meddelar efter miljöbalkens ikraftträdande i frågor som regleras i 12 kap. vattenlagen (1983:291) *ska* överklagas till *mark- och miljödomstolen*.

När *mark- och miljödomstolen* prövar sådana överklaganden *ska* den tillämpa 13 kap. 30–33, 36, 38, 41–43 och 45 §§, 46 § första stycket, 47–50 §§ samt 56–63 §§ vattenlagen (1983:291). Vad som sägs om vattendomstol *ska* gälla *mark- och miljödomstol*. Vad som i 61 § sägs om nämndemän *ska* gälla *särskilda* ledamöter.

Lydelse enligt prop. 2009/10:184

Föreslagen lydelse

28 §²

Mål som gäller lagligförklaring enligt 17 § denna lag ska utgöra ansökningsmål enligt 21 kap. 1 § miljöbalken.

Mål som gäller lagligförklaring enligt 17 § denna lag ska utgöra ansökningsmål enligt 21 kap. 1 a § miljöbalken.

¹ Senaste lydelse av

17 § 2006:1013

21 a § 1999:369

23 § 1999:369.

² Senaste lydelse 2006:1013.

Reglerna i 16 kap. 13 § miljöbalken om en ideell förenings eller annan Prop. 2009/10:215
juridisk persons rätt att överklaga gäller även i de fall den överklagbara
domen eller beslutet avser en lagligförklaring.

Denna lag träder i kraft den 2 maj 2011.

2.31 Lag om ändring i lagen (1998:812) med särskilda bestämmelser om vattenverksamhet

Härigenom föreskrivs i fråga om lagen (1998:812) med särskilda bestämmelser om vattenverksamhet¹

dels att i 2 kap. 9 §, 4 kap. 1–3 och 7 §§, 5 kap. 1, 3 och 4 §§, 6 kap. 1, 5, 6 och 9 §§, 7 kap. 2, 3, 5, 7, 13–21, 26, 28 och 29 §§ och 9 kap. 4 och 7 §§ samt rubrikerna närmast före 7 kap. 3 och 8 §§ ordet ”miljödomstol” i olika böjningsformer ska bytas ut mot ”mark- och miljödomstol” i motsvarande form,

dels att 7 kap. 1, 10 och 12 §§ ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

7 kap.

1 §

Bestämmelser om ansökningsmål finns i 21 kap. 1 § miljöbalken. Ansökningsmål är även mål om

1. bestämmande enligt 2 kap. 9 § av ersättning för rätten att ta i anspråk ett strömfall,
2. inrättande enligt 4 kap. 3 § av en gemensam anläggning för bevattning, sedan en samfällighet enligt 4 kap. har bildats,
3. överflyttning enligt 8 kap. 3 § första stycket av rätten till andelskraft,
4. omprövning, utan samband med pågående ansökningsmål, enligt 17 § första stycket eller omprövning enligt 17 § andra stycket, och
5. fastställelse enligt 18 § av en överenskommelse.

10 §

Om målet avgörs utan huvudförhandling i annat fall än som avses i 42 kap. 18 § första stycket 1–4 rättegångsbalken, *skall miljödomstolen* ha den sammansättning som anges i 20 kap. 4 § första stycket miljöbalken.

Om målet avgörs utan huvudförhandling i annat fall än som avses i 42 kap. 18 § första stycket 1–4 rättegångsbalken, *ska mark- och miljödomstolen* ha den sammansättning som anges i 2 kap. 4 § första stycket lagen (2010:000) om mark- och miljödomstolar.

Beträffande förelägganden för parterna att avge skriftligt svaromål eller att inställa sig vid muntlig förberedelse eller vid huvudförhandling och om parts utevaro från ett sådant sammanträde gäller rättegångsbalkens bestämmelser rörande en sak, varom förlikning inte är tillåten.

¹ Senaste lydelse av
6 kap. 5 § 2005:582
7 kap. 13 § 2001:446.

12 §

Om svaranden för att bemöta käromålet gör en ansökan hos *miljödostolen* enligt 21 kap. 1 § första stycket 3 miljöbalken eller om ändrade bestämmelser om vattentappning enligt 13 § detta kapitel, handläggs målet i dess helhet som ett ansökningsmål, om inte målet med stöd av 21 kap. 1 § andra stycket miljöbalken ändå behandlas som ett stämningssmål.

Har beslut om borttagande eller ändring av en vattenanläggning meddelats av *miljödostolen* i ett stämningssmål, av kronofogdemyndigheten med stöd av lagen (1990:746) om betalningsföreläggande och handräckning eller av tillsynsmyndigheten enligt 26 kap. 9, 10 eller 18 § miljöbalken och görs en ansökan som avses i första stycket, får *miljödostolen* i ansökningsmålet bestämma att beslutet inte får verkställas innan målet har blivit slutligt avgjort eller *miljödostolen* förordnar annat. Sökanden *skall* ställa säkerhet för kostnader och skador.

Om svaranden för att bemöta käromålet gör en ansökan hos *mark- och miljödostolen* enligt 21 kap. 1 a § första stycket 3 miljöbalken eller om ändrade bestämmelser om vattentappning enligt 13 § detta kapitel, handläggs målet i dess helhet som ett ansökningsmål, om inte målet med stöd av 21 kap. 1 a § andra stycket miljöbalken ändå behandlas som ett stämningssmål.

Har beslut om borttagande eller ändring av en vattenanläggning meddelats av *mark- och miljödostolen* i ett stämningssmål, av kronofogdemyndigheten med stöd av lagen (1990:746) om betalningsföreläggande och handräckning eller av tillsynsmyndigheten enligt 26 kap. 9, 10 eller 18 § miljöbalken och görs en ansökan som avses i första stycket, får *mark- och miljödostolen* i ansökningsmålet bestämma att beslutet inte får verkställas innan målet har blivit slutligt avgjort eller *mark- och miljödostolen* förordnar annat. Sökanden *ska* ställa säkerhet för kostnader och skador.

Denna lag träder i kraft den 2 maj 2011.

2.32 Lag om ändring i lagen (1998:813) om införande av lagen med särskilda bestämmelser om vattenverksamhet

Härigenom föreskrivs att i 14 § lagen (1998:813) om införande av lagen med särskilda bestämmelser om vattenverksamhet att ordet ”miljödomstolen” ska bytas ut mot ”mark- och miljödomstolen”.

Denna lag träder i kraft den 2 maj 2011.

2.33 Lag om ändring i lagen (1999:381) om åtgärder för att förebygga och begränsa följderna av allvarliga kemikalieolyckor

Härigenom föreskrivs i fråga om lagen (1999:381) om åtgärder för att förebygga och begränsa följderna av allvarliga kemikalieolyckor

dels att i 9 och 22 §§ ordet ”miljödomstol” ska bytas ut mot ordet ”mark- och miljödomstol”,

dels att 25 § ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

25 §¹

En kommuns beslut enligt denna lag eller enligt föreskrifter som har meddelats med stöd av lagen får överklagas hos länsstyrelsen. Beslut som fattats av länsstyrelsen eller Myndigheten för samhällsskydd och beredskap får överklagas hos *miljödomstol* enligt 20 kap. 2 § andra stycket miljöbalken.

En kommuns beslut enligt denna lag eller enligt föreskrifter som har meddelats med stöd av lagen får överklagas hos länsstyrelsen. Beslut som fattats av länsstyrelsen eller Myndigheten för samhällsskydd och beredskap får överklagas hos *mark- och miljödomstol* enligt 21 kap. 1 § andra stycket miljöbalken.

Beslut om tillsynsprogram får inte överklagas.

Denna lag träder i kraft den 2 maj 2011.

¹ Senaste lydelse 2008:1404.

2.34 Lag om ändring i lagen (2004:875) om särskild förvaltning av vissa elektriska anläggningar

Härigenom föreskrivs att i 1 kap. 5 § och 3 kap. 17 § lagen (2004:875) om särskild förvaltning av vissa elektriska anläggningar¹ ordet "fastighetsdomstol" i olika böjningsformer ska bytas ut mot "mark- och miljödomstol" i motsvarande form.

Denna lag träder i kraft den 2 maj 2011.

¹ Senaste lydelse av 1 kap. 5 § prop. 2009/10:162 Ersättning vid expropriation.

2.35 Lag om ändring i lagen (2004:1199) om handel med utsläppsrätter

Härigenom föreskrivs i fråga lagen (2004:1199) om handel med utsläppsrätter¹

dels att i 9 kap. 1 § ordet "miljödomstolen" ska bytas ut mot "mark- och miljödomstolen",

dels att 9 kap. 2 § ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

9 kap.

2 §²

Bestämmelser om överklagande av *miljödomstolens* domar och beslut finns i 23 kap. 1 § miljöbalken.

Bestämmelser om överklagande av *mark- och miljödomstolens* domar och beslut finns i 1 kap. 2 § första stycket och 5 kap. lagen (2010:000) om mark- och miljödomstolar.

Denna lag träder i kraft den 2 maj 2011.

¹ Senaste lydelse av 9 kap. 1 § 2009:685.

² Senaste lydelse 2006:643.

2.36 Lag om ändring i naturgaslagen (2005:403)

Härigenom föreskrivs att i 2 kap. 17 § naturgaslagen (2005:403) ordet ”fastighetsdomstol” ska bytas ut mot ”mark- och miljödomstol”.

Denna lag träder i kraft den 2 maj 2011.

2.37 Lag om ändring i lagen (2009:724) om nationella minoriteter och minoritetsspråk

Härigenom föreskrivs att 13 § lagen (2009:724) om nationella minoriteter och minoritetsspråk ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

13 §¹

Den som är part eller ställföreträdare för part i ett mål eller ett ärende hos en förvaltningsrätt, tingsrätt, *fastighetsdomstol*, *miljödombstol* eller *sjörättsdomstol* med en domkrets som helt eller delvis sammanfaller med kommunerna Gällivare, Haparanda, Kiruna, Pajala och Övertorneå har rätt att använda finska eller meänkieli under målets eller ärendets handläggning, om målet eller ärendet har anknytning till någon av dessa kommuner. Detsamma gäller samiska hos en sådan domstol med en domkrets som helt eller delvis sammanfaller med kommunerna Arjeplog, Gällivare, Jokkmokk eller Kiruna, om målet eller ärendet har anknytning till någon av dessa kommuner.

Den som är part eller ställföreträdare för part i ett mål eller ett ärende hos en förvaltningsrätt, tingsrätt, *mark- och miljödombstol* eller *sjörättsdomstol* med en domkrets som helt eller delvis sammanfaller med kommunerna Gällivare, Haparanda, Kiruna, Pajala och Övertorneå har rätt att använda finska eller meänkieli under målets eller ärendets handläggning, om målet eller ärendet har anknytning till någon av dessa kommuner. Detsamma gäller samiska hos en sådan domstol med en domkrets som helt eller delvis sammanfaller med kommunerna Arjeplog, Gällivare, Jokkmokk eller Kiruna, om målet eller ärendet har anknytning till någon av dessa kommuner.

Rätten att använda finska, meänkieli respektive samiska omfattar också de domstolar dit en dom eller ett beslut i ett mål eller ärende som avses i första stycket överklagas.

Denna lag träder i kraft den 2 maj 2011.

¹ Senaste lydelse 2009:857.

2.38 Lag om ändring i lagen (2009:1326) om ändring i miljöbalken

Härigenom föreskrivs att 16 kap. 2 § miljöbalken i stället för dess lydelse enligt lagen (2009:1326) om ändring i nämnda balk ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

16 kap.

2 §

Tillstånd, godkännande eller dispens enligt balken eller enligt föreskrifter meddelade med stöd av balken, får lämnas för begränsad tid. Regeringen får meddela ytterligare föreskrifter om sådan tidsbegränsning.

Tillstånd, godkännande eller dispens enligt balken eller enligt föreskrifter meddelade med stöd av balken, får förenas med villkor.

Vid ändring av en miljöfarlig verksamhet får tillståndet begränsas till att enbart avse ändringen (ändringstillstånd).

För verksamhet som omfattas av tillståndsplikt enligt lagen (2004:1199) om handel med utsläppsätter får dock inte beslutas villkor om begränsning av utsläpp av koldioxid, dikväveoxid eller perfluorkolväten eller villkor som genom att reglera använd mängd fossilt bränsle syftar till en begränsning av koldioxidutsläpp. Detta gäller inte villkor som i fråga om dikväveoxid eller perfluorkolväten behövs för att hindra betydande lokala föroreningar.

Bestämmelser om vilka mål som är ansökningsmål finns i 21 kap. 1 § och bestämmelser om vad en ansökan i ett ansökningsmål ska innehålla finns i 22 kap. 1 §. Regeringen får meddela föreskrifter om vad en ansökan i ett ärende ska innehålla.

Bestämmelser om vilka mål som är ansökningsmål finns i 21 kap. 1 a § och bestämmelser om vad en ansökan i ett ansökningsmål ska innehålla finns i 22 kap. 1 §. Regeringen får meddela föreskrifter om vad en ansökan i ett ärende ska innehålla.

2.39 Lag om ändring i plan- och bygglagen (2010:000)

Härigenom föreskrivs i fråga om plan- och bygglagen (2010:000)

dels att 13 kap. 6 § ska upphöra att gälla,

dels att 13 kap. 7–18 §§ ska betecknas 13 kap. 6–17 §§,

dels att 4 kap. 21 §, 5 kap. 29, 32, 40 och 41 §§, 6 kap. 2 §, 11 kap. 37 §, 13 kap. 2 § och nya 13 kap. 6, 7, 8, 16 och 17 §§ samt 15 kap. 3 och 10 §§ ska ha följande lydelse,

dels att rubrikerna närmast före 13 kap. 9, 17 och 18 §§ ska sättas närmast före de nya 13 kap. 8, 16 respektive 17 §,

dels att det i lagen ska införas en ny paragraf, 13 kap. 18 §, av följande lydelse,

dels att det i övergångsbestämmelserna till lagen ska införas en ny punkt, 16, av följande lydelse.

Lydelse enligt prop. 2009/10:170 Föreslagen lydelse

4 kap.

21 §

I detaljplanen ska kommunen ange en genomförandetid. Tiden ska bestämmas så att det finns rimliga möjligheter att genomföra planen, men tiden får inte vara kortare än fem år och inte längre än femton år.

Tiden räknas från den dag då beslutet att anta planen vinner laga kraft. Om någon del av planen får genomföras tidigare på grund av ett förordnande enligt 13 kap. 18 § *andra stycket*, räknas tiden från den dag då genomförandet får påbörjas. Detta gäller dock inte om kommunen i planen har bestämt att tiden ska räknas från en senare tidpunkt eller bestämt olika tider för skilda områden av planen.

Tiden räknas från den dag då beslutet att anta planen vinner laga kraft. Om någon del av planen får genomföras tidigare på grund av ett förordnande enligt 13 kap. 17 § *tredje stycket*, räknas tiden från den dag då genomförandet får påbörjas. Detta gäller dock inte om kommunen i planen har bestämt att tiden ska räknas från en senare tidpunkt eller bestämt olika tider för skilda områden av planen.

5 kap.

29 §

När detaljplanen har antagits ska kommunen skicka ett meddelande om detta till

1. länsstyrelsen och lantmäterimyndigheten,
2. de kommuner och regionplaneorgan som är berörda, och
3. dem som anges i 11 § första stycket 2 och 3 och föreningar som får överklaga enligt 13 kap. 13 eller 14 § och
3. dem som anges i 11 § första stycket 2 och 3 och föreningar som får överklaga enligt 13 kap. 12 eller 13 § och

a) senast under granskningstiden har lämnat skriftliga synpunkter som inte blivit tillgodosedda, eller

b) har rätt att överklaga beslutet enligt 13 kap. 12 § andra stycket 1.

Meddelandet ska innehålla ett protokollsutdrag med beslutet och upplysningar om vad den som vill överklaga beslutet måste göra.

Kommunen ska till länsstyrelsen skicka det granskningsutlåtande som avses i 23 § tillsammans med meddelandet om att planen har antagits, om kommunen inte redan har skickat utlåtandet enligt 24 §.

32 §

När beslutet att anta detaljplanen har vunnit laga kraft ska kommunen

1. på planhandlingarna anteckna det datum då planen vann laga kraft och, om ett förordnande enligt 13 kap. 18 § *andra stycket* har meddelats, det datum då förordnandet meddelades,

2. snarast möjligt skicka planen, planbeskrivningen och fastighetsförteckningen enligt 9 § till länsstyrelsen och lantmäterimyndigheten, om det inte är uppenbart obehövt, och

3. med en kungörelse på det sätt som anges i 19 § eller med ett skriftligt meddelande underrätta de fastighetsägare som kan ha rätt till ersättning enligt 14 kap. 5, 6, 7, 9, 10 eller 11 § och dem som enligt 14 kap. 12 § kan ha motsvarande rätt till ersättning samt i underrättelsen upplysa om innehållet i 15 kap. 5 §.

Om kommunen inte kan skicka de handlingar som anges i första stycket 2 inom två veckor, ska kommunen genast underrätta mottagarna om innehållet i handlingarna.

40 §

Ett beslut att anta, ändra eller upphäva en detaljplan eller områdesbestämmelser gäller först sedan beslutet har vunnit laga kraft.

Bestämmelser som innebär att beslutet kan få tillämpas innan det har vunnit laga kraft finns i 13 kap. 18 § *andra stycket*.

Bestämmelser som innebär att beslutet kan få tillämpas innan det har vunnit laga kraft finns i 13 kap. 17 § *tredje stycket*.

41 §

Områdesbestämmelser upphör att gälla när ett beslut att anta en detaljplan för området vinner laga kraft eller när en detaljplan för området får genomföras med stöd av ett förordnande enligt 13 kap. 18 § *andra stycket*.

Områdesbestämmelser upphör att gälla när ett beslut att anta en detaljplan för området vinner laga kraft eller när en detaljplan för området får genomföras med stöd av ett förordnande enligt 13 kap. 17 § *tredje stycket*.

6 kap.

2 §

En bestämmelse enligt 4 kap. 19 § om genomförande med exploaterings-
samverkan

1. ska avse exploaterings-
samverkan enligt lagen (1987:11) om exploaterings-
samverkan,
2. ska ange samverkansområdets huvudsakliga avgränsning,
3. ska ange den tid inom vilken ett exploateringsbeslut enligt lagen om
exploaterings-
samverkan ska meddelas, och
4. upphör att gälla vid utgången av den tid som avses i 3, om något ex-
ploateringsbeslut enligt lagen om exploaterings-
samverkan inte har med-
delats innan dess.

Den tid som avses i första
stycket 3 får inte vara längre än
fem år från den dag då beslutet att
anta detaljplanen vann laga kraft
eller från den tidigare dag då
genomförandet får påbörjas med
stöd av ett förordnande enligt
13 kap. 18 § *andra stycket*.

Den tid som avses i första
stycket 3 får inte vara längre än
fem år från den dag då beslutet att
anta detaljplanen vann laga kraft
eller från den tidigare dag då
genomförandet får påbörjas med
stöd av ett förordnande enligt
13 kap. 17 § *tredje stycket*.

11 kap.

37 §

Ett föreläggande enligt 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25 eller 26 § eller ett beslut
om förbud enligt 25, 30, 31, 32 eller 33 § får förenas med vite.

Vitet får inte förvandlas till fängelse.

*Frågor om utdömande av vite
prövas av mark- och miljödomstol.*

13 kap.

2 §

Kommunala beslut enligt denna lag får inte överklagas i den del de avser

1. avbrytande av ett planarbete,
2. planbesked enligt 5 kap. 2 §,
3. andra frågor om gatukostnader än de som avses i 1 § 5,
4. villkorsbesked enligt 9 kap. 19 §,
5. förlängd handläggningstid enligt 9 kap. 27 §,
6. behovet av kontrollansvarig, särskilt sakkunnig, tekniskt samråd eller
slutsamråd,
7. ingripandebesked enligt 11 kap. 7 §, eller
8. en fråga som redan är avgjord genom en detaljplan, områdesbestäm-
melser eller ett förhandsbesked.

Att tvister rörande gatukostnader
prövas av *fastighetsdomstol* fram-
går av 15 kap. 10 §.

Att tvister rörande gatukostnader
prövas av *mark- och miljödomstol*
framgår av 15 kap. 10 §.

7 §

Andra beslut av länsstyrelsen enligt denna lag än de som avses i 4–6 §§ och andra beslut av en statlig förvaltningsmyndighet enligt denna lag får överklagas hos *allmän förvaltningsdomstol*.

Prövningstillstånd krävs vid överklagande till kammarrätten.

8 §

Om ett ärende som har överklagats hos en *allmän förvaltningsdomstol* rör en fråga som har särskild betydelse för Försvarsmakten, Fortifikationsverket, Försvarets materielverk eller Försvarets radioanstalt, ska domstolen överlämna målet till regeringen för prövning.

9 §

Bestämmelser om vem som får överklaga beslut som avses i 3 och 5–7 §§ finns i 22 § förvaltningslagen (1986:223).

17 §

Bestämmelser om överklagande av ett beslut som avses i 3 och 5–7 §§ finns i 23–25 §§ förvaltningslagen (1986:223).

Tiden för överklagande av ett beslut att anta, ändra eller upphäva en detaljplan eller områdesbestämmelser liksom beslut om lov eller förhandsbesked räknas dock, för alla utom för sökanden och övriga som har delgetts beslutet, från den dag då beslutet eller justeringen av protokollet över beslutet har tillkännagetts på kommunens anslagstavla. När beslutet har fattats av kommunfullmäktige, ska det som enligt 23–25 §§ förvaltningslagen gäller i fråga om den myndighet som har meddelat beslutet i stället gälla kommunstyrelsen.

18 §

Den myndighet som prövar ett överklagande av ett beslut att anta, ändra eller upphäva en detaljplan eller områdesbestämmelser ska *antingen fastställa eller upphäva*

6 §

Andra beslut av länsstyrelsen enligt denna lag än de som avses i 4 och 5 §§ och andra beslut av en statlig förvaltningsmyndighet enligt denna lag får överklagas hos *mark- och miljödomstol*.

7 §

Om ett ärende som har överklagats hos en *mark- och miljödomstol* rör en fråga som har särskild betydelse för Försvarsmakten, Fortifikationsverket, Försvarets materielverk eller Försvarets radioanstalt, ska domstolen överlämna målet till regeringen för prövning.

8 §

Bestämmelser om vem som får överklaga beslut som avses i 3, 5 och 6 §§ finns i 22 § förvaltningslagen (1986:223).

16 §

Bestämmelser om överklagande av ett beslut som avses i 3, 5 och 6 §§ finns i 23–25 §§ förvaltningslagen (1986:223).

17 §

Den myndighet som prövar ett överklagande av ett beslut att anta, ändra eller upphäva en detaljplan eller områdesbestämmelser ska *endast pröva om det överklagade be-*

beslutet i dess helhet. Om kommunen har medgett det, får dock beslutet upphävas i en viss del eller ändras på annat sätt. Ändringar som har ringa betydelse får göras utan kommunens medgivande.

slutet strider mot någon rättsregel på det sätt som klaganden har angett eller som framgår av omständigheterna.

Om myndigheten vid en prövning enligt första stycket finner att beslutet strider mot en rättsregel, ska beslutet upphävas i sin helhet. Annars ska beslutet fastställas i sin helhet. Beslutet ska inte upphävas om det är uppenbart att felet saknar betydelse för avgörandet. Om kommunen har medgett det, får dock beslutet upphävas i en viss del eller ändras på annat sätt. Ändringar som har ringa betydelse får göras utan kommunens medgivande.

Om kommunen begär det, får myndigheten förordna att det överklagade beslutet i sådana delar som uppenbarligen inte berörs av överklagandet får genomföras trots att överklagandet inte har avgjorts slutligt. Ett sådant förordnande får inte överklagas.

18 §

Om länsstyrelsen enligt 11 kap. 10 eller 12 § har beslutat att överpröva en kommuns beslut om en detaljplan eller områdesbestämmelser eller ett lov eller förhandsbesked, får länsstyrelsen besluta att ett överklagande av samma kommunala beslut inte ska prövas förrän ärendet om överprövning enligt 11 kap. är slutligt avgjort.

15 kap.

3 §

Om en talan om inlösen av ett markområde enligt 6 kap. 14 § har väckts, ska *fastighetsdomstolen* omedelbart underrätta lantmäterimyndigheten.

Om en talan om inlösen av ett markområde enligt 6 kap. 14 § har väckts, ska *mark- och miljödomstolen* omedelbart underrätta lantmäterimyndigheten.

Om det vid prövningen av målet om inlösen pågår ett ärende om fastighetsbildning i överensstämmelse med den detaljplan som gäller för markområdet, ska målet om inlösen förklaras vilande till dess att fastighetsbildningsärendet är slutligt avgjort.

10 §

En tvist mellan kommunen och en fastighetsägare om ersättning för gatukostnader eller kostnader för andra allmänna platser eller om villkoren för betalning av sådan ersättning prövas av den *fastighetsdomstol* inom vars område fastigheten ligger.

I ett sådant mål ska *lagen (1969:246) om domstolar i fastighetsmål* tillämpas. I mål om jämkning av ersättning enligt 6 kap. 37 § ska dock expropriationslagen (1972:719) tillämpas i fråga om rättegångskostnader.

Om fastighetsägaren förlorar ett mål om jämkning på grund av att fastighetsägaren har inlett rättegången utan tillräckliga skäl, får domstolen förordna att fastighetsägaren ska bära sina egna kostnader. Om fastighetsägaren inledde rättegången trots att det måste ha varit uppenbart för fastighetsägaren att talan väcktes utan skälig grund, får domstolen dessutom förplikta fastighetsägaren att ersätta kommunens rättegångskostnader.

En tvist mellan kommunen och en fastighetsägare om ersättning för gatukostnader eller kostnader för andra allmänna platser eller om villkoren för betalning av sådan ersättning prövas av den *mark- och miljödomstol* inom vars område fastigheten ligger.

I ett sådant mål ska *lagen (2010:000) om mark- och miljödomstolar* tillämpas. I mål om jämkning av ersättning enligt 6 kap. 37 § ska dock expropriationslagen (1972:719) tillämpas i fråga om rättegångskostnader.

16. Mål och ärenden som har inletts hos en allmän förvaltningsdomstol eller hos regeringen före den 2 maj 2011 ska slutföras av de allmänna förvaltningsdomstolarna respektive regeringen.

2.40 Lag om ändring i lagen (2010:000) om utnämning av ordinarie domare

Härigenom föreskrivs att 1 § lagen (2010:000) om utnämning av ordinarie domare ska ha följande lydelse.

Lydelse enligt prop. 2009/10:181 Föreslagen lydelse

1 §

Denna lag avser utnämning av ordinarie domare. Dessa är

1. justitieråd tillika ordförande, justitieråd tillika avdelningsordförande och övriga justitieråd i Högsta domstolen och Högsta förvaltningsdomstolen,
2. president, lagman samt råd tillika vice ordförande på avdelning och övriga råd i hovrätt och kammarrätt,
3. lagman, chefsrådman och rådman i tingsrätt och förvaltningsrätt,
4. *fastighetsråd och miljöråd,* 4. *tekniska råd,*
5. ordförande i Marknadsdomstolen,
6. ordförande tillika chef och övriga ordförande i Arbetsdomstolen,
7. patenträttsråd tillika ordförande och övriga patenträttsråd i Patentbesvärsrätten,
8. ordförande i Försvarsunderrättelsesdomstolen.

Denna lag träder i kraft den 2 maj 2011.

2.41 Lag om ändring i lagen (2010:000) om ansvar och ersättning vid radiologiska olyckor

Härigenom föreskrivs att i 58 § lagen (2010:000) om ansvar och ersättning vid radiologiska olyckor ordet "miljödomstolen" ska bytas ut mot "mark- och miljödomstolen".

Denna lag träder i kraft den dag regeringen bestämmer.

2.42 Lag om ändring i lagen (2010:000) om ändring i fastighetsbildningslagen (1970:988)

Härigenom föreskrivs i fråga om fastighetsbildningslagen (1970:988)

dels att 16 kap. 14 § och 17 kap. 3 § i stället för deras lydelse enligt lagen (2010:000) om ändring i nämnda lag ska ha följande lydelse,

dels att ikraftträdande- och övergångsbestämmelserna till lagen (2010:000) om ändring i nämnda lag ska ha följande lydelse.

Lydelse enligt prop. 2009/10:170 Föreslagen lydelse
En enklare plan- och bygglag

16 kap.

14 §

Fastighetsdomstolen kan, efter vad som är skäligt med hänsyn till omständigheterna, besluta att sakägare som förlorar målet ska ersätta annan sakägare dennes rättegångskostnad.

Mark- och miljödomstolen får, efter vad som är skäligt med hänsyn till omständigheterna, besluta att sakägare som förlorar målet ska ersätta annan sakägare dennes rättegångskostnad. I övrigt ska 18 kap. rättegångsbalken tillämpas i fråga om rättegångskostnaderna.

I mål om inlösenersättning ska dock sakägare som avstår mark eller särskild rättighet få gottgörelse för sin kostnad oberoende av utgången i målet. Detsamma ska gälla i mål om ersättning för marköverföring eller reglering av rättighet som avses i 5 kap. 10 a § andra stycket.

Första och andra styckena gäller inte, om annat följer av 18 kap. 6 eller 8 § rättegångsbalken. Ogillas i mål enligt andra stycket talan som har fullföljts av den som avstår eller upplåter mark eller rättighet, tillämpas 15 kap. 8 § plan- och bygglagen (2010:000).

Vinner sakägare mål mot företrädare för allmänt intresse, kan domstolen tillerkänna *honom eller henne* ersättning för rättegångskostnad, om det finns synnerliga skäl. Sådan ersättning ska *utges* av staten eller, om endast kommunen företräder det allmänna intresset, av kommunen.

Ska i annat fall än som avses i 13 § kostnad för bevisning eller särskild åtgärd enligt rättsens beslut *utgå* av allmänna medel, kan domstolen när det är skäligt *förordna* att kostnaden ska stanna på staten.

Vinner *en* sakägare *ett* mål mot företrädare för allmänt intresse, kan domstolen tillerkänna *sakägaren* ersättning för rättegångskostnad, om det finns synnerliga skäl. Sådan ersättning ska *betalas* av staten eller, om endast kommunen företräder det allmänna intresset, av kommunen.

Ska i annat fall än som avses i 13 § kostnad för bevisning eller särskild åtgärd enligt rättsens beslut *betalas* av allmänna medel, kan domstolen när det är skäligt *besluta* att kostnaden ska stanna på staten.

17 kap.3 §¹

I fråga om rättegången i *hovrätten* tillämpas 16 kap. 3, 7 och 9–13 §§, 14 § första, fjärde och femte styckena, 14 a §, 15 § samt 16 §. Dock ska 16 kap. 15 § inte tillämpas när *hovrätten* återförvisar mål till *fastighetsdomstolen*.

I mål som avses i 16 kap. 14 § andra stycket ska den som har att betala ersättning för mark eller rättighet, om inte något annat följer av 18 kap. 6 eller 8 § rättegångsbalken, alltid själv bära sina kostnader samt kostnad som han eller hon orsakar motparten genom att själv överklaga. Ogillas i ett sådant mål talan som har fullföljts av den som avstår eller upplåter mark eller rättighet, tillämpas dock 15 kap. 8 § plan- och bygglagen (2010:000). I övrigt ska bestämmelserna i 18 kap. rättegångsbalken tillämpas.

Bevis genom syn på stället fås upp i *hovrätten* endast om det finns synnerliga skäl.

I fråga om rättegången i *Mark- och miljööverdomstolen* tillämpas 16 kap. 9–13 §§, 14 § första, fjärde och femte styckena samt 14 a–16 §§. Dock ska 16 kap. 15 § inte tillämpas när *Mark- och miljööverdomstolen* återförvisar mål till *mark- och miljödomstolen*.

Bevis genom syn på stället fås upp i *Mark- och miljööverdomstolen* endast om det finns synnerliga skäl.

Denna lag träder i kraft den 2 maj 2011.

1. Denna lag träder i kraft den 2 maj 2011.

2. För mål där huvudförhandling har inletts i fastighetsdomstol före ikraftträdandet ska äldre bestämmelser gälla. Detsamma gäller för mål i hovrätt och för mål i Högsta domstolen som har överklagats dit från hovrätt.

¹ Senaste lydelse 2004:393.

3 Ärendet och dess beredning

PBL-kommittén fick 2002 i uppdrag att se över bland annat instansordningsfrågan för samtliga ärenden enligt plan- och bygglagen (1987:10). Sedan PBL-kommittén i betänkandet ”Kortare instanskedja och ökad samordning – Alternativ för plan- och bygglagens prövningsorganisation” (SOU 2004:40) och Miljöbalkskommittén i betänkandet ”Alternativ för miljöbalkens prövningsorganisation” (SOU 2004:38) redovisat sina gemensamma överväganden om den framtida instansordningen för överklagade bygglovsärenden enligt plan- och bygglagen föreslog PBL-kommittén i slutbetänkandet ”Får jag lov? Om planering och byggande” (SOU 2005:77) en ny ordning för överprövning av ärenden enligt plan- och bygglagen. Kommittén föreslog att överprövningen av planärenden enligt plan- och bygglagen, med undantag för ingripande med stöd av 12 kap. och vissa beslut som är av betydelse för försvaret, flyttas från regeringen till miljödomstolarna och att övriga ärenden enligt plan- och bygglagen, med undantag för de ärenden som kan bli föremål för s.k. laglighetsprövning enligt 10 kap. kommunallagen (1991:900), fortsättningsvis överprövas i länsstyrelserna och – efter ett överklagande – vid miljödomstolarna. Förslaget fick stort stöd av remissinstanserna. I propositionen ”Ny instansordning för PBL-ärenden” (prop. 2006/07:98) föreslog regeringen att riksdagen skulle godkänna en inriktning för det fortsatta arbetet med en ny instansordning för PBL-ärenden i enlighet med vad PBL-kommittén har föreslagit. Riksdagen antog förslaget den 1 juni 2007 (bet. 2006/07:CU31, rskr. 2006/07:191).

Miljöbalkskommittén fick 2003 i uppdrag att utreda frågan om tillståndsprövning enligt miljöbalken bör inledas direkt hos miljödomstol eller om domstolen ska pröva tillståndsfrågan först efter överklagande av en förvaltningsmyndighets beslut. I slutbetänkandet ”Miljöbalken; miljö kvalitetsnormer, miljöorganisationerna i miljöprocessen och avgifter” (SOU 2005:59) förordade kommittén att mål om vattenverksamheter och alla typer av miljöfarliga verksamheter ska tillståndsprövas vid en förvaltningsmyndighet som första instans. En prövningsorganisation som innebär att mål om miljöfarliga s.k. A-verksamheter och vattenverksamheter prövas av länsstyrelse som första instans fick stöd av en majoritet av remissinstanserna. I det tidigare delbetänkandet ”Alternativ för miljöbalkens prövningsorganisation” (SOU 2004:38) förordade Miljöbalkskommittén att antalet myndigheter som prövar mål om A-verksamheter och vattenverksamheter bör begränsas till ett litet antal, företrädesvis 1–5 stycken.

Regeringen beslutade vid sitt sammanträde den 20 juni 2007 att tillkalla en särskild utredare med uppdrag att utreda och föreslå bland annat de organisations- och författningsändringar som behövs för en ändrad instansordning för vissa mål och ärenden enligt plan- och bygglagen och miljöbalken (dir. 2007:94). Utredningen antog namnet Miljöprocessutredningen. I december 2007 lämnade utredningen delbetänkandet ”En ny instansordning för mål enligt plan- och bygglagen” (SOU 2007:111). En sammanfattning av betänkandet finns i *bilaga 1* och utredningens lagför-

slag i *bilaga 2*. I mars 2008 lämnade utredningen delbetänkandet ”Miljödomstolarna – domkretsar, lokalisering och handläggningsregler” (SOU 2008:31). En sammanfattning av betänkandet finns i *bilaga 3*. Betänkandena har remissbehandlats. En förteckning över remissinstanserna finns i *bilaga 4*. Remissvaren finns tillgängliga i Miljödepartementet (dnr M2008/1874/R). I januari 2009 lämnade utredningen sitt huvudbetänkande ”Miljöprocessen” (SOU 2009:10). En sammanfattning av betänkandet finns i *bilaga 5* och utredningens lagförslag i *bilaga 6*. Betänkandet har remissbehandlats. En förteckning över remissinstanserna finns i *bilaga 7*. Remissvaren finns tillgängliga i Miljödepartementet (dnr M2009/524/R).

Med utgångspunkt i förslagen i Miljöprocessutredningens betänkanden utarbetade Justitiedepartementet ett utkast till lagrådsremiss avseende en begränsad del av de förslag som Miljöprocessutredningen hade lämnat. Utkastet till lagrådsremiss, som remitterades den 15 januari 2010, omfattade förslag till en ny lag om miljödomstolar med regler om bl.a. miljödomstolarnas sammansättning och förfarandet i domstolarna. Utkastet till lagrådsremiss kallas i fortsättningen remissutkast och finns i *bilaga 8*. Remissinstanserna inbjöds också att lämna synpunkter på frågan om domstolarnas namn. En förteckning över remissinstanserna finns i *bilaga 9*. Remissvaren finns tillgängliga i Justitiedepartementet (dnr Ju2010/374/DOM).

I denna proposition behandlas förslagen i Miljöprocessutredningens betänkanden och i det remitterade remissutkastet. Förslagen rör huvudsakligen förändringar i plan- och bygglagen (2010:000), miljöbalken och fastighetsbildningslagen (1970:988). Dessutom föreslås en ny lag om mark- och miljödomstolar. Förslagen föranleder också konsekvensändringar i ett stort antal lagar.

Lagrådet

Regeringen beslutade den 4 mars 2010 att inhämta Lagrådets yttrande över de lagförslag som finns i *bilaga 10*.

Lagrådets yttrande finns i *bilaga 11*. Lagrådet har haft synpunkter på några enskildheter i lagförslagen. Regeringen har i ett avseende gjort en annan bedömning än Lagrådet men har i övrigt anpassat förslagen efter Lagrådets synpunkter. Lagrådets synpunkter behandlas i avsnitt 13.2.3 och i författningskommentaren.

Efter Lagrådets granskning har det uppmärksammats att det med anledning av att miljödomstolarna ersätts med nya mark- och miljödomstolar behöver göras en konsekvensändring i lagen (2010:000) om ansvar och ersättning vid radiologiska olyckor. Propositionen innehåller därför ett sådant förslag.

I förhållande till lagrådsremissen har också vissa ändringar av väsentligen redaktionell karaktär gjorts.

4 Behovet av en översyn

En prövningsorganisation för fastighetsmål, miljömål och mål enligt plan- och bygglagen ska ha förutsättningar för en effektiv ärendehan-

tering med hög kvalitet. Systemet ska vara lätt att överblicka för kommuner, förvaltningsmyndigheter, näringsliv och enskilda. För att ärendena ska kunna avgöras snabbt och med hög kvalitet ska prövningsmyndigheterna och domstolarna ha hög kompetens. Prövningsmyndigheten och domstolarna ska ha goda kunskaper i tekniska, naturvetenskapliga och juridiska frågor. Domstolsorganisationen ska ge möjlighet till den kompetensutveckling och specialisering som behövs för de uppgifter som domstolarna ska utföra.

Den nuvarande instansordningen för överprövning av mål och ärenden enligt plan- och bygglagen kan ifrågasättas av flera skäl. Det svåröverskådliga systemet för överprövning och de långa instanskedjorna upplevs som ett problem särskilt ur ett medborgarperspektiv. Många frågor som prövas enligt miljöbalken och plan- och bygglagen är likartade, bl.a. frågor om miljökonsekvensbeskrivningar enligt 6 kap. miljöbalken och riksintressen enligt 3 och 4 kap. miljöbalken. Samordningen av överprövningen är dock bristfällig. En instansordning med färre instanser som samtidigt är samordnad med prövningen av mål enligt miljöbalken kan ge effektivare beslutsprocesser där både resurser och kompetens kan användas på ett bättre sätt än enligt nuvarande ordning.

Flertalet fastighetsdomstolar har för närvarande ett mycket begränsat målunderlag vilket innebär svårigheter att åstadkomma tillräcklig specialisering bland de lagfarna domare som handlägger fastighetsmål. En koncentration av fastighetsmålen till färre domstolar skulle ge ökade möjligheter till kompetensutveckling för de lagfarna ledamöterna och ge bättre förutsättningar för ett specialiserat beredningsstöd. En samordnad domstolsprövning av fastighetsmålen samt mål och ärenden enligt plan- och bygglagen och miljöbalken ger en mer effektiv användning av resurser och kompetens. En samordning skulle också öka förutsättningarna för en enhetlig praxis i besläktade frågor vilket i sin tur kan bidra till en ökad kvalitet i dömandet.

5 Den framtida överprövningen av mål och ärenden enligt plan- och bygglagen

5.1 En överprövning hos miljödomstol

Regeringens förslag: Länsstyrelsens beslut enligt plan- och bygglagen, med undantag av de beslut som avses i 13 kap. 4 och 5 §§, ska fortsättningsvis överklagas hos en miljödomstol. Miljödomstolen ska också pröva frågor om utdömmande av vite som förelagts med stöd av plan- och bygglagen. Om ett ärende enligt plan- och bygglagen som överklagas till miljödomstolen rör en fråga som har särskild betydelse för Försvarmakten, Fortifikationsverket, Försvarets materielverk eller Försvarets radioanstalt, ska domstolen överlämna ärendet till regeringen.

Utredningens förslag överensstämmer i huvudsak med regeringens. Utredningen har föreslagit att frågor om tilläggsavgift ska prövas av mil-

jödomstol på talan av byggnadsnämnden. I prop. 2009/10:170 ”En enklare plan- och bygglag” föreslås möjligheten att besluta om tilläggsavgift att tas bort varför regeringen i denna proposition inte föreslår några bestämmelser om prövning av tilläggsavgift. Utredningen har också föreslagit vissa ändringar av bestämmelserna om rätten att överklaga. Eftersom regeringen har behandlat förslag avseende rätten att överklaga i arbetet med prop. 2009/10:170 saknas anledning att nu behandla utredningens förslag i dessa delar.

Remissinstanserna: Många remissinstanser, bl.a. *Riksrevisionen, Statskontoret, Ekonomistyrningsverket, Justitieombudsmannen, miljödomstolarna, Försvarsmakten, Luleå tekniska universitet* och flera kommuner har tillstyrkt utredningens förslag till ändrad instansordning för mål och ärenden enligt plan- och bygglagen.

Flera remissinstanser, bl.a. *Sveriges Kommuner och Landsting, Sveriges Stadsarkitektförening* och *Solna kommun* har framhållit vikten av att miljödomstolarna får tillräckligt med resurser för att hantera mål enligt plan- och bygglagen. *Luftfartsverket* har framfört att det är viktigt att handläggningstiderna för miljöbalksmål inte blir längre på grund av den föreslagna ändrade instansordningen för mål och ärenden enligt plan- och bygglagen. *Fastighetsägarna Sverige* har anfört att det är osäkert om miljödomstolarna kommer att tillföras de resurser som krävs för en effektiv och rättssäker hantering av mål och ärenden enligt plan- och bygglagen.

Några remissinstanser har avstyrkt förslaget. *Regeringsrätten* har vidhållit sin principiella invändning mot att flytta mål enligt plan- och bygglagen till allmän domstol. Enligt *Länsrätten i Skåne län* finns det starka ekonomiska och kompetensmässiga skäl för att mål enligt plan- och bygglagen även fortsättningsvis handläggas och prövas hos allmän förvaltningsdomstol. *Statens räddningsverk* har anfört att det inte är några problem att ha samma processordning för mål och ärenden enligt plan- och bygglagen respektive miljöbalken, men att det är onaturligt att flytta ärenden av förvaltningsrättslig karaktär till allmän domstol. *Svensk Fjärrvärme, Svenskt Näringsliv, Skogsindustrierna, Vattenfall, Plast- och Kemiföretagen* och *Svensk Energi* har avstyrkt förslaget med hänsyn till att det innebär att miljödomstolarna belastas med ett mycket stort antal mål enligt plan- och bygglagen som kommer ta resurser från de mer omfattande och komplicerade miljömålen med förlängda handläggningstider och färre ansökningar som följd.

Skälen för regeringens förslag

Bakgrund

Prövningssystemet för mål och ärenden enligt plan- och bygglagen är i dag splittrat och svårt att överblicka. Regeringen överprövar vissa ärenden och de allmänna förvaltningsdomstolarna andra. Avsaknaden av en samordnad överprövningen av beslut enligt plan- och bygglagen, miljöbalken och andra lagar förstärker bilden av ett uppdelat system. Dessutom är instanskedjan för vissa ärenden lång. Byggnadsnämndens beslut i lovärenden kan överklagas hos fyra instanser. I syfte att åstadkomma en framtida instansordning med så få instanser som möjligt och med in-

riktningen att skapa en effektiv och rättssäker sammanhållen organisation lämnade regeringen propositionen 2006/07:98 ”Ny instansordning för PBL-ärenden” till riksdagen. I propositionen föreslår regeringen att riksdagen godkänner regeringens fortsatta arbete med en ny instansordning för mål och ärenden enligt plan- och bygglagen. Enligt propositionen ska arbetet bedrivas med inriktningen att överprövningen av rättsverkande planer, med undantag för länsstyrelsens beslut om överprövning enligt 12 kap, flyttas från regeringen till de nuvarande miljödomstolarna och att övriga ärenden enligt plan- och bygglagen, med undantag för de ärenden som kan bli föremål för laglighetsprövning, fortsättningsvis överprövas i länsstyrelserna och därefter vid miljödomstolarna. Riksdagen antog förslaget den 1 juni 2007 (bet. 2006/07:CU31, rskr. 2006/07:191).

Instansordningen enligt den föreslagna nya plan- och bygglagen

Med anledning av att regeringen den 18 mars 2010 beslutat prop. 2009/10:170 ”En enklare plan- och bygglag”, finns det anledning ge en översiktlig beskrivning av de bestämmelser i förslaget till ny plan- och bygglag som rör överklagande. I sak innebär bestämmelserna om överklagande i förslaget till ny plan- och bygglag ingen ändring jämfört med vad som gäller nu.

Enligt 1 kap. 2 § plan- och bygglagen är det en kommunal angelägenhet att planlägga användningen av mark och vatten. Kommunen kan med stöd av lagen besluta om olika planer som översiktsplaner, detaljplaner och områdesbestämmelser. I 7 kap. finns också bestämmelser om regionplanering.

I 3 kap. finns bestämmelser om översiktsplan. Varje kommun ska ha en aktuell översiktsplan. Den ska ange inriktningen för den långsiktiga utvecklingen av den fysiska miljön. Planen ska ge vägledning för beslut om hur mark- och vattenområden ska användas och hur den byggda miljön ska användas, utvecklas och bevaras. Översiktsplanen är inte bindande. Kommunfullmäktiges beslut om översiktsplan överklagas enligt 13 kap. 1 § 1 i den ordning som gäller för laglighetsprövning enligt 10 kap. kommunallagen (1991:900). Det innebär att beslutet kan överklagas hos allmän förvaltningsdomstol.

Inom kommunen får enligt 4 kap. 1 § mark- och vattenområdets användning, bebyggelse och byggnadsverk regleras med detaljplaner eller områdesbestämmelser. Kommunens beslut att anta, ändra eller upphäva en detaljplan eller områdesbestämmelser överklagas hos länsstyrelsen och därefter hos regeringen (13 kap. 6 §).

Enligt 9 kap. kräver vissa åtgärder med byggnadsverk eller för markanvändning bygglov, rivningslov eller marklov. Det är byggnadsnämnden som prövar frågor om bygglov, rivningslov och marklov. På begäran av den som avser att vidta en bygglovspliktig åtgärd ska byggnadsnämnden ge ett besked i frågan om åtgärden kan tillåtas i de avseende som begäran avser, s.k. förhandsbesked. Byggnadsnämndens beslut i frågor om lov eller förhandsbesked kan överklagas hos länsstyrelsen och därefter hos allmän förvaltningsdomstol (13 kap. 3 och 7 §§).

I 11 kap. finns bestämmelser om tillsyn, tillträde, ingripanden och påföljder. Tillsynen utövas av regeringen, länsstyrelsen och den eller de statliga myndigheter som regeringen bestämmer och av byggnadsnäm-

den. Byggnadsnämndens beslut om t.ex. förelägganden, förbud eller byggsanktionsavgifter kan överklagas på samma sätt som beslut om lov, dvs. först hos länsstyrelsen och därefter hos allmän förvaltningsdomstol.

Länsstyrelsen utövar tillsyn över kommunala beslut att anta, ändra eller upphäva en detaljplan eller områdesbestämmelser. Länsstyrelsen ska överpröva kommunens beslut om beslutet kan befaras ha den innebörd som anges i 11 kap. 10 § andra stycket. Om beslutet vid en överprövning visar sig ha en sådan innebörd som anges i 10 § andra stycket ska länsstyrelsen enligt 11 § upphäva kommunens beslut. Om det finns särskilda skäl, får regeringen eller länsstyrelsen för ett visst geografiskt område besluta att det som sägs om länsstyrelsens prövning av kommunens beslut också ska tillämpas i fråga om byggnadsnämndens beslut om lov eller förhandsbesked. Länsstyrelsens beslut att överpröva kommunens eller byggnadsnämndens beslut får inte överklagas (13 kap. 4 §). Om länsstyrelsen vid en sådan prövning beslutar att upphäva kommunens eller byggnadsnämndens beslut får länsstyrelsens beslut överklagas hos regeringen (13 kap. 5 §).

En ändrad instansordning för mål och ärenden enligt plan- och bygglagen

Det finns flera exempel på att domstolar inom tingsrättsorganisationen överprövar förvaltningsmyndigheters beslut. Redan gäller att statliga myndigheters beslut får överklagas till miljödomstol enligt 20 kap. 2 § miljöbalken. Inom fastighetsdomstolarnas verksamhetsområde finns det flera exempel på att förvaltningsmyndigheters beslut får överklagas till fastighetsdomstol, se 15 kap. 1 § fastighetsbildningslagen (1970:988) och 16 kap. 1 § minerallagen (1991:45).

Enligt lagen (1999:381) om åtgärder för att förebygga och begränsa följderna av allvarliga kemikalieolyckor, den s.k. Sevesolagen, får beslut av länsstyrelsen och Myndigheten för samhällsskydd och beredskap överklagas till miljödomstol.

När lagen (2004:1199) om handel med utsläppsrätter infördes gällde att vissa beslut om tillstånd fick överklagas till miljödomstol medan andra beslut om tilldelning eller tillsyn fick överklagas till allmän förvaltningsdomstol. Vid en senare översyn av lagen ändrades bestämmelserna om överklagande. Regeringen bedömde då att miljödomstolarnas erfarenheter av miljörättsliga och tekniska bedömningar gör dem lämpliga för överprövning, inte enbart av tillståndsfrågor, utan också av tilldelnings- och tillsynsfrågor. Genom att samla prövningarna hos miljödomstolarna skapades också, enligt regeringen, bättre förutsättningar för en sammanhållen praxis i närliggande frågor (prop. 2005/06:184 s. 82).

Det finns därmed åtskilliga exempel på att förvaltningsmyndigheters beslut överklagas till miljödomstol. Det finns också en tendens i lagstiftningen i riktning mot att låta mål prövas av miljödomstol om det med hänsyn till målens miljöanknytning är lämpligt.

Det finns flera beröringspunkter mellan plan- och bygglagen och miljöbalken. Både vid planläggning och i ärenden om bygglov och förhandsbesked ska de grundläggande hushållningsbestämmelserna i 3 och 4 kap. miljöbalken tillämpas. Bestämmelserna om miljökvalitetsnormer i 5 kap. miljöbalken har betydelse både vid planering enligt plan- och bygglagen

och vid prövning enligt miljöbalken. Vid upprättande av detaljplaner vars genomförande kan antas få en betydande miljöpåverkan ska bestämmelserna i 6 kap. miljöbalken om miljökonsekvensbeskrivning tillämpas. Dessa bestämmelser i miljöbalken ska också tillämpas vid genomförande av detaljplaner som kan antas få en betydande miljöpåverkan på grund av att planområdet får tas i anspråk för verksamhet som anges i 4 kap. 34 § andra stycket i förslaget till ny plan- och bygglagen. Regeringen har i propositionen "Prövning av vindkraft" (prop. 2008/09:146 s. 30) konstaterat att när det gäller anläggningar för vindkraft är det tydligt att prövningarna enligt plan- och bygglagen och miljöbalken till stor del handlar om samma frågor.

Med en överprövning av miljömål och mål enligt plan- och bygglagen inom samma domstolsorganisation finns förutsättning för samordningsvinster. Tydligast är det när en åtgärd eller verksamhet kräver både bygglov och strandskyddsdispens eller när en åtgärd eller verksamhet kräver både anmälan enligt miljöbalken och bygglov enligt plan- och bygglagen. Ett exempel på det sistnämnda är vindkraftverk. Om en ansökan om lov avser en åtgärd som måste anmälas till kommunen enligt föreskrifter som har meddelats med stöd av 9 kap. 6 § miljöbalken ska, enligt 9 kap. 24 § i förslaget till ny plan- och bygglag, byggnadsnämnden underrätta miljönämnden om ärendet. Byggnadsnämnden och miljönämnden ska som huvudregel samordna handläggningen av ärendena så att berörda myndigheter, organisationer och enskilda parter ges tillfälle till ett sammanhang yttra sig i båda ärendena. Beslut i båda ärendena ska meddelas i ett sammanhang. En ändrad instansordning innebär att dessa ärenden kan samordnas även vid en överprövning.

Ett samordnat prövningsförfarande innebär att både resurser och kompetens kan användas mer effektivt. En samordning ökar också förutsättningarna för en enhetlig praxis i besläktade frågor. En överprövning av plan- och byggmålen hos miljödomstolarna skapar därmed förutsättningar för bättre kvalitet och snabbare handläggning både av målen enligt plan- och bygglagen och målen enligt miljöbalken.

Sammanfattningsvis vidhåller regeringen ställningstagandet i propositionen 2006/07:98 om att det finns starka sakliga skäl för att överföra prövningen av överklagade mål och ärenden enligt plan- och bygglagen till miljödomstolarna. Regeringen föreslår i avsnitt 8 att handläggningen av mål enligt plan- och bygglagen och miljöbalken ska ske hos nya mark- och miljödomstolar. Även frågor om utdömmande av vite som förelagts med stöd av plan- och bygglagen ska prövas av mark- och miljödomstol.

En del av de invändningar som framförts mot reformen grundar sig i en tveksamhet mot att Högsta domstolen – parallellt med Regeringsrätten – skulle få möjlighet att pröva processuella frågor enligt förvaltningsprocesslagen (1971:291). Som framgår i avsnitt 13.2.2 föreslår regeringen att domstolarna i överklagade mål ska tillämpa lagen (1996:242) om domstolsärenden. Någon risk för att de båda prejudikatinstanserna meddelar mot varandra stridande avgöranden i processuella frågor uppkommer därmed inte.

Flera remissinstanser har framhållit vikten av att domstolarna tillförs de resurser och den kompetens som krävs för en effektiv och rättssäker hantering av plan- och byggärenden. Den omständigheten att det delvis

är samma bestämmelser som ska tillämpas i mål enligt miljöbalken som i mål enligt plan- och bygglagen innebär att ledamöter och beredningspersonal vid de nuvarande miljödomstolarna har en viss kunskap om de frågor som ska prövas i mål enligt plan- och bygglagen. Samtidigt finns det också stora skillnader mellan plan- och bygglagen och miljöbalken vilket innebär att en överprövning av målen enligt plan- och bygglagen hos mark- och miljödomstolar kommer att ställa krav på särskild kompetens. Regeringen återkommer i avsnitt 11.2.4 till frågan om behovet av särskild kompetens hos ledamöterna i mark- och miljödomstolarna.

Företrädare för näringslivet har avstyrkt en ändrad instansordning med hänsyn till att förslaget innebär att domstolarna kommer att belastas med ett stort antal plan- och byggmål som kommer ta resurser från de mer omfattande och komplicerade miljömålen med förlängda handläggnings-tider och färre ansökningar som följd.

När en större grupp mål flyttas från en domstolsorganisation till en annan finns det risk för att handläggningstiderna under en övergångsperiod blir något längre. Samtidigt innebär förslaget att prövningen av mål enligt plan- och bygglagen kommer ske vid fem specialiserade domstolar i stället för dagens tolv förvaltningsrätter. En mer koncentrerad prövning av plan- och byggmålen leder till en ökad kompetens hos de lagfarna ledamöterna och ger bättre förutsättningar för ett specialiserat beredningsstöd. Reformen skapar förutsättningar för ett prövningsförfarande som efter en övergångsperiod kan bli mer effektivt och mer samordnat.

För närvarande gäller att ett ärende som har överklagats hos en allmän förvaltningsdomstol ska överlämnas till regeringen om ärendet rör en fråga som har särskild betydelse för Försvarmakten, Fortifikationsverket, Försvarets materielverk eller Försvarets radioanstalt. Utredningens uppdrag att föreslå nödvändiga författningsändringar för en ändrad instansordning för mål och ärenden enligt plan- och bygglagen, omfattade inte ärenden och mål som rör nämnda förvarsmyndigheter. Det innebär att om ett ärende enligt plan- och bygglagen, som med den nya instansordningen kan överklagas till en mark- och miljödomstol, rör en fråga som har särskild betydelse för Försvarmakten, Fortifikationsverket, Försvarets materielverk eller Försvarets radioanstalt ska domstolen överlämna målet till regeringen.

I två avseenden kommer beslut enligt plan- och bygglagen även fortsättningsvis kunna överklagas till allmän förvaltningsdomstol respektive regeringen. För det första innebär förslaget till en ändrad instansordning ingen ändring ifråga om vilka kommunala beslut som får överklagas i den ordning som gäller för laglighetsprövningen enligt kommunallagen (1991:900). Eftersom det är allmän förvaltningsdomstol som utför laglighetsprövningen kommer dessa kommunala beslut även fortsättningsvis överprövas av allmän förvaltningsdomstol.

De andra besluten är länsstyrelsens beslut att på eget initiativ upphäva kommunens beslut att anta, ändra eller upphäva en detaljplan eller områdesbestämmelser som även fortsättningsvis kommer kunna överklagas hos regeringen.

5.2 En begränsad överprövning av detaljplaner och områdesbestämmelser

Regeringens förslag: Den myndighet som prövar ett överklagande av ett beslut att anta, ändra eller upphäva en detaljplan eller områdesbestämmelser ska endast pröva om det överklagade beslutet strider mot någon rättsregel på det sätt som klaganden har angett eller som framgår av omständigheterna. Beslutet ska inte upphävas om det är uppenbart att felet saknar betydelse för avgörandet.

Utredningens förslag avviker från regeringens genom att utredningen, till skillnad från regeringen, har föreslagit överprövningens omfattning i detaljplaneärenden inte begränsas.

Remissinstanserna: Många remissinstanser bl.a. *länsstyrelserna i Östergötlands och Gotlands län, Boverket, Regionförbundet i Kalmar län, Banverket, Sveriges Kommuner och Landsting* samt flera kommuner har anfört att förslaget att flytta överprövningen av detaljplaneärenden från regeringen till domstol kan tillstyrkas endast under förutsättning att överprövningens omfattning begränsas. *Linköpings kommun* har avvisat utredningens förslag och anfört att politiska beslut i kommunerna inte ska överprövas juridiskt utan att den ordning som gäller med regeringen som slutinstans ska kvarstå för att garantera en demokratiskt underbyggd avvägning av olika intressen. *Växjö kommun* har påpekat att prövningen måste ge utrymme för att beakta detaljplanebesluts sammansatta karaktär av myndighetsutövning och politiska ställningstaganden. *Skövde kommun* har anfört att det är positivt att överprövningar av detaljplaneärenden och bygglovsärenden sker i samma instanskedja eftersom det är en förenkling för allmänheten och att det bör vara möjligt att skapa rutiner för domstolens prövning som möjliggör för domstolen att hantera även lämplighetsprövningar med politiska förtecken. *Karlstads kommun* har påpekat att kommunala planbeslut enligt plan- och bygglagen har karaktären av både myndighetsbeslut och politiska beslut och om överprövningen av dessa ärenden flyttas från regeringen till domstolar är det väsentligt att den politiska dimensionen behålls i bedömningen av ärendena. *Banverket* har invänt mot att förslaget saknar en beskrivning och analys av samordningen mellan detaljplaner och de järnvägsplaner som fastställs av Banverket.

Skälen för regeringens förslag

Bakgrund

Ärenden enligt plan- och bygglagen är den största gruppen av överklagade ärenden som fortfarande prövas av regeringen. Frågan om att avlasta regeringen huvuddelen av dessa ärenden har varit föremål för överväganden både i samband med plan- och bygglagens tillkomst och vid några tillfällen därefter. Plan- och byggutredningen föreslog i betänkandet "Överprövning av beslut i plan- och byggärenden" (SOU 1994:134) att dessa ärenden skulle prövas av domstol. Förslaget förutsatte en samordning av prövningen av ärenden enligt plan- och bygglagen samt

miljöskydds- och naturvårdsärenden. I och med att de senare ärendegrupperna blev föremål för den fortsatta översyn som ledde fram till miljöbalken, bereddes frågan om ett ändrat prövningssystem för ärenden enligt plan- och bygglagen inte vidare. Under 1999 togs frågan på nytt upp inom Regeringskansliet och den 1 juli 2003 överfördes regeringens prövning av frågor enligt 2 kap. plan- och bygglagen i vissa bygglovsärenden till domstol. Regeringen bedömde då (prop. 2002/03:27 s. 14 och 29) att gällande praxis från regeringens prövning och Regeringsrättens avgöranden i rättsprövningsärenden skulle komma att gälla även vid domstolens prövning och att något behov av att begränsa domstolens prövning därmed inte fanns.

När PBL-kommittén i sitt slutbetänkande (SOU 2005:77) föreslog en ändrad instansordning för detaljplaneärenden och vissa övriga ärenden enligt plan- och bygglagen, föreslog utredningen också att den överprövande myndighetens prövning i samtliga dessa ärenden skulle begränsas. PBL-kommittén övervägde i sitt betänkande olika alternativ för att begränsa prövningens omfattning. Det förslag som sedan lämnades hade 7 § lagen (2006:304) om rättsprövning av vissa regeringsbeslut som förebild och innebar att den överprövande myndigheten endast skulle pröva om det överklagade beslutet strider mot någon rättsregel på det sätt som den klagande anfört eller som i övrigt klart framgår av omständigheterna i ärendet.

Behovet av en begränsad överprövning

Även Miljöprocessutredningen har övervägt om det i samband med att överprövningen av detaljplaner flyttas från regeringen till miljödomstol bör införas en bestämmelse som begränsar prövningens omfattning. Till skillnad mot PBL-kommittén ansåg utredningen att en sådan begränsning inte behövs. Som skäl anförde utredningen att flera remissinstanser, bl.a. Regeringsrätten, var kritiska till PBL-kommitténs förslag till en sådan bestämmelse samt att det inte framkommit någon omständighet som pekar på ett sämre skydd för det kommunala självbestämmandet vid en domstolsprövning än när besluten överklagas till regeringen.

Remitteringen av utredningens förslag har visat att det för kommunerna och andra företrädare för kommunala intressen är viktigt att överprövningen av detaljplaneärenden begränsas. Hänsyn måste också tas till att kritiken mot PBL-kommitténs förslag att begränsa överprövningens omfattning delvis berodde på att kommittén föreslog att överprövningen skulle begränsas, inte bara i detaljplaneärenden, utan också i lovärenden.

Även om det, som utredningen anfört, inte finns anledning att anta att domstolarna skulle avvika från den praxis som etablerats genom regeringens och Regeringsrättens avgöranden i frågan om utrymmet för det kommunala självbestämmandet, går det inte att bortse från den remisskritik som framförts. Ett viktigt skäl till att överprövningen av detaljplaner fortfarande finns kvar hos regeringen är att kommunerna upplever det som ett problem att låta domstolar överpröva politiska ställningstaganden. Det finns därför anledning att införa en bestämmelse som begränsar överprövningens omfattning i ärenden och mål där kommunens beslut att anta, ändra eller upphäva en detaljplan eller områdesbestämmelser har överklagats.

Ett överklagande av en kommuns beslut att anta, ändra eller upphäva en detaljplan eller områdesbestämmelser kan förenklat sägas innehålla tre olika typer av invändningar. Invändningarna kan avse formella brister i handläggningen, att tillräcklig hänsyn inte har tagits till enskilda intressen eller att kommunen gjort en felaktig bedömning av olika allmänna intressen. Överprövningar där överklagandet grundas på att det förekommit formella brister i handläggningen eller att enskilda intressen åsidosatts innebär vanligtvis en prövning av om beslutet strider mot lag eller annan författning. Ett sådant överklagande ska kunna bli föremål för överprövning. Det kan däremot behövas ett klarläggande i vilken utsträckning ett överklagande som innebär ett påstående om att allmänna intressen inte tillgodoses eller att de intressen som tillgodoses är svaga jämfört med motstående allmänna intressen, ska kunna bli föremål för en överprövning.

Vissa avvägningar mellan allmänna intressen som kommunen gör utifrån bestämmelser i 2 kap. plan- och bygglagen är politiska lämplighetsfrågor som inte bör bli föremål för överprövning. Andra bestämmelser om allmänna intressen som ska tillämpas i plan- och byggärenden, t.ex. bestämmelser om riksintressen enligt 3 och 4 kap. miljöbalken eller om miljö kvalitetsnormer enligt 5 kap. miljöbalken, är mer begränsande i fråga om det kommunala handlingsutrymmet. Ibland kan det också vara svårt att skilja på enskilda och allmänna intressen. Planering av parker och andra grönområden inom sammanhållen bebyggelse är ett allmänt intresse, men det är samtidigt uppenbart att det är ett enskilt intresse att fastighetsägare och boende har en god närmiljö.

För att man inte ska behöva göra en avgränsning mellan enskilda och allmänna intressen eller mellan olika allmänna intressen, bör en bestämmelse om prövningens omfattning utformas som en kontroll av om beslutet är förenligt med gällande bestämmelser. En sådan avgränsning av överprövningen innebär inget hinder mot att den som klagat åberopar allmänna intressen som stöd för sitt överklagande. Överprövningen kommer att innebära en kontroll av om kommunens beslut rymmer inom det handlingsutrymme som kommunen har enligt bestämmelserna i plan- och bygglagen och de krav som kan ställas på beslutsunderlag och beredningsförfarande. Det innebär att om de bestämmelser som den överprövande instansen ska ta hänsyn till vid sin prövning ger kommunerna en stor handlingsfrihet, t.ex. bestämmelserna i 2 kap. plan- och bygglagen, kommer den avvägning som en kommun gör mellan olika samhällsintressen enligt 2 kap. inte att bli föremål för överprövning så länge den rymmer inom lagstiftningen.

I de fall överprövningen avser bestämmelser som reglerar allmänna intressen, men enligt vilka det kommunala handlingsutrymmet är mer begränsat, t.ex. bestämmelserna om miljö kvalitetsnormer och riksintressen, kommer utrymmet för en överprövning vara större. Regeringsrätten har i ett rättsprövningsmål prövat om kommunens beslut om detaljplan var förenligt med bestämmelserna om riksintresse och funnit att så inte var fallet (RÅ 1997 ref. 18).

Den överprövande instansen ska inte på eget initiativ göra en omfattande inventering i fråga om ett besluts laglighet. Samtidigt kan det inte

heller krävas att det enskilde ska behöva ange exakt vilka regler som beslutet kan anses strida mot. Överklagandet bör vara tillräckligt preciserat för att den överprövande instansen ska kunna ta ställning till om kommunens beslut är riktigt eller inte.

En avgränsning som innebär att den överprövande instansen när den prövar ett ärende eller mål om antagande, ändring eller upphävande av en detaljplan eller områdesbestämmelser endast ska pröva om det överklagade beslutet strider mot någon rättsregel på det sätt som klaganden har angett eller som framgår av omständigheterna, har likheter både med 7 § rättsprövningslagen och 10 kap. 8 § första stycket 4 kommunallagen. En fördel med att välja en avgränsning av överprövningen som har likhet med befintlig reglering är att de överprövande instanserna kan hämta vägledning i etablerad praxis.

Det är vanligt att en enskild som överklagar en kommuns beslut att anta, ändra eller upphäva en detaljplan eller områdesbestämmelser anför att det förekommit formella brister i handläggningen. Om kommunens beslut innehåller mindre ett fel som varit oväsentligt eller utan betydelse för ärendets utgång ska domstolen inte upphäva beslutet.

Länsstyrelserna och domstolarna bör ha samma ram för överprövningen eftersom det blir tydligast och mest förutsägbart för enskilda.

Precis som i dag ska den instans som prövar överklagande som huvudregel endast kunna fastställa eller upphäva detaljplanen. Om kommunen har medgett det får beslutet upphävas i en viss del eller ändras på annat sätt. Ändringar som har ringa betydelse får, precis som i dag, göras utan kommunens medgivande.

Den omständigheten att beslut om fastställelse av arbetsplan enligt väglagen (1971:948) och fastställelse av järnvägsplan enligt lagen (1985:192) om byggande av järnväg även fortsättningsvis får överklagas till regeringen är inte ett skäl till att bibehålla regeringsprövningen av detaljplaner.

5.3 Samordning av prövningen mellan 11 och 13 kap. plan- och bygglagen

Regeringens förslag: Om länsstyrelsen enligt 11 kap. 10 eller 12 § har beslutat att överpröva en kommuns beslut om en detaljplan eller områdesbestämmelser eller ett lov eller förhandsbesked, får länsstyrelsen besluta att ett ärende om prövning av ett överklagande av samma kommunala beslut inte ska avgöras förrän ärendet om överprövning enligt 11 kap. är slutligt avgjort.

Utredningens förslag överensstämmer med regeringens.

Remissinstanserna: *Länsstyrelsen i Västra Götalands län* har anfört att frågan om samordningen mellan prövningen enligt 11 och 13 kap. plan- och bygglagen bör utredas ytterligare och då särskilt situationen när länsstyrelsen beslutat att inte överpröva en kommuns beslut enligt 11 kap. 10 § första stycket, ett beslut som inte får överklagas, samtidigt som en eller flera personer med stöd av 13 kap. har överklagat ett beslut att anta samma detaljplan. Eftersom en enskild kan åberopa allmänna

intressen till grund för sitt överklagande och få dessa grunder prövade av såväl länsstyrelsen som domstol kan det leda till en domstolsprövning av samma omständigheter som länsstyrelsen beaktat vid sitt ställningstagande enligt 11 kap. 10 § första stycket. Det finns därmed, enligt länsstyrelsen, ett sätt att indirekt komma runt fullföljdsförbudet i 13 kap. 4 §.

Skälen för regeringens förslag

Statlig överprövning enligt plan- och bygglagen

Både 11 och 13 kap. plan- och bygglagen handlar om statlig överprövning. I 11 kap. regleras statens möjlighet att på eget initiativ granska och i vissa fall upphäva kommunens beslut, medan överprövningen enligt 13 kap. sker på initiativ av sakägare och andra intressenter. Det är länsstyrelsen som enligt 11 kap. kan initiera en granskning av kommunala beslut. Enligt 13 kap. är det också länsstyrelsen som i de flesta fall prövar överklaganden av kommunala beslut. Den föreslagna ändrade instansordningen innebär ingen skillnad i detta avseende utan fortfarande kommer det vara länsstyrelsen som enligt 11 kap. granskar kommunala beslut och som enligt 13 kap. prövar överklaganden av kommunala beslut. Även om det är fråga om två skilda prövningar kan länsstyrelsen samordna dessa. Det är också möjligt att samordna ärendena vid en överprövning efter- som länsstyrelsens beslut i båda fallen överklagas till regeringen. När instansordningen för överklagande av en kommuns beslut att anta, ändra eller upphäva en detaljplan eller områdesbestämmelser nu ändras, medan länsstyrelsens beslut enligt 11 kap. även fortsättningsvis kan överklagas till regeringen, finns det anledning att överväga behovet av att reglera samordningen av prövningen enligt 11 och 13 kap.

När instansordningen för vissa bygglovsmål ändrades genom att prövningen av frågor avseende 2 kap. plan- och bygglagen i mål om bygglov flyttades från regeringen till domstol, övervägde regeringen behovet av att reglera samordningen mellan länsstyrelsens egeninitierade överprövning av lov och förhandsbesked och länsstyrelsens prövning av överklagande av samma beslut (prop. 2002/03:27 s. 17 f.). Regeringen anförde då att samordningsproblem kunde antas uppstå i endast mycket få fall och att det i praktiken redan förekom att länsstyrelsen avvaktade med prövningen av överklagandet till dess ärendet om den statliga prövningen var avslutad.

Behovet av att reglera samordningen av länsstyrelsens överprövning

Det som regeringen hade att ta ställning till i prop. 2002/03:27 var behovet av samordning av beslut om lov eller förhandsbesked. Det är mycket ovanligt att länsstyrelsen på eget initiativ överprövar ett beslut om lov eller förhandsbesked. Eftersom det är vanligare att länsstyrelsen på eget initiativ överprövar detaljplaner och områdesbestämmelser innebär en ändrad instansordning för överklagande av dessa ärenden ett större behov av att samordna överprövningen.

Det kan antas att det i allmänhet är lämpligt att länsstyrelsen först avslutar prövningen enligt 11 kap. innan ett enskilt överklagande avseende samma detaljplan eller områdesbestämmelser prövas. Länsstyrelsen bör få skjuta upp prövningen av överklagandet till dess ärendet enligt 11 kap.

är slutligt avgjort. Om länsstyrelsen beslutar att upphäva en detaljplan eller områdesbestämmelser enligt 11 kap. och det beslutet överklagas till regeringen, är ärendet inte slutligt avgjort förrän regeringen prövat överklagandet. Däremot bör ärendet anses vara slutligt avgjort även om regeringens beslut blir föremål för en ansökan om rättsprövning eftersom rättsprövning är ett extra ordinärt rättsmedel som anhängiggörs genom ansökan, inte genom överklagande.

Även om länsstyrelsen i praktiken redan informellt avvaktar med prövningen av ett överklagande i de fall det anses motiverat, innebär en bestämmelse enligt vilken länsstyrelsen får avvakta med prövningen av ett överklagande till dess överprövningen enligt 11 kap. avslutats, att berörda intressenter få ett klart besked från länsstyrelsen om hur överklagandet avses att hanteras.

Länsstyrelsen i Västra Götalands län har anfört att en ändrad instansordning för överprövningen av detaljplaner innebär att det indirekt är möjligt att komma runt fullföljdsförbudet i 13 kap. 4 § eftersom en enskild som överklagar en detaljplan kan anföra samma grunder som länsstyrelsen har att beakta enligt 11 kap. 10 § andra stycket.

Vid en prövning enligt 11 kap. uppträder staten som bevakare av främst statliga och mellankommunala intressen medan en prövning av ett överklagande enligt 13 kap. ofta handlar om en intresseavvägning mellan olika enskilda och allmänna intressen. Att samma frågor kan aktualiseras i båda dessa prövningar är i sig inget märkligt. Det finns dessutom redan i dag en möjlighet att föra in allmänna frågor i ett överklagande av en detaljplan även om länsstyrelsen avstått från en prövning enligt 11 kap., dock med den skillnaden att överklagandet för närvarande sker till regeringen. Eftersom överprövningen av detaljplaner och områdesbestämmelser hos länsstyrelsen och miljödomstolen avses att begränsas i enlighet med vad som är rådande praxis, kommer en ändrad instansordning för överprövning av detaljplaner inte innebära någon skillnad jämfört med i dag beträffande vilka frågor i ett detaljplaneärende som kan bli föremål för överprövning.

Det förekommer att länsstyrelsen beslutar att överpröva kommunens beslut att lämna lov eller förhandsbesked även om det är ovanligt. Om länsstyrelsen efter en överprövning avstår från att upphäva kommunens beslut kan en enskild i ett överklagande enligt 13 kap. av samma kommunala beslut åberopa sådana allmänna intressen som anges i 11 kap. 10 §.

Sammantaget kan den situation som Länsstyrelsens i Västra Götaland län har redogjort för uppkomma redan i dag. Det finns dock inget som tyder på att det inneburit något problem. Det finns därför inte anledning att reglera samordningen mellan 11 och 13 kap. utöver vad som nu föreslås.

Det kan förekomma att en enskild anför andra grunder i sitt överklagande enligt 13 kap. än vad länsstyrelsen har att pröva enligt 11 kap. Då skulle en samtidig prövning i olika instanser inte innebära några egentliga nackdelar. Bestämmelsen bör därför utformas som en möjlighet, inte en skyldighet, för länsstyrelsen att skjuta upp prövningen av överklagandet.

6 Prövningen av ansökningsmål

6.1 Prövningen av A- och vattenverksamheter

Regeringens bedömning: Prövningen i första instans av en ansökan om tillstånd till en stor miljöfarlig verksamhet, s.k. A-verksamhet, eller en vattenverksamheter bör tills vidare ske hos domstol.

Utredningens förslag avviker från regeringens bedömning genom att utredningen har föreslagit att förstainstansprövningen av ansökan om tillstånd till en stor miljöfarlig verksamhet, s.k. A-verksamhet, eller vattenverksamhet ska ske hos fem självständiga förvaltningsmyndigheter.

Remissinstanserna: Många remissinstanser, däribland *Justitiekanslern*, *Svea hovrätt (Miljööverdomstolen)*, *Östersunds*, *Malmö*, *Gotlands och Luleå tingsrätter*, *Försvarsmakten*, *Kammarkollegiet*, *Socialstyrelsen*, *Fiskeriverket*, *Naturvårdsverket*, *Stockholms universitet*, *Mannheimer Swartling Advokatbyrå*, *Sveriges Bergmaterialindustri* och *Sveriges Advokatsamfund*, har varit positiva till förslaget att överföra förstainstansprövningen av A-verksamheter och vattenverksamheter till en förvaltningsmyndighet. Även flera kommuner, bl.a. *Stockholms*, *Linköpings*, *Umeå* och *Piteå kommuner*, har tillstyrkt förslaget. Bland de remissinstanser som har tillstyrkt utredningens förslag har flertalet särskilt betonat vikten av att de nya prövningsmyndigheterna blir helt självständiga i förhållande till länsstyrelserna. Flera remissinstanserna har därför avstyrkt utredningens förslag om att länsstyrelsens personal ska kunna bereda ärenden vid de nya prövningsmyndigheterna. Flera remissinstanser, bl.a. *Miljööverdomstolen*, *Tillväxtverket*, *Vägverket* samt *Solna* och *Umeå kommuner*, har påpekat att förslaget innebär en förlängning av instansordningen och att handläggningstiderna kan komma att förlängas vilket inte är en acceptabel ordning eftersom ambitionen bör vara att reformen ska leda till en effektivare och snabbare handläggning.

En majoritet av länsstyrelserna har tillstyrkt en överföring av förstainstansprövningen av A- och vattenverksamheter, men avstyrkt förslaget att prövningen ska ske hos en annan myndighet än länsstyrelsen. Flera länsstyrelser har framfört att utredningens förslag till ny organisation föregriper den slutliga hanteringen av Ansvarskommitténs förslag om regional indelning och fördelningen av uppgifter mellan stat, region och kommun. Mot bakgrund av den kommande Organisationsutredningen om länsstyrelsernas framtida uppgifter och indelning bör, enligt dessa länsstyrelser, ställningstagandet avseende miljöprövningens slutgiltiga organisation anstå till dess att regeringen tagit ett helhetsgrepp över länsstyrelsernas framtida arbetsuppgifter och organisation. Många länsstyrelser har också påpekat att ett genomförande av utredningens förslag kommer att leda till en utarmning av länsstyrelsernas möjligheter att företräda allmänna intressen och att lämna kvalificerad vägledning i samrådsprocesserna om miljökonsekvensbeskrivningar.

Ett antal remissinstanser, bl.a. *Luftfartsverket*, *Sveriges Kommuner och Landsting*, *Advokatfirman Åberg*, *Alrutz' Advokatbyrå*, *Plast- och Kemi-*

företagen, *Skogsindustrierna* och *Svensk Energi*, har helt avstyrkt utredningens förslag och förordat att prövningen av A- och vattenverksamheter även fortsättningsvis ska ske vid miljödomstolarna. Även *Nacka*, *Vänersborgs* och *Umeå tingsrätter (miljödomstolarna)* har anfört att den nuvarande prövningsorganisationen fungerar väl och att den föreslagna ordningen innebär en längre instanskedja, vilket kan medföra längre handläggningstider och dyrare process. *Statens Jordbruksverk* har anfört att Statskontoret i sin rapport 2004:9 har pekat på problem med nämndmyndigheter i frågor om självständighet från värdmyndigheten, regeringens styrning och tydligheten i ansvar. *Strålsäkerhetsmyndigheten* har anfört att de verksamheter som anges i 17 kap. 1 § miljöbalken även fortsättningsvis bör prövas av miljödomstol som första instans. *Svenskt Näringsliv* och *Svensk Handel* har anfört att det är ett oavvisligt krav att prövningen sker under full självständighet och kan en sådan oberoende myndighet inte skapas måste prövningen i första instans ske i domstol.

Skälen för regeringens bedömning

Bakgrund och gällande rätt

Ärenden och mål om miljöfarlig verksamhet enligt 9 kap. miljöbalken prövas i dag av kommuner, länsstyrelser, miljödomstolar, Miljööverdomstolen och Högsta domstolen. I mål som rör Försvarsmakten, Fortifikationsverket, Försvarets materielverk eller Försvarets radioanstalt ska domstolen alltid med eget yttrande överlämna ärendet till regeringen för avgörande. Vilken myndighet som är första respektive sista instans beror på hur den miljöfarliga verksamheten är klassad. Tillståndspliktiga miljöfarliga verksamheter klassas som A- eller B-verksamheter. Om en verksamhet är en A- respektive B-verksamhet framgår av bilagan till förordningen (1998:899) om en miljöfarlig verksamhet. Det är de fem miljödomstolarna, placerade vid tingsrätterna i Nacka, Växjö, Vänersborg, Östersund och Umeå, som är första instans vid prövning av ansökan om tillstånd till A-verksamheter. B-verksamheter prövas i första instans av miljöprövningsdelegationer som är knutna till länsstyrelserna. Det finns också anmälningspliktiga C-verksamheter som i första instans prövas av kommunerna. Mål om vattenverksamhet enligt 11 kap. miljöbalken prövas av miljödomstol som första instans.

Vilken instans som är den sista är beroende av var ärendet inleds. Om ärendet inleds vid en kommun eller förvaltningsmyndighet är Miljööverdomstolen sista instans. Om ärendet i stället inleds vid en miljödomstol är det Högsta domstolen som är sista instans.

Miljöbalkskommittén fick 2003 i uppdrag att utreda frågan om tillståndsprövning enligt miljöbalken bör inledas direkt hos miljödomstol eller om domstolen ska pröva tillståndsfrågan först efter överklagande av förvaltningsmyndighets beslut. I slutbetänkandet "Miljöbalken, miljökvalitetsnormer, miljöorganisationerna i miljöprocessen och avgifter" (SOU 2005:59) förordade kommittén att mål om vattenverksamheter och alla typer av miljöfarliga verksamheter ska tillståndsprövas av en förvaltningsmyndighet som första instans. Kommittén ansåg att miljöprövning principiellt är en uppgift av förvaltningsrättslig karaktär. Prövningen fordrar ett brett kunskapsunderlag från många områden, där bland annat de tekniska och naturvetenskapliga frågorna har stor betydelse och där in-

slaget av samhällsplanering ofta är stort. Kommittén menade vidare att förvaltningsmyndigheter är väl lämpade för att så effektivt och flexibelt som möjligt hämta in ett brett beslutsunderlag till grund för bästa möjliga beslut. Kommittén konstaterade att en prövningsorganisation där mål om miljöfarliga A-verksamheter och vattenverksamheter prövas av en länsstyrelse som första instans innebär en önskvärd renodling av domstolarnas tvistelösande roll. Samtidigt bedömde kommittén att det fanns behov av fortsatt utredning. Vid remitteringen fick kommitténs förslag stöd av en majoritet av remissinstanserna.

Mot bakgrund av att Miljöbalkskommitténs förslag att överföra första instansprövningen från miljödomstolarna till förvaltningsmyndigheter i huvudsak togs emot positivt av remissinstanserna, gav regeringen Miljöprocessutredningen i uppdrag att föreslå de organisations- och författningsändringar som behövs för en ändrad instansordning för mål om A-verksamheter och vattenverksamheter. Utredningen skulle överväga möjligheten att koncentrera dessa ärendegrupper till ett färre antal länsstyrelser och analysera miljöprövningsdelegationernas och länsstyrelsernas olika roller.

Utredningens förslag om tillståndsprövning hos nämndmyndigheter vid länsstyrelserna

Miljöprocessutredningen har ansett att det är angeläget att den administrativa myndighet som ska pröva tillståndsärenden som första instans får en sådan organisation och kompetens att den respekt för prövningsförfarandet som länsstyrelseprövningen hittills har haft kan bevaras även när ärendena blir mer omfattande och komplicerade. Mot den bakgrunden har Miljöprocessutredningen föreslagit att det inrättas fem nya miljöprövningsmyndigheter som ska vara nämndmyndigheter vid länsstyrelsen och ha en egen instruktion. Beredningen av ärenden vid de myndigheterna ska enligt utredningens förslag utföras av dels myndighetens egna anställda personal, dels personal hos länsstyrelsen enligt ett särskilt avtal mellan länsstyrelsen och prövningsmyndigheten. Länsstyrelserna ska vara värdmyndigheter med ansvar att tillhandahålla lokaler och administrativ service. Utredningen har ansett att prövningsmyndigheterna, såsom nämndmyndigheter, ska vara självständiga i förhållande till länsstyrelserna.

Utgångspunkten i regeringens direktiv till utredningen var att en överföring av miljöprövningen av A- och vattenverksamheter skulle ske till länsstyrelserna samtidigt som miljöprövningsdelegationernas och länsstyrelsernas olika roller skulle analyseras närmare. Remitteringen av utredningens förslag visar att även om remissinstanserna är splittrade i frågan om vilken myndighet som bör vara första instans, har flertalet remissinstanser uttalat krav på att förstainstansprövningen ska utföras av en självständig myndighet.

Mot bakgrund av de överväganden som har legat till grund för utredningens förslag om självständiga nämndmyndigheter och med hänsyn till remissutfallet, bedömer regeringen att det för närvarande inte är lämpligt att överföra tillståndsprövningen av A- och vattenverksamheter till en delegation, nämnd eller myndighet som är knuten till den nuvarande länsstyrelseorganisationen.

Den statliga regionala förvaltningen är just nu föremål för en översyn. Ansvarskommittén har i sitt slutbetänkande "Hållbar samhällsorganisation med utvecklingskraft" (SOU 2007:10) föreslagit att nya större län och landsting bildas. I september 2007 överlämnades till regeringen rapporten "Koncentration av länsstyrelseverksamhet" (Ds 2007:28). I rapporten har man föreslagit att verksamhet inom drygt tjugo områden koncentreras till sju länsstyrelser. Utgångspunkten för förslaget om en koncentration till sju länsområden, var bland annat Ansvarskommitténs kriterier för en ny geografisk indelning med färre och större län och landsting. Regeringen beslutade vid regeringssammanträdet den 16 juni 2009 att låta en särskild utredare genomföra en översyn av den statliga regionala förvaltningen (dir. 2009:62). Regeringen har beslutat om tilläggsdirektiv till utredningen (dir. 2010:12). Utredaren ska ge förslag på hur den statliga regionala förvaltningens utformning kan bli tydligare, mer samordnad och ändamålsenlig. Utredaren ska också ge förslag på en ändrad länsindelning i de fall en ändrad landstingsindelning kan bli aktuell. Uppdraget ska redovisas senast den 15 september 2012.

Mot bakgrund av den översyn som nu pågår i fråga om länsindelning och länsstyrelsernas framtida uppgifter anser regeringen att det inte bör inrättas nya myndigheter på regional nivå. Det finns inte skäl för att ytterligare splittra den statliga regionala förvaltningen. Eftersom en stor del av remissinstanserna dessutom har ansett att den nuvarande prövningen av A- och vattenverksamheter fungerar väl bör den tillsviare ske på samma sätt som i dag. Dessutom har det under utredningens arbete och vid remitteringen av utredningens förslag från flera håll förts fram att det är viktigt att Högsta domstolen även fortsättningsvis kan pröva A- och vattenverksamheter. En överföring av förstainstansprövningen till förvaltningsmyndighet innebär, om Högsta domstolen ska fortsätta att vara högsta instans, att instanskedjan förlängs vilket inte överensstämmer med regeringens ambition om att åstadkomma en effektivare och snabbare handläggning.

6.2 Prövningen av B-verksamheter

Regeringens bedömning: Prövningen av ansökan om tillstånd till mindre miljöfarliga verksamheter, s.k. B-verksamheter, bör koncentreras till färre länsstyrelser än i dag. En sådan koncentration bör ske till miljöprövningsdelegationerna vid länsstyrelserna i Stockholms, Östergötlands, Skåne, Västra Götalands, Dalarnas, Västernorrlands och Norrbottens län.

Utredningens förslag avviker från regeringens bedömning genom att utredningen har föreslagit att prövningen av ansökan om tillstånd till B-verksamheter ska ske hos fem självständiga prövningsmyndigheter lokaliserade i Umeå, Östersund, Stockholm, Göteborg och Malmö.

Remissinstanserna: En majoritet av länsstyrelserna har anfört att prövningen av B-verksamheter även fortsättningsvis bör ske hos samtliga länsstyrelser.

Länsstyrelserna i Kronobergs och Kalmar län har anfört att formerna för miljöprövningsdelegationernas ”självständighet” gentemot länsstyrelsen bör kunna ges en striktare utformning i länsstyrelseinstruktionen och att det ur effektivitetsskäl kan vara lämpligt att operativt skilja på prövning och tillsyn. *Länsstyrelsen i Skåne län* har anfört att det är mest ändamålsenligt att ett färre antal förvaltningsmyndigheter prövar tillståndsfrågor som rör tillståndspliktiga miljöfarliga verksamheter och vattenverksamheter och anser att prövning bör ske vid fem länsstyrelser. *Plast- och Kemiföretagen* har anfört att arbetet bör fortgå med inriktningen att koncentrera prövningen av B-verksamheterna till ett mindre antal regionala och helt självständiga prövningsmyndigheter.

Skälen för regeringens bedömning

Bakgrund

Det är länsstyrelserna som första instans prövar ansökan om tillstånd till B-verksamheter. Prövningen vid länsstyrelserna sker av särskilda miljöprövningsdelegationer och beredningen sker av personal anställd vid länsstyrelsen. En miljöprövningsdelegation består av en ordförande och en miljöakkunnig. Ordförande ska vara jurist med domarerfarenhet och ska ha särskild erfarenhet av miljöfrågor och andra frågor som behandlas i miljöbalken. En miljöakkunnig ska ha teknisk eller naturvetenskaplig utbildning och erfarenhet av frågor om skydd för människors hälsa och miljön. I dag sker prövningen av ansökan om tillstånd till B-verksamheter vid samtliga 21 länsstyrelser. Under 2007 avgjorde miljöprövningsdelegationerna vid länsstyrelserna totalt 1 398 ärenden, varav cirka hälften var tillståndsärenden. Delegationerna prövar också ansökan om upphävande eller ändring av villkor eller andra bestämmelser i tillstånd. Fördelningen av antalet inkommande och avgjorda ärenden varierar mycket mellan olika länsstyrelser. Länsstyrelserna i Skåne och Västra Götalands län är de länsstyrelser som har flest inkommande och avgjorda ärenden. 2007 avgjorde dessa länsstyrelser 184 respektive 173 ärenden. Länsstyrelserna i Gotlands och Uppsala län är bland de länsstyrelser som får in minst antal ärenden och 2007 avgjorde dessa länsstyrelser 18 respektive 29 ärenden. Den ändring av bilagan till förordningen (1998:899) om miljöfarlig verksamhet och hälsoskydd som trädde i kraft den 1 januari 2008 innebar att miljöprövningsdelegationernas ärendeunderlag minskade ytterligare. Även om ungefär 50 A-verksamheter blev B-verksamheter, blev samtidigt ungefär 1 000–1 300 B-verksamheter anmälningspliktiga C-verksamheter. Även handläggningstiderna varierar mycket mellan länsstyrelserna.

Behovet av att koncentrera prövningen av B-verksamheter till färre länsstyrelser

Enligt regeringens proposition (2009/10:155) ”Svenska miljömål - för ett effektivare miljöarbete” svarar länsstyrelserna för det regionala arbetet med att nå miljökvalitetsmålen. De regionala målen och arbetet med åtgärdsstrategier och åtgärdsprogram är en del i arbetet med att nå de nationella miljökvalitetsmålen. Länsstyrelserna har ansvar för att ta fram regionala åtgärdsprogram. Dessa bör tas fram i bred förankring bl.a. i

samråd med kommunala samverkansorgan. Sådana program ger också ett tydligt och anpassat underlag för länsstyrelsernas arbete med prövning och tillsyn enligt miljöbalken. Tillståndsprövningen och tillsynen enligt miljöbalken är viktiga beståndsdelar i länsstyrelsernas samlade arbete för att nå de av riksdagens beslutade miljömål. Behovet av att bibehålla och utveckla ett samlat regionalt miljöarbetet har framhållits av Utredningen om en myndighet för havs- och vattenmiljöfrågor i betänkandet "En myndighet för havs- och vattenmiljö" (SOU 2010:8). Av betänkandet framgår bl.a. att ett bibehållande av vattenmyndigheternas verksamhet i anslutning till befintlig regional organisation, länsstyrelserna, har ett starkt stöd och är det alternativ som utredningen förordar som huvudalternativ. Länsstyrelserna har enligt betänkandet viktiga uppgifter i det samlade miljöarbetet på regional nivå, med en rad verksamhetsuppgifter som är nära kopplade till vatten och anknytande miljöfrågor.

Sammantaget finns det klara fördelar med att ha en prövning av B-verksamheter på regional nivå som är knuten till den nuvarande länsstyrelseorganisationen.

Vissa remissinstanser har uttryckt tveksamhet mot att låta länsstyrelsen eller en delegation knuten till länsstyrelsen pröva B-verksamheter. Tveksamheten grundar sig i den koppling som finns mellan länsstyrelsen och miljöprövningsdelegationen och att handläggarna på länsstyrelsen kan arbeta med tillsyn och tillståndsprövning av samma verksamhet. Som utredningen konstaterat har det inte framkommit några konkreta exempel på att länsstyrelsen vid sin tillståndsprövning tar hänsyn till några ovidkommande intressen. I och med att miljöprövningsdelegationens ordförande och miljösakkunnige är beslutande i tillståndsärendena, utan deltagande från andra delar av länsstyrelsen, uppfylls kraven på självständighet. Det finns dock anledning att överväga möjligheterna att inom ramen för den nuvarande organisationen ytterligare tydliggöra miljöprövningsdelegationernas och länsstyrelsernas olika roller och åstadkomma en mer effektiv och ändamålsenlig prövningen av B-verksamheterna.

Antalet tillståndsärenden vid vissa delegationer är få vilket försvårar möjligheterna att bygga upp kompetens. Ordföranden och den miljö-sakkunnige kan ofta inte arbeta med tillståndsprövning på heltid. En koncentration av tillståndsprövningen av B-verksamheter till ett färre antal miljöprövningsdelegationer skulle medföra att ordförande och den miljö-sakkunnige kan arbeta heltid med tillståndsprövning vilket i sin tur kan bidra till en mer kvalificerad och effektiv prövning. Sker prövningen av olika typer av verksamheter, som till exempel vindkraft eller täkter, hos färre miljöprövningsdelegationer kommer erfarenheten av att pröva olika typer av verksamhet att öka. En prövning hos färre miljöprövningsdelegationer ger också bättre förutsättningar för en enhetlig rättstillämpning.

Vid en samlad bedömning överväger fördelarna med att samla tillståndsprövningen av B-verksamheter hos ett färre antal miljöprövningsdelegationer än i dag. Vikten av erfarenhetsåterföring mellan tillståndsprövning, tillsyn och annat miljöarbete kommer att vara fortsatt stor. Genom att verksamheten även fortsatt knyts till länsstyrelserna finns möjligheten för gemensam kompetensförsörjning och tjänsterotation. En koncentrationen kan genomföras utan hinder av den utredning om översyn av den regionala statliga förvaltningen (Fi 2009:07) som för närvarande pågår. Regeringen bedömer att en koncentration av miljöpröv-

ningsdelegationernas verksamhet till ett färre antal länsstyrelser bör ske till de sju länsstyrelser som föreslås i Koncentrationsutredningen (Ds 2007:28), dvs. länsstyrelserna i Stockholms, Östergötlands, Skåne, Västra Götalands, Dalarnas, Västernorrlands och Norrbottens län.

Flera länsstyrelser har anfört att de länsstyrelser som inte längre ska tillståndspröva B-verksamheter kommer att få sämre förutsättningar att bedriva tillsyn, lämna tillsynsvägledning, företräda allmänna intressen och lämna kvalificerad vägledning i samrådsprocesserna om miljökonsekvensbeskrivningar. Sedan regeringen beslutade lagrådsremissen har flera länsstyrelserna också framfört att det vid en koncentration av tillståndsprövningen är viktigt att beredningen av tillståndsärenden även fortsättningsvis sker hos samtliga länsstyrelser.

I dag finns bestämmelser om miljöprövningsdelegationer i förordningen (2007:825) med länsstyrelseinstruktion. Regeringen avser att i stället reglera miljöprövningsdelegationernas verksamhet i en särskild förordning. Regeringens ambition i arbetet med en ny förordning är att tydliggöra vilken roll länsstyrelserna respektive miljöprövningsdelegationerna ska ha vid tillståndsprövningen och beredningen av tillståndsärenden. Målsättningen är att skapa en tydlig organisation som medger en effektiv och rättssäker prövning av B-verksamheterna. I arbetet med en ny förordning kommer de synpunkter som länsstyrelserna framfört att övervägas och länsstyrelserna kommer också ges möjlighet att komma med synpunkter på förordningens utformning.

7 Samorganisation av miljödomstolarna och fastighetsdomstolarna

7.1 Nuvarande ordning

Miljödomstolarna

Miljödomstolarna inrättades 1999 i samband med att miljöbalken trädde i kraft. Domstolarna övertog den roll som Koncessionsnämnden för miljöskydd och vattendomstolarna haft som tillståndsmyndigheter. Miljödomstolarna fick också till uppgift att pröva överklaganden i tillsynsärenden av beslut från ett antal myndigheter som har tillsynsuppgifter inom miljöbalkens tillämpningsområde. I dessa delar övertog miljödomstolarna uppgifter från de allmänna förvaltningsdomstolarna. Vidare fick miljödomstolarna till uppgift att avgöra ersättningsfrågor av skadeståndsrättslig och intrångsrättslig karaktär på miljöbalkens område.

Miljödomstolarna är särskilda domstolar som är knutna till de allmänna domstolarna. Fem av landets tingsrätter är miljödomstol: Umeå, Östersunds, Nacka, Växjö och Vänersborgs tingsrätter.

Utmärkande för särskilda domstolar är att de avgör mål i en speciell egenskap. För särskilda domstolar kan också gälla en särskild, i lag bestämd, sammansättning. Miljödomstolen består enligt huvudregeln av en ordförande som ska vara lagfaren domare i tingsrätten, ett miljöråd samt två sakkunniga ledamöter.

Som huvudregel gäller reglerna i rättegångsbalken om rättegången i tvistemål vid handläggningen av mål enligt miljöbalken. Vid handläggningen av överklaganden tillämpas bestämmelserna i förvaltningsprocesslagen. Detsamma gäller vid prövning av utdömande av vite efter särskild ansökan av myndighet och vid överklagande av sådana mål till Miljööverdomstolen. Rättegångsbalken ska dock tillämpas när Högsta domstolen prövar mål om utdömande av vite.

Fastighetsdomstolarna

Fastighetsdomstolarna inrättades 1969. Även fastighetsdomstolarna är särskilda domstolar som är knutna till de allmänna domstolarna. Liksom miljödomstolarna avgör de mål i en särskild sammansättning. Enligt lagen (1969:246) om domstolar i fastighetsmål ska det finnas en fastighetsdomstol i varje län. Regeringen kan dock föreskriva att annat område än länet ska utgöra domkrets för fastighetsdomstol eller att flera fastighetsdomstolar ska finnas för samma område. Den tingsrätt som regeringen bestämmer ska vara fastighetsdomstol. Det finns för närvarande 25 fastighetsdomstolar.

Bestämmelser om handläggningen av mål och ärenden vid fastighetsdomstolarna finns i lagen om domstolar i fastighetsmål. Vidare finns handläggningsregler i vissa speciallagar. Vid sidan av dessa lagar gäller rättegångsbalkens regler. Rätten består enligt huvudregeln av två lagfarna ledamöter, en teknisk ledamot (fastighetsråd) och två nämndemän.

Fastighetsdomstolarnas prövning omfattar dels prövning av mål där domstolen är första instans, dels prövning av överklagade ärenden. Som första instans dömer fastighetsdomstolarna i bl.a. tomträttsmål, expropriationsmål, klander av stämmobeslut och vissa mål och ärenden enligt plan- och bygglagen. Dessa mål avgörs genom dom. Som överklagandeinstans handlägger fastighetsdomstolen bl.a. mål enligt fastighetsbildningslagen, anläggningslagen, ledningsrättslagen samt lagen om äganderättsutredning och legalisering. Dessa mål avgörs genom utslag.

Mål och ärenden som rör fastigheter

I lagen om domstolar i fastighetsmål finns inte någon uppräknning av vilka måltyper som omfattas av lagens tillämpningsområde. I stället anges i respektive lag att frågan ska prövas av fastighetsdomstol. Uttrycket fastighetsmål i den lagen har alltså en snävt legal betydelse. Lagstiftning som rör fastigheter över huvud taget är mer omfattande. Mål och ärenden om fastigheter prövas av allmän domstol, allmän förvaltningsdomstol, fastighetsdomstol och miljödomstol.

Den grundläggande regleringen om fastigheter och rättigheter till fastigheter m.m. finns främst i jordabalken. Det är i allt väsentligt privaträttsliga regler. Med undantag för hyres- och arrendetvister, vissa tvister om tomträtt samt mål enligt viss speciallagstiftning handläggs sådana tvister om fastigheter i första instans av tingsrätterna.

Hur nya fastigheter bildas, hur indelningen av fastigheterna ändras m.m. regleras allmänt i fastighetsbildningslagen med tillhörande lagstiftning. Tvister i dessa frågor gäller ofta privaträttsliga angelägenheter som har offentligrättsliga inslag. Målen handläggs i fastighetsdomstol.

Regler om markanvändningen i fråga om planering och bebyggelsestruktur finns främst i plan- och bygglagen. I dessa frågor har normalt kommunerna beslutanderätten. De tvister som förekommer står ofta mellan enskilda personer men har offentlighetsrättslig karaktär. Flertalet av dessa mål handläggs av förvaltningsrätterna som första domstolsinstans. Även fastighetsdomstolarna har uppgifter enligt plan- och bygglagen.

Det finns ett antal lagar, bl.a. expropriationslagen och miljöbalken, som innehåller bestämmelser om rätt till tvångsförfoganden beträffande fastigheter till förmån för olika angelägna samhällsändamål. Flertalet mål enligt dessa bestämmelser handläggs i fastighetsdomstolarna.

I miljöbalken finns bestämmelser som är av betydelse för fastigheter. Sambandet kommer främst till uttryck genom regler om vilka hänsyn som ska tas till de miljöintressen som anges i miljöbalken vid markanvändningen. Med undantag för ersättningsmål, som är dispositiva, gäller för prövningen i mål enligt miljöbalken att myndigheterna och domstolarna har utredningsplikt. Målen handläggs i miljödomstolarna.

7.2 Tidigare reformer och reformförslag

Fastighetsdomstolarna

Fastighetsdomstolarna övertog de uppgifter som tidigare fullgjorts av ägodelningsrätter och expropriationsdomstolar. Ägodelningsrätterna var specialdomstolar som fanns i varje domsaga och i varje stad med rådhusrätt. År 1970, innan tingsrättsreformen genomfördes, fanns det 136 allmänna underrätter, 108 häradsrätter och 28 rådhusrätter. Ordföranden i ägodelningsrätten hade sin huvudsakliga tjänstgöring förlagd till allmän underrätt. Förutom ordföranden bestod ägodelningsrätten av tre ägodelningsnämndemän. Den tyngsta kritiken mot ägodelningsrätterna gick ut på att handläggningen tog för lång tid. 1954 års fastighetsbildningskommitté ansåg att problemen berodde på att rättens ordförande inte kunde ägna sig odelat åt ägodelningsmålen utan hade sin huvudsakliga verksamhet förlagd till härads- eller rådhusrätten och de allmänna rättegångsmålen med huvudförhandlingar på bestämda tider. Till detta kom enligt kommittén att flertalet ägodelningsdomare torde ha begränsad erfarenhet av ägodelningsmål och de särskilda problem som uppstod vid handläggningen av dem.

Expropriationsdomstolarna var också specialdomstolar, en för varje domsaga eller stad med rådhusrätt. Ordförande var ägodelningsdomaren på orten. Av ledamöterna skulle två vara särskilt utsedda expropriationstekniker och två vara nämndemän från orten. Under arbetet med en ny expropriationslagstiftning framkom att förfarandet hade väsentliga brister och att en förbättring förutsatte en förändrad domstolsorganisation. Något som särskilt framhölls var att ordföranden inte hade kunnat ägna sig helt åt expropriationsmålen utan hade haft sin huvudsakliga verksamhet vid den allmänna underrätten.

Det stora antalet domstolar som handlade de aktuella måltyperna hade gjort att de lagfarna domarna fick så begränsad erfarenhet av måltyperna att de fick ägna mer tid åt dem än vad som skulle ha krävts om de haft en större erfarenhet. I prop. 1969:44 angavs att reformeringen syftade till att

skapa en organisation där de lagfarna domarna skulle få ägna så mycket tid åt dessa mål att kvaliteten i avgörandena förbättrades. Mot den bakgrunden ansågs en sammanföring av målen till större enheter ofrånkomlig. Det föreslogs därför i propositionen att såväl fastighetsbildningsmålen som expropriationsmålen inom samma län skulle föras samman till nya större domstolar som benämndes fastighetsdomstolar.

Målutvecklingen vid fastighetsdomstolarna

År 1991 fördes hyres- och bostadsrättsmålen över från fastighetsdomstolarna till de ordinarie tingsrätterna. Därigenom förlorade fastighetsdomstolarna sin dittills största målkategori. Av de 8 271 mål som 1986 kom in till fastighetsdomstolarna var 5 256 hyrestvister. Åren 2004–2006 kom det in i genomsnitt 1 168 mål till fastighetsdomstolarna. Av dessa kom 449 mål in till storstadsdomstolarna. Av inkomna fastighetsmål 2004 var 564 fastighetsbildningsmål, 322 mål om tomträtt och arrende och 168 övriga fastighetsmål, varav 87 mål gällde klandertalan enligt samfällighetslagen. Till hovrätterna inkom varje år under perioden 2004–2006 i genomsnitt 176 fastighetsmål, varav 56 till Svea hovrätt. Till Högsta domstolen kom det under samma period, extraordinära rättsmedel inräknade, in i genomsnitt 73 fastighetsmål om året.

Domstolsverkets rapport Översyn av fastighetsdomstolarnas verksamhet

Domstolsverket fick i regleringsbrevet för 2005 i uppdrag att göra en översyn av fastighetsdomstolarnas verksamhet. Verket föreslog i rapporten *Översyn av fastighetsdomstolarnas verksamhet* (DV-rapport 2006:2) att antalet fastighetsdomstolar skulle minska från 25 till 7 och att dessa domstolar huvudsakligen skulle lokaliseras till de tingsrätter som är miljödomstolar. Domstolsverket gjorde bedömningen att det fanns ett behov av att förändra fastighetsdomstolsorganisationen. En långsiktigt hållbar organisation för dömandet i fastighetsmål borde enligt Domstolsverket ha fastighetsdomstolar som i större utsträckning än de nuvarande kan bygga upp och bibehålla en mycket hög kompetens hos de lagfarna ledamöterna, permanent knyta minst ett fastighetsråd till varje fastighetsdomstol, ha ett beredningsstöd som är specialiserat på fastighetsmål samt ha ett utbyte mellan domare i fastighetsdomstol och miljödomstol.

En majoritet av de remissinstanser som Domstolsverket remitterade rapporten till var positiva till en förändrad organisation. Flera domstolar pekade dock på att denna fråga borde samordnas med förändringar av organisationen för miljödomstolarna. Även i flera av remissvaren till PBL-kommitténs slutbetänkande framfördes att fastighetsdomstolarna borde införlivas i den nya organisationen för miljödomstolarna.

7.3 En sammanslagning av fastighetsdomstolarna och miljödomstolarna

7.3.1 Fastighetsdomstolarna och miljödomstolarna läggs samman

Regeringens förslag: Fastighetsdomstolarna och miljödomstolarna läggs samman.

Utredningens förslag överensstämmer med regeringens.

Remissinstanserna: Det stora flertalet remissinstanser har tillstyrkt förslaget om en samorganisation. Flera av de remissinstanser som har tillstyrkt förslaget om en samordnad organisation för miljö- och fastighetsdomstolarna har påpekat att en samorganisation av dessa domstolar gör att frågor om indelning i domsområden, antalet domstolar och lokaliseringen av dessa bör övervägas på nytt. *Nacka tingsrätt* har tillstyrkt att antalet fastighetsdomstolar minskar och att dessa fysiskt samlokaliseras till de tingsrätter som är miljödomstolar, men avstyrkt att dessa domstolar slås samman organisatoriskt. *Kalmar tingsrätt* har avstyrkt förslaget.

Skälen för regeringens förslag

Fastighetsdomstolarnas organisation bör reformeras

Fastighetsdomstolarnas verksamhet grundar sig på ett komplext regelverk. Av de domare som arbetar med fastighetsmålen krävs både att de ska ha kännedom om regelverket och att de ska ha förmåga att sätta sig in i invecklade tekniska och ekonomiska frågor. De frågor som prövas ska också ses i ett större fastighetsrättsligt sammanhang. Fastighetsmålen bör därför handläggas inom ramen för en organisation där måltillströmningen är kontinuerlig och av tillräcklig omfattning så att de som arbetar med fastighetsmålen har möjlighet att specialisera sig på området.

Av den rapport som Domstolsverket har presenterat och som har berörts ovan (avsnitt 7.2) framgår att de 25 fastighetsdomstolarna bedriver sitt arbete under mycket olikartade förutsättningar. Medan måltillströmningen till fastighetsdomstolarna i storstadsområdena är relativt hög hade nästan hälften av fastighetsdomstolarna – under den tidsperiod som omfattas av Domstolsverkets undersökning – ett inflöde av 24 eller färre mål om året. Om fastighetsmålen, utslagna över året, inskränker sig till två eller färre mål per månad, kan det enligt Domstolsverket antas att de domare som handlägger målen måste ha flerårig erfarenhet på detta rättsområde för att handläggningen ska fungera effektivt och hålla en hög kvalitet. Vid de mindre fastighetsdomstolarna kan kvaliteten i dömandet därmed påverkas starkt också av mera måttlig personalomsättning. Att vissa fastighetsdomstolar har låg måltillströmning kan också få konsekvenser för möjligheterna att utveckla ett förbättrat beredningsstöd. Även om fastighetsmålen i högre utsträckning än andra mål kräver fastighetsrådets och referentens medverkan redan under beredningsstadiet, bör det enligt Domstolsverket finnas förutsättningar att även i dessa mål pröva

ett arbetssätt där beredningsjurister ingår. Regeringen delar den uppfattningen.

Mot denna bakgrund anser regeringen att den nuvarande organisationen för fastighetsdomstolarna behöver reformeras. En utgångspunkt bör vara att det skapas fastighetsdomstolar som är tillräckligt stora för att garantera en hög och kontinuerlig måltillströmning. Därigenom ökar förutsättningarna för specialisering av domararbetskraften. Det blir då också möjligt att förstärka beredningsstödet.

Fastighetsdomstolarnas och miljödomstolarnas verksamheter bör samordnas

Ett sätt att skapa större fastighetsdomstolar är att lägga samman några fastighetsdomstolar så att antalet minskar från nuvarande 25 till ett visst mindre antal. Därmed blir de kvarvarande fastighetsdomstolarna större. En omorganisation kan dock även ha ytterligare inslag. Domstolsverket kunde i samband med sin översyn konstatera att ett flertal domare i fastighetsdomstol då ansåg att dömandet i fastighets- och miljömål bör samordnas. Detta skulle kunna åstadkommas genom att organisatoriskt samordna fastighetsdomstolarna och miljödomstolarna. Ett uppdrag att föreslå hur miljödomstolarna och fastighetsdomstolarna skulle kunna samordnas organisatoriskt gavs till Miljöprocessutredningen (dir. 2007:94).

Om domstolarnas antal skulle vara oförändrat i förhållande till den nuvarande miljödomstolsorganisationen innebär en samordning av miljödomstolarna och fastighetsdomstolarna att fastighetsdomstolarnas antal minskar avsevärt. Enligt regeringens mening finns det även därutöver flera skäl som talar för att en sådan samorganisation nu bör genomföras.

Miljömålen och fastighetsmålen har flera beröringspunkter som i sig motiverar ett närmande av verksamheterna till varandra. I båda måltyperna dominerar tekniska inslag och behovet av teknisk sakkunskap. Syn och inhämtande av yttranden från myndigheter förekommer i stor utsträckning och officialprincipen präglar prövningen i många fall. De frågor som uppkommer i såväl fastighetsmål som miljömål utgår ofta från användning av eller verksamhet på en fastighet, vilket ofta leder till att fastighetsrättsliga bedömningar får betydelse för frågor om t.ex. talerätt och tillståndsprövning. Vid prövningen ställs ofta frågor om markanvändning, fysisk planering och ekonomi på sin spets med utgångspunkt i en i huvudsak samordnad lagstiftning. En samordning av fastighetsdomstolarna och miljödomstolarna skulle innebära ökade möjligheter till utbyte mellan domare som handlägger de aktuella måltyperna. Därmed blir organisationen mindre sårbar, eftersom domarna lättare kan sätta sig in i och vara verksamma på flera rättsområden. Vad som nu sagts gäller även för de mål enligt plan- och bygglagen som föreslås föras från allmän förvaltningsdomstol till de nya miljödomstolarna.

Mot denna bakgrund anser regeringen, i likhet med både utredningen och Domstolsverket, att en samordning av fastighetsdomstolarnas och miljödomstolarnas verksamheter skulle ge ett förbättrat resursutnyttjande och en högre kvalitet i den dömande verksamheten. Regeringen föreslår därför, liksom utredningen, att fastighetsdomstolarna och miljödomstolarna läggs samman.

För att en sammanläggning av fastighetsdomstolarna och miljödomstolarna ska medföra de fördelar som har diskuterats ovan är det viktigt att verksamheterna samorganiserats så långt som möjligt. Att som *Nacka tingsrätt* förordar endast lokalisera fastighetsdomstolarna till de tingsrätter som också är miljödomstolar, och inte i övrigt samordna organisationerna, framstår mot den bakgrunden inte som ändamålsenligt. En sådan lösning skulle dessutom innebära att den nuvarande instansordningen behålls. Om regeringen skulle stanna för att låta de samordnade fastighetsdomstolarna och miljödomstolarna vara lika många till antalet som de nuvarande miljödomstolarna, dvs. fem, skulle detta medföra olägenheten att antalet överrätter skulle överstiga antalet underrätter när det gäller fastighetsmålen.

Kalmar tingsrätt har avstyrkt förslaget om en samorganisation, bl.a. med hänvisning till att fastighetsdomstolarnas administrativa indelning i domsområden inte bör överges. Regeringen hänvisar i den delen till de överväganden om indelningen i domsområden för de nya domstolarna som görs i annat sammanhang i denna proposition (avsnitt 9.2.2).

7.3.2 Undantag från samorganisationen

Regeringens förslag: De arrendemål enligt jordabalken och lagen (1957:390) om fiskearrenden som för närvarande handläggs i fastighetsdomstol ska i fortsättningen handläggas av tingsrätt.

Utredningens förslag: Mål enligt 46, 53 och 54 §§ lagen (1973:1150) om förvaltning av samfälligheter, mål om inlösen enligt 12 § jordförvärvslagen (1979:230), de arrendemål som prövas av fastighetsdomstol enligt 8 kap. 32 § jordabalken och de mål som enligt 17 § lagen (1957:390) om fiskearrenden prövas av fastighetsdomstol ska inte handläggas i den nya organisationen. Utredningen har föreslagit att dessa måltyper i stället i första instans ska handläggas i tingsrätt.

Remissinstanserna: Av de remissinstanser som särskilt yttrat sig över förslaget i denna del har *Vänersborgs, Uppsala, Blekinge, Gotlands, Nyköpings, Skaraborgs, Värmlands* och *Örebro tingsrätter* samt *Lantmäteriet* tillstyrkt förslaget. *Hovrätten för Västra Sverige* har tillstyrkt att mål enligt lagen om samfälligheter prövas i tingsrätt, men avstyrkt att frågor om förverkande av arrenderätt ska kunna prövas av två oberoende instanskedjor. *Luleå tingsrätt* har tillstyrkt att de av utredningen föreslagna måltyperna flyttas över till tingsrätt, med undantag för mål om klander av beslut på föreningsstämma enligt lagen om förvaltning av samfälligheter, som bör handläggas vid de nya sammanslagna domstolarna. *Jönköpings tingsrätt* har tillstyrkt att målen om arrende fortsättningsvis prövas av tingsrätt men ställer sig tveksam till om mål om klander av stämombeslut bör flyttas dit. *Kalmar tingsrätt* har avstyrkt att tvister härrörande från förvaltning av samfälligheter ska prövas av både miljödomstol och de ordinarie tingsrätterna och anför att alla mål hänförliga till lagen bör handläggas av de samordnade domstolarna. *Sundsvalls tingsrätt* har tillstyrkt i princip att arrendetvisterna överförs till allmän domstol, men föreslår att antalet domstolar begränsas till dem som finns på orter där det för närvarande finns arrendenämnder. *Miljööverdomstolen, Nacka,*

Malmö, Falu, Göteborgs och Ångermanlands tingsrätter samt Länsstyrelsen i Jönköpings län har avstyrkt förslaget i denna del och gör gällande att målen uppenbart har en stark koppling till fastighetsrätt och fastighetsekonomi och att de därför bör handläggas vid de sammanslagna domstolarna. Även *Växjö tingsrätt* har ställt sig tveksam till förslagen och anför att de aktuella målen som helhet har mer anknytning till en framtida miljödomstol än till de ordinarie tingsrätterna. *Västmanlands tingsrätt* har anfört att uppdelningen bör övervägas ytterligare då de gränsdragningsproblem som uppkommer vid en överföring till tingsrätt inte tillräckligt har beaktats.

Skälen för regeringens förslag: Som har framhållits i avsnitt 7.3.1 uppvisar fastighetsmålen sådana likheter med miljömålen och målen enligt plan- och bygglagen att målen som utgångspunkt bör handläggas av en sammanslagen domstol. Förslaget i den delen syftar till koncentration, specialisering och kompetenshöjning för de aktuella måltyperna.

Vissa av de måltyper som för närvarande handläggs i fastighetsdomstol är dock till sin karaktär sådana att de påminner starkt om tvistemål i allmänhet. I dessa mål är vanligtvis teknisk kompetens mindre påkallad. Mot den bakgrunden har utredningen föreslagit att bl.a. arrendemålen enligt jordabalken och lagen om fiskearrenden inte ska flyttas över till miljödomstolarna utan i fortsättningen handläggas av tingsrätt.

Regeringen har så långt samma uppfattning som utredningen. Som ytterligare skäl för utredningens förslag kan anföras att – till följd av samordningen mellan fastighetsdomstolarna och miljödomstolarna samt de överväganden som regeringen gör om de nya domstolarnas lokalisering (avsnitt 9.2.1) – avstånden till domstolens lokaler kommer att öka i den föreslagna nya organisationen. Det kan också konstateras att många mål med fastighetsrättslig anknytning redan med nuvarande ordning handläggs i tingsrätt. Ytterligare en följd av att låta tingsrätterna ta hand om de nu aktuella målen är att hovrätterna blir överinstans för samtliga arrendemål, dvs. även de mål som handläggs i arrendenämnd som första instans (se i denna del regeringens överväganden i avsnitt 7.3.3). De problem som de indispositiva forumreglerna i 10 kap. rättegångsbalken för närvarande ger upphov till i fråga om att bedöma huruvida ett mål är ett arrendemål eller inte, skulle fortsättningsvis inte ställa till problem för parter eller domstolar om utredningens förslag genomförs. Enligt regeringens mening talar mot denna bakgrund övervägande skäl för att flytta i vart fall de nu aktuella arrendemålen till tingsrätterna. En konsekvens av detta är att de nu aktuella målen inte längre kommer att avgöras med en sammansättning som innefattar nämndemän.

När det gäller övriga mål som omfattas av utredningens förslag om en flytt till tingsrätterna gör regeringen emellertid en annan bedömning. Vad först gäller tvister enligt lagen om förvaltning av samfälligheter finns det ofta behov av lantmäterikunskap, eftersom frågorna inte sällan har anknytning till anläggningslagen eller fastighetsbildningslagen. Sådan sakkunskap kommer enbart att finnas i de sammanslagna domstolarna. Utredningens förslag innebär vidare att tvister enligt lagen i vissa fall skulle hanteras av de sammanslagna domstolarna och i andra fall av tingsrätterna.

Mål om inlösen enligt 12 § jordförvärvslagen innehåller i många fall liknande värderingstekniska bedömningar som i expropriationsmål. Även

här gör regeringen bedömningen att den särskilda kompetens som kommer att finnas i de sammanslagna domstolarna kommer att vara av värde i handläggningen av dessa mål.

Utredningens förslag såvitt avser mål enligt lagen om förvaltning av samfälligheter och jordförvärvslagen bör alltså inte genomföras. Dessa mål kommer därmed att prövas av de sammanslagna domstolarna.

7.3.3 Överklagande av arrendenämnds beslut

Regeringens bedömning: Beslut i arrendetvister som överklagas från arrendenämnd ska även i fortsättningen prövas av den hovrätt inom vars domkrets arrendenämnden är belägen.

Utredningens förslag: Beslut som arrendenämnd fattar i arrendetvister ska i fortsättningen överklagas till Svea hovrätt, i stället för – som enligt nuvarande ordning – till den hovrätt inom vars domkrets arrendenämnden är belägen.

Remissinstanserna: Remissinstanserna har inte uttalat sig i denna del.

Skälen för regeringens bedömning: Som framgår ovan (avsnitt 7.3.2) prövas tvister om arrenden enligt jordabalken av fastighetsdomstol. Vissa särskilt angivna arrendetvister ska dock enligt bestämmelser i 8 kap. 30 § jordabalken prövas av arrendenämnd. Enligt 8 kap. 31 § första stycket samma balk överklagas beslut av arrendenämnd till den hovrätt inom vars domkrets arrendenämnden är belägen. När ett sådant överklagande handläggs i hovrätt, får hovrätten enligt 8 kap. 31 b § låta en teknisk ledamot, dvs. ett fastighetsråd, ingå i rätten om målets beskaffenhet eller något annat särskilt skäl föranleder det.

Utredningen har utgått från att överklagade beslut från arrendenämnderna även i fortsättningen ska prövas av hovrätt. Regeringens förslag om att samordna miljödomstolarnas och fastighetsdomstolarnas verksamheter medför att avgöranden i mål som för närvarande prövas av fastighetsdomstol i fortsättningen inte kommer att överklagas till den hovrätt inom vars domkrets fastighetsdomstolen är belägen, utan till Miljööverdomstolen. Detta innebär att huvuddelen av arbetsuppgifterna för de fastighetsråd som nu är knutna till hovrätterna kommer att försvinna. Det kommer därmed inte att finnas underlag för att i de fem hovrätter som inte är Miljööverdomstol behålla tekniska ledamöter som fast knutna till domstolen.

Mot denna bakgrund har utredningen föreslagit att överklagande av arrendenämndsbeslut i fortsättningen ska göras till Svea hovrätt i stället för till den hovrätt inom var domkrets arrendenämnden är belägen. Enligt utredningen skulle en sådan ordning innebära att tillgången till teknisk kompetens i dessa ärenden säkras, eftersom det till Miljööverdomstolen kommer att finnas fast knutna miljöråd som kan användas i dessa ärenden.

Liksom utredningen har gjort, bedömer regeringen att det inte kommer att vara möjligt att behålla fast knutna tekniska ledamöter i de fem hovrätter som inte är Miljööverdomstol. Det bör dock uppmärksammas att regeln i 8 kap. 31 b § jordabalken är fakultativ. Behov av en teknisk ledamot kan inte sägas föreligga i varje ärende om arrende som hovrätten

prövar. Mot denna bakgrund, och med hänsyn till att miljöråd bör kunna lånas in genom särskilda förordnanden antingen från Miljööverdomstolen eller från de nya samordnade domstolarna, anser regeringen att det saknas tillräckliga skäl för att nu flytta de aktuella ärendena till Svea hovrätt. De arrendemål som enligt regeringens förslag ska prövas av tingsrätt (avsnitt 7.3.2) kommer att överklagas till hovrätt. Också detta talar för att alla sex hovrätter även i fortsättningen bör pröva överklagade arrendenämndsbeslut. Utredningens förslag i denna del bör alltså inte genomföras.

8 Nya mark- och miljödomstolar

Regeringens förslag: De nya domstolar som ska handlägga miljömålen, fastighetsmålen och målen enligt plan- och bygglagen ska benämnas mark- och miljödomstolar. Den nya överinstansen ska till följd av detta benämnas Mark- och miljööverdomstolen.

Utredningens förslag: De nya domstolarna ska heta miljödomstolar och Miljööverdomstolen.

Remissinstanserna: Majoriteten av remissinstanserna har inte yttrat sig i namnfrågan. Bland de som har yttrat sig har några remissinstanser, däribland *Östersunds, Vänersborgs, Umeå* och *Växjö tingsrätter, Länsstyrelsen i Jönköpings län* och *Domstolsverket*, tillstyrkt att domstolarna även fortsättningsvis heter miljödomstol respektive Miljööverdomstolen. Andra remissinstanser, som *Hovrätten för Västra Sverige, Luleå, Kalmar, Uppsala, Örebro* och *Malmö tingsrätter, Lantbrukarnas Riksförbund, Sveriges Kommuner och Landsting* och *Svenska Kraftnät*, har anfört att ett annat namn bör övervägas och att ”mark- och miljödomstolar” är ett lämpligt förslag.

Förslaget i remissutkastet: Denna del berördes inte i remissutkastet.

Remissinstanserna: *Umeå tingsrätt* har anfört att de nya domstolarna ska kallas miljödomstolar. *Kalmar, Luleå* och *Ångermanlands tingsrätter* samt *Aspect* och *Lantbrukarnas Riksförbund* har anfört att de nya domstolarna bör heta mark- och miljödomstolar. *Malmö tingsrätt* och *Fastighetsägarna* har anfört att domstolarna i vart fall inte fortsättningsvis bör heta miljödomstolar. *Göteborgs tingsrätt* har anfört att ett lämpligt namn bör vara fastighetsdomstol. *Hovrätten för Västra Sverige* har anfört att de nya domstolarnas namn bör avspegla deras huvudsakliga verksamhetsområde och föreslår att domstolarna antingen ska behålla sin nuvarande beteckning, fastighetsdomstol, och benämna överdomstolen fastighetsöverdomstol, eller att använda fastighets- och miljödomstol respektive Fastighets- och miljööverdomstol. *Växjö tingsrätt* har förordat benämningen miljödomstol och anser att det bör undvikas att ge domstolarna ett sammansatt namn. Tingsrätten har anfört att kravet på att namnet så nära som möjligt ska återge domstolens uppgifter bör få ge vika för ett kortare men ändå adekvat och sammanfattande namn på domstolen. *Värderingsgruppen* har anfört att domstolarna bör byta namn och föreslår Bygg- och fastighetsdomstolen.

Skälen för regeringens förslag: Regeringens förslag att samordna domstolsprövningen för målen enligt miljöbalken, flertalet av de mål som handläggs i fastighetsdomstol och flertalet mål enligt plan- och bygglagen innebär att det i praktiken tillskapas nya domstolar med en helt ny målsammansättning. Enligt regeringens mening finns det skäl att tydliggöra denna förändring.

Miljödomstolarna inrättades i samband med miljöbalkens ikraftträdande. Domstolarnas uppgift har hittills i huvudsak varit att pröva frågor som regleras i miljöbalken eller i föreskrifter som meddelats med stöd av miljöbalken. Namnet miljödomstolar är visserligen inarbetat men leder tankarna till prövningar som görs enligt miljöbalken. De förslag som regeringen nu lämnar innebär som nämnts att domstolarna kommer att få ändrade uppgifter. Det kan antas att fastighetsmålen tillsammans med målen enligt plan- och bygglagen kommer att vara fler än de miljömål som domstolarna prövar i dag. Mot denna bakgrund passar namnet miljödomstol mindre väl på de nya domstolarna.

Med den föreslagna ändrade prövningsorganisationen skapas förutsättningar för en långsiktigt hållbar organisation som innebär en snabb, effektiv och rättssäker hantering av fastighetsmål samt mål och ärenden enligt miljöbalken och plan- och bygglagen. Den föreslagna instansordningen innebär ett överskådligt system för kommuner, myndigheter, näringsliv och enskilda. För att tydliggöra att domstolarnas ansvarsområde ändras och att en ny prövningsorganisation skapas bör domstolarna därför få ett nytt namn. Flera remissinstanser har invänt mot att ändra namnet från miljödomstol och anfört att ”miljö” är ett vitt begrepp som omfattar även domstolarnas framtida uppgifter. Regeringen delar i och för sig uppfattningen att ordet miljö kan omfatta både de frågor som prövas i mål enligt plan- och bygglagen och i fastighetsmålen. Samtidigt anser regeringen att ett nytt namn tydliggör att det är fråga om nya domstolar med delvis ändrade uppgifter. Det namn som bäst speglar domstolarnas nya arbetsuppgifter och som samtidigt är enkelt och tydligt är mark- och miljödomstolar respektive Mark- och miljööverdomstolen. Det är också det förslag som förts fram av flest remissinstanser.

9 Lokalisering och indelning i domsområden

9.1 Gällande ordning

Lokalisering

De tingsrätter som regeringen bestämmer ska vara regionala miljödomstolar. Miljödomstolar finns vid tingsrätterna i Umeå, Östersund, Nacka, Växjö och Vänersborg. Valet av lokalisering till dessa orter är i huvudsak ett arv från vattendomstolarnas tid. Bortsett från Nacka tingsrätt har dessa tingsrätter varit miljödomstolar sedan miljödomstolarna inrättades i slutet av 1990-talet. Miljödomstolen vid Stockholms tingsrätt flyttades till Nacka tingsrätt år 2007 i samband med en omorganisation av tingsrätterna i Stockholmsområdet.

Den tingsrätt som regeringen bestämmer ska vara fastighetsdomstol. Det finns fastighetsdomstolar vid tingsrätterna i residensstäderna i landets samtliga län och vid fyra andra tingsrätter.

Indelning i domkretsar

En domkrets eller ett domsområde är ett område som avgränsar en domstols geografiska behörighet. De svenska domstolarnas domkretsar överensstämmer i de flesta fall med den administrativa indelningen i län och kommuner.

Fastighetsdomstolarnas domkretsar

Fastighetsdomstolarnas domkretsar är skapade efter administrativa grunder och omfattar vissa angivna län och kommuner.

De allmänna förvaltningsdomstolarnas domkretsar

Flertalet mål och ärenden enligt plan- och bygglagen handläggs enligt nuvarande ordning i de allmänna förvaltningsdomstolarna. Även dessa domstolarnas domkretsar är skapade efter administrativa grunder och omfattar vissa angivna län och kommuner. Sedan den 15 februari 2010 finns det tolv förvaltningsrätter. Dessa är lokaliserade till Stockholm, Uppsala, Malmö, Göteborg, Karlstad, Falun, Härnösand, Umeå, Luleå, Linköping, Jönköping och Växjö.

Miljödomstolarnas domkretsar

Miljödomstolarnas domkretsar omfattar särskilt definierade huvudavrinningsområden för vattendragen i landet, dvs. en naturgeografisk indelning utifrån samma utgångspunkter som de tidigare vattendomstolarna. Skälet till att gränserna mellan vattendomstolarnas områden bestämdes efter vattendelarna mellan vissa vattensystem och inte efter administrativa grunder, var att det för kännedom om ett vattendrags hydrografiska förhållanden ansågs vara viktigt att samma domstol handlade alla vattenfrågor som berörde vattendraget utefter hela dessa sträckning. Varje vattendrag borde därför i dess helhet tillhöra samma vattendomstols område. Detta var viktigt inte minst för handläggningen av stora vattenregleringar. Dessutom var det för överskådligheten av vattenboken (se närmare nedan) det enda lämpliga att samma vattendrag odelat blev föremål för anteckningar i samma domstols vattenbok. 1983 års vattenlag, som ersatte 1918 års lag, innebar inga förändringar i fråga om principerna för vattendomstolarnas domkretsar. Några förändringar gjordes inte heller i samband med miljöbalkens införande. Landet är indelat i 119 huvudavrinningsområden.

Landets indelning i vattendistrikt

Ett annat exempel på indelning av landet utifrån naturgeografiska förhållanden är landets indelning i vattendistrikt. Denna indelning har sin grund i EU:s ramdirektiv för vatten (2000/60/EG). Direktivet är ett ramverk för all vattenplanering och vattenvård inom EU med syfte att skydda kvaliteten hos vattnet och vattenmiljön samt att trygga den långsiktiga

vattenförsörjningen i unionen. Implementeringen av direktivet innebär bl.a. att Sveriges landområden och kustvattenområden har delats in i fem vattendistrikt, bestående av flera huvudavrinningsområden som följer vattnets naturliga flöden. Vattendistriktet överensstämmer till stora delar med miljödomstolarnas domkretsar. Indelningen av vattendistrikt har lagfästs genom bestämmelser i miljöbalken, medan miljödomstolarnas domkretsar bestäms av regeringen i förordning. En länsstyrelse i varje vattendistrikt är vattenmyndighet med ansvar för förvaltningen av kvaliteten på vattenmiljön i distriktet. Vattenmyndigheterna samordnar arbetet i sitt vattendistrikt och fastställer miljökvalitetsnormer, förvaltningsplaner och åtgärdsprogram.

Miljöbok/vattenbok

I 1918 års vattenlag fanns det från början utförliga bestämmelser om vattenbok. Vattenboken skulle göra det lätt för alla att bereda sig kännedom om de rättigheter och skyldigheter som var förenade med varje vattenverk. Anteckningarna i vattenboken skulle underlätta en från teknisk synpunkt enhetlig och planmässig behandling av alla frågor rörande vattenverksanläggningar i samma vattendrag (1910 års betänkande av vattenrätts- och dikningslagskommittéerna s. 482 ff). Genom en lagändring år 1954 bemyndigades regeringen att meddela föreskrifter om vattenboken. Även enligt 1983 års vattenlag skulle en vattenbok föras. Sedan handläggningen av vattenmålen fördes över till miljödomstolarna gäller enligt 9 kap. 7 § lagen (1998:812) med särskilda bestämmelser om vattenverksamhet att miljödomstolen ska föra en förteckning över vattenverksamhet inom domsområdet (vattenbok) i den utsträckning som regeringen föreskriver. Vattenboken ingår som en del i miljöboken (jfr 8 § förordningen [1998:1388] om vattenverksamhet m.m.). Miljöboksbladen sätts in i en samlingspärm enligt lösbladssystem samt numreras och ordnas i fortlöpande följd avdelningsvis inom varje vattenavrinningsområde respektive sektioner av avrinningsområde. När en dom eller ett beslut angående ett tillstånd till en verksamhet eller åtgärd, en anläggning eller ett företag meddelas av miljödomstolen ska anteckning om domen omedelbart göras i miljöboken. På en särskild översiktskarta ska även platsen för anläggningen utmärkas.

9.2 Överväganden och bedömningar

9.2.1 Lokalisering

Regeringens bedömning: Mark- och miljödomstolarna bör lokaliseras till de orter där miljödomstolarna för närvarande finns, dvs. Stockholm (Nacka), Umeå, Östersund, Växjö och Vänersborg.

Utredningens bedömning överensstämmer med regeringens bedömning.

Remissinstanserna: Vänersborgs, Östersunds, Gotlands, Blekinge, Jönköpings, Växjö och Umeå tingsrätter, Lantmäteriet, länsstyrelserna i Jämtlands och Norrbottens län samt Naturvårdsverket har tillstyrkt förslaget. Miljööverdomstolen har anfört att starka skäl talar för att dom-

stolarnas lokalisering bör övervägas på nytt med hänsyn till det antal nya målkategorier som tillförs och att domstolarna med anledning av den ändrade målstrukturen skulle behöva lokaliseras till storstäder som Umeå, Sundsvall, Stockholm, Göteborg och Malmö. *Hovrätten för Västra Sverige* har anfört att mot bakgrund av var målen genereras bör två eller tre av domstolarna lokaliseras till södra Sverige, varav en i Göteborg och en i Malmö. *Malmö tingsrätt* har också anfört att de nya domstolarna bör lokaliseras till Göteborg och Malmö. *Falu tingsrätt* har anfört att det bör finnas sju miljödomstolar och att dessa bör vara lokaliserade till Umeå, Östersund, Falun, Stockholm, Vänersborg, Växjö/Jönköping och Malmö. *Göteborgs tingsrätt* har efterfrågat en grundligare analys av antalet domstolar och lokaliseringsorter. *Gävle tingsrätt* har avstyrkt förslaget att föra tingsrättens fastighetsmål till Östersund och anfört att lokaliseringen bör ske så att möjligheten att snabbt besöka en fastighet inte inskränks av alltför långa avstånd. *Domstolsverket* samt *Kammarrätterna i Sundsvall* och *Göteborg* har anfört att lokaliseringen av miljödomstolarna bör utgå från befolkningskoncentrationen, det förmodade målunderlaget och möjligheterna till en framgångsrik rekrytering. En lokalisering bör mot denna bakgrund enligt *Domstolsverket* ske till bl.a. Göteborg och Malmö. *Mannheimer Swartling* har anfört att utredningen vid analysen av lokalisering haft ett väl kortsiktigt synsätt.

Bedömningen i remissutkastet: Denna del berördes inte i remissutkastet.

Remissinstanserna: *Hovrätten för Västra Sverige* har anfört att det är väsentligt att beakta enskilda parter intresse av en åtminstone tämligen närliggande domstol och att betydande resekostnader och omfattande tidsspillan för domarna kan bli följderna av utredningens bedömning. *Malmö tingsrätt* har anfört att i vart fall ytterligare en domstol bör inrättas inom det område som i utredningen föreslås för miljödomstolen i Växjö, och att denna nya domstol bör inrättas i Malmö. *Östersunds tingsrätt* har framhållit att det är av synnerlig vikt att Norrland inte görs till ett enda domsområde. *Växjö tingsrätt* har anfört att utredningens förslag får än större tyngd när ansökningsmålen inte flyttas från miljödomstol. Om fler miljödomstolar inrättas skulle, enligt tingsrätten, domstolarna inte bli tillräckligt stora för att man skulle kunna upprätthålla den breda tekniska kompetensen som man har i den nuvarande miljödomstolsorganisationen. *Värderingsgruppen* har anfört att antalet domstolar bör vara fler än fem med beaktande av att fastighetsmålen och målen enligt plan- och bygglagen ska handläggas i dessa domstolar och att domstolar bör finnas även i Göteborg och Malmö, inte minst mot bakgrund av att storstadsregionerna regelmässigt genererar ärenden av mer komplex natur.

Skälen för regeringens bedömning: De nya domstolarna ska vara särskilda domstolar inom den allmänna domstolsorganisationen. Domstolarna ska ha en funktionell geografisk spridning samtidigt som organisationen ska skapa förutsättningar för specialisering, kompetensutveckling och en effektiv beredningsorganisation. Lokaliseringen ska också säkerställa möjligheten att rekrytera kvalificerad personal.

För närvarande finns det miljödomstolar vid tingsrätterna i Nacka, Umeå, Östersund, Växjö och Vänersborg samt fastighetsdomstolar bl.a. i residensstäderna i alla län. Utredningen har gjort bedömningen att de nya

domstolarna bör lokaliseras till de orter där miljödomstolarna för närvarande finns.

Vid en lokalisering av de nya domstolarna i enlighet med utredningens bedömning skulle de två nya domstolarna i Norrland, liksom dagens miljödomstolar på dessa orter, få ett betydligt mindre målunderlag än övriga tre domstolar. Detta medför att domstolarna inte kommer att kunna knyta till sig teknisk expertis för att täcka domstolarnas hela målområde. Svårigheter kan också komma att uppstå när det gäller rekrytering och möjligheterna att åstadkomma kompetensutveckling och specialisering. Mot detta måste vägas andra verksamhetsmässiga skäl. Det är till stor nackdel för domstolen om personalen till följd av de stora avstånden i norra Sverige i alltför stor utsträckning skulle befinna sig på resa för att kunna hålla syn eller undersökning på platsen. Sammantaget anser därför regeringen, liksom utredningen, att de stora avstånden talar för att två av mark- och miljödomstolarna ska placeras i norra Sverige. Regeringen instämmer också i bedömningen att de bör vara placerade i Umeå och Östersund. Det saknas enligt regeringens mening anledning att överväga inrättande av ytterligare mark- och miljödomstolar inom det område som ska utgöra dessa mark- och miljödomstolars domsområden (se avsnitt 9.2.2).

I södra Sverige gör utredningen bedömningen att de nya domstolarna bör placeras i Växjö och Vänersborg. Vänersborg får, med sin relativa närhet till Göteborg, anses ha tillräckliga förutsättningar att rekrytera kvalificerad personal. Målunderlaget för en mark- och miljödomstol i Vänersborg skulle också bli sådant att beredningsorganisationen kan vara effektiv samtidigt som det finns förutsättningar för specialisering och kompetensutveckling. Med hänsyn till det geografiska läget – och med den bedömning av indelningen i domsområden som regeringen gör (se avsnitt 9.2.2) – skulle resursåtgången för resor för syn och annan undersökning på platsen komma att bli rimlig. Mot den bakgrunden anser regeringen att en av mark- och miljödomstolarna bör förläggas till Vänersborg. Det saknas enligt regeringens mening anledning att överväga inrättande av ytterligare mark- och miljödomstolar inom det område som ska utgöra den mark- och miljödomstolens domsområde (se avsnitt 9.2.2).

De förslag som regeringen lämnar i denna proposition innebär att ett stort antal mål kommer att tillföras de nya domstolarna genom samordningen mellan miljödomstolarna och fastighetsdomstolarna, liksom genom tillförandet till de nya domstolarna av mål enligt plan- och bygglagen. När det gäller den domstol som för närvarande ligger i Växjö kan det konstateras att ett flertal av de nu nämnda målen – som kan antas uppkomma i storstadsregionen kring Malmö och i övriga delar av Skåne län – kommer att ha sin geografiska anknytning relativt långt från Växjö. Vad som nu sagts talar i och för sig för att en mark- och miljödomstol bör inrättas i Malmö i stället för i Växjö. Detta skulle dock innebära att problemet med långa geografiska avstånd skulle uppstå på annat håll, denna gång innebärande mycket stora avstånd till det tänkta domsområdets norra delar (se avsnitt 9.2.2). En sådan lösning bör därför enligt regeringens mening inte väljas. En av mark- och miljödomstolarna bör mot denna bakgrund lokaliseras till Växjö. Frågan är då om det utöver denna domstol nu bör inrättas en mark- och miljödomstol även i Malmö.

Fördelen med en sådan organisation skulle vara att de mål som genereras i Malmöregionen och övriga delar av Skåne län skulle föranleda färre och kortare resor. Det är dock svårt att bedöma om målunderlaget för i vart fall domstolen i Växjö i så fall skulle bli tillräckligt för att säkerställa förutsättningarna för specialisering, kompetensutveckling och rekrytering. Regeringen gör bedömningen att denna osäkerhet överväger de positiva effekter som skulle kunna uppnås. Någon mark- och miljödomstol bör därför i vart fall för närvarande inte inrättas i Malmö.

Med sin geografiska placering och det förväntade målunderlaget uppfyller domstolen i Nacka de krav som kan ställas på de domstolar som ska ingå i den nya organisationen. En av mark- och miljödomstolarna bör därför förläggas dit. Det saknas enligt regeringens mening anledning att överväga inrättande av ytterligare mark- och miljödomstolar inom det område som ska utgöra den mark- och miljödomstolens domsområde (se avsnitt 9.2.2).

9.2.2 Indelning i domsområden

Regeringens bedömning: Mark- och miljödomstolarnas domsområden bör anpassas till den administrativa indelningen av landet.

Domsområdet för Mark- och miljödomstolen vid Umeå tingsrätt bör omfatta Norrbottens län samt Bjurholms, Lycksele, Malå, Nordmalings, Norsjö, Robertsfors, Skellefteå, Sorsele, Storumans, Umeå, Vindelns, Vännäs och Örnsköldsviks kommuner.

Domsområdet för Mark- och miljödomstolen vid Östersunds tingsrätt bör omfatta Gävleborgs och Jämtlands län samt Dorotea, Härnösands, Kramfors, Sollefteå, Sundsvalls, Timrå, Vilhelmina, Ånge och Åsele kommuner.

Domsområdet för Mark- och miljödomstolen vid Nacka tingsrätt bör omfatta Stockholms, Uppsala, Södermanlands, Gotlands, Västmanlands och Dalarnas län samt Hallsbergs, Kumla, Lekebergs, Lindesbergs, Ljusnarsbergs, Nora och Örebro kommuner.

Domsområdet för Mark- och miljödomstolen vid Växjö tingsrätt bör omfatta Östergötlands, Jönköpings, Kronobergs, Kalmar, Blekinge och Skåne län.

Domsområdet för Mark- och miljödomstolen vid Vänersborgs tingsrätt bör omfatta Hallands, Västra Götalands och Värmlands län samt Askersunds, Degerfors, Hällefors, Karlskoga och Laxå kommuner.

Utredningens bedömning: Huvudavrinningsområdena bör, liksom för de nuvarande miljödomstolarna, ligga till grund för indelningen i domsområden för de nya domstolarna. Utredningen har föreslagit att domsområdena ändras och anpassas till indelningen av landet i vattendistrikt.

Remissinstanserna: Ett antal remissinstanser, däribland *Vänersborgs, Östersunds och Gotlands tingsrätter, Kammarkollegiet, länsstyrelserna i Östergötlands, Kalmar, Jönköpings, Jämtlands och Norrbottens län, Naturvårdsverket* samt *Mannheimer Swartling* har tillstyrkt förslaget. *Umeå tingsrätt* har tillstyrkt att huvudavrinningsområdena även i fortsättningen bör ligga till grund för de nya domstolarnas domsområden, men avstyrkt att samordna områdena med vattenmyndigheterna. *Miljööverdomstolen,*

Hovrätten för Västra Sverige, Nacka, Malmö, Falu och Göteborgs tingsrätter samt *Domstolsverket* har avstyrkt förslaget och förordat att domsområdena ska bestämmas utifrån administrativa gränser. *Domstolsverket* har förordat att indelningen i domsområden följer hovrätternas domkretsar. *Kalmar* och *Ångermanlands tingsrätter* har anfört att i vart fall indelningen i domsområden för de mål som nu handläggs i fastighetsdomstol bör följa administrativa gränser. *Nacka tingsrätt* har ifrågasatt lämpligheten att föra Dalälven till Östersunds domsområde. *Gotlands tingsrätt*, *Gotlands kommun* och *Länsstyrelsen i Gotlands län* har avstyrkt att Gotland ska höra till miljödomstolen i Växjö och förordat att Gotland ska höra till den nya domstolen i Nacka. *Kammarrätten i Göteborg*, *Lantmäteriet* samt *Svenskt Näringsliv* och ytterligare sex näringslivsorganisationer har anfört att indelningen utifrån vattenavrinningsområden inte är lämplig.

Bedömningen i remissutkastet: Denna del berördes inte i remissutkastet.

Remissinstanserna: *Lantmäteriet* har, när de föreslagna forumbestämmelserna diskuterats, påpekat att det i det sammanhanget är en stor fördel om domstolarnas domsområden när det gäller fastighetsbildningsmålen avgränsas administrativt och inte efter vattendelare. *Kalmar tingsrätt* har åter påpekat att utredningens förslag till indelning i domsområden framstår som egendomlig för fastighetsmålen. Även *Ångermanlands tingsrätt* har på nytt anfört att domsområdena för fastighetsmålen bör följa länsindelningen. *Växjö tingsrätt* har anfört att nuvarande ordning efter avrinningsområden är att föredra, men att nackdelarna för tingsrätternas del inte är större med ett domsområde som utgår från kommungränser i nära anslutning till nuvarande domsområde och att det närmast är egalt vilken lösning för indelningen i domsområden som väljs.

Skälen för regeringens bedömning: Som framgår ovan styrs de nuvarande miljödomstolarnas domsområden av naturgeografiska förhållanden (särskilt definierade huvudavrinningsområden) medan fastighetsdomstolarnas och de allmänna förvaltningsdomstolarnas (här aktuella för mål och ärenden enligt plan- och bygglagen) domsområden styrs av en administrativ indelning i län och kommuner.

En utgångspunkt för den reform som nu föreslås är att samordna och på så sätt effektivisera handläggningen och domstolsprövningen av fastighetsmål, mål och ärenden enligt miljöbalken samt mål och ärenden enligt plan- och bygglagen. Mot den bakgrunden är det enligt regeringens bedömning inte aktuellt att i den nya organisationen ha olika indelningsgrunder för olika måltyper. Någon möjlighet att bevara bestående ordning för de olika måltyperna finns alltså inte. Det är här fråga om att för några av de måltyper som ska ingå i mark- och miljödomstolarna byta indelningsgrund.

År 2009 inkom 243 mål om vattenverksamheter (där miljödomstol var första instans) till de fem miljödomstolarna. Av dessa avser endast en mindre del mål som är så stora att de skulle omfatta flera domsområden om en administrativ indelningsgrund valdes. Samma år inkom 1 249 fastighetsmål till fastighetsdomstolarna, 1 832 mål enligt plan- och bygglagen till länsrätterna och 306 ärenden avseende rättsverkande planer till regeringen.

Att frånga den nuvarande indelningsgrunden anpassad till huvudavrinningsområden skulle få kännbara konsekvenser för de stora vattenmålen. Tanken med att hålla ihop vattendragen under en domstol är att en reglering av ett vattendrag påverkar hela vattendraget. När det gäller vatten är det tydligare än för många andra verksamheter att det som beslutas på en plats påverkar miljön även på en annan plats. Det är därför betydelsefullt att miljödomstolarna har överblicken och kunskapen om ett vattendrag i dess helhet när de prövar tillstånd till olika verksamheter. För att underlätta denna överblick förs miljöbok/vattenbok. Enligt gällande ordning förs denna manuellt med ett lösbladssystem. Det pågår för närvarande ett arbete med att ta fram en digital miljöbok/vattenbok. Driftssättning är avsedd att ske senast den 1 januari 2011. De uppgifter som hittills bara gått att få fram via lösbladssystemet med tillhörande kartor kommer då, direkt när uppgifterna förs in, att vara omedelbart tillgängliga för alla miljödomstolar och vattenmyndigheter.

Även för fastighetsmålen och målen och ärendena enligt plan- och bygglagen får det avsevärda konsekvenser att byta indelningsgrund. En indelning efter huvudavrinningsområden framstår som onaturlig såväl i förhållande till indelningen i kommuner som till fastighetsindelningen. För mål och ärenden enligt plan- och bygglagen kan i vissa fall en naturgeografisk indelning komma att dela en kommun. Möjligheterna för kommunen att ha en sammanhållen planverksamhet minskar om kommunen delas mellan olika domstolar.

Remissutfallet i denna del är splittrat. Ett antal remissinstanser förordar att indelningen i domsområden i vart fall för de mål som för närvarande handläggs i fastighetsdomstol bör följa administrativa gränser. Vid en jämförelse kan konstateras att det är betydligt fler mål som har fördelar av en administrativ indelning än de som påverkas negativt av en sådan. Att låta regleringen styras av ett fåtal mål framstår enligt regeringen inte som ändamålsenligt. För de stora vattenmål som rör flera domsområden kommer de flexibla bestämmelserna om överlämnande av mål mellan de nya domstolarna att möjliggöra en ändamålsenlig hantering även av mål som rör större vattendrag (se avsnitt 12.2). Den digitala miljöboken/vattenboken kommer också bidra till möjligheterna att behålla överblicken över och kunskapen om vattendragen vid olika domstolar.

Ytterligare en invändning mot att införa en naturgeografisk indelning av domsområdena för mark- och miljödomstolarna är att den ur ett medborgarperspektiv framstår som svårgenomtränglig. För den enskilde är en administrativ indelning mer naturlig och därigenom förutsebar. En sådan indelning stämmer även överens med vad som gäller för övriga domstolar och merparten av den statliga och kommunala förvaltningen.

För det fall indelningen följer den administrativa indelningen blir förhållandet till forumregler inte heller problematiskt eftersom olika verksamheter eller fastigheter då inte riskerar att hamna under olika mark- och miljödomstolar.

Mot den angivna bakgrunden gör regeringen sammantaget bedömningen att den administrativa indelningen av landet i län och kommuner bör ligga till grund för indelningen av domsområden för mark- och miljödomstolarna.

För att minimera den påverkan som den bedömningen oundvikligen har främst på vattenmålen anser regeringen att indelningen efter admi-

nistrativa gränser ska göras så att den följer nuvarande gränser i så stor utsträckning som möjligt. Om det inte påverkar storleksförhållandena mellan domstolarna i någon större utsträckning gör dock regeringen bedömningen att det i några fall finnas anledning att hålla samman län. Utredningen gör i och med sin bedömning att domsområdena bör anpassas efter vattendistrikt bl.a. bedömningen att Gotland ska höra till domstolen i Växjö och delar av Dalarna till domstolen i Östersund. Regeringen anser att det inte finns några självständiga skäl att föra Gotland till mark- och miljödomstolen i Växjö eller delar av Dalarna till mark- och miljödomstolen i Östersund. De av utredningen föreslagna förändringarna i dessa delar bör därför inte genomföras.

Regeringen gör bedömningen att mark- och miljödomstolarna bör ha följande domsområden.

Domsområdet för Mark- och miljödomstolen vid Umeå tingsrätt bör omfatta Norrbottens län samt Bjurholms, Lycksele, Malå, Nordmalings, Norsjö, Robertsfors, Skellefteå, Sorsele, Storumans, Umeå, Vindelns, Vännäs och Örnsköldsviks kommuner.

Domsområdet för Mark- och miljödomstolen vid Östersunds tingsrätt bör omfatta Gävleborgs och Jämtlands län samt Dorotea, Härnösands, Kramfors, Sollefteå, Sundsvalls, Timrå, Vilhelmina, Ånge och Åsele kommuner.

Domsområdet för Mark- och miljödomstolen vid Nacka tingsrätt bör omfatta Stockholms, Uppsala, Södermanlands, Gotlands, Västmanlands och Dalarnas län samt Hallsbergs, Kumla, Lekebergs, Lindesbergs, Ljusnarsbergs, Nora och Örebro kommuner.

Domsområdet för Mark- och miljödomstolen vid Växjö tingsrätt bör omfatta Östergötlands, Jönköpings, Kronobergs, Kalmar, Blekinge och Skåne län.

Domsområdet för Mark- och miljödomstolen vid Vänersborgs tingsrätt bör omfatta Hallands, Västra Götalands och Värmlands län samt Askerunds, Degerfors, Hällefors, Karlskoga och Laxå kommuner.

10 De processuella reglerna samlas i en ny lag

Regeringens bedömning: De processuella reglerna för mark- och miljödomstolarna bör samlas i en ny lag om mark- och miljödomstolar.

Utredningens bedömning överensstämmer med regeringens bedömning.

Remissinstanserna: Av remissinstanserna har *Luleå tingsrätt* och *Länsstyrelsen i Stockholm län* tillstyrkt förslaget om att vissa bestämmelser för de nya domstolarna i lagtekniskt hänseende samlas i en ny lag.

Bedömningen i remissutkastet överensstämmer med regeringens bedömning.

Remissinstanserna: Flertalet remissinstanser har tillstyrkt bedömningen i remissutkastet eller lämnat det utan erinran. *Naturvårdsverket* har anfört att remissutkastets lagförslag innebär att processreglerna blir ännu mer svåröverskådliga och otydliga än de nu gällande bestämmelserna.

Verket har vidare anfört att fördelarna med förslaget är färre än med Miljöprocessutredningens förslag, som hade ambitionen att reglera miljöprocessen på ett mer heltäckande sätt.

Skälen för regeringens bedömning: Den reform som nu genomförs innebär att mål enligt miljöbalken, mål som enligt nuvarande ordning handläggs i fastighetsdomstol och vissa mål enligt plan- och bygglagen kommer att handläggas i mark- och miljödomstolarna. Utredningen har mot den bakgrunden haft anledning att ta ställning till ett flertal frågor rörande hanteringen av dessa mål. Utredningen har därvid gjort bedömningen att befintliga processuella regler i miljöbalken och i lagen om domstolar i fastighetsmål ska föras över till vad som i utredningsbetänkandet kallades en ny lag om miljödomstolar. Regeringen delar den uppfattningen. I motsats till vad Naturvårdsverket har anfört anser regeringen att en sådan lösning främjar överskådligheten, särskilt mot bakgrund av att ett flertal olika måltyper enligt propositionens förslag ska handläggas av mark- och miljödomstolarna. Det bör således införas en ny lag om mark- och miljödomstolar som så långt möjligt samlar de processuella bestämmelser som ska tillämpas i de nya domstolarna. Det innebär att också andra processuella bestämmelser som det kan finnas behov av, utöver de som flyttas från miljöbalken och lagen om domstolar i fastighetsmål, bör föras in i den nya lagen om mark- och miljödomstolar.

Miljöprocessutredningens förslag innebär bl.a. tillskapande av en helt ny processordning vid sidan av de redan existerande. Till skillnad från vad Naturvårdsverket har anfört anser regeringen, liksom flertalet remissinstanser, att en ny processordning skulle medföra avsevärda nackdelar, bl.a. i fråga om förhållandet till redan etablerade förfaranderegler. Regeringen utvecklar detta resonemang nedan (se avsnitt 13.2.2). Också när det gäller innehållet i den nya lagen om mark- och miljödomstolar gör regeringen i flera viktiga avseenden andra bedömningar än de som utredningen har gjort. Regeringens resonemang i dessa delar – som bl.a. rör sammansättningsregler och regler om handläggningen – redovisas närmare i det följande (avsnitten 11, 12 och 13).

11 Domstolarnas sammansättningsregler

11.1 Nuvarande ordning

11.1.1 Miljödomstol

Bestämmelser om miljödomstols sammansättning finns i 20 kap. 4 och 5 §§ miljöbalken.

Miljödomstolen består av en ordförande som ska vara lagfaren domare i tingsrätten, ett miljöråd samt två sakkunniga ledamöter. Ytterligare en lagfaren domare och ett miljöråd får ingå i domstolen. Ett miljöråd ska ha teknisk eller naturvetenskaplig utbildning och erfarenhet av miljöfrågor. En av de sakkunniga ledamöter som ska ingå i rätten ska ha erfarenhet av frågor som faller inom verksamhetsområdet för Naturvårdsverket. Ordföranden i miljödomstolen bestämmer med hänsyn till målets beskaffenhet om den andre sakkunnige ledamoten ska ha erfarenhet av industriell

eller kommunal verksamhet (20 kap. 4 § miljöbalken). Dessa bestämmelser om ledamöterna i miljödomstol motsvarar vad som gällde för Koncessionsnämnden för miljöskydd.

Vid handläggning som inte sker vid huvudförhandling är huvudregeln enligt 20 kap. 5 § första stycket miljöbalken att miljödomstolen är domför med ordföranden och ett miljöråd. Detsamma gäller när mål får avgöras med en domare enligt bestämmelserna i 1 kap. 3 a § andra eller tredje stycket rättegångsbalken, dvs. när huvudförhandling hålls i förenklad form respektive när målet är av enkel beskaffenhet eller parterna samtycker till att en domare avgör målet. Avgörs sådana mål i sak utan huvudförhandling ska dock den sammansättning som anges i 20 kap. 4 § gälla, om inte rätten finner att det är tillräckligt med ordföranden och ett miljöråd och parterna samtycker till det eller målet är av enkel beskaffenhet. När det gäller mål där förvaltningsprocesslagen är tillämplig, dvs. mål som inletts i kommun eller en förvaltningsmyndighet eller som gäller utdömande av vite, är huvudregeln enligt 20 kap. 5 § andra stycket att rätten består av ordföranden och ett miljöråd, med möjlighet för rätten att bestämma att även två sakkunniga ska delta i prövningen. Vid prövning av tillståndsfrågor som överklagats ska dock rätten enligt 20 kap. 5 § tredje stycket ha den större sammansättningen enligt huvudregeln, om inte målet är av enkel beskaffenhet.

Ordförande i miljödomstolen utses av tingsrätten bland de lagfarna domarna. I likhet med vad som gäller för rådmän anställs miljöråd med fullmakt genom beslut av regeringen efter förslag av Domarnämnden. Miljöråden anställs gemensamt för de tingsrätter som är miljödomstol. Domstolsverket beslutar vid vilken tingsrätt ett miljöråd företrädesvis ska ha sin tjänstgöring förlagd och vid vilka tingsrätter miljörådet därutöver ska tjänstgöra. De tingsrätter som berörs bestämmer sedan hur tjänstgöringen ska fördelas mellan domstolarna. Tingsrätten får för ett särskilt mål eller ärende förordna ett miljöråd att tjänstgöra som fastighetsråd eller ett fastighetsråd att tjänstgöra som miljöråd. Sakkunniga ledamöter i miljödomstol förordnas av Domarnämnden. De sakkunniga ledamöterna är inte fast knutna till en viss domstol.

Bestämmelser om Miljööverdomstolens sammansättning finns i 20 kap. 11 § miljöbalken. Förutom lagfarna domare ska det finnas miljöråd. Dessa ska ha teknisk eller naturvetenskaplig utbildning och erfarenhet av miljöfrågor. Miljööverdomstolen är domför med fyra ledamöter, av vilka minst tre ska vara lagfarna. Fler än fem ledamöter får inte delta i Miljööverdomstolen. Vid behandling av frågor om prövningstillstånd ska Miljööverdomstolen bestå av tre lagfarna domare. Ett miljöråd får dock ingå i rätten i stället för en av de lagfarna domarna. Vid ställningstagande till yrkande om avvisning, inhibition och avskrivning på grund av återkallelse ska Miljööverdomstolen ha samma sammansättning som vid prövning av själva saken.

11.1.2 Fastighetsdomstol

Bestämmelser om fastighetsdomstols sammansättning finns i 3 och 4 §§ lagen om domstolar i fastighetsmål.

Fastighetsdomstolen består av två lagfarna ledamöter, en teknisk ledamot (fastighetsråd) och två nämndemän. Om särskilda skäl föreligger, kan efter ordförandens bestämmande ytterligare ett fastighetsråd ingå i domstolen. I mål eller ärende angående arrende eller tvångsförvaltning av bostadsfastighet består domstolen dock av två lagfarna ledamöter och tre nämndemän. Ett fastighetsråd får efter ordförandens bestämmande ingå i domstolen i stället för en av nämndemännen, om målets beskaffenhet eller annat särskilt skäl föranleder det. Om det föreligger särskilda skäl med hänsyn till målets omfattning eller svårighetsgrad, får antalet lagfarna ledamöter utökas med en. Detsamma gäller i fråga om antalet nämndemän.

En av de lagfarna ledamöterna ska vara ordförande i fastighetsdomstolen. Denne utses bland de lagfarna domarna i tingsrätten. Annan lagfaren ledamot ska vara lagfaren domare i tingsrätten eller i annan tingsrätt. Ett fastighetsråd ska ha teknisk utbildning och erfarenhet av fastighetsbildning eller fastighetsvärdering. Nämndemännen bör vara allmänt betrodda och väl förtrogna med sin ords förhållanden.

Om det sedan huvudförhandling har påbörjats inträffar förfall för en av de lagfarna ledamöterna eller för en av nämndemännen eller, om två fastighetsråd deltar, för en av dem, är rätten ändå domför.

När mål enligt särskilda bestämmelser efter prövning av själva saken avgörs utan huvudförhandling är fastighetsdomstolen domför utan nämndemän. I fastighetsbildningsmål är domstolen i dessa fall domför med en lagfaren domare när enighet om utgången i målet föreligger mellan klaganden samt övriga sakägare och företrädare för allmänt intresse som hörts över överklagandet, eller det med hänsyn till målets beskaffenhet är tillräckligt att det avgörs av en lagfaren ledamot och parterna samtycker till det. I övrigt är fastighetsdomstol domför med en lagfaren ledamot vid handläggning som inte sker vid huvudförhandling eller vid huvudförhandling i fall som avses i 1 kap. 3 a § andra och tredje styckena rättegångsbalken.

Enligt 5 § lagen om domstolar i fastighetsmål är det regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer som utser ordföranden samt utnämner eller förordnar fastighetsråd i fastighetsdomstol. I likhet med vad som gäller för rådmän anställs fastighetsråd med fullmakt genom beslut av regeringen efter förslag av Domarnämnden. Lika som miljöråden anställs fastighetsråden gemensamt för de tingsrätter som är fastighetsdomstol. Nämndeman i fastighetsdomstol utses enligt 6 § genom val. Regeringen eller myndighet som regeringen bestämmer fastställer för varje län det antal nämndemän som ska utses. Val av nämndeman i fastighetsdomstol förrättas av landstingsfullmäktige. Nämndeman i fastighetsdomstol ska vara folkbokförd i det län eller den del av länet som hör till fastighetsdomstolen. Nämndeman tjänstgör efter kallelse av fastighetsdomstolens ordförande. Till tjänstgöring bör företrädesvis kallas nämndemän från den del av domkretsen till vilken målet har närmast anknytning.

Hovrätt är enligt 2 kap. 4 § rättegångsbalken domför med tre lagfarna domare. I mål som överklagats från tingsrätt ska dock minst fyra lagfarna ledamöter delta när hovrätten avgör målet, om tingsrätten bestått av tre lagfarna domare. Med vissa undantag ska enligt 13 § lagen om domstolar i fastighetsmål ett fastighetsråd ingå i hovrätten i fastighetsmål, såvida

inte hovrätten finner att medverkan av sådan ledamot uppenbart inte är behövlig. Om särskilda skäl föreligger kan två fastighetsråd ingå i rätten.

Också fastighetsråden i hovrätterna anställs med fullmakt genom beslut av regeringen efter förslag av Domarnämnden. Domstolsverket beslutar vid vilken hovrätt ett fastighetsråd företrädesvis skall ha sin tjänstgöring förlagd och vid vilka hovrätter fastighetsrådet därutöver ska tjänstgöra. De hovrätter som berörs bestämmer hur fastighetsrådets tjänstgöring ska fördelas mellan hovrätterna. Om det finns särskilda skäl, får Domstolsverket besluta att fastighetsråd skall tjänstgöra även vid andra hovrätter än dem som har beslutats enligt första stycket.

Högsta domstolen är enligt 3 kap. 5 § rättegångsbalken domför med fem lagfarna domare vid avgörande av saken.

11.1.3 Allmän förvaltningsdomstols sammansättning i mål enligt plan- och bygglagen samt regeringens prövning av planärenden

I lagen om allmänna förvaltningsdomstolar finns föreskrifter om förvaltningsdomstolarnas sammansättning vid handläggning av mål enligt plan- och bygglagen.

En förvaltningsrätt är enligt huvudregeln i 17 § domför med en lagfaren domare och tre nämndemän. Om det finns särskilda skäl med hänsyn till målets omfattning eller svårighetsgrad får ytterligare en lagfaren domare medverka i rätten. Enligt 18 § lagen om allmänna förvaltningsdomstolar är förvaltningsrätt domför med en lagfaren domare ensam när åtgärd som avser endast måls beredande vidtas, vid sådant förhör med vittne eller sakkunnig som begärts av annan förvaltningsrätt, vid beslut som avser endast rättelse av felräkning, felskrivning eller annat uppenbart förbiseende och vid annat beslut som inte innefattar slutligt avgörande av mål. Om det inte är påkallat av särskild anledning att målet prövas av fullsutten rätt, är förvaltningsrätt dessutom domför med en lagfaren domare ensam vid beslut som inte innefattar prövning av målet i sak samt vid avgörande i sak av mål av enkel beskaffenhet.

I 12 § lagen om allmänna förvaltningsdomstolar finns bestämmelser om kammarrätts domförhet. Huvudregeln är att kammarrätt är domför med tre lagfarna ledamöter. Fler än fyra lagfarna ledamöter får inte sitta i rätten. Vid behandling av frågor om prövningstillstånd är kammarrätten domför med två ledamöter om de är ense om slutet. Detsamma gäller dels vid behandling av andra frågor i mål där prövningstillstånd krävs för prövning av överklagande, om frågorna behandlas före eller i samband med prövning av frågan om prövningstillstånd, dels vid behandling av fråga om avvisning av ett överklagande på grund av att det har kommit in för sent. Vid beslut om avskrivning av mål efter återkallelse är kammarrätten domför med en lagfaren domare. Åtgärder som avser endast beredandet av ett mål får utföras av en lagfaren ledamot i kammarrätten eller, om de inte är av sådant slag att de bör förbehållas lagfarna ledamöter, av annan tjänsteman i kammarrätten som har tillräcklig kunskap och erfarenhet. Nämndemän ingår inte i kammarrätt vid prövning av mål enligt plan- och bygglagen.

Regeringsrätten är enligt 4 a § lagen om allmänna förvaltningsdomstolar domför med fem lagfarna domare vid avgörande av saken. För prövningen av flertalet frågor som inte innebär att målet avgörs i sak kan Regeringsrätten själv bestämma hur många ledamöter som ska ingå i rätten.

En kommuns beslut i ärenden som avser rättsverkande planer, dvs. detaljplaner, fastighetsplaner och områdesbestämmelser, överklagas till länsstyrelse och därefter till regeringen. Inom ramen för regeringens prövning handläggs ärendena på Miljödepartementets enhet för förvaltningsärenden. Vid handläggningen följs de principer som förvaltningslagen (1986:223) ger uttryck för. Handläggningen fram till regeringsbeslut sköts av handläggare som kan vara lagfarna eller ha annan utbildning eller bakgrund. Inför beslut vid regeringssammanträde föredras ärendet först för expeditons- och rättschefen och sedan för miljöministern.

11.2 Överväganden och förslag

11.2.1 Utgångspunkter

Till mark- och miljödomstolarna kommer mål enligt plan- och bygglagen att föras från de allmänna förvaltningsdomstolarna och, med undantag för mål enligt 12 kap. plan- och bygglagen, från regeringen. Även huvuddelen av fastighetsmålen och miljömålen kommer att handläggas i mark- och miljödomstolarna. Som framgår ovan gäller olika sammansättningsregler för dessa mål- och ärendetyper. I syfte att skapa gemensamma och ändamålsenliga regler finns det skäl att överväga sammansättningsreglerna för samtliga mål- och ärendetyper som mark- och miljödomstolarna ska handlägga.

En utgångspunkt måste vara att ledamöter med huvudsakligen teknisk eller naturvetenskaplig sakkunskap även i framtiden bör ingå i rätten i de flesta mål. En annan utgångspunkt är att sammansättningsreglerna ska vara flexibla och medge att målen handläggs och avgörs med den sammansättning som i varje enskilt fall är den mest lämpliga. Sammansättningsreglerna måste även vara förutsebara samt tydliga och överskådliga för dem som kommer i kontakt med domstolarna. Vidare ska principen om att tyngdpunkten i den dömande verksamheten ska ligga i första domstolsinstans beaktas vid utformandet av regler om domstolens sammansättning.

11.2.2 Benämningen på domstolarnas experter

Regeringens förslag: De sakkunniga ledamöterna ska benämnas särskilda ledamöter.

Miljöråden och fastighetsråden ska i den nya organisationen benämnas tekniska råd.

Utredningens förslag: De nuvarande miljöråden och fastighetsråden ska i den nya organisationen betecknas tekniska ledamöter. Utredningens förslag överensstämmer i övrigt med regeringens förslag.

Remissinstanserna: Flertalet remissinstanser har inte uttalat sig i denna del. *Växjö* och *Vänersborgs tingsrätter* har avstyrkt att miljöråden och fastighetsråden i de nya domstolarna ska benämnas tekniska ledamöter. De angivna tingsrätterna har tillstyrkt att de sakkunniga ledamöterna i enlighet med utredningens förslag ska benämnas särskilda ledamöter.

Förslaget i remissutkastet: Överensstämmer med regeringens förslag.

Remissinstanserna: *Advokatsamfundet* har tillstyrkt att de sakkunniga ledamöterna benämns särskilda ledamöter, medan *Länsstyrelsen i Jönköpings län* har anfört att de sakkunniga ledamöterna ska behålla sin titel. *Aspect, LRF* samt *Falu, Göteborgs, Kalmar, Malmö* och *Ångermanlands tingsrätter* har anfört att titeln fastighetsråd bör finnas kvar. *Hovrätten för Västra Sverige* har anslutit sig till denna uppfattning och i andra hand föreslagit att titeln fastighetsråd ska användas för samtliga tekniska experter eller att titeln fastighets- och miljöråd ska införas. *Fastighetsägarna* har anfört att det föreslagna namnbytet kan urholka domstolarnas trovärdighet. *Lantmäteriet* har anfört att titeln miljöråd kan godtas om domstolarna även i fortsättningen ska benämnas miljödomstol, men framhållit att denna titel blir missvisande.

Skälen för regeringens förslag: Utredningen föreslår att miljöråden och fastighetsråden på grund av de nya domstolarnas arbetsuppgifter fortsättningsvis bör benämnas tekniska ledamöter. I remissutkastet föreslogs att miljöråden och fastighetsråden fortsättningsvis skulle benämnas miljöråd.

De ledamöter som i den nya organisationen kommer att motsvara miljöråden och fastighetsråden kommer liksom enligt nuvarande ordning som huvudregel att anställas med fullmakt. Enligt regeringens mening finns det därför skäl att välja en benämning på dessa ledamöter som på ett tydligt sätt markerar att de har en annan ställning än de sakkunniga ledamöterna. Som några remissinstanser har anfört är både miljöråd och fastighetsråd etablerade och inarbetade titlar. Med utgångspunkten att de tekniska ledamöternas kompetens fritt bör kunna utnyttjas i flera olika måltyper när detta kan anses lämpligt och då det inte alltid faller sig naturligt till vilken kategori en viss teknisk ledamot ska höra, anser regeringen dock att *en* sammanfattande benämning bör väljas för samtliga tekniska ledamöter oavsett den tekniska ledamotens kompetens i det enskilda fallet. Förledet ”miljö” måste då visserligen anses vara ett vidare begrepp än förledet ”fastighet” och på ett bättre sätt omfatta samtliga de frågor som enligt regeringens förslag kommer att hamna under mark- och miljödomstolens prövning. Titeln miljöråd är dock starkt förknippad med den nuvarande organisationen. Mot bakgrund av att de nya domstolarna föreslås få en ny målsammansättning och ett nytt namn – mark- och miljödomstolar – anser regeringen att det finns skäl att nu välja en annan benämning än miljöråd. Utredningens förslag, *teknisk ledamot*, har mottagits förhållandevis väl av remissinstanserna och kan sägas omfatta samtliga frågor som ska prövas av de nya domstolarna. För att tydligare markera att en sådan ledamot som det nu är fråga om normalt anställs med fullmakt bör dock benämningen vara *tekniskt råd*.

Särskilda ledamöter är den vedertagna beteckningen på ledamöter som dömer i domstol utan att ingå i denna. Exempelvis är detta den i rättegångsbalken använda beteckningen och i förvaltningsrätt ingår i mål om laglighetsprövning enligt kommunallagen (1991:900) av regeringen ut-

sedda särskilda ledamöter. De ledamöter i miljödomstol som hittills har betecknats sakkunniga ledamöter bör därför enligt regeringens mening och till skillnad från vad Länsstyrelsen i Jönköpings län har anfört benämnas särskilda ledamöter i den nya organisationen.

11.2.3 Utnämningar m.m.

Regeringens förslag: Regeringen ska utnämna de tekniska råden. Det ska inte finnas någon möjlighet att delegera sådana beslut till annan myndighet. Regeringen eller den myndighet regeringen bestämmer ska utse vilka av de lagfarna domarna i tingsrätt respektive Svea hovrätt som ska tjänstgöra i mark- och miljödomstol respektive Mark- och miljööverdomstolen. Beteckningarna ordförande i fastighetsdomstol och ordförande i miljödomstol tas bort.

Övriga bestämmelser om förordnanden och tjänstgöring för ledamöterna i mark- och miljödomstol förs i sak över från miljöbalken och lagen om domstolar i fastighetsmål.

Utredningens förslag överensstämmer i huvudsak med regeringens.

Remissinstanserna: Det stora flertalet remissinstanser har inte uttalat sig i denna del. *Nacka tingsrätt* har anfört att begreppet ordförande i fastighetsdomstol bör ändras så att det motsvarar begreppet ordförande i miljödomstol.

Förslagen i remissutkastet överensstämmer med regeringens förslag.

Remissinstanserna: *Nacka tingsrätt* har ifrågasatt behovet av den föreslagna bestämmelsen om att regeringen eller den myndighet regeringen bestämmer utser vilka lagfarna domare som ska tjänstgöra i miljödomstol respektive Miljööverdomstolen. *Vänersborgs tingsrätt* har framhållit behovet av att ledamöter vars förordnanden har löpt ut kan fortsätta sin tjänstgöring om målets handläggning inte har avslutats.

Skälen för regeringens förslag: Enligt nuvarande ordning är det regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer som antingen utnämner miljöråden och fastighetsråden med fullmakt, eller anställer dessa för viss tid. Med hänsyn till de förändringar när det gäller ordningen för utnämning av domare som regeringen har föreslagit i prop. 2009/10:80, bör det inte finnas någon möjlighet att delegera beslut om utnämning av de tekniska råd som ska tjänstgöra i mark- och miljödomstolarna. Beslut om utnämning av tekniska råd bör således vara förbehållna regeringen. När det gäller anställning av vikarier för tekniska råd bör det dock även fortsättningsvis finnas möjlighet för regeringen att delegera sådana beslut till annan myndighet.

De tekniska råden ska ha sin huvudsakliga placering vid en angiven domstol men bör liksom hittills ha tjänstgöringsskyldighet vid samtliga mark- och miljödomstolar.

De särskilda ledamöterna förordnas av regeringen eller den myndighet regeringen bestämmer. Det finns ingen anledning att göra någon ändring i denna del. Enligt nuvarande ordning beslutas dessa förordnanden av Domarnämnden. På samma sätt som för de tekniska råden ska de särskilda ledamöterna vara verksamma i mark- och miljödomstolarna men företrädesvis arbeta vid en viss angiven domstol.

Enligt nuvarande reglering ska det i varje fastighetsdomstol finnas en ordförande. Utöver ordföranden kan det finnas andra lagfarna ledamöter. Enligt 5 § lagen om domstolar i fastighetsmål utser regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer bland de lagfarna domarna i tingsrätten vem som ska vara ordförande i fastighetsdomstolen. Enligt 40 § förordning (1996:381) med tingsrättsinstruktion utses ordförande i fastighetsdomstolen av tingsrätten. Enligt 49 § samma förordning beslutar Domstolsverket vilka tingsrätter som ska ha ersättare för ordföranden i fastighetsdomstolen. Ersättarna utses av respektive tingsrätt. Enligt andra stycket samma paragraf anställer tingsrätten, om det behövs, en vikarie eller förordnar en tillfällig ersättare för ordföranden i fastighetsdomstolen. Den som har utsetts till ordförande ska leda verksamheten i fastighetsdomstolen. Bestämmelsen har vidare uppfattats så att endast den som är ordförande i fastighetsdomstolen är behörig att tjänstgöra som ordförande vid handläggningen av fastighetsmålen.

Det ska även i varje miljödomstol finnas ordförande. Enligt 20 kap. 6 § miljöbalken utser regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer ordförande i miljödomstolen. Enligt 40 § tingsrättsinstruktionen utser tingsrätten ordförande i miljödomstol. Med hänsyn till hur sammansättningsregeln i 20 kap. 4 § miljöbalken är utformad avses med ordförande i detta hänseende – till skillnad från vad som gäller för fastighetsdomstol – inte den som leder miljödomstolens verksamhet utan en lagfaren ledamot i tingsrätten som handlägger miljömål. I de tingsrätter som också är miljödomstol kan det därför finnas flera lagfarna domare som har pekats ut att som ordförande handlägga miljömål.

Regeringen gör bedömningen att det – eftersom utseende av ordförande i miljödomstol endast är avsett peka ut de lagfarna domare som handlägger miljömål – saknas anledning att föra över bestämmelser om utseende av ordförande i miljödomstol till den nya lagen.

Enligt den föreslagna nya organisationen ska huvuddelen av fastighetsmålen handläggas i mark- och miljödomstolarna. Alla lagfarna domare i de nya domstolarna ska kunna handlägga fastighetsmål. Det innebär att det vid de nya domstolarna kommer att finnas fler än en lagfaren ledamot som arbetar med fastighetsmålen. Regeringen anser därför att inte heller de nuvarande reglerna om ordförande i fastighetsdomstol bör föras över till den nya lagen.

För tydlighets skull bör det dock införas en bestämmelse enligt vilken regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer bland de lagfarna domarna i tingsrätten respektive i Svea hovrätt utser vilka av dessa som ska döma i mark- och miljödomstolen respektive Mark- och miljööverdomstolen. Den nu föreslagna regeln överensstämmer i sak med vad som gäller enligt nuvarande ordning, med undantag för att titeln *ordförande* därigenom utmönstras. Bestämmelsen innebär därför inte, som Nacka tingsrätt har anfört, att regeringen jämfört med nuvarande förhållanden får utökade möjligheter att detaljstyra domstolarnas inre arbetsorganisation. Regeringens möjlighet att delegera sådan beslut, på det sätt som för närvarande sker genom bestämmelsen i 40 § tingsrättsinstruktionen, kvarstår alltså.

Vänersborgs tingsrätt har framhållit behovet av att ledamöter vars förordnanden har löpt ut kan fortsätta sin tjänstgöring om målets handläggning inte har avslutats. En bestämmelse med sådant innehåll finns för

nämndemännens del i 4 kap. 9 § rättegångsbalken. Det saknas underlag för att nu införa en sådan bestämmelse för miljömålsens del. Regeringen anser dessutom att eventuella uppkomna situationer tills vidare kan lösas genom att befintliga förordnanden i det enskilda fallet förlängs.

Prop. 2009/10:215

11.2.4 De tekniska rådens och de särskilda ledamöternas kompetens

Regeringens förslag: De tekniska råden ska ha teknisk eller naturvetenskaplig utbildning och erfarenhet av sådana sakfrågor som domstolen prövar.

De särskilda ledamöterna ska ha erfarenhet av sådana sakfrågor som faller inom Naturvårdsverkets, Boverkets eller Lantmäteriets verksamhetsområden eller av frågor som avser industriell, kommunal eller arell verksamhet.

Utredningens förslag och förslagen i remissutkastet överensstämmer med regeringens förslag.

Remissinstanserna: Flertalet remissinstanser har inte uttalat sig i denna del eller förklarat sig inte ha någon erinran mot förslaget. *Advokatsamfundet* och *Lantmäteriet* har tillstyrkt förslaget i remissutkastet. *Aspect* har framhållit att det bland de tekniska ledamöterna också bör finnas fastighetsekonomisk kompetens. *Malmö tingsrätt* har anfört – mot bakgrund av att personer med juristutbildning kan tjänstgöra som förrättningslantmätare – att utbildningskravet bör vara öppnare medan behovet av arbetslivserfarenhet bör tillmätas större vikt. *Nacka tingsrätt* har framhållit att behovet av teknisk kompetens i fastighetsmålen är fullt tillgodosett redan genom den tekniska ledamoten och att det därför inte finns något skäl att tillföra en särskild ledamot med erfarenhet från Lantmäteriets verksamhetsområde.

Skälen för regeringens förslag: Med beaktande av det målområde som mark- och miljödomstolarna föreslås få kan inte varje expert behärska hela området. Det viktiga är att de tekniska råden och de särskilda ledamöterna sammantaget har en heltäckande kompetens. De tekniska råden bör ha sin huvudsakliga placering vid en angiven domstol men bör liksom hittills ha tjänstgöringsskyldighet vid samtliga mark- och miljödomstolar. På samma sätt bör de särskilda ledamöterna vara verksamma i mark- och miljödomstolarna men företrädesvis verka vid en viss angiven domstol. Detta garanterar att mark- och miljödomstolsorganisationen totalt sett har den kompetens som behövs för att handlägga målen. Det får sedan ankomma på domstolen att i varje enskilt fall se till att ett mål avgörs med lämplig sammansättning (se närmare avsnitt 11.2.6).

Miljöråden ska enligt nuvarande regler ha naturvetenskaplig eller teknisk kompetens och erfarenhet av miljöfrågor. Fastighetsråden ska ha teknisk utbildning och erfarenhet av fastighetsbildning och fastighetsvärdering. I mål enligt plan- och bygglagen finns behov av bl.a. sådan kompetens som arkitekter, byggnadsantikvarier och lantmätare har när det gäller samhällsplanering, byggteknik, strukturfrågor eller genomförandefrågor som efterfrågas (SOU 2005:77 s. 931 f.). För att den breddade sakkunskap som är önskvärd i de framtida mark- och miljödomstolarna

ska kunna garanteras, bör bestämmelsen om vilken erfarenhet ett tekniskt råd ska ha – i enlighet med utredningens förslag – formuleras så att det framgår att erfarenheten kan gälla inte bara miljöfrågor utan även övriga typer av frågor som en mark- och miljödomstol ska pröva. Detsamma bör gälla tekniska råd i Mark- och miljööverdomstolen.

Vad som följer av nu gällande bestämmelser om kompetens- och erfarenhetskrav för miljøråd och fastighetsråd ska alltså också gälla till följd av de föreslagna bestämmelserna. Det innebär, i enlighet med vad Aspect har efterfrågat, att det även i fortsättningen ska finnas tillgång till fastighetsekonomisk kompetens i domstolen. Enligt regeringens mening finns det vidare anledning att hålla fast vid kravet på teknisk eller naturvetenskaplig utbildning för tekniska råden. Det finns annars en risk för att kompetensen hos de tekniska råd som anställs saknar erforderlig bredd. Att det, som Malmö tingsrätt har anfört, kan förekomma att personer med juristutbildning tjänstgör som förrättningslantmätare förändrar inte denna bedömning.

De särskilda ledamöterna ska enligt miljöbalkens regler ha erfarenhet av frågor som faller inom Naturvårdsverkets verksamhetsområde, området kommunal verksamhet eller området industriell verksamhet. Som utvecklas i det följande (avsnitt 11.2.6) anser regeringen att särskilda ledamöter som huvudregel bör ingå i rätten även när mark- och miljödomstol prövar sådana mål som för närvarande handläggs av fastighetsdomstol. Dessa särskilda ledamöter bör givetvis ha erfarenhet som är relevant för den aktuella prövningen. Det bör enligt regeringens mening gälla även om det i enstaka fall – som Nacka tingsrätt har anfört – kan vara så att det tekniska rådets och de särskilda ledamöternas kompetens och erfarenhet till någon del överlappar varandra. Till följd av de nya domstolarnas målområde bör det därför som utredningen föreslår i den nya lagen anges att det även ska finnas ledamöter med erfarenhet av frågor som faller inom Boverkets eller Lantmäteriets verksamhetsområde eller av areell verksamhet, dvs. jordbruk och skogsbruk.

11.2.5 Nämndemäns medverkan

Regeringens förslag: Nämndemän ska inte delta i avgörandet av mål i mark- och miljödomstolarna.

Utredningens förslag överensstämmer med regeringens förslag.

Remissinstanserna: Det stora flertalet remissinstanser har tillstyrkt utredningens förslag eller inte haft några invändningar mot det. *Malmö tingsrätt* har ställt sig tveksam till förslaget. *Kalmar tingsrätt* har avstyrkt förslaget.

Förslaget i remissutkastet överensstämmer med regeringens förslag.

Remissinstanserna: *Lantmäteriet* har tillstyrkt förslaget i remissutkastet och flertalet remissinstanser har inte haft någon erinran mot det. *Jönköpings tingsrätt* har, mot bakgrund av att reglerna om rättens sammansättning i de nya domstolarna bör vara likformiga för skilda slag av mål och ärenden, uttryckt förståelse för att nämndemän inte ska medverka i de nya domstolarna. *Falu tingsrätt* har framhållit att nämndemäns medverkan hittills har ansetts värdefull från flera olika synpunkter och att

frågan om nämndemän i fastighetsdomstolarna ingående bör utredas ytterligare. *Kalmar* och *Malmö tingsrätter* samt *Lantbrukarnas Riksförbund* har avstyrkt förslaget.

Skälen för regeringens förslag: Som framgår ovan deltar nämndemän i handläggningen av mål i fastighetsdomstol och i handläggningen av mål enligt plan- och bygglagen. Det finns särskilda bestämmelser om nämndemän i fastighetsdomstol i lagen om domstolar i fastighetsmål. För de nämndemän som deltar i handläggningen av mål enligt plan- och bygglagen i förvaltningsrätt finns dock inte några särskilda regler.

I förarbetena till lagen om domstolar i fastighetsmål uttalas att det i jordmålen i stor utsträckning förekommer spörsmål vid vilkas avgörande det är av värde att lekmannasynpunkter gör sig gällande (prop. 1969:44 s. 212 f.). Det som åsyftas är bl.a. markvärderingsfrågor i samband med fastighetsreglering. Vidare anføres att ortskänedom ofta är av betydelse för bedömningen i fastighetsmål. I förarbetena uttalas också ett mera principiellt skäl för nämndemannamedverkan, nämligen att i mål enligt fastighetsbildningslagstiftningen tvistefrågan ofta är av sådan natur att det är ett allmänt intresse som står mot antingen ett annat sådant intresse eller mot ett enskilt intresse. Det anføres att det med hänsyn till det starka inslaget av allmänintressen är särskilt motiverat att domstolen i normalfallet har ett lekmannainslag.

Vid en organisatorisk samordning av fastighetsdomstolarna och miljödomstolarna (se närmare avsnitt 7) och en flytt av mål enligt plan- och bygglagen till dessa domstolar (avsnitt 5) blir domkretsarna för fastighetsmål och mål enligt plan- och bygglagen betydligt större. Det kan då bli svårt att åstadkomma en ordning där nämndemännen har lokal anknytning och lokal kännedom i varje mål. Mot den bakgrunden framstår lokalkännedom som argument för att behålla nämndemän vid avgörandet av fastighetsmål och mål enligt plan- och bygglagen inte som särskilt starkt.

När det gäller tillgodoseendet av allmänna intressen anser regeringen att jämförelsen med sammansättningen i miljömålen kan vara relevant. Miljömålen innebär nämligen i stor utsträckning en prövning av vad som kan tillåtas med hänsyn till påverkan på miljön, dvs. på de allmänna intressena. När reglerna för prövningen av dessa mål utformades tillgodosågs avvägningen mellan allmänna och enskilda intressen bl.a. genom inslag av särskild kompetens. Regeringen anser att de allmänna intressena därför i och för sig bör kunna tillgodoses genom inslaget av särskild sakkunskap även i fastighetsmålen och mål enligt plan- och bygglagen.

Inte heller när det gäller värderingen av muntlig bevisning eller behov av insyn i domstolarnas verksamhet skiljer sig fastighetsmålen och målen enligt plan- och bygglagen i en sådan utsträckning från miljömålen att det i sig kan anses tala starkt för att nämndemän ska medverka vid avgörande av dessa måltyper i den nya organisationen.

Mot denna bakgrund kan det konstateras att skälen för att behålla nämndemannamedverkan i fastighetsmålen eller i målen enligt plan- och bygglagen i den nya organisationen inte framstår som särskilt starka.

Vid införandet av miljöbalken ansågs, som berörts ovan, miljödomstolens behov av kompetens i målen enligt miljöbalken bli tillgodosett genom miljörådets och de sakkunniga ledamöternas sakkunskap och erfarenhet. Enligt regeringens mening är den bedömningen fortfarande

giltig. Den nu gällande ordningen har dessutom i denna del fungerat väl. Det kan mot den bakgrunden inte heller vara aktuellt att införa nämndemannamedverkan i mark- och miljödomstolarna därför att det skulle behövas i miljömålen.

Regeringen konstaterar att förslaget om att nämndemän inte ska delta i mark- och miljödomstolarna har övervägts av Miljöprocessutredningen och dessutom remitterats två gånger. Förslaget har därvid fått stöd eller lämnats utan erinran av flertalet remissinstanser. Mot denna bakgrund och med hänsyn till vad som redovisas ovan gör regeringen samma bedömning som den som gjordes såväl av utredningen som i remissutkastet, dvs. att nämndemän inte ska delta i handläggningen av mål i mark- och miljödomstolarna.

11.2.6 Mer flexibla sammansättningsregler

Regeringens förslag: Som huvudregel ska mark- och miljödomstolen i mål där domstolen är första instans bestå av en lagfaren domare, ett tekniskt råd och två särskilda ledamöter vid huvudförhandling och när målen annars avgörs i sak. Den lagfarna domare som ska vara ordförande i det aktuella målet bestämmer, utifrån de frågor som prövas i målet, vilket tekniskt råd och vilka särskilda ledamöter som ska ingå i rätten. Det ska vara möjligt att byta ut en av de särskilda ledamöterna mot en lagfaren domare eller ett tekniskt råd. Rätten ska kunna förstärkas utöver fyra ledamöter med en eller två ledamöter.

I de mål som har överklagats till mark- och miljödomstol ska rätten bestå av en lagfaren domare och ett tekniskt råd när målen avgörs i sak. I de överklagade målen ska det dock också vara möjligt att öka det lagfarna inslaget i rätten, i detta fall genom att byta ut det tekniska rådet mot en lagfaren domare.

Mark- och miljööverdomstolen ska bestå av minst fyra ledamöter av vilka minst tre ska vara lagfarna domare. När tre lagfarna domare har ingått i rätten i mark- och miljödomstolen ska Mark- och miljööverdomstolen dock bestå av minst fyra lagfarna domare. Ett tekniskt råd ska som huvudregel delta i rätten. Fler än fem ledamöter får inte delta i rätten.

Utredningens förslag: Vid huvudförhandling samt vid vissa avgöranden i sak ska rätten bestå av fyra ledamöter. En av ledamöterna ska vara lagfaren. I övrigt ges miljödomstolen stora möjligheter att själv bestämma inslaget av lagfarna domare och vad som i utredningens förslag motsvarar tekniska råd och särskilda ledamöter. Om ett mål är av enkel beskaffenhet får rätten enligt förslaget bestå av två ledamöter. Om två eller flera ledamöter deltar bör minst en ledamot ha teknisk kompetens. Antalet ledamöter kan utökas med ytterligare två ledamöter. Det är domstolen som bestämmer vilken kompetens dessa ytterligare ledamöter ska ha. I fråga om Miljööverdomstolens sammansättning föreslår utredningen att domstolen ska bestå av minst fyra ledamöter av vilka minst tre ska vara lagfarna domare.

Remissinstanserna: Remissutfallet är blandat. *Växjö tingsrätt* har anfört att de nuvarande sammansättningsreglerna i miljöbalken även ska

tillämpas i den framtida organisationen. *Nacka tingsrätt* har tillstyrkt att det införs mer flexibla sammansättningsregler men anför att förändringarna bör införas i nuvarande processlagar. *Malmö tingsrätt* har tillstyrkt förslaget om mer flexibla sammansättningsregler. *Falu tingsrätt* har tillstyrkt förslaget om att den normala sammansättningen vid avgörandet av mål utan huvudförhandling i de nya domstolarna ska vara en lagfaren domare och en teknisk ledamot. Tingsrätten har inte erinrat mot att antalet lagfarna domare i fastighetsmål där huvudförhandling hålls minskas med en. *Vänersborgs tingsrätt* har tillstyrkt att domstolen i varje enskilt fall ska få avgöra rättens sammansättning vad gäller fördelningen miljøråd/särskilda ledamöter. *Ängermanlands tingsrätt* har anförts att särskild ledamot inte ska kunna användas i stället för teknisk ledamot utan endast om behov av kompletterande teknisk sakkunskap föreligger. Domstolens behov av sakkunskap bör enligt tingsrätten i första hand tillgodoses av den egna ordinarie personalen.

Förslagen i remissutkastet överensstämmer i huvudsak med regeringens förslag, bortsett från att de tekniska råden i utkastet benämndes miljøråd. I utkastet fanns inget förslag om att det ska vara möjligt att byta ut en särskild ledamot mot vad som motsvarar ett tekniskt råd.

Remissinstanserna: Remissinstanserna har överlag varit positiva till förslagen i remissutkastet. *Advokatsamfundet* har tillstyrkt förslagen. Enligt *Aspect*, *Hovrätten för Västra Sverige* och *Lantmäteriet* bör en teknisk ledamot ingå när överrätt prövar frågan om prövningstillstånd. Hovrätten för Västra Sverige har vidare anförts att sammansättningsreglerna framstår som onödigt komplicerade och svårtillämpade och föreslår att reglerna i 20 kap. 4 och 5 §§ miljöbalken överförs till den nya lagen. Lantmäteriet har framhållit att det i fastighetsbildningsmål endast i mycket speciella fall torde vara lämpligt att byta ut miljørådet mot en lagfaren domare. *Malmö tingsrätt* har anförts att de föreslagna sammansättningsreglerna är svåröverskådliga. Enligt tingsrätten bör en utgångspunkt vara att teknisk ledamot alltid ska ingå i rätten när Miljööverdomstolen prövar en fråga om prövningstillstånd. En oönskad konsekvens av de föreslagna reglerna är enligt tingsrätten vidare att de överklagade fastighetsbildningsmålen kommer att avgöras i mindre sammansättning än de fastighetsmål som handläggs i de nya domstolarna som första instans, trots att de förstnämnda målen omfattning och komplexitet motiverar det omvända förhållandet. Tingsrätten har också anförts att det bör vara möjligt att byta ut en särskild ledamot mot en teknisk ledamot. *Nacka tingsrätt* har framhållit att den föreslagna sammansättningen med en lagfaren domare, ett miljøråd och två särskilda ledamöter passar dåligt för flera måltyper som med nuvarande ordning handläggs av fastighetsdomstol och att dessa mål därför bör handläggas av en lagfaren domare och ett miljøråd, med möjlighet till viss förstärkning. *Svenskt näringsliv* har ifrågasatt om sammansättningsreglerna verkligen behöver innehålla fullt så många alternativ. *Vänersborgs tingsrätt* har i huvudsak tillstyrkt förslagen. *Växjö tingsrätt* har anförts att de föreslagna bestämmelserna är flexibla och ger möjlighet att anpassa rättens sammansättning utifrån vad det enskilda målet kräver. *Östersunds tingsrätt* har välkomnat de föreslagna sammansättningsreglerna och den flexibilitet som dessa medger. *Kammarkollegiet* har anförts att regeringen bör överväga införandet av en möjlighet att under vissa

Skälen för regeringens förslag

Utgångspunkter

Miljödomstolen består enligt nuvarande bestämmelser som huvudregel av en lagfaren domare, ett miljöråd och två sakkunniga ledamöter. Förvaltningsrätten består vid sin prövning av mål enligt plan- och bygglagen enligt huvudregeln av en domare och tre nämndemän. I fastighetsdomstolen ingår som huvudregel två lagfarna domare, en teknisk ledamot och två nämndemän. Sammansättningsreglerna beskrivs närmare i avsnitt 11.1.

När det ska tillskapas sammansättningsregler för de nya mark- och miljödomstolar som föreslås handlägga mål av flera olika slag måste reglerna ta hänsyn till behovet av teknisk kompetens och erfarenhet av olika slag. Det har redan konstaterats att teknisk sakkunskap kommer att behövas i de flesta mål som de nya domstolarna ska avgöra (se avsnitt 11.2.1). Som bl.a. Hovrätten för Västra Sverige har understrukit finns också ett intresse av att sammansättningsreglerna är förutsebara, enkla och överskådliga för dem som kommer i kontakt med domstolarna. Mot detta måste dock vägas att de frågor som ska prövas är av skiftande karaktär, inte minst mot bakgrund av de olika måltyper som kommer att samlas inom ramen för den nya organisationen. Detta innebär att sammansättningsreglerna bör vara flexibla och medge att målen kan handläggas och avgöras med den sammansättning som i varje enskilt fall framstår som den mest lämpliga. Det är också viktigt att sammansättningsreglerna tar hänsyn till principen om att tyngdpunkten i den dömande verksamheten ska ligga i första instans. Reglerna för Mark- och miljööverdomstolen bör vara anpassade till den uppgift som domstolen har som andra domstolsinstans.

Nuvarande sammansättningsregler för miljömålen bör användas för samtliga måltyper i de nya domstolarna

Utredningen har föreslagit sammansättningsregler som innebär att den nya domstolen ges mycket stor frihet att anpassa sammansättningen till förhållandena i det enskilda fallet. Genom att kombinera tillämpningen av de olika reglerna kan rätten enligt förslaget komma att bestå av alltifrån två till sex ledamöter, av vilka endast en ledamot eller samtliga ledamöter kan vara lagfarna. Domstolen kan också välja mellan de till domstolen fast knutna miljöråden och de särskilda ledamöterna. En sådan flexibilitet som följer av utredningens förslag kan givetvis innebära vissa fördelar. Det medför dock en avsevärt minskad förutsebarhet. Som Nacka tingsrätt har påpekat kan det dessutom vara svårt att förutse hur de av utredningen föreslagna sammansättningsreglerna kan komma att tolkas av domstolen, vilket kan leda till ett ökat antal överklaganden som grundar sig på att parterna anser att målet har avgjorts med en felaktig sammansättning. Eftersom sammansättningen i flertalet fall är tänkt att inkludera expertledamöter är det vidare knappast tillräckligt att bestämmelserna endast anger att minst ett miljöråd eller en särskild ledamot *bör* delta. En annan konsekvens av förslaget är att antalet lagfarna domare i

den nya domstolen kan komma att överstiga det högsta tillåtna antalet lagfarna domare i överinstansen. Detta skulle stå i strid med den instansordningsprincip som säger att antalet lagfarna domare ska vara större i den högre instansen än i den lägre. Mot bakgrund av det anförda anser regeringen att utredningens förslag till sammansättningsregler inte bör genomföras.

Det kan konstateras att de sammansättningsregler som har gällt för miljödomstolarna i huvudsak har fungerat väl för miljömålen. Även om de nya domstolarna kommer att handlägga också andra måltyper kan det övervägas om de befintliga reglerna i miljöbalken skulle kunna utgöra utgångspunkt för de regler som ska gälla i den nya organisationen.

De mål som handläggs i de nuvarande miljödomstolarna kan delas in i två kategorier, mål där miljödomstolen är första instans och mål som har överklagats till miljödomstolen. För dessa två målkategorier gäller olika sammansättningsregler. Det beror på att det främst finns behov av stor sammansättning och bred teknisk kompetens när en fråga prövas för första gången. När miljödomstolen utgör första instans, dvs. när målet inleds där, krävs därför enligt miljöbalken som huvudregel att den lagfarna domarens kompetens kompletteras med den tekniska sakkunskapen hos miljöråd och särskilda ledamöter. Hovrätten för Västra Sverige har anförts att behovet av teknisk kompetens typiskt sett är detsamma i mål som har överklagats till miljödomstol som i förstainstansmålen. Regeringen instämmer dock alltså i den bedömning som gjordes vid tillkomsten av nuvarande bestämmelser, nämligen att behovet av en sådan kompetens redan har tillgodosetts i viss mån vid den första prövningen hos t.ex. en kommun eller en förvaltningsmyndighet. Vid denna prövning har teknisk expertis deltagit och miljödomstolens huvudsakliga uppgift i dessa fall består därför av överprövning av en sådan myndighets beslut. Av det skälet har sammansättningen i överklagade mål som huvudregel kunnat begränsas till en lagfaren domare och ett miljöråd.

De skäl som ligger till grund för skillnaderna mellan sammansättningsreglerna för mål där de nuvarande miljödomstolarna är första instans och för mål som har överklagats dit, gör sig enligt regeringens mening gällande även för fastighetsmålen och för målen enligt plan- och bygglagen. Liksom i miljömålen kan behovet av teknisk kompetens i dessa mål variera beroende på om prövningen i domstol har föregåtts av prövning av lantmäterimyndighet eller kommun.

Grundprincipen för sammansättningen i mark- och miljödomstolarna bör således vara densamma som i de nuvarande miljödomstolarna, dvs. att de mål där mark- och miljödomstolen är första instans normalt kräver en större sammansättning än de mål som överklagats dit. De nya sammansättningsreglerna för mark- och miljödomstolen bör dock enligt regeringen tydligare än de nuvarande reglerna i miljöbalken markera skillnaden mellan de mål som handläggs av mark- och miljödomstolen i första instans och de mål som har överklagats till mark- och miljödomstolen.

När de mål där mark- och miljödomstolarna utgör första instans ska avgöras i sak, ska det ske antingen efter huvudförhandling eller efter annan handläggning. Enligt regeringens mening bör utgångspunkten vara att rätten i dessa situationer, liksom hittills i de mål där miljödomstolen är första instans, ska bestå av en lagfaren domare, ett tekniskt råd (dvs. vad som enligt nuvarande ordning benämns miljöråd) och två särskilda ledamöter. För de mål som för närvarande prövas av miljödomstol gäller att en av de särskilda ledamöterna ska ha erfarenhet från sådana sakfrågor som faller inom Naturvårdsverkets verksamhetsområde medan den andra särskilda ledamoten ska ha erfarenhet av antingen industriell eller kommunal verksamhet. Den ordningen bör enligt regeringens mening inte ändras för miljömålen. För de övriga mål som föreslås komma att handläggas av mark- och miljödomstolarna – dvs. dels de mål som tidigare handlagts av fastighetsdomstol, dels målen enligt plan- och bygglagen – bör som nämns ovan gälla att de särskilda ledamöterna ska ha erfarenhet av frågor inom Lantmäteriets eller Boverkets verksamhetsområden eller från areell verksamhet, dvs. jordbruk eller skogsbruk (se närmare avsnitt 11.2.4). För dessa mål är det emellertid inte alltid motiverat att det i en och samma sammansättning ska finnas en särskild ledamot med myndighetserfarenhet och en med erfarenhet från areell verksamhet. Det kan tänkas att det i något fall finns anledning att båda de särskilda ledamöterna har erfarenhet från t.ex. Lantmäteriets verksamhetsområde. En ny bestämelse bör, som Vänersborgs tingsrätt har framhållit vara så flexibel att detta är möjligt. Vänersborgs tingsrätt har vidare anfört att frågan om vilket tekniskt råd och vilka särskilda ledamöter som ska ingå i rätten inte behöver regleras i detalj, utan bör kunna lösas mellan de tekniska råden utan att rättens ordförande har den slutliga beslutanderätten. Med hänsyn till ordförandens särskilda ansvar för målets handläggning och utredning, anser dock regeringen att det bör ankomma på den lagfarna domare som ska vara ordförande i det aktuella målet att – med utgångspunkt i de frågor som ska prövas i målet – bestämma vilket tekniskt råd och vilka särskilda ledamöter som ska ingå i rätten, och att detta bör framgå av lagtexten. Fastighetsägarna har i denna del föreslagit att det i lagtexten uttryckligen ska anges att det i fastighetsmål alltid ska anlitas teknisk expertis med fastighetsrättslig sakkunskap. Regeringen har dock fullt förtroende för att domstolarna i varje enskilt fall kan skapa en sammansättning som är relevant i förhållande till de frågor som ska behandlas i målet. Det finns av det skälet knappast behov av detaljreglering. En sådan ordning som Fastighetsägarna föreslår skulle också innebära att regelns flexibilitet minskade.

Till den grupp av mål där mark- och miljödomstolen föreslås vara första instans hör de mål enligt miljöbalken där talan väcks genom ansökan om stämning (s.k. stämningmål). Dit hör också de miljömål som väcks genom annan ansökan (s.k. ansökningmål). Enligt regeringens förslag kommer därutöver att till denna målgrupp föras de mål som för närvarande handläggs av fastighetsdomstol i första instans. Den nuvarande sammansättningen i dessa mål utgörs av två lagfarna domare, en teknisk ledamot (dvs. ett fastighetsråd) och två nämndemän. Enligt vad

regeringen har föreslagit ska nämndemän inte delta vid prövningen av dessa mål när de handläggs av mark- och miljödomstolarna (se närmare avsnitt 11.2.3). Med den utgångspunkten att nuvarande sammansättningsregler i miljödomstolarna ska föras över till den nya lagen och gälla även för fastighetsmålen kommer för dessa mål antalet lagfarna domare generellt att minska om de avgörs vid huvudförhandling. Regeringen gör dock bedömningen att fastighetsmålen koncentration till fem domstolar kommer att leda till ökad fastighetsrättslig kompetens hos de lagfarna domarna. Målen bör därför kunna handläggas med bibehållen kvalitet även med den nya sammansättningen. Nacka tingsrätt vill gå längre och har anfört att ett flertal av de mål som med nuvarande regler handläggs av fastighetsdomstol som första instans borde kunna prövas av en ännu mindre sammansättning, nämligen en lagfaren domare och ett tekniskt råd. Med hänsyn till att nämndemännens medverkan föreslås avskaffas i dessa mål, varigenom ledamotsantalet redan minskas från fem till fyra, och då ingen annan remissinstans har gjort samma påpekanden, anser regeringen att det saknas såväl tillräckliga skäl som underlag för att frångå förslaget i det remitterade remissutkastet.

Någon gång kan det fortfarande finnas skäl att i fastighetsmålen använda sig av två lagfarna domare. Även i andra mål som prövas av mark- och miljödomstol kan det i enstaka fall finnas anledning att stärka det lagfarna inslaget i sammansättningen, t.ex. när det gäller prövning i mål där det i stor utsträckning är rättsfrågor som ska prövas. Regeringen föreslår därför att det införs en regel om att det ska vara möjligt att byta ut en av de särskilda ledamöterna mot en lagfaren domare. Med hänsyn till att det bl.a. i fastighetsmålen kan förekomma frågeställningar som motiverar att flera tekniska råd med olika inriktning ingår i rätten, bör det som Malmö tingsrätt har föreslagit i sitt remissvar över remissutkastet också vara möjligt att en av de särskilda ledamöterna byts ut mot ett tekniskt råd om målets beskaffenhet föranleder det.

Regeln om en sammansättning med fyra ledamöter bör som utgångspunkt gälla vid avgörande i sak oavsett om detta sker vid huvudförhandling eller vid annan handläggning. I det senare fallet, dvs. när målet avgörs på handlingarna, kan situationen dock vara sådan att det saknas behov av en så stor sammansättning. I fastighetsmålen finns enligt nuvarande regler en möjlighet att i mål som avgörs i sak utan huvudförhandling använda en mindre sammansättning, nämligen utan medverkan av nämndemän (4 § första stycket lagen om domstolar i fastighetsmål). Enligt den gällande regeln i 20 kap. 5 § miljöbalken får rätten vid avgörande i sak utan huvudförhandling bestå av en lagfaren domare och ett tekniskt råd om parterna samtycker till det eller målet är av enkel beskaffenhet. Denna möjlighet bör enligt regeringens mening behållas och gälla för samtliga mål som ska handläggas i mark- och miljödomstolarna.

Enligt miljöbalken gäller att rätten, utöver de fyra ledamöter som följer av huvudregeln, kan förstärkas med ytterligare en lagfaren domare och ett miljøråd. Enligt regeringens mening bör denna förstärkningsmöjlighet finnas även i mark- och miljödomstolarna. Det kan dock konstateras att oklarhet har rått när det gäller tillämpningen av bestämmelsen. Av ordalydelsen synes följa att förstärkning måste ske med två ledamöter och inte kan göras med bara en, samtidigt som vissa domstolar enligt uppgift har utgått från att bestämmelsen medger valfrihet i detta avseende. Med

hänsyn till att behovet av förstärkning kan begränsa sig till kompetens t.ex. inom ett visst sakområde framstår det som lämpligt att rätten i en sådan situation kan förstärkas med endast ett tekniskt råd eller en särskild ledamot. Att i ett sådant fall tvinga rätten att förstärka med två ledamöter kan knappast ha varit lagstiftarens syfte. Det skulle också motverka strävan mot effektivitet i dömandet. Enligt regeringens mening bör det därför i lagtexten i förhållande till nuvarande reglering tydligare anges att rätten kan förstärkas med en *eller* två ledamöter och att det är upp till rätten att vid förstärkning med en ledamot välja en lagfaren domare, ett tekniskt råd eller en särskild ledamot. Om förstärkning sker med två ledamöter ska dock en av dessa ledamöter vara lagfaren.

En konsekvens av de regler som regeringen nu föreslår är att antalet lagfarna domare i mark- och miljödomstolarna kan uppgå till högst tre, vilket stämmer överens med vad som gäller i allmän domstol för dispositiva tvistemål.

Sammansättningsregler för mål som överklagas till mark- och miljödomstolen

I de mål som överklagas till miljödomstolen sker enligt nuvarande regler avgörande i sak utan huvudförhandling. Detta föreslås gälla även i mark- och miljödomstolarna och kommer då, förutom i fråga om miljömålen, att gälla även de överklagade målen enligt plan- och bygglagen och de överklagade lantmåteriförrättningar som för närvarande handläggs av fastighetsdomstol (se närmare avsnitt 13.2.1). PBL-kommittén, som inte lade fram några egna förslag till ändringar i miljöbalken, gjorde bedömningen att sammansättningen när mål enligt plan- och bygglagen flyttas över och avgörs i miljödomstol bör vara densamma som när överklagade miljöbalksärenden avgörs. I många fall torde det enligt vad utredningen anförde vara tillräckligt att miljödomstolen i dessa fall består av en lagfaren domare och ett miljøråd med sådan kompetens som är lämplig vid prövning av mål enligt plan- och bygglagen. (SOU 2005:77). För fastighetsmålens del gör regeringen bedömningen att ett generellt minskat inslag av lagfarna ledamöter i huvudförhandlingsmålen, med hänsyn till koncentrationen av dessa mål till fem domstolar och den därmed ökade möjligheten till specialisering hos domarna, inte bör innebära att kvaliteten i dömandet minskar. Mot den bakgrunden anser regeringen att rätten vid avgörande i sak utan huvudförhandling som utgångspunkt bör bestå av två ledamöter.

För miljömålen gäller enligt nuvarande ordning att rätten kan välja stor sammansättning med fyra ledamöter om målets svårighetsgrad eller omfattning föranleder det. Enligt regeringens mening bör även motsvarande gälla för samtliga måltyper som ska handläggas i mark- och miljödomstolarna. Det innebär att det blir möjligt att, som *Malmö tingsrätt* har efterlyst, när det behövs tillämpa regeln om den större sammansättningen för de överklagade fastighetsmål som är omfattande och komplexa. Användande av stor sammansättning kan därvid antas bli relativt vanligt också i överklagade planärenden enligt plan- och bygglagen. Därmed kommer, som Boverket har efterlyst, behovet av särskilda ledamöter med erfarenhet av frågor inom Boverkets verksamhetsområde att kunna tillgodoses i dessa mål. I andra mål enligt plan- och bygglagen, t.ex. lov-

ärendena, kan det antas att stor sammansättning kommer att behövas i långt mindre omfattning.

Stor sammansättning är enligt nu gällande regler obligatorisk när miljödomstolen avgör en överklagad tillståndsfråga i sak. Det bör gälla även i fortsättningen. Som *Nacka tingsrätt* har påpekat bör det i lagtexten anges att det är tillståndsfrågor enligt miljöbalken som avses.

I fråga om sammansättningen med två ledamöter – en lagfaren domare och ett tekniskt råd – finns samma skäl som för de mål där mark- och miljödomstolen är första instans att låta rätten vid behov förstärka det lagfarna inslaget. En bestämmelse som gör det möjligt att byta ut det tekniska rådet mot en lagfaren domare bör därför införas även för de överklagade målen. Som Lantmäteriet har anfört bör det endast i mycket speciella fall bli aktuellt att använda den bestämmelsen i de överklagade fastighetsbildningsmålen.

Enligt Kammarkollegiet bör regeringen överväga en möjlighet att under vissa förutsättningar förordna notariemeriterade beredningsjurister att på eget ansvar handlägga mål som har överklagats till miljödomstolen. Eftersom detta är en fråga som ska regleras i förordning tar regeringen inte ställning till den i denna proposition.

Sammanställningsregler för Mark- och miljööverdomstolen

I Miljööverdomstolen ska rätten enligt nu gällande bestämmelser normalt bestå av fyra ledamöter. Av dessa ska tre vara lagfarna. Enligt regeringens mening saknas det anledning att ändra denna huvudregel, även om mark- och miljödomstolarna kommer att få en annan målsammansättning än de nuvarande.

Regeringens förslag till sammansättningsregler för mark- och miljödomstolarna medför att det i rätten i första instans undantagsvis kan ingå tre lagfarna domare. För att inte rubba principen om att fler lagfarna domare alltid bör ingå i rätten i den högre instansen än i den lägre, föreslår regeringen att rätten i Mark- och miljööverdomstolen i sådana fall ska bestå av minst fyra lagfarna domare.

För närvarande är det i regel tre lagfarna domare och ett miljöråd som dömer i Miljööverdomstolen. Inget hindrar dock att fyra lagfarna domare ingår i rätten. Även två miljöråd kan ingå om målet kräver olika slags teknisk kompetens. I 13 § lagen om domstolar i fastighetsmål föreskrivs att, med något undantag, ett fastighetsråd ska ingå i hovrätten om det inte är uppenbart obehövligt. För att betona behovet av teknisk kompetens även i Mark- och miljööverdomstolen och för att undanröja den oklarhet som den nuvarande lydelsen kan ge upphov till, finns det nu anledning att i lagtexten tydligare ange att tekniskt råd regelmässigt ska ingå i sammansättningen. Liksom enligt nuvarande ordning bör inte fler än fem ledamöter kunna ingå i rätten.

Regeringen anser att den nuvarande regeln om att Miljööverdomstolen vid prövning av frågor om prövningstillstånd ska bestå av tre lagfarna domare, med möjlighet att byta ut en av de lagfarna domarna mot motsvarande ett tekniskt råd, bör föras över till den nya lagen. Enligt regeringens mening bör det tekniska rådets medverkan vid sådana prövningar inte göras obligatorisk, som bl.a. Hovrätten för Västra Sverige och Malmö tingsrätt har föreslagit i sina remissvar över remissutkastet. Den efter-

11.2.7 Särskilt om ensamdomarbehörighet

Regeringens förslag: I mål eller ärenden där mark- och miljödomstolen är första instans får rätten vid handläggning som inte innebär att ett mål avgörs i sak bestå av en lagfaren domare. Detsamma gäller vid huvudförhandling i förenklad form eller när rätten i annat fall anser det vara tillräckligt med en lagfaren domare vid huvudförhandling och parterna samtycker till det eller målet eller ärendet är av enkel beskaffenhet. Om det finns skäl för det får rättens sammansättning utökas med en lagfaren domare eller ett tekniskt råd. Det sistnämnda ska dock inte gälla i mål om utdömning av vite på särskild talan av myndighet.

I mål som har överklagats till mark- och miljödomstol får rätten vid handläggning som inte innebär att målet avgörs i sak eller vid avgörande i sak av sådana mål som är av enkel beskaffenhet bestå av en lagfaren domare. Avgörande i sak ska dock inte kunna ske med en lagfaren domare vid prövning av en tillståndsfråga enligt miljöbalken.

Mark- och miljööverdomstolen får vid beslut om avskrivning efter återkallelse bestå av en lagfaren domare.

Utredningens förslag: Ensamdomarbehörighet i mål där talan väckts vid de nya domstolarna ska i huvudsak motsvara bestämmelserna i 4 § andra stycket lagen om domstolar i fastighetsmål. För mål som överklagats till domstolen ska bestämmelser om sådan behörighet utformas med 18 § lagen om allmänna förvaltningsdomstolar som förebild. Utredningens förslag överensstämmer i övrigt med regeringens förslag.

Remissinstanserna: Det stora flertalet remissinstanser har tillstyrkt utredningens förslag eller inte haft några invändningar mot det. *Nacka*, *Växjö* och *Malmö tingsrätter* har tillstyrkt att det införs regler om ensamdomarbehörighet. *Vänersborgs tingsrätt* har anfört att det bör göras tydligt vilka avgöranden som kan tas av ensamdomare.

Förslagen i remissutkastet överensstämmer med regeringens förslag.

Remissinstanserna: *Malmö tingsrätt* och *Aspect* har anfört att reglerna bör utformas så att en teknisk ledamot alltid bör ingå i rätten, i vart fall när målet avgörs i sak.

Skälen för regeringens förslag: Miljödomstolen är enligt nuvarande bestämmelser aldrig domför med en lagfaren domare ensam. Rätten måste alltså alltid bestå av minst en lagfaren domare och ett miljöråd, även om beslutet endast avser en processuell fråga eller avskrivning på grund av en återkallelse. Av lagen om allmänna förvaltningsdomstolar följer att en lagfaren domare ensam kan besluta i vissa frågor i målen enligt plan- och bygglagen. Detsamma gäller för fastighetsdomstolarna, även om förutsättningarna för en domare att ensam fatta beslut där är snävare än vad som gäller enligt rättegångsbalken och lagen om allmänna förvaltningsdomstolar.

Enligt förslaget ska mål enligt plan- och bygglagen och huvuddelen av fastighetsmålen handläggas av mark- och miljödomstolarna. Dessa

målgrupper kommer att vara av relativt stor omfattning. Det är inte minst av denna anledning av stor betydelse att sammansättningsreglerna inte är mer omständliga och resurskrävande än de som gäller för dessa mål i förvaltningsrätterna och kammarrätterna respektive fastighetsdomstolarna och hovrätterna. Regeringen anser därför att det i mark- och miljödomstolarna bör finnas möjligheter för en lagfaren domare ensam att fatta beslut i vissa frågor. Ensamdomarbehörigheten bör främst avse frågor utanför mark- och miljödomstolarnas centrala dömande uppgifter. Ensamdomarbehörigheten bör vidare endast omfatta frågor som är av enkel beskaffenhet. En ensamdomarbehörighet bör alltså införas för enklare mål där det regelmässigt inte behövs någon teknisk expertis. Enligt regeringens mening kan det, i motsats till vad några remissinstanser har anfört, finnas anledning att avvara teknisk expertis även när ett mål i vissa fall avgörs i sak.

En bestämmelse om ensamdomarbehörighet bör för mål och ärenden där mark- och miljödomstolen är första instans utformas på så sätt att den omfattar handläggning som inte sker vid huvudförhandling eller handläggning som inte innebär att ett mål eller ärende avgörs i sak. Den bör vidare omfatta huvudförhandling i fall som avses i 1 kap. 3 a § andra och tredje styckena rättegångsbalken, det vill säga vid huvudförhandling i förenklad form eller när rätten i annat fall anser det vara tillräckligt med en lagfaren domare vid huvudförhandling och parterna samtycker till det eller målet är av enkel beskaffenhet. Om det finns skäl för det bör rättsens sammansättning i ensamdomarfallen kunna utökas med en lagfaren domare eller ett tekniskt råd.

Även vid handläggning och avgörande i sak av mål om utdömande av vite på särskild talan av myndighet bör rätten, på samma sätt som gäller enligt nuvarande ordning, kunna bestå av en lagfaren domare. Någon förstärkningsmöjlighet bör inte finnas för dessa fall.

För överklagade mål bör bestämmelsen utformas på så sätt att den omfattar handläggning som inte innebär att målet avgörs i sak. Rätten bör vidare kunna bestå av en lagfaren domare vid avgörande i sak av sådana mål som är av enkel beskaffenhet. Någon sådan möjlighet bör dock inte finnas när en tillståndsfråga enligt miljöbalken avgörs i sak.

Lantmäteriet har påpekat att reglerna om ensamdomarbehörighet, i kombination med förslaget om att avskaffa nämndemannamedverkan (avsnitt 11.2.5), kan leda till att överprövningen av en lantmäteriförrättning görs med färre antal ledamöter än det antal som deltagit vid förrättningen, om gode män har ingått i lantmäterimyndigheten enligt 4 kap. 1 § första stycket fastighetsbildningslagen. Regeringen vill i detta sammanhang understryka att regeln om ensamdomarbehörighet bör användas relativt sparsamt för avgöranden i sak och då endast i mål av enkel beskaffenhet. Det bör också påpekas att principen om fler ledamöter i högre instans framför allt gäller mellan domstolar och då främst avser det lagfarna instaget. Enligt regeringens mening utgör därför den av *Lantmäteriet* beskrivna situationen inte något hinder mot den nu föreslagna regeln.

Vad slutligen gäller Mark- och miljööverdomstolens handläggning gör regeringen bedömningen att motsvarande regler som gäller i kammarrätt om avskrivning av återkallade mål bör gälla. I fråga om beslut om avskrivning efter återkallelse bör alltså Mark- och miljööverdomstolen vara domför med en lagfaren domare.

Regeringens förslag: För mark- och miljödomstolarna införs en regel som innebär att domstolen, om den inledningsvis har bestått av fler än två ledamöter, är domför även i de fall någon ledamot får förhinder sedan handläggningen inletts.

För Mark- och miljööverdomstolen överförs befintliga regler till den nya lagen.

Utredningens förslag överensstämmer i huvudsak med regeringens.

Remissinstanserna: Remissinstanserna har inte uttalat sig särskilt i denna del.

Förslaget i remissutkastet: överensstämmer med regeringens.

Remissinstanserna: Remissinstanserna har inte uttalat sig särskilt i denna del.

Skälen för regeringens förslag: Särskilda regler om domförhet vid förhinder för ledamöterna i rätten finns för både allmän domstol och allmän förvaltningsdomstol. I tingsrätt gäller i brottmål att rätten är domför med en lagfaren domare och två nämndemän om en av nämndemännen får förhinder sedan huvudförhandlingen har påbörjats (1 kap. 3 b § första stycket rättegångsbalken). Om tingsrätten i brottmål har förstärkt sammansättning gäller samma regel om domförhet om någon eller några av ledamöterna får förhinder sedan handläggningen har påbörjats (1 kap. 3 b § tredje stycket). I tvistemål gäller, om rätten består av tre domare, att rätten är domför med två domare om förfall inträffar för någon domare sedan huvudförhandlingen har påbörjats (1 kap. 3 a § fjärde stycket). Likartade bestämmelser gäller för hovrätt. För förvaltningsrätt gäller att rätten är domför med en lagfaren domare och två nämndemän om en av nämndemännen får förhinder sedan handläggningen har påbörjats (17 § första stycket lagen om allmänna förvaltningsdomstolar).

I fastighetsdomstol gäller att, om det sedan huvudförhandling har påbörjats inträffar förfall för en av de lagfarna ledamöterna eller för en av nämndemännen, eller om två fastighetsråd deltar, för en av dem, rätten ändå är domför (3 § femte stycket lagen om domstolar i fastighetsmål).

Det finns inte någon bestämmelse som reglerar domförheten vid förhinder för ledamöterna i miljödomstol. För Miljööverdomstolen gäller att domstolen är domför även om en av de lagfarna ledamöterna får förhinder sedan huvudförhandling har påbörjats (20 kap. 11 § andra stycket miljöbalken).

När det gäller domförhet vid förhinder för någon ledamot anser regeringen, i enlighet med den bedömning som görs av utredningen, att det bör finnas regler om att handläggningen får fortsätta om förhinder inträffar för en av ledamöterna sedan handläggningen påbörjats. Enligt regeringens uppfattning är det dock viktigt att sammansättningen inte blir alltför begränsad på grund av ett inträffat förhinder. Regeln om att domförheten kvarstår bör därför kunna tillämpas endast om rätten från början har bestått av fler än två ledamöter. I övrigt bör regeln inte göras beroende av hur många ledamöter som rätten bestod av vid handläggningens inledning. En ytterligare förutsättning för fortsatt domförhet bör dock vara att minst en av de kvarvarande ledamöterna är lagfaren domare.

12.1 Forumbestämmelser

Regeringens förslag: För de miljömål som handläggs av mark- och miljödomstol i första instans samt för de mål enligt miljöbalken som överklagas till mark- och miljödomstol och de mål som prövas av mark- och miljödomstol enligt bestämmelser i plan- och bygglagen ska forumbestämmelserna vara oförändrade i förhållande till nuvarande regler och samlas i en bestämmelse. För de mål som för närvarande handläggs av fastighetsdomstol behålls nuvarande forumbestämmelser.

Utredningens förslag: Ett mål eller ärende ska handläggas vid den miljödomstol inom vars domsområde den fastighet, byggnad, anläggning, verksamhet eller åtgärd som målet eller ärendet gäller i huvudsak är belägen, bedrivs eller vidtas eller ska bedrivas eller vidtas. En fastighets, byggnads, anläggnings, verksamhets eller åtgärds geografiska belägenhet ska avgöra vilken domstol som är behörig även vid mål om ersättning vid skada eller intrång enligt 28 kap. 2–5 §§ och vid ingripande av det allmänna enligt miljöbalken. Utredningens förslag överensstämmer i övrigt i huvudsak med regeringens.

Remissinstanserna: Det stora flertalet remissinstanser har inte uttalat sig i denna del. *Växjö* och *Vänersborgs tingsrätter* har tillstyrkt de föreslagna forumbestämmelserna. *Nyköpings tingsrätt* har tillstyrkt förslaget såvitt avser fastighetsmålen.

Förslaget i remissutkastet: När det gäller de mål som i fortsättningen kommer att överklagas till mark- och miljödomstol ska fastighetens, byggnadens, anläggningens, verksamhetens eller åtgärdens geografiska belägenhet vara avgörande för vilken domstol som är behörig. Förslaget överensstämmer i övrigt med regeringens förslag.

Remissinstanserna: *Nacka tingsrätt* har påpekat att all prövning inte kan anknytas till en viss verksamhet, t.ex. där ”verksamheten” består av utsläppande på marknaden. En bestämmelse som täcker in beslut där det ansökande bolaget inte bedriver någon verksamhet i Sverige behövs också. *Nacka tingsrätt* har föreslagit att den tingsrätten blir reservforum för bl.a. dessa fall. *Boverket* har anfört – vad gäller forumbestämmelser för målen enligt plan- och bygglagen i den föreslagna 3 kap. 1 § femte stycket lagen om miljödomstolar – att de rättsverkande planerna i allmänhet omfattar större områden än en enstaka fastighet. Enligt *Boverket* kan en komplettering med begreppet ”planområdet” göras i bestämmelsen. *Länsstyrelsen i Stockholms län* har tillstyrkt att forumfrågan i de överklagade målen bestäms av platsen för verksamheten eller åtgärden.

Skälen för regeringens förslag

Nuvarande ordning

I 20 kap. 8 § miljöbalken finns forumbestämmelser för mål som handläggs i miljödomstol som första instans. Enligt första stycket prövas mål om utövande av miljöfarlig verksamhet, vattenverksamhet, vattenanläggningar och ersättning vid vattenverksamhet samt utdömande av vite efter

särskild ansökan av myndighet av den miljödomstol inom vars område verksamheten i huvudsak bedrivs, har bedrivits eller ska bedrivas. Mål om utövande av verksamhet vid anläggningar som ingår i ett sammanhängande system för hantering, bearbetning, lagring och slutförvaring av använt kärnbränsle eller kärnavfall prövas av en miljödomstol inom vars område någon av anläggningarna är belägen eller är avsedd att vara belägen. I andra stycket i samma paragraf finns forumbestämmelser för ersättningsmål. Avgörande för dessa mål är var skadan eller intrånget i huvudsak har skett eller kommer att ske. I tredje stycket regleras forum för miljöskademålen i 32 kap. miljöbalken. Avgörande för forumfrågan är i dessa mål var den skadegörande verksamheten bedrivs eller har bedrivits.

Vid överklagande till miljödomstol ska enligt 20 kap. 9 § första stycket miljöbalken det överklagade ärendet prövas av den miljödomstol inom vars område den myndighet som först har prövat det överklagade beslutet är belägen.

Den nuvarande forumregeln för de allmänna förvaltningsdomstolarna, som enligt gällande ordning tillämpas för målen enligt plan- och bygglagen, innebär att ett beslut överklagas till den domstol inom vars domkrets ärendet först prövats (14 § andra stycket lagen om allmänna förvaltningsdomstolar).

Enligt 1 § andra stycket lagen om domstolar i fastighetsmål upptar fastighetsdomstol mål eller ärende enligt vad som föreskrivs i särskild lag eller annan författning. Sådant mål eller ärende benämns i lagen fastighetsmål. Om flera domstolar ska finnas för samma område, bestämmer regeringen hur skilda slag av fastighetsmål ska fördelas mellan domstolarna. Det finns alltså ingen allmän forumregel för alla fastighetsmål. I varje specialförfattning som anvisar en prövning i fastighetsdomstol finns det i stället särskilda forumregler. Till exempel anges i 15 kap. 1 § fastighetsbildningslagen att fastighetsbildningsmål ska prövas av den fastighetsdomstol inom vars domkrets den eller de berörda fastigheterna är belägna. Ligger fastigheterna under flera fastighetsdomstolar, ska talan tas upp av den domstol under vilken huvuddelen av fastigheterna ligger. I 5 kap. 2 § expropriationslagen anges att expropriationsmål tas upp av den fastighetsdomstol inom vars område fastigheten är belägen. Ska expropriation ske av fastigheter som är belägna inom olika fastighetsdomstolars områden och bör fastigheterna vid bestämmandet av expropriationsersättningen lämpligen behandlas som en enhet, upptas frågan om expropriation av den av fastighetsdomstolarna som regeringen eller, efter regeringens förordnande, annan myndighet bestämmer.

Mål som mark- och miljödomstolen ska handlägga som första instans

Utredningen betonar vikten av att forumreglerna för de nya domstolarna är enhetliga. Enligt regeringens uppfattning finns det i och för sig skäl som talar för enhetliga forumregler. Enhetliga regler skulle bl.a. kunna effektivisera hanteringen vid mark- och miljödomstolarna. Det kan samtidigt konstateras att nuvarande forumregler skiljer sig markant mellan de måltyper som enligt förslaget kommer att föras samman till mark- och miljödomstolarna. Gemensamt för fastighetsmålen är att behörig domstol är den inom vars område fastigheten är belägen. För de miljömål där miljödomstol är första instans är det avgörande var en verksamhet be-

drivs eller var en skada har inträffat eller kommer att inträffa. För dessa regler finns goda skäl som syftar till att gynna målets utredning och avgörande. Enligt regeringens bedömning saknas det därför skäl att i sak ändra forumbestämmelserna för de nämnda måltyperna.

Utredningens förslag går ut på att sammanföra de olika befintliga forumbestämmelsernas rekvisit till en enda bestämmelse. Avsikten synes dock ha varit att de olika rekvisiten ändå ska tillämpas på de olika måltyperna med ungefär samma resultat som följer av nu gällande reglering. Det innebär t.ex. att fastighetens belägenhet alljämt ska vara styrande för vilken domstol som ska handlägga ett fastighetsmål. Utformningen av utredningens förslag kan dock leda till svårigheter när det gäller att avgöra vilken av grunderna som är tillämplig för de olika mål som mark- och miljödomstolarna kommer att handlägga. Det kan i undantagsfall leda till att det för ett och samma mål kan åberopas flera olika grunder för vilken domstol som är behörig. Forumbestämmelserna kan då i praktiken bli alternativa och komma att konkurrera med varandra.

En bättre lösning är då enligt regeringens mening att de nuvarande forumbestämmelserna för de miljömål som anhängiggörs i miljödomstol överförs till den nya lagen. När det gäller målen i fastighetsdomstol finns ett stort antal forumbestämmelser spridda i ett flertal författningar. Dessa bestämmelser har nära samband med andra bestämmelser i dessa författningar. Enligt regeringen bör de därför stå kvar i respektive författning. I den nya lagen bör en erinran göras om dessa forumbestämmelser.

För miljömålen finns i nuvarande reglering bestämmelser som anger hur frågan om behörig domstol löses när en verksamhet eller skada finns eller inträffar inom flera domsområden. Verksamheter, liksom skador och intrång, kan vara mycket omfattande och kan sträcka sig över flera domsområden. Nuvarande bestämmelser som förutsätter att det i dessa situationer görs en bedömning av var huvuddelen av en verksamhet finns bör också föras över till den nya lagen och gälla för samtliga mål i mark- och miljödomstolarna.

Det finns för närvarande en möjlighet för regeringen att enligt bestämmelser i lagen om domstolar i fastighetsmål bestämma att flera fastighetsdomstolar ska finnas för samma område och hur skilda slag av fastighetsmål i sådant fall ska fördelas mellan domstolarna. Enligt regeringens mening saknas det i den nya organisationen ett behov av överlappande domsagor. Den bestämmelsen bör därför inte föras över till den nya lagen.

Mål som har överklagats till mark- och miljödomstol

När det gäller de mål som överklagas från en myndighet till miljödomstol gäller för närvarande att dessa ska tas upp av den miljödomstol inom vars domsområde den beslutande myndigheten är belägen. Samma regel gäller för de mål enligt plan- och bygglagen som ska föras från de allmänna förvaltningsdomstolarna till mark- och miljödomstol. Utredningen har föreslagit att dessa forumregler ska avskaffas och att det för de överklagade mål som kommer att hanteras i den nya organisationen i stället ska gälla samma principer som för respektive måltyp när mark- och miljödomstolen är första instans. Det skulle för miljöbalksmålen innebära att platsen för den verksamhet som ska prövas blir styrande i forumfrågan

även för de överklagade målen. För plan- och bygglagmålen skulle fastighetens, byggnadens eller anläggningens belägenhet bli avgörande.

I remissutkastet gjordes samma bedömning som i utredningen om att principerna för forumreglerna för överklagade mål bör motsvara dem som gäller för mål där mark- och miljödomstolen är första instans. Bedömningen gjordes med hänsyn bl.a. till att mål i flera situationer kommer att avgöras efter syn på stället och att det därför är naturligt att låta fastighetens eller verksamhetens belägenhet vara avgörande i alla mål som prövas av mark- och miljödomstol. Med en sådan utformning av forumregeln blir dessutom frågan om vilken mark- och miljödomstol som ska överpröva ett beslut oberoende av hur de enskilda myndigheterna beslutar att organisera sig

Mot det förslaget har emellertid några remissinstanser invänt att all prövning inte kan anses ha anknytning till en viss verksamhet och plats och att ansökande bolag inte alltid bedriver någon verksamhet i Sverige. Den föreslagna forumregeln skulle mot den bakgrunden vara svår att tillämpa i nu angivna situationer. Vad remissinstanserna har påtalat föranleder därför regeringen att i denna del göra en annan bedömning än den som gjordes i remissutkastet. Problem att utpeka en viss plats avser mål enligt miljöbalken. Det finns dock uppenbara samordningsfördelar med att mål och ärenden enligt plan- och bygglagen har samma forumbestämmelser som målen enligt miljöbalken. Regeringen gör sammantaget bedömningen att forumbestämmelserna för de mål enligt miljöbalken och de mål som prövas av mark- och miljödomstol enligt bestämmelser i plan- och bygglagen ska vara oförändrade i förhållande till nuvarande bestämmelser.

12.2 Överlämnande av mål mellan mark- och miljödomstolar, m.m.

Regeringens förslag: En mark- och miljödomstol ska under vissa förutsättningar kunna lämna över ett mål eller ärende till en annan mark- och miljödomstol, om det vid den andra mark- och miljödomstolen finns ett mål eller ärende som har nära samband med det förstnämnda målet eller ärendet. En sådan möjlighet ska också finnas om den andra mark- och miljödomstolen tidigare har prövat ett ansökningsmål som avsåg samma verksamhet som det förstnämnda målet eller ärendet. Överlämnande ska därutöver kunna ske om det annars finns särskilda skäl och det kan ske utan avsevärd olägenhet för någon part. Ett mål eller ärende ska dock inte kunna överlämnas från en domstol till en annan om den andra domstolen motsätter sig överlämnande.

Utredningens förslag: Om det finns särskilda skäl, får en miljödomstol handlägga ett mål eller ärende som enligt forumbestämmelserna ska handläggas av en annan miljödomstol. Saknas sådana särskilda skäl ska målet överlämnas till den miljödomstol som är behörig. Bestämmelsen tas i utredningens förslag in i anslutning till forumbestämmelsen.

Remissinstanserna har inte uttalat sig särskilt i denna del.

Förslagen i remissutkastet överensstämmer med regeringens förslag.

Remissinstanserna har inte uttalat sig särskilt i denna del eller har lämnat förslagen utan erinran.

Skälen för regeringens förslag: I 20 kap. 8 a § miljöbalken finns bestämmelser om gemensam handläggning av mål som ska prövas av olika miljödomstolar. En miljödomstol får enligt första stycket överlämna ett mål till en annan miljödomstol för gemensam handläggning om målet har nära samband med ett pågående mål vid denna domstol. Ett överlämnande får också ske om den andra domstolen redan har prövat ett mål som har samband med det pågående. Även i detta fall krävs att det finns ett samband mellan målen. I andra stycket samma paragraf finns en möjlighet till överlämnande av mål i andra fall än när det finns mål som har eller har haft samband med varandra. Motsvarande regler saknas för mål utanför miljödomstolsorganisationen.

Att det samtidigt kan förekomma miljömål med nära samband vid olika domstolar har att göra med forumreglernas nuvarande utformning. Indelningen i vattenavrinningsområden styr vilken domstol som ska pröva ett mål som första instans, medan en administrativ indelning är avgörande för de mål som överklagas till miljödomstol. Gränserna för vattenavrinningsområdena och de administrativt indelade områdena överensstämmer inte alltid. Ett län kan därför ingå i mer än en miljödomstols domkrets. Det innebär att det beträffande en och samma verksamhet kan förekomma mål vid olika miljödomstolar.

Regeringen har i denna proposition övervägt frågan om mark- och miljödomstolarnas domsområden (se avsnitt 9). Med beaktande av de bedömningar som har gjorts i den delen, kan det konstateras att vissa ansökningsmål, inte minst mål om vattenverksamhet, alltså kan komma att beröra flera domstolars domkretsar. En verksamhet kan alltså samtidigt prövas dels av en mark- och miljödomstol inom vars domsområde huvuddelen av verksamheten bedrivs, dels av en annan mark- och miljödomstol inom vars domsområde en till verksamheten knuten byggnad eller anläggning är belägen. Även i mål om ersättning vid skada och intrång kan det finnas samband mellan mål som prövas vid olika mark- och miljödomstolar.

Regeringen gör mot denna bakgrund bedömningen att det även i den nya organisationen kommer att uppstå situationer där det finns behov av att överlämna mål till en annan mark- och miljödomstol i syfte att åstadkomma en effektiv handläggning. Sådana samband som kan finnas mellan miljöbalksmål i olika domstolar kan givetvis komma att uppstå mellan andra måltyper som föreslås handläggas av mark- och miljödomstolarna, dvs. fastighetsmålen och målen enligt plan- och bygglagen. Reglerna i miljöbalken om överlämnande av mål bör därför föras över till den nya lagen och omfatta samtliga mål och ärenden.

För fastighetsmålen gäller enligt nuvarande ordning rättegångsbalkens regler om förening av mål. För de mål som prövas av fastighetsdomstol gäller således att mål i olika fastighetsdomstolar med stöd av bestämmelsen i 14 kap. 7 a § rättegångsbalken kan kumuleras efter beslut av Högsta domstolen. Som framgår nedan föreslår regeringen att ärendelagen ska tillämpas för de överklagade målen i mark- och miljödomstol (avsnitt 13.2.2). Genom införandet av nya processuella regler för de fastighetsmål som i fortsättningen ska handläggas av mark- och miljödomstol efter överklagande kommer högre rätts möjlighet att besluta om kumulation

inte att finnas kvar. Ärendelagen erbjuder dock vissa möjligheter till kumulation. Härtill kommer den möjlighet till överlämnande av mål som regeringen nu föreslår. Mot den bakgrunden gör regeringen bedömningen att flexibiliteten i handläggningen kan tillgodoses för dessa mål i den nya organisationen, även om den nu nämnda kumulationsmöjligheten enligt rättegångsbalken försvinner.

Om expropriation ska ske av fastigheter inom olika domsområden har regeringen, eller den myndighet som regeringen utser, enligt expropriationslagen möjlighet att peka ut behörig fastighetsdomstol. Som framgår av föregående avsnitt ska denna bestämmelse gälla för expropriationsmålen även i den nya organisationen. Det bör i bestämmelsen om överlämnande av mål anges att överlämnande inte får ske i de fall ett beslut att ange behörig domstol har fattats enligt expropriationslagen.

När frågan om överlämnande aktualiseras kan det mellan mark- och miljödomstolarna uppstå olika uppfattningar om vid vilken domstol målet slutligt ska prövas. Enligt regeringens bedömning bör högre rätt inte engageras i sådana situationer. Bestämmelser som reglerar en motsvarande situation för de allmänna förvaltningsdomstolarna finns – till följd av bemyndiganden i 8 a och 14 §§ lagen om allmänna förvaltningsdomstolar – i 8 § första stycket förordningen (1977:937) om allmänna förvaltningsdomstolars behörighet m.m. Av den paragrafen följer att frågan om överlämnande faller om det råder olika meningar i frågan om målet eller ärendet ska överlämnas. Det innebär att målet ska handläggas vid den domstol där talan först inleddes. En regel med denna innebörd bör införas även för mark- och miljödomstolarna.

De regler om överlämnande som regeringen nu föreslår var i utredningens förslag i redaktionellt hänseende sammanförda med reglerna om forum. Enligt regeringens bedömning är det dock lämpligare att bestämmelserna förs till en särskild paragraf.

12.3 Högre rätts prövning av mark- och miljödomstolarnas inbördes behörighet

Regeringens förslag: Mark- och miljööverdomstolen ska kunna pröva frågor om mark- och miljödomstolarnas inbördes behörighet. Sådan prövning ska dock inte kunna göras självmant av Mark- och miljööverdomstolen.

Utredningens förslag är att frågor om miljödomstolarnas inbördes behörighet, utom i fall som avses i 10 kap. 20 § andra stycket rättegångsbalken, inte får tas upp av högre rätt.

Remissinstanserna har inte uttalat sig i denna del.

Förslaget i remissutkastet överensstämmer med regeringens förslag.

Remissinstanserna har inte uttalat sig i denna del eller har lämnat förslaget utan erinran.

Skälen för regeringens förslag: Generellt gäller att ett beslut av en domstol i första instans angående dess behörighet att pröva ett mål kan överklagas till högre domstol och prövas där. Ett undantag från denna princip finns dock för mål och ärenden i 20 kap. 9 § andra stycket miljö-

balken. En högre rätt får enligt den bestämmelsen inte, utom i fall som avses i 10 kap. 20 § andra stycket rättegångsbalken, pröva en fråga om miljödomstolarnas inbördes behörighet. Regeln motiverades i förarbetena med att det sannolikt inte skulle bli möjligt att bestämma domsområdena så att exakt överensstämmelse mellan domsområdenas indelning för vattenverksamheter och länsgränserna skulle komma att råda (prop. 1997/98:45, Del 2, s. 230). För övriga mål som enligt vad som föreslås ska handläggas av mark- och miljödomstolarna gäller den allmänna principen om att högre rätt kan överpröva ett behörighetsbeslut.

Att en mark- och miljödomstol tar upp ett mål som en annan mark- och miljödomstol skulle ha tagit upp är allmänt sett ett inte lika allvarligt fel som att mark- och miljödomstolen tar upp ett mål som en annan slags domstol eller myndighet skulle ha tagit upp. Det har visserligen praktiska fördelar att beslut som innebär fel av det förra slaget inte kan bli föremål för överprövning. Det kan dock inte bortses från att även fel av det slaget kan vara betydelsefulla för parterna. Det förhållandet att det i en del fall kan vara svårt att avgöra vilken mark- och miljödomstol som är behörig är enligt regeringens mening inte något starkt skäl mot att tillåta en överprövning av frågor om mark- och miljödomstolarnas inbördes behörighet. En överprövning kan visserligen i en del fall leda till att handläggningen måste avbrytas och tas om vid en annan mark- och miljödomstol. Behörighetsfrågan kommer dock i allmänhet att kunna avgöras snabbt (se bl.a. 34 kap. 2 och 3 §§ samt 49 kap. 4 § rättegångsbalken). Mot denna bakgrund och eftersom samma regel bör gälla för alla mål som ska prövas av mark- och miljödomstolarna anser regeringen att allmänna regler om rätt till överprövning av ett behörighetsbeslut bör gälla för samtliga mål och ärenden som ska prövas av en mark- och miljödomstol. Det finns dock ingen anledning att låta högre rätt pröva behörighetsfrågan ex officio, dvs. självmant utan att denna har väckts av någon av parterna.

12.4 Förening av mål med blandade grunder

Regeringens bedömning: Utredningens förslag om att mål i mark- och miljödomstolarna ska kunna förenas med mål som normalt ska handläggas utanför mark- och miljödomstolarna bör inte genomföras.

Utredningens förslag är att miljödomstolen, gemensamt med ett mål som har inletts genom att talan väcks vid domstolen, får handlägga även andra mål mellan samma eller olika parter, om det med hänsyn till utredningen och övriga omständigheter är lämpligt.

Remissinstanserna: Det stora flertalet remissinstanser har inte uttalat sig i denna del. *Nacka* och *Vänersborgs tingsrätter* har tillstyrkt förslaget.

Bedömningen i remissutkastet överensstämmer med regeringens bedömning.

Remissinstanserna: *Vänersborgs tingsrätt* har anfört att utredningens förslag bör genomföras och att skälet till att reglerna inte infördes i miljöbalken synes ha berott på ett förbiseende.

Skälen för regeringens bedömning: I föregående avsnitt har behandlats bestämmelser om gemensam handläggning av mål som ska prövas av olika mark- och miljödomstolar. I 21 kap. 3 § miljöbalken finns vidare, vid sidan av bestämmelserna i 14 kap. rättegångsbalken, bestämmelser om förening av miljöbalksmål. Det finns dock enligt nuvarande ordning inga möjligheter att i miljödomstol i en och samma rättegång handlägga mål som har samband med ett miljömål men som inte ska prövas av miljödomstol.

En motsvarande bestämmelse som den utredningen har föreslagit fanns tidigare för fastighetsdomstol. Enligt 12 § miljöskadelagen fick fastighetsdomstolen gemensamt med vissa miljöskademål handlägga även andra mål mellan samma parter. I samband med en tvist rörande en fastighet kan också andra ersättningsanspråk förekomma, t.ex. ersättning för skada på lös egendom. Den särskilda kumulationsregeln i 12 § miljöskadelagen gjorde det möjligt med gemensam handläggning, om det med hänsyn till utredningen och övriga omständigheter var lämpligt. Det saknade betydelse om de olika käromålen vilade på samma eller olika grund eller grunder. Det avgörande var att målen hade ett sådant samband att det tedde sig naturligt och ändamålsenligt att handlägga dem gemensamt.

Utredningen har pekat på att det även i andra fall än i mål som rör skadestånd för vissa miljöskador kan förekomma grunder som hänför sig såväl till de bestämmelser som de nya domstolarna ska tillämpa som till allmänna skadeståndsrättsliga regler. Utredningen har anfört att gränsdragningsproblem även kan uppstå i mål enligt anläggningslagen.

Enligt 10 kap. 17 § rättegångsbalken får vanliga tingsrätter inte ta upp mål som ska handläggas av miljödomstolen. En regel om förening av mål med blandade grunder i mark- och miljödomstol skulle leda till att både mål där grunder som tar sikte på t.ex. miljöbalkens ersättningsregler och mål där allmänna skadeståndsrättsliga grunder åberopas, kan handläggas i samma rättegång i mark- och miljödomstol. Många gånger är det lämpligt att alla tvistefrågor mellan parterna kan behandlas i samma rättegång. Det kan vidare ibland vara önskvärt att olika skadelidandes krav på ersättning av en eller flera skadeståndsansvariga kan handläggas gemensamt, t.ex. om utredningen är helt eller delvis gemensam.

Den bestämmelse som föreslås i utredningen skulle alltså, som *Vänerns borgs tingsrätt* på nytt har anfört i sitt remissyttrande över remissutkastet, i och för sig kunna medföra fördelar i och med att närbesläktade frågor kan prövas gemensamt. Införande av en sådan regel kräver dock en omfattande analys av vilka konsekvenser regeln skulle få i olika avseenden (jfr Lindblom, *Miljöprocess* del 1, år 2001, s. 39 ff). Någon sådan analys har inte genomförts av utredningen. Frågan kan därför inte leda till lagstiftning på grundval av det befintliga beredningsunderlaget.

Det kan noteras att det redan med nuvarande ordning i ett begränsat avseende, nämligen i expropriationsmålen, finns en möjlighet att pröva yrkanden som har samband med expropriationen men avser rättsförhållanden som inte ska prövas enligt expropriationslagen (se 5 kap. 3 § expropriationslagen). Den möjligheten kommer att bestå även i den nya organisationen.

Regeringens förslag: Om det är lämpligt ska rätten kunna uppdra åt en eller flera ledamöter att göra en undersökning på platsen. Parterna ska ges tillfälle att vara närvarande vid en sådan undersökning. Om resultatet av undersökningen avviker i mer än oväsentlig utsträckning från vad som har framkommit tidigare i målet, ska parterna ges tillfälle att yttra sig över undersökningen för att denna ska kunna läggas till grund för dom eller beslut.

Utredningens förslag överensstämmer i huvudsak med regeringens förslag.

Remissinstanserna har inte uttalat sig särskilt i denna del.

Förslaget i remissutkastet överensstämmer med regeringens förslag.

Remissinstanserna har inte uttalat sig särskilt i denna del.

Skälen för regeringens förslag: Såväl för ansökningsmålen i miljödomstol (22 kap. 13 § miljöbalken) som för fastighetsmålen (9 § lagen om domstolar i fastighetsmål) finns bestämmelser om undersökning på plats. Enligt bestämmelserna för ansökningsmålen ska protokoll föras vid en undersökning, vilket inte föreskrivs i motsvarande bestämmelser för fastighetsmålen. En annan skillnad mellan bestämmelserna är att parterna i fastighetsmålen inte behöver underrättas om tiden för en undersökning, om undersökningen endast sker som en förberedande åtgärd för syn på stället.

Bestämmelser om undersökning på platsen finns även för Miljööverdomstolen (23 kap. 4 § miljöbalken). De motsvarar bestämmelserna för ansökningsmål men föreskriver därutöver att en utredning som ett miljöråd har verkställt beträffande en fråga av teknisk beskaffenhet inte får läggas till grund för dom eller beslut utan att parterna getts tillfälle att yttra sig över den. Skälet till att denna regel ursprungligen infördes för Miljööverdomstolen är att målen där kan avgöras på handlingarna, varför parterna då inte i samband med huvudförhandling har tillfälle att ta del av och yttra sig över undersökningen.

En möjlighet att verkställa undersökning på platsen bör finnas även i den nya organisationen. En sådan undersökning bör vara möjlig inom ramen för handläggningen av alla måltyper. Bestämmelserna bör sakligt utformas som nuvarande bestämmelser. Regeringen anser att parterna alltid ska ges tillfälle att närvara vid undersökningen och att protokoll ska föras när undersökning görs. För bl.a. fastighetsmål som kommer att överklagas till mark- och miljödomstol kommer huvudregeln inte längre att vara att huvudförhandling ska hållas. Parterna bör enligt regeringens bedömning få del av det som framkommit vid undersökningen. I de fall detta inte kan ske vid en förhandling bör det därför finnas en bestämmelse som anger att parterna ska ges tillfälle att yttra sig över undersökningen. För alla mål i mark- och miljödomstol bör därför gälla att en undersökning beträffande en fråga av teknisk beskaffenhet inte får läggas till grund för dom eller beslut utan att parterna har getts tillfälle att yttra sig över utredningen. Parterna ska dock inte behöva ges tillfälle att yttra sig, om resultatet av undersökningen i endast oväsentlig utsträckning avviker från vad som har framkommit tidigare i målet.

Regeringens förslag: Mark- och miljödomstolen ska hålla syn på stället, om det behövs.

Utredningens förslag: Utredningen har inte lämnat något motsvarande förslag.

Förslaget i remissutkastet: I utkastet föreslogs att domstolen ska hålla syn på stället, om det inte är obehövt.

Remissinstanserna: *Advokatsamfundet* har tillstyrkt förslaget om att göra syn till huvudregel. *Nacka tingsrätt* har anfört att syn i och för sig är värdefullt i ett antal mål, men att den kan begränsas till att vara huvudregel i ansökningsmål avseende miljöfarlig verksamhet och vattenverksamhet och endast göras i övriga mål när så behövs. *Svenskt näringsliv* har pekat på risken att domstolarna omotiverat tvingas hålla syn i många mål enligt plan- och bygglagen. *Umeå tingsrätt* har ifrågasatt om syn ska hållas i så stor utsträckning som i förslaget. *Sveriges Kommuner och Landsting* har avstyrkt förslaget om att det ska vara huvudregel att syn ska hållas och har i stället föreslagit att syn ska hållas om det behövs.

Skälen för regeringens förslag: Enligt 22 kap. 18 § miljöbalken ska en miljödomstol hålla syn, om det inte är obehövt. Bestämmelsen gäller bara för de miljömål i vilka miljödomstol är första instans. För de överklagade målen gäller vad som sägs i 23 § förvaltningsprocesslagen, nämligen att rätten *får* besluta om syn på stället för besiktning av fastighet eller plats eller av föremål som inte lämpligen kan ges in till rätten.

Som redovisas nedan föreslår regeringen att ärendelagens regler om handläggningen som utgångspunkt ska gälla för de överklagade målen i mark- och miljödomstol (avsnitt 13.2.2). För de överklagade målen innebär det att bestämmelsen i 25 § ärendelagen om syn kommer att gälla. Av denna framgår att rätten *får* hålla syn på stället. I ärendelagen finns dock inte någon bestämmelse som ålägger rätten en skyldighet att hålla syn.

När det gäller de mål som enligt nuvarande ordning handläggs i fastighetsdomstol kan det konstateras att det även i de mål som överklagas till domstolen från en lantmäterimyndighet ska hållas huvudförhandling. Detta följer av att rättegångsbalken är tillämplig i dessa mål. Av 10 § lagen om domstolar i fastighetsmål framgår emellertid att huvudförhandling i sådana fall ska hållas vid syn på stället eller, om syn inte behövs, på annan plats som bestäms främst med hänsyn till att minsta möjliga kostnader uppstår. Avgörandet i dessa mål kan grundas på handlingar och material som, utöver vad som redovisats vid huvudförhandlingen, förekommer i målet i övrigt. Huvudförhandlingen i dessa mål kan därmed enligt regeringens mening knappast sägas ha den karaktär som andra huvudförhandlingar enligt rättegångsbalken har. Mot denna bakgrund och med hänsyn till regeringens förslag att ärendelagen ska tillämpas för de överklagade målen (avsnitt 13.2.2 och 13.2.3), finns det inte skäl att även i fortsättningen ha ett krav på att huvudförhandling ska hållas i dessa mål. I fastighetsbildningsmål bör dock huvudregeln alltså vara att det som huvudregel ska hållas sammanträde.

Även om det således inte finns anledning att upprätthålla kravet på huvudförhandling, understryker dock bestämmelsen i 10 § lagen om domstolar i fastighetsmål det starka intresset av att det i fastighetsmål hålls

syn. Ett sådant intresse kan enligt regeringens mening finnas även i andra mål som kommer att handläggas av mark- och miljödomstolarna. Med hänvisning till den tyngd som officialprincipen i allmänhet har i de mål som kommer att handläggas i mark- och miljödomstol och till hur viktig en syn kan vara för att avgörandet ska hålla hög kvalitet, föreslogs i remissutkastet att det i lagen borde finnas en bestämmelse som markerar att rätten självant bör ta initiativ till att syn på stället hålls. För att regeln skulle få genomslag borde det enligt vad som föreslogs i utkastet framgå att domstolen i dessa mål *ska* hålla syn på stället, om sådan syn *inte är obehövlig*.

Flera remissinstanser har invänt mot förslaget i utkastet och ifrågasatt att syn ska hållas i så stor utsträckning som bestämmelsens ordalydelse ger vid handen, eftersom behovet av syn varierar starkt inte bara i de enskilda fallen utan också mellan de aktuella måltyperna. Växjö tingsrätt har i sitt remissyttrande anfört att domstolen gör bedömningen att syn i förvaltningsrätt i mål enligt plan- och bygglagen hålls i uppskattningsvis 30–50 procent av målen. Tingsrätten har mot den bakgrunden anfört att det sannolikt kommer att finnas anledning att hålla syn i långt under hälften av de mål som överklagas till de nya domstolarna.

De skäl som anfördes i remissutkastet – och som har redovisats ovan – för att syn i stor utsträckning bör hållas i fastighetsmålen är enligt regeringens uppfattning alltför giltiga, även med beaktande av remisskritiken. När det gäller övriga måltyper delar regeringen uppfattningen att behovet kan variera i större utsträckning. En mycket stark presumtion för syn kan leda till att det uppstår stora kostnader och olägenheter för domstolar och parter i fråga om resor. Mot denna bakgrund anser regeringen att regeln om syn bör mjukas upp, så att syn i stället ska hållas *om det behövs*. Genom en sådan ordalydelse kan bedömningen bli mer flexibel och på ett bättre sätt ta hänsyn till behovet i det enskilda fallet.

Liksom enligt det tidigare förslaget bör bestämmelsen göras tillämplig för alla mål i mark- och miljödomstolen, såväl de mål där mark- och miljödomstolen är första instans som de mål som har överklagats dit. Bedömningen av om syn behövs bör göras med hänsyn till målets beskaffenhet och till de utredningsåtgärder som har vidtagits i målet i övrigt, såväl i mark- och miljödomstol som inom ramen för tidigare handläggning vid t.ex. förvaltningsmyndighet. I allmänhet torde syn i större utsträckning kunna anses obehövlig i de mål enligt miljöbalken som har överklagats till mark- och miljödomstolen från en myndighet. Det bör i detta sammanhang understrykas att förslaget är avsett att, när det gäller målen som förs från fastighetsdomstol, i sak bevara det inslag av muntlighet som för närvarande finns i dessa mål. När det gäller fastighetsbildningsmål torde därför syn i allmänhet behöva hållas. Behovet av syn i dessa mål minskar dock givetvis om undersökning på platsen har genomförts eller är avsedd att genomföras i målet. För målen enligt plan- och bygglagen torde syn kunna underlätas i ett större antal fall.

Regeringens förslag: Vid omröstning ska först de lagfarna domarna säga sin mening, därefter de tekniska råden och sist de särskilda ledamöterna. I fråga om omröstning ska i övrigt 16 kap. rättegångsbalken gälla.

Utredningens förslag motsvarar i huvudsak regeringens förslag.

Remissinstanserna har inte uttalat sig särskilt i denna del.

Förslaget i remissutkastet överensstämmer med regeringens förslag.

Remissinstanserna har inte uttalat sig särskilt i denna del.

Skälen för regeringens förslag: Enligt nuvarande ordning ska omröstning i miljömål, fastighetsmål och mål enligt plan- och bygglagen ske med stöd av omröstningsreglerna för tvistemål i 16 kap. rättegångsbalken (20 kap. 10 § miljöbalken, 12 § lagen om domstolar i fastighetsmål och 26 § lagen om allmänna förvaltningsdomstolar).

Utredningens förslag motsvarar i sak vad som gäller enligt nuvarande bestämmelser. Enligt regeringens mening bör denna ordning behållas. I nuvarande bestämmelser i miljöbalken föreskrivs att ordföranden har utslagsröst utom i mål om utdömande av vite, där den lindrigaste meningen ska gälla. Genom att i stället hänvisa till reglerna i 16 kap. rättegångsbalken kan samma sakliga innebörd åstadkommas. För vitesmålen innebär bestämmelsen i 16 kap. 6 § rättegångsbalken att reglerna i 29 kap. rättegångsbalken ska tillämpas.

12.8 Skyldighet för statliga myndigheter och kommuner att låna ut lokaler

Regeringens förslag: Statliga myndigheter och kommuner ska vara skyldiga att utan ersättning till domstolarna låna ut de lokaler som domstolarna behöver för sina sammanträden, förutsatt att lokalerna inte är upptagna för sina huvudsakliga ändamål. Upplåtaren ska dock ha rätt till ersättning för de särskilda kostnader som sammanträdet medför.

Utredningens förslag och förslaget i remissutkastet överensstämmer med regeringens förslag.

Remissinstanserna har inte uttalat sig särskilt i denna del.

Skälen för regeringens förslag: Utredningens förslag motsvarar i sak vad som enligt nuvarande regler gäller för miljödomstolarna (20 kap. 3 a § miljöbalken) och för fastighetsdomstolarna (17 § lagen om domstolar i fastighetsmål). Även mark- och miljödomstolarna kommer att behöva ta andra än egna lokaler i anspråk för att hålla förhandling. Liksom för närvarande bör statliga myndigheter och kommuner vara skyldiga att låna ut lokaler när dessa inte är upptagna för sitt huvudsakliga ändamål. Detta bör ske utan att ersättning utgår. Särskilda kostnader ska dock liksom hittills ersättas. Möjligheten att låna lokaler ska gälla för alla måltyper i de nya domstolarna liksom vid handläggning i Mark- och miljööverdomstolen.

13.1 Nuvarande ordning

Handläggningen i miljödomstolarna

Bestämmelser om vilka processlagar som ska tillämpas i miljödomstolarna och vid överklagande till högre domstol finns i 20 kap. 3 § miljöbalken. Huvudregeln är att rättegångsbalkens tvistemålsbestämmelser tillämpas, om inte annat följer av miljöbalken eller annan lag (20 kap. 3 § första stycket miljöbalken). Vid handläggning av ärenden tillämpas lagen (1996:242) om domstolsärenden (ärendelagen). I de mål som kommer till en miljödomstol genom överklagande och vid prövning av utdömande av vite efter särskild ansökan av myndighet tillämpas förvaltningsprocesslagen (20 kap. 3 § andra stycket miljöbalken). När en ideell förening med stöd av 16 kap. 13 § miljöbalken överklagar ett avgörande ska dock inte 7 a § förvaltningsprocesslagen tillämpas.

Enligt 22 kap. 16 § miljöbalken ska ett mål som i miljödomstolen prövas enligt rättegångsbalken normalt avgöras efter huvudförhandling. Om det är uppenbart onödigt med huvudförhandling behöver någon sådan inte hållas. Huvudförhandling får hållas även om en part uteblir från den. Någon tredskodom får dock inte meddelas i sådant fall. Enligt 22 kap. 17 § miljöbalken får domstolen omedelbart kalla till huvudförhandling om den finner att målet kan utredas utan förberedelse. Enligt 22 kap. 19 § miljöbalken ska vissa yrkanden framställas skriftligen eller muntligen senast vid huvudförhandlingen. Domstolen får avvisa senare framställda yrkanden och synpunkter, om de inte har föranletts av iakttagelser vid en hållen syn eller av andra omständigheter som har förekommit efter huvudförhandlingen. Vid huvudförhandlingens början bör enligt 22 kap. 20 § miljöbalken ordföranden eller någon annan ledamot kort redogöra för ansökan och de yrkanden som har framställts i målet. För utredning av frågor av teknisk art får parterna åberopa ingivna skrifter. En redogörelse ska lämnas för skrifternas innehåll. Enligt 22 kap. 21 § miljöbalken ska miljödomstolens dom grundas på vad som har förekommit vid syn och annan förhandling inför domstolen och på vad handlingarna innehåller. Enligt 22 kap. 22 § miljöbalken får en miljödomstol i mål om vattenverksamhet under vissa förutsättningar tillerkänna en part högre ersättning än den som han eller hon själv har begärt.

Ett mål som enligt 20 kap. 3 § första stycket miljöbalken ska handläggas enligt rättegångsbalken kan enligt 21 kap. 3 § miljöbalken komma att i en och samma rättegång förenas med ett mål som enligt 20 kap. 3 § andra stycket miljöbalken ska handläggas enligt förvaltningsprocesslagen. I sådant fall ska hela rättegången ske enligt rättegångsbalken. I 25 kap. miljöbalken finns bestämmelser som ersätter bestämmelserna i 18 kap. rättegångsbalken om rättegångskostnader.

Handläggningen i fastighetsdomstolarna

Fastighetsdomstolarna tillskapades år 1969 och ersatte bl.a. de ägodelningsrätter som tillkommit på den gamla rättegångsbalkens tid. De tings-

rätter som regeringen bestämmer ska enligt 1 § lagen (1969:246) om domstolar i fastighetsmål vara fastighetsdomstolar. En fastighetsdomstol upptar mål och ärenden enligt vad som föreskrivs i lag eller annan författning. Ett sådant mål eller ärende benämns med samlingsbeteckningen fastighetsmål (NJA II 1974 s. 674). Enligt 2 § samma lag gäller om domstolarna i fastighetsmål och rättegången i sådant mål i tillämpliga delar det som är föreskrivet om allmän domstol i den mån inte annat följer av lag eller annan författning. I huvudsak är det rättegångsbalken som därmed blir tillämplig. Ett exempel på att ärendelagen i vissa fall tillämpas i fastighetsdomstol utgörs av 9 kap. 24 § jordabalken. Den bestämmelsen handlar om utseende av synemän i samband med att ett arrendeställe avträds.

I motiven till lagen om domstolar i fastighetsmål anfördes att det med hänsyn till förekommande måls varierande beskaffenhet är nödvändigt att i olika speciallagar ta upp kompletterande bestämmelser om förfarandet. Det framhölls särskilt vara fallet i fråga om fastighetsbildningsmålen (NJA II 1969 s. 473).

Det finns särskilda bestämmelser i 5 kap. expropriationslagen om rättegången i expropriationsmål. Genom hänvisningar i många andra lagar som tillämpas av fastighetsdomstol tillämpas dessa bestämmelser också i flera andra måltyper än expropriationsmålen.

Enligt fastighetsbildningslagen (1970:988) sker den primära prövningen av fastighetsbildningsfrågor hos en lantmäterimyndighet vars beslut enligt 15 kap. fastighetsbildningslagen i allmänhet kan överklagas till en fastighetsdomstol. Omfattande bestämmelser om förfarandet i sådant fall vid fastighetsdomstolen finns i 16 kap. samma lag. För processen i hovrätt och Högsta domstolen finns bestämmelser i 17 och 18 kap. samma lag. Bestämmelserna bygger på att rättegångsbalken ska tillämpas trots att målet vid den första domstolsinstansen inleds genom ett överklagande. Bestämmelserna utgör särbestämmelser i förhållande till balkens bestämmelser och gäller enligt principen om *lex specialis*. Lagstiftningen synes ha utformats utifrån att fastighetsdomstolen vid ett överklagande dit närmast skulle vara att i processuellt hänseende likställa med en hovrätt (se t.ex. NJA II 1970 s. 465).

Bestämmelserna i 16 kap. fastighetsbildningslagen ger en relativt fullständig reglering av prövningen av ett överklagande i fastighetsdomstol. Flera av reglerna har stora likheter med de regler för hovrättsprocess i tvistemål som finns i 50 och 52 kap. rättegångsbalken. Bestämmelserna i 16 kap. 4 och 5 §§ fastighetsbildningslagen innebär att målet normalt ska avgöras efter en huvudförhandling till vilken sakägarna kallas. Enligt 16 kap. 8 § får domstolen dock avgöra målet utan huvudförhandling, om en sådan kan antas sakna betydelse för prövningen samt sakägare eller företrädare för allmänt intresse inte begärt en sådan förhandling. Vid överklagande av vissa slags beslut av lantmäterimyndigheten, främst vissa processuella sådana, eller om domstolen finner uppenbart att talan är ogrundad, får målet alltid avgöras på handlingarna.

Enligt 16 kap. 10 § fastighetsbildningslagen sker domstolens avgörande av saken genom utslag och inte som enligt rättegångsbalken och vid tillämpningen av förvaltningsprocesslagen genom dom. Utslaget ska grundas på vad som förekommit vid syn eller annan förhandling och vad handlingarna innehåller i övrigt.

I 16 kap. 14 och 14 a §§ fastighetsbildningslagen finns regler om ansvar för rättegångskostnaderna. Huvudregeln är att fastighetsdomstolen, efter vad som är skäligt med hänsyn till omständigheterna, får besluta att en sakägare som förlorar målet ska ersätta en annan sakägare dennes kostnader. Det allmänna kan inte tillerkännas ersättning för sina kostnader, men en sakägare kan vid synnerliga skäl få ersättning av det allmänna för sina kostnader.

Handläggningen i mål enligt plan- och bygglagen

Den följande redogörelsen omfattar främst de mål enligt plan- och bygglagen som enligt regeringens förslag ska flyttas från regeringen och de allmänna förvaltningsdomstolarna till miljödomstolarna. Beslut enligt plan- och bygglagen som får överklagas i den ordning som föreskrivs för laglighetsprövning enligt 10 kap. kommunallagen (1991:900), beslut enligt 12 kap. plan- och bygglagen och vissa beslut som rör försvaret omfattas inte av den ändrade instansordningen och berörs således endast undantagsvis.

En kommuns beslut i ärenden som avser rättsverkande planer, dvs. detaljplaner, fastighetsplaner och områdesbestämmelser, överklagas enligt nuvarande ordning till länsstyrelsen och därefter till regeringen. Regeringen är alltså sista instans vid prövning av rättsverkande planer. I dessa ärenden finns också en möjlighet att ansöka om rättsprövning hos Regeringsrätten.

I Regeringskansliet handläggs planärendena på Miljödepartementets enhet för förvaltningsärenden. Vid handläggningen tillämpas de principer som förvaltningslagen (1986:223) ger uttryck för. I ärenden som avser myndighetsutövning mot någon enskild, ska part som vill lämna uppgifter muntligt i ett ärende få tillfälle till det, om det kan ske med hänsyn till arbetets behöriga gång. I andra fall bestämmer myndigheten om handläggningen ska vara muntlig. Syn och muntlig förhandling i ett överklagat planärende förekommer i praktiken aldrig, även om det inte är ovanligt att den som överklagat ett planärende begär det. Däremot händer det att regeringen begär yttrande från Boverket. I dessa fall är det vanligt att Boverket besöker det aktuella planområdet för att göra en bedömning utifrån förhållandena på platsen. Det kan i detta sammanhang vara värt att notera att det inte heller vid länsstyrelsens prövning av överklagade planärenden är särskilt vanligt med syn och muntlig förhandling. Andelen planärenden som hos länsstyrelserna avgörs efter syn uppgår till högst 5–6 procent per år.

De beslut enligt plan- och bygglagen i byggfrågor (bygglov, rivningslov, marklov och förhandsbesked samt ärenden om påföljder och ingripanden) som efter länsstyrelsens prövning inte överprövas av regeringen, överklagas till allmän förvaltningsdomstol, dvs. förvaltningsrätt. Flertalet beslut som fattas av kommunerna med stöd av plan- och bygglagen överklagas först till länsstyrelsen och därefter till förvaltningsrätt. Den övervägande delen mål enligt plan- och bygglagen i förvaltningsrätt (drygt 80 procent) avser byggnadsmål, varav de flesta avser mål om bygglov och förhandsbesked medan resten avser mål om påföljder och ingripanden.

I de allmänna förvaltningsdomstolarna tillämpas förvaltningsprocesslagen (1971:291) i mål enligt plan- och bygglagen. En skillnad mellan förvaltningslagen och förvaltningsprocesslagen är utformningen av respektive lags bestämmelser om muntlig handläggning. Enligt 14 § förvaltningslagen gäller som huvudregel att en enskild som vill lämna uppgifter muntligt ska få tillfälle till det, om det kan ske med hänsyn till arbetets behöriga gång. Enligt förvaltningsprocesslagen ska i förvaltningsrätt och kammarrätt hållas muntlig förhandling, om enskild som för talan i målet begär det samt förhandlingen inte är onödig och inte heller särskilda skäl talar mot det. Även om detta visserligen inte innebär någon ovillkorlig rätt till muntlig förhandling, krävs noggranna överväganden innan rätten beslutar i frågan om muntlig förhandling ska hållas. Med stöd av förvaltningsprocesslagen kan rätten, på eget initiativ eller efter yrkande av part, besluta att hålla syn på stället för t.ex. besiktning av en fastighet eller en plats. I mål enligt plan- och bygglagen är det vanligt att en part yrkar att rätten håller syn på platsen och att rätten i samband med synen håller muntlig förhandling. Miljöprocessutredningen har, utifrån uppgifter som lämnats av domare i förvaltningsrätt, uppskattat att andelen synförrättningar i mål enligt plan- och bygglagen uppgår till närmare 20 procent per år. Det är mycket ovanligt att förvaltningsrätterna avslår yrkanden om syn och muntlig förhandling i mål enligt plan- och bygglagen, om inte saken är uppenbar.

13.2 Handläggningsregler för mark- och miljödomstolarna

13.2.1 Förfarandet i mål och ärenden där mark- och miljödomstol är första instans

Regeringens förslag: För de mål där mark- och miljödomstolarna är första instans ska reglerna om tvistemål i allmän domstol tillämpas, om inte annat föreskrivs i lagen om mark- och miljödomstolar eller annan lag.

Mål om utdömmande av vite ska i mark- och miljödomstolen och i Mark- och miljööverdomstolen handläggas enligt reglerna för mål som har överklagats till mark- och miljödomstol. Ett avgörande av Mark- och miljööverdomstolen i ett sådant mål ska liksom hittills kunna överklagas till Högsta domstolen.

Vid handläggningen av ärenden i mark- och miljödomstol som första instans ska ärendelagen tillämpas.

Utredningens förslag överensstämmer delvis med regeringens förslag. Utredningen har föreslagit att i mål där talan väcks vid en miljödomstol ska bestämmelserna i rättegångsbalken om dispositiva tvistemål tillämpas, om inte annat är föreskrivet. För mål om viten och för mål om byggnadsavgift enligt 10 kap. 7 § plan- och bygglagen föreslås att lagen (1985:206) om viten med dess bestämmelser om handläggning enligt rättegångsbalkens regler för bötesmål ska tillämpas.

Remissinstanserna: Remissinstanserna har inte invänt mot förslaget att rättegångsbalkens regler för tvistemål ska tillämpas i mål där en mil-

jödomstol är första instans eller mot att ärendelagen ska tillämpas i domstolsärenden. Utredningens förslag om att även mål om viten och tilläggsavgifter ska handläggas enligt rättegångsbalken har tillstyrkts endast av *Vänersborgs tingsrätt*. Flera remissinstanser, *Miljödomstolen i Växjö*, *Länsstyrelserna i Stockholms, Jönköpings och Västra Götalands län*, *Sveriges kommuner och landsting*, *Linköpings* och *Umeå kommuner*, har avstyrkt förslaget i den delen. Som skäl för avstyrkande har remissinstanserna främst anfört att risken för kostnadsansvar kan avhålla kommunerna från att väcka talan om utdömande av förelagda viten.

Förslaget i remissutkastet överensstämmer med regeringens förslag.

Remissinstanserna: *Nacka tingsrätt* har framfört ett önskemål om att det bör föreskrivas att 42 kap. 15 och 15 a §§ rättegångsbalken får tillämpas även i indispositiva mål. *Länsstyrelserna i Stockholms och Jönköpings län* har tillstyrkt förslaget att ärendelagen tillämpas för mål och viten och tilläggsavgifter enligt plan- och bygglagen. *Sveriges Kommuner och Landsting* har tillstyrkt förslaget om handläggningsordning för mål om viten och tilläggsavgifter, med förbehåll för att förvaltningsprocesslagen bör väljas i stället för ärendelagen i denna typ av mål.

Skälen för regeringens förslag

Huvudprinciper för handläggningen av mål och ärenden där mark- och miljödomstol är första instans

Enligt 20 kap. 3 § miljöbalken ska vad som är föreskrivet om tvistemål i allmän domstol tillämpas även på miljödomstolar och Miljööverdomstolen samt vid Högsta domstolens prövning av mål som avses i miljöbalken, om inte annat följer av miljöbalken eller annan lag. Detta innebär att rättegångsbalken blir tillämplig. Vid handläggningen av ärenden ska enligt samma lagrum ärendelagen tillämpas.

För rättegången i fastighetsmål gäller enligt 2 § lagen om domstolar i fastighetsmål vad som i tillämpliga delar är föreskrivet om allmän domstol, i den mån annat inte följer av den lagen eller av annan författning. Även detta innebär således att rättegångsbalken blir tillämplig. Vid handläggningen av ärenden tillämpar även fastighetsdomstolarna ärendelagen.

Mål enligt plan- och bygglagen handläggs av förvaltningsdomstolarna enligt bestämmelserna i förvaltningsprocesslagen.

Utredningen har föreslagit att bestämmelserna i rättegångsbalken om dispositiva tvistemål ska tillämpas i mål där talan väcks vid en miljödomstol, om inte annat är föreskrivet. Utredningen har vidare föreslagit att ärendelagen ska tillämpas vid handläggningen av ärenden. Regeringen ställer sig i denna del bakom utredningens förslag. Det är rimligt att i huvudsak behålla nuvarande handläggningsregler för de mål som hittills har handlagts av miljödomstol och fastighetsdomstol som första instans och som nu ska handläggas av mark- och miljödomstolarna i första instans. För de mål enligt plan- och bygglagen där mark- och miljödomstolarna föreslås vara första instans, dvs. mål om vite, gör regeringen särskilda överväganden i nästa avsnitt.

Det kan i detta sammanhang påpekas att samtliga nu aktuella måltyper i allmänhet är indispositiva till sin karaktär, även om det i målen kan förekomma dispositiva frågor. Hänvisningen till rättegångsbalken bör därför – liksom hittills – göras till rättegångsbalkens regler om tvistemål,

utan angivande av om det är de dispositiva eller de indispositiva tvistemålsreglerna som ska tillämpas.

Nacka tingsrätt har föreslagit att det ska föreskrivas att 42 kap. 15 och 15 a §§ rättegångsbalken ska gälla även i nu aktuella indispositiva mål. Det bör understrykas att de nu nämnda reglerna inte utan svårighet kan tillämpas i indispositiva mål. Enligt regeringens mening saknas dessutom erforderligt beredningsunderlag för att nu införa en sådan ordning. Förslaget bör alltså inte genomföras.

För de ärenden som ska handläggas av mark- och miljödomstolarna i första instans saknas det anledning att ändra den nuvarande ordningen. Liksom hittills bör således ärendelagen tillämpas.

Mål om vite enligt plan- och bygglagen

Möjligheten att förelägga vite utgör en mycket viktig del av sanktionsmekanismen såväl enligt miljöbalken som enligt plan- och bygglagen.

Om en kommun eller en förvaltningsmyndighet anser att någon som har förelagts ett vite enligt miljöbalken eller plan- och bygglagen inte har iakttagit sina skyldigheter enligt föreläggandet, uppkommer för myndigheten frågan om det förelagda vitet bör dömas ut. Som huvudregel gäller enligt viteslagen att frågor om utdömande av ett vite tas upp på begäran av den som har förelagt vitet och prövas av allmän förvaltningsdomstol med tillämpning av förvaltningsprocesslagen. Har vitesföreläggandet getts först efter överklagande, är det den myndighet som har prövat frågan i första instans som för talan. Om frågan om utdömande av vite enligt en särskild föreskrift ska prövas av allmän domstol, gäller enligt viteslagen att handläggningen ska ske enligt rättegångsbalkens regler för mål som gäller brott för vilka svårare straff än böter inte föreskrivs (bötesmål). Viteslagens regler gäller dock inte om annat följer av vad som är särskilt föreskrivet. Mål om utdömande av viten enligt plan- och bygglagen prövas enligt viteslagens huvudregel av allmän förvaltningsdomstol enligt förvaltningsprocesslagen. För viten enligt miljöbalken gäller dock särskilda regler.

Före miljöbalkens införande prövade förvaltningsdomstolar frågor om utdömande av viten på det miljörättsliga området enligt förvaltningsprocesslagen, vilket bl.a. innebar att en part inte kunde åläggas något ansvar för motparts processkostnader. Införandet av miljöbalken innebar en ny ordning för mål om utdömande av viten enligt den balken. Prövningen skulle ske med tillämpning av rättegångsbalkens regler om handläggning av bötesmål. Detta innebar att målen avgjordes efter huvudförhandling och att den som förelagts vitet kunde komma att tillerkännas ersättning för sina rättegångskostnader, om han eller hon befriades från vitet eller fick detta nedsatt.

Regeringen gjorde emellertid sedermera bedömningen att den ordning som gällde för handläggningen av vitesmål enligt miljöbalken framstod som onödigt komplicerad (prop. 2001/02:65 s. 61 f.). I förarbetena anförde regeringen också att det föreföll omotiverat att enskilda skulle kunna få ersättning för rättegångskostnader, medan motsatsen gällde för det allmänna. Genom en ändring som trädde i kraft den 1 juli 2002 gjordes i stället reglerna i förvaltningsprocesslagen tillämpliga i de nu aktuella målen, såvitt avser handläggningen i miljödomstol och Miljööverdomstolen.

För Högsta domstolen innebar ändringen att bestämmelserna om tvistemål i rättegångsbalken blev tillämpliga.

Utredningens förslag att handläggningen av vitesmålen i fortsättningen ska ske enligt reglerna i rättegångsbalken för bötesmål, innebär såvitt gäller miljöbalksmålen en återgång till vad som gällde före 2002 års reform. Det innebär vidare en helt ny ordning såvitt gäller målen enligt plan- och bygglagen. Utredningen synes ha två skäl för denna förändring. Det ena är att det år 2005 i 45 kap. 10 a § rättegångsbalken tillkom bestämmelser som enligt utredningen medför att ett mål av det nu aktuella slaget kan avgöras på handlingarna i ungefär samma utsträckning oavsett om förvaltningsprocesslagen eller rättegångsbalkens regler för bötesmål tillämpas. Det andra skälet är att viteslagen som huvudregel anger att rättegångsbalkens regler för bötesmål ska tillämpas när de allmänna domstolarna prövar mål om utdömande av viten och att det inte finns tillräckliga skäl att avvika från denna huvudregel. Utredningen har i denna del pekat på en mängd bestämmelser med nu föreslagen konstruktion på olika rättsområden, bl.a. regler i den nya konkurrenslagen (2008:579) och i marknadsföringslagen (2008:486).

Regeringen konstaterar att situationen, som utredningen påpekar, inte längre motsvarar den som förelåg före 2002 års reform. Vitesmål kan numera enligt 45 kap. 10 a § rättegångsbalken avgöras på handlingarna, om huvudförhandling varken begärs av någon av parterna eller behövs med hänsyn till utredningen i målet. I rättegångsbalken har det också införts ett flertal regler om att parterna vid huvudförhandling i viss utsträckning kan hänvisa till ingivna handlingar (prop. 2004/05:131). Processen enligt rättegångsbalken har därmed mer än tidigare kommit att likna förfarandet enligt förvaltningsprocesslagen eller ärendelagen. Det kan dock konstateras att rättegångsbalkens förfaranderegler alltså är mer komplicerade än vad som följer av förvaltningsprocesslagen och ärendelagen.

Till detta kommer frågan om kostnaderna för förfarandet. Enligt förvaltningsprocesslagen kan inte någon part åläggas att svara för den andra partens kostnader. Enligt reglerna i rättegångsbalken för bötesmål kan myndigheten inte tillerkännas någon ersättning för sina rättegångskostnader ens om myndigheten vinner framgång i processen. Sådan ersättning kan däremot tillerkännas en enskild part i en sådan process.

Det framstår som omotiverat att nu återinföra en ordning som innebär att den myndighet som väcker talan om utdömande av ett av myndigheten förelagt vite inte kan få ersättning för sina rättegångskostnader, samtidigt som den som vitet riktas mot kan ersättas om vitet inte döms ut eller sätts ned. Utdömda vitesbelopp tillfaller staten. En kommunal förvaltningsmyndighet som vill föra talan om utdömande av vite riskerar således att drabbas av rättegångskostnader, utan att kommunen för den skull har några utsikter att få del av det utdömda vitet.

Möjligheten till ersättning för rättegångskostnader kan visserligen, som Umeå tingsrätt har anfört, vara av stort värde för enskilda som vitesföreläggs. Med sådana regler finns det dock risk för att en kommun som befinner sig i ett ansträngt ekonomiskt läge nedprioriterar möjligheten att få viten utdömda, även om en process i det enskilda fallet skulle vara befogad. Med hänsyn till vitessystemets betydelse för att bestämmelserna i plan- och bygglagen och miljöbalken ska få genomslag, anser reger-

ingen att en sådan konsekvens måste undvikas. Ingen av parterna bör således kunna få ersättning för rättegångskostnader.

Mot denna bakgrund gör regeringen, liksom flertalet remissinstanser som uttalat sig i frågan, bedömningen att rättegångsbalkens regler om bötesmål inte bör tillämpas för de nu aktuella målen. Regeringen föreslår i stället att, på samma sätt som gäller enligt nuvarande ordning, samma handläggningsordning ska gälla som för de mål som överklagas till mark- och miljödomstol. Liksom hittills bör ett avgörande av Mark- och miljööverdomstolen rörande vite fritt kunna överklagas till Högsta domstolen (se om överklagande till Högsta domstolen i övrigt avsnitt 13.3).

13.2.2 Förfarandet i mål som överklagas till mark- och miljödomstol

Regeringens förslag: För de mål som inleds i mark- och miljödomstolarna genom överklagande ska reglerna i ärendelagen tillämpas i fråga om förfarandet, om inte annat föreskrivs i lagen om mark- och miljödomstolar eller annan lag.

Utredningens förslag är att det ska införas nya förfaranderegler för de mål som överklagas till de nya domstolarna.

Remissinstanserna: Remissutfallet är övervägande negativt. *Gotlands* och *Skaraborgs tingsrätter* samt *Mannheimer Swartling Advokatbyrå* har tillstyrkt utredningens förslag. Ett flertal remissinstanser, bl.a. *Justitiekanslern*, *Regeringsrätten*, *Miljööverdomstolen*, *Hovrätten för Västra Sverige*, *Nacka tingsrätt* och *Falu tingsrätt* har dock avstyrkt utredningens förslag om att det utöver de redan existerande processordningarna ska införas helt nya förfaranderegler för de nya domstolarna. Remissinstanserna har därvid bl.a. pekat på att många av de regler som utredningen föreslår har motsvarigheter i rättegångsbalken, förvaltningsprocesslagen och ärendelagen, men att den annorlunda utformningen i förhållande till dessa lagar kan leda till tolkningssvårigheter vid tillämpningen. Enligt *Falu tingsrätt* är utredningens förslag inte tillräckligt genomarbetat och bör därför inte läggas till grund för lagstiftning. Några remissinstanser, bl.a. *Nacka* och *Umeå tingsrätter* och *Skogsindustrierna*, har framhållit att förvaltningsprocesslagen har fungerat väl för miljömålen och därför bör behållas. *Länsstyrelsen i Stockholms län* har förordat förvaltningsprocesslagen som tillämplig lag med hänvisning till att den s.k. officialprincipen då skulle fortsätta att tillämpas. *Nacka tingsrätt* har också anfört att den gällande processordningen för fastighetsmålen inte bör ändras på något genomgripande sätt. *Göteborgs*, *Malmö* och *Falu tingsrätter* har uppmärksammat att förslaget innebär en övergång från muntlighet till skriftlighet i fastighetsmålen.

Förslaget i remissutkastet överensstämmer med regeringens förslag.

Remissinstanserna: *Regeringsrätten* har anfört att förslaget om att ärendelagen ska vara tillämplig i de aktuella målen är bättre än utredningens förslag och att i valet mellan ärendelagen och förvaltningsprocesslagen är ärendelagen att föredra. *Jönköpings tingsrätt* har inga synpunkter på att ärendelagen fortsättningsvis ska tillämpas vid hanteringen av mål som tidigare har handlagts av fastighetsdomstol. *Lantmäteriet*

tillstyrker förslaget att ärendelagen tillämpas om inte annat föreskrivs. *Miljööverdomstolen, Uppsala, Gävle, Umeå och Ångermanlands tingsrätter, Länsstyrelsen i Jönköpings län* samt *Domstolsverket* har inga invändningar mot förslaget. *Linköpings tingsrätt* har anslutit sig till bedömningen att ärendelagen bör väljas för överklagade mål. *Växjö tingsrätt* har anfört att förslaget till lag om miljödomstolar med hänvisningar till rättegångsbalken och ärendelagen – med gjorda inskränkningar – ger förutsättningar för en lika smidig och effektiv processordning som den som för närvarande gäller. *Advokatsamfundet* har anfört att det är ovisst om ärendelagen ger tillräcklig styrning av processen varför det bör förtydligas om någon egentlig skillnad från nuvarande handläggningsordning är avsedd. *Falu tingsrätt* har anfört, om gemensamma processregler ska införas för miljömål och fastighetsmål, att ärendelagen med föreslagna kompletteringar i sig kan ge underlag för samma flexibla och snabba handläggning av fastighetsmålen som nuvarande ordning. *Göteborgs tingsrätt* är inte helt övertygad om att behovet av muntlighet i fastighetsbildningsmålen blir tillfredsställande tillgodosett genom ärendelagen jämfört med nuvarande bestämmelser i rättegångsbalken/fastighetsbildningslagen. *Länsstyrelsen i Stockholms län* har påpekat betydelsen av att det klart framgår att valet av reglering av förfarandet inte leder till osäkerhet om officialprincipens tillämpning. *Nacka tingsrätt* har påpekat att avsaknaden av fast praxis, vid en övergång från förvaltningsprocesslagen till ärendelagen, kommer att leda till överklaganden avseende rena hanteringsfrågor. *Malmö tingsrätt* har gjort bedömningen att de föreslagna handläggningsreglerna ger förutsättningar att bibehålla nuvarande arbetsätt. *Kammarkollegiet* delar regeringens uppfattning att systematiska skäl talar för att ha en enhetlig processlag i de överklagade målen men har, mot bakgrund av att det saknas en djupare analys av effekterna, avstyrkt ett byte av processordning för de mål som för närvarande handläggs med stöd av förvaltningsprocesslagen. *Naturvårdsverket* har påpekat att det kan tyckas att skillnaderna i innebörd när det gäller enstaka bestämmelser i förvaltningsprocesslagen och ärendelagen inte är så stora, men menar att det principiellt är olämpligt att ta ytterligare steg mot att infoga miljömålen i tvistemålsförfarandet. *Uppsala universitet* har anfört att förvaltningsprocesslagen även fortsättningsvis bör tillämpas i överklagade miljöbalksmål och mål enligt plan- och bygglagen. *Sveriges Kommuner och Landsting* har anfört att det inte har anförts tillräckliga skäl för att ändra nuvarande processordning. De överklagade målen bör enligt Sveriges Kommuner och Landsting även fortsättningsvis handläggas enligt bestämmelserna i förvaltningsprocesslagen.

Skälen för regeringens förslag

Utgångspunkter för regleringen av förfarandet

De mål som med den nya organisationen ska kunna överklagas från förvaltningsmyndighet till mark- och miljödomstol rör viktiga frågor både för enskilda medborgare och för samhället i stort. De överklagade målen kommer att ta en stor del av mark- och miljödomstolarnas resurser i anspråk. Reglerna om förfarandet i dessa mål måste vara såväl effektiva som rätts säkra.

Det finns – som framgår ovan – tre processlagar i svensk rätt. Rättegångsbalken är avsedd för de allmänna domstolarnas hantering av tvistemål och brottmål. Förvaltningsprocesslagen gäller för handläggningen av mål i de allmänna förvaltningsdomstolarna. Ärendelagen gäller för de allmänna domstolarnas handläggning av ärenden som inte ska handläggas enligt rättegångsbalken.

Mål enligt miljöbalken som inleds i miljödomstol genom överklagande, har sedan balken infördes handlagts enligt förvaltningsprocesslagen. Samma lag har tillämpats för de mål enligt plan- och bygglagen som för närvarande handläggs i allmän förvaltningsdomstol. För de mål som överklagas till fastighetsdomstol enligt fastighetsbildningslagen tillämpas rättegångsbalken. I ytterligare några måltyper som handläggs av fastighetsdomstol efter överklagande tillämpas rättegångsbalken, nämligen mål enligt 30 § anläggningslagen (1973:1149) och mål enligt 16 kap. mine-rallagen (1991:45).

Det kan konstateras att det enligt nuvarande ordning gäller olika processlagar för de olika slag av mål som kommer att kunna överklagas till mark- och miljödomstolarna. De materiella regler som de nya domstolarna kommer att behöva tillämpa är omfattande. En viktig utgångspunkt måste vara att förfarandereglerna ska vara överskådliga och lätta att tillämpa. Samma förfaranderegler bör därför i så stor utsträckning som möjligt gälla för alla de mål som överklagas till mark- och miljödomstol.

Förfarandereglerna bör utgå från någon av de gällande processlagarna

Utredningen har föreslagit helt nya förfaranderegler för de nu aktuella målen. Om förslaget genomförs skulle det innebära att det införs en ny processordning vid sidan av de redan existerande. Många av de regler som utredningen föreslår överensstämmer helt eller i huvudsak med regler som redan finns i förvaltningsprocesslagen och ärendelagen. I andra fall innebär förslagen att en processuell fråga regleras på ett helt annat sätt än enligt förvaltningsprocesslagen och ärendelagen. Utredningen föreslår dessutom införande av förfaranderegler som inte har någon motsvarighet alls i ärendelagen eller förvaltningsprocesslagen. Sådana regler kan i vissa fall vara motiverade av särskilda förhållanden på det miljö- och fastighetsrättsliga området. I delar av förslaget framstår reglerna dock som processrättsliga innovationer utan närmare koppling till saksområdet. Utredningens förslag innehåller vidare hänvisningar till rättegångsbalken i flera frågor som inte ansetts behöva någon uttrycklig reglering i vare sig förvaltningsprocesslagen eller ärendelagen.

Ett införande av ytterligare en fristående processordning för de överklagade målen i miljödomstol medför visserligen att reglerna hålls samlade och av det skälet blir enklare att överblicka. Det finns dock flera skäl som talar mot ett genomförande av utredningens förslag i denna del. För det första har bestämmelserna i förslaget getts en annorlunda språklig utformning än motsvarande regler i förvaltningsprocesslagen och ärendelagen, utan att det tydligt framgår om några sakliga skillnader i förhållande till dessa lagar är motiverade eller ens avsedda. Reglerna är också annorlunda disponerade än i förvaltningsprocesslagen eller ärendelagen. En sådan konstruktion skapar onödig osäkerhet för de domstolar som ska tillämpa reglerna. Behovet av prejudikat i processuella frågor kan därmed

onödigtvis öka. För det andra innebär fler processlagar och många särbestämmelser att det blir svårare för domare och andra jurister att arbeta med olika rättsområden och över domstolsgränserna. Härtill kommer att det kan konstateras att regelverken i förvaltningsprocesslagen och ärendelagen, med särbestämmelser för vissa mål- och ärendetyper, hittills varit tillräckliga för sådan rättskipning som inte sker enligt rättegångsbalken. De mål som kommer att inledas i mark- och miljödomstolarna genom överklagande från förvaltningsmyndighet är visserligen säregna i vissa hänseenden. De är dock inte av sådan karaktär att de inte, som andra mål i domstol, ska kunna handläggas med utgångspunkt från regleringen i någon redan existerande processlag.

Mot den ovan redovisade bakgrunden bör det inte införas någon ny fristående processordning för de ifrågavarande måltyperna. Av de befintliga processlagarna är rättegångsbalken med sin huvudförhandlingsprincip främst avsedd för sådan rättskipning där det i allmänhet ska bedömas vad som har hänt i förfluten tid eller parterna, som i den allmänna civilrätten, har möjlighet att åberopa komplicerade grunder. Mark- och miljödomstolarnas verksamhet i de mål som överklagas från förvaltningsmyndigheter kommer huvudsakligen att vara av ett annat slag. Rättegångsbalkens förfaranderegler passar därmed mindre väl. Valet står då mellan förvaltningsprocesslagen och ärendelagen.

Både förvaltningsprocesslagen och ärendelagen kan i och för sig tillämpas vid överprövning

När de allmänna förvaltningsdomstolarna byggdes upp i början av 1970-talet ansågs den då gällande förvaltningslagen sakna tillräcklig detaljreglering och vara alltför flexibel för förfarandet i dessa domstolar. Mot den bakgrunden infördes år 1971 förvaltningsprocesslagen. De allmänna förvaltningsdomstolarna handlägger nu många olika slags mål inom den offentliga rätten med tillämpning av förvaltningsprocesslagen. Mål där en förvaltningsdomstol är första instans är relativt ovanliga. Förvaltningsprocesslagen tillämpas därför i allmänhet främst i sådana situationer då en förvaltningsmyndighets beslut har överklagats till domstol.

Ärendelagen – som ersatte en tidigare gällande mer kortfattad ärendelag – tillkom 1996 mot bakgrund av att de allmänna domstolarnas ärendesammansättning hade förändrats. I stället för relativt enkla enpartsärenden hade i tingsrätterna tillkommit komplexa ärenden med flera parter inom t.ex. utsköknings- och konkurrensrätten, ärenden som inte ansågs kunna handläggas enligt rättegångsbalken. Den äldre ärendelagen hade därvid gett upphov till tillämpningsproblem. Redan 1991 lämnade Domstolsutredningen förslag till en ny förvaltningsprocesslag (SOU 1991: 106). Avsikten var att den föreslagna lagen skulle gälla för alla domstolslag, i stället för såväl förvaltningsprocesslagen som den äldre ärendelagen. Domstolsutredningens förslag ledde inte till lagstiftning. När den nya ärendelagen skulle utarbetas togs dock reglerna i förvaltningsprocesslagen till förebild. Ärendelagen kan därför sägas utgöra en variant av förvaltningsprocesslagen, anpassad till processen i allmän domstol.

Sedan ärendelagen infördes har den inledande prövningen av ett flertal enkla ärenden flyttats från tingsrätt till olika förvaltningsmyndigheter. Detta har skett i syfte att renodla domstolarnas verksamhet. Ärendena

kommer i dessa fall till tingsrätten först efter överklagande. Vad som nu sagts gäller t.ex. frågor som rör bouppteckningar, inskrivningar i fastighetsregistret och förmynderskap, men också ärenden inom associations- och arrenderätt. Därutöver har en utredning lämnat förslag om ytterligare överflyttning av ärenden från tingsrätt till förvaltningsmyndigheter (SOU 2007:65).

Det anförda innebär att det vid handläggningen både enligt förvaltningsprocesslagen och ärendelagen ofta är fråga om överprövning av beslut som har fattats av en förvaltningsmyndighet. Från den utgångspunkten kan därför såväl förvaltningsprocesslagen som ärendelagen i och för sig anses vara lämpliga vid prövningen av de mål som ska överklagas till mark- och miljödomstol.

Det finns en presumtion för att ärendelagen ska tillämpas i allmän domstol

Processreglerna i förvaltningsprocesslagen är tillskapade för att användas av de allmänna förvaltningsdomstolarna medan rättegångsbalkens och ärendelagens regler har utformats för att tillämpas i de allmänna domstolarna. Mark- och miljödomstolarna föreslås – på samma sätt som enligt nuvarande ordning miljödomstolarna och fastighetsdomstolarna – vara inordnade i den allmänna domstolsorganisationen.

Mot denna bakgrund måste det enligt regeringens mening föreligga en stark presumtion för att i valet av processlag för mark- och miljödomstolarna låta ärendelagen ha företräde. Endast om starka ändamålsskäl eller värdet av att bevara en nu gällande ordning talar för att välja förvaltningsprocesslagen, bör denna presumtion brytas. Det anförda bildar utgångspunkt för regeringens fortsatta överväganden.

Finns det ett självständigt värde i att behålla nu gällande ordning?

Några remissinstanser har anført att den nuvarande ordningen – dvs. att förvaltningsprocesslagen tillämpas vid prövningen av de mål som överklagas till de nuvarande miljödomstolarna – har fungerat väl för de mål det har varit fråga om och att denna ordning därför bör behållas. Det har därvid hävdats att ett byte av förfaranderegler skulle skapa problem för mark- och miljödomstolarna.

Som framgår ovan tillämpas både förvaltningsprocesslagen och ärendelagen vid överprövning, men det finns naturligtvis skillnader när det gäller lagarnas tillämpningsområden. Flertalet ärenden som handläggs i allmän domstol enligt ärendelagen har civilrättslig eller straffrättslig anknytning. Detta är i linje med vad som är de allmänna domstolarnas huvuduppgifter. Förvaltningsprocesslagen tillämpas i de allmänna förvaltningsdomstolarna i mål med tydligt offentligt rättsliga inslag.

Om det vore möjligt att kategorisera hela den målgrupp som med regeringens förslag kommer att kunna överklagas till mark- och miljödomstolarna som antingen civilrättsliga eller offentligt rättsliga till sin karaktär, skulle detta givetvis kunna tjäna som utgångspunkt för vilka processregler som bör gälla. Det kan dock konstateras att dessa mål i inte obetydlig utsträckning skiljer sig från varandra. Det typiska för miljömålen, dvs. de mål som för närvarande handläggs i miljödomstol, är att de är flerpartsprocesser som förutsätter en officialprövning på offentlig-

rättslig grund. Målen enligt plan- och bygglagen har också offentligrättslig prägel, bl.a. i de fall då enskilda har byggnadsnämnd som motpart. Det offentligrättsliga inslaget är särskilt utpräglat i planärenden och i de fall då bedömningar ska göras enligt 2 kap. plan- och bygglagen. Målen enligt den lagen uppvisar emellertid också drag av civilrätt när enskilda är parter på båda sidor. De mål som i det här sammanhanget kan sägas ha de starkaste civilrättsliga inslagen är målen enligt fastighetsbildningslagen. I dessa finns ett relativt stort utrymme för att lägga överenskomelser och parterers samtycke till grund för avgörandet av ett mål. Målen kan därför karaktäriseras som åtminstone delvis dispositiva.

Det är mot denna bakgrund inte möjligt att på ett samlat sätt karaktärisera de överklagade målen i mark- och miljödomstolarna som huvudsakligen offentligrättsliga eller huvudsakligen civilrättsliga. Med hänsyn till den målsammansättning för mark- och miljödomstolarna som kommer att bli resultatet av den nu föreslagna reformen är det därför svårt att hävda att någon lösning i praktiken skulle innebära ett bevarande av en gällande ordning. Om förvaltningsprocesslagen skulle väljas innebär ju detta tveklöst en betydande förändring såvitt avser fastighetsbildningsmålen, eftersom dessa för närvarande handläggs enligt rättegångsbalken. Även om det i och för sig kan finnas ett värde i att inte i onödan tynga domstolarna med förändringar när det gäller handläggningsregler, saknar alltså argumentet om bevarande av gällande ordning bärkraft. Övervägandena kan därför fortsättningsvis utgå helt från ändamålsskäl.

Flera ändamålsskäl talar för att ärendelagen bör väljas framför förvaltningsprocesslagen

När nu inte endast miljöbalksmål utan även mål enligt plan- och bygglagen och fastighetsbildningslagen ska kunna överklagas till mark- och miljödomstolarna är det naturligt att frågan om tillämpligt regelsystem kommer i ett annat läge än när miljöbalken infördes. Enligt regeringens mening finns det, utöver vad som redan har anförts, flera skäl som talar för att nu välja ärendelagen framför förvaltningsprocesslagen.

Dispositiva moment kan redan med nuvarande ordning förekomma i överklagade mål i miljödomstol. Att målen enligt fastighetsbildningslagen ska handläggas i mark- och miljödomstolarna medför att det dispositiva inslaget ökar. Dispositiva mål eller mål med dispositiva inslag innebär att det bör finnas begränsningar i fråga om domstolens självständighet i förhållande till målets utredning. I sådana mål bör domstolen t.ex. inte alltid kunna agera självmant när det gäller inhämtande av bevisning. Ärendelagen är generellt bättre lämpad för sådana situationer än förvaltningsprocesslagen.

Att ärendelagen dessutom till sin uppbyggnad och terminologi står närmare rättegångsbalken än förvaltningsprocesslagen kan få betydelse bl.a. i de fall där det med stöd av 21 kap. 3 § miljöbalken är möjligt att handlägga ett mål som har överklagats till mark- och miljödomstolen gemensamt med ett mål där mark- och miljödomstolen är första instans.

En annan konsekvens av att mark- och miljödomstolarna ingår i de allmänna domstolarna är att Högsta domstolen är högsta beslutande organ när det gäller extraordinära rättsmedel. Det gäller oavsett vilken processlag som tillämpas i mark- och miljödomstolen. Om förvaltningsprocess-

lagen väljs som processlag innebär det att Högsta domstolen – parallellt med Regeringsrätten – har möjlighet att pröva processuella frågor också enligt förvaltningsprocesslagen. Denna ordning, som visserligen har gällt sedan miljöbalkens införande, är enligt regeringens mening otillfredsställande eftersom den kan leda till att de båda prejudikatinstanserna meddelar mot varandra stridande avgöranden i processuella frågor rörande samma lagstiftning. Lagrådet har i annat sammanhang gett uttryck för samma uppfattning (prop. 2000/01:65 s. 141). Risken för konkurrerande tillämpning blir än mer påtaglig till följd av regeringens förslag att det ska införas en möjlighet för Mark- och miljööverdomstolen att i vissa mål som har överklagats till mark- och miljödomstol tillåta att överklagande sker till Högsta domstolen, om det är av vikt för ledning av rättstillämpningen (avsnitt 13.3.2). Om ärendelagen väljs för de mål som överklagas till mark- och miljödomstol, kan sådana konsekvenser undvikas.

För mål om viten enligt miljöbalken gäller enligt nuvarande regler att miljödomstolen och Miljööverdomstolen ska tillämpa förvaltningsprocesslagen, medan Högsta domstolen ska tillämpa rättegångsbalkens tvistemålsregler. Det är en ordning som saknar motsvarighet och som enligt vad Högsta domstolen har angett i sitt remissyttrande inte är problemfri. Det gäller bl.a. frågan om vilka regler som ska tillämpas när det gäller prövningstillstånd. Dessutom leder denna ordning till att Högsta domstolen även i detta sammanhang ges möjlighet att pröva hur förvaltningsprocesslagen ska tillämpas i lägre instans. Som framgår ovan (avsnitt 13.2.1) föreslås att Högsta domstolen också i fortsättningen ska kunna pröva överklaganden från Mark- och miljööverdomstolen när det gäller mål om vite enligt plan- och bygglagen. Vitesmålen ska – enligt vad som föreslås ovan – även i fortsättningen prövas enligt reglerna för överklagade mål i mark- och miljödomstol. Om ärendelagen görs tillämplig för överklagade mål, innebär det att Högsta domstolen inte längre behöver pröva frågor enligt förvaltningsprocesslagen i vitesmål enligt plan- och bygglagen.

Särskilt om den s.k. officialprincipen

Flera skäl talar alltså för att ärendelagen bör väljas som utgångspunkt för de handläggningsregler som ska gälla för mål som överklagas till mark- och miljödomstolarna.

Några remissinstanser, bl.a. *Nacka och Falu tingsrätter* samt *Länsstyrelsen i Stockholms län* har emellertid uttryckt farhågor för att rättsbildningen kan komma att påverkas negativt som en följd av att nya processregler införs. En invändning har gällt frågan om den s.k. officialprincipens tillämpning, dvs. i vilken utsträckning domstolarna aktivt medverkar till utredningen av ett mål och, oberoende av parternas åberopanden, beaktar material som har förts in i målet.

De flesta handläggningsfrågor som enligt nuvarande ordning förekommer specifikt i miljödomstolarna är sådana att de går att hantera genom tilläggsbestämmelser och undantagsbestämmelser, oavsett om förvaltningsprocesslagen eller ärendelagen väljs för mark- och miljödomstolarna. Frågan om officialprincipen måste dock anses vara central för det

slutliga ställningstagandet till vilken lag som bör tillämpas för de överklagade målen.

I det stora flertalet mål som enligt miljöbalken, plan- och bygglagen och fastighetsbildningslagen kommer att överklagas till mark- och miljödomstol har rätten ett stort ansvar för utredningens fullständighet. Det är viktigt att valet av reglering för proceduren i de överklagade målen inte leder till att det uppstår osäkerhet om domstolens officialprövningsskyldighet. Det gäller i särskilt hög grad i fråga om tillämpningen av viktiga regler i miljöbalken angående miljöhänsyn. Utredningen har hävdad att en tillämpning av ärendelagen skulle leda till att officialprincipen urvattnas jämfört med vad som gäller enligt förvaltningsprocesslagen. Det finns dock enligt regeringens mening flera omständigheter som talar för att valet av processlag inte får någon betydelse för denna fråga.

Huvudregeln i 8 § förvaltningsprocesslagen anger att rätten ska se till att målet blir så utrett som dess beskaffenhet kräver. Likalydande regler finns i 12 § ärendelagen och i 43 kap. 4 § andra stycket respektive 46 kap. 4 § andra stycket rättegångsbalken. Att samma regel förekommer i de olika författningarna innebär givetvis inte att officialprövningen är densamma i förvaltningsrättsliga mål, domstolsärenden, tvistemål och brottmål. För vissa mål- och ärendetyper sträcker sig utredningsansvaret långt, t.ex. brottmålen, miljömålen och vissa mål i förvaltningsdomstol, medan det finns andra mål där utredningsansvaret är föga eller inte alls framträdande, t.ex. de dispositiva tvistemålen i allmän domstol. Bestämelsen i förvaltningsprocesslagen har utformats just i syfte att det ska framgå att utredningsansvaret sträcker sig olika långt, även i de olika mål som handläggs enligt den lagen (Wennergren, Förvaltningsprocesslagen m.m., 5:e uppl. s. 148).

De nu redovisade reglerna i förvaltningsprocesslagen, ärendelagen och rättegångsbalken bestämmer alltså inte i första hand hur en officialprincip ska tillämpas. Det är i stället fråga om att lämna utrymme för tillämpningen av en sådan princip. Det som styr hur långt domstolen ska gå i det hänseendet är nämligen i första hand de bestämmelser som finns i den materiella lagstiftningen om det allmännas och tredje mans intressen och om tyngden av dessa intressen. När det gäller mål enligt miljöbalken kan särskilt framhållas bestämmelserna i 1 och 2 kap. om miljöbalkens syfte och allmänna hänsynsregler. När det gäller mål enligt plan- och bygglagen kan särskilt betonas bestämmelserna i 2 kap. den lagen om hänsynstagande till allmänna intressen. Även fastighetsbildningslagen innehåller åtskilliga bestämmelser som innebär ett krav på hänsynstagande till allmänna intressen. Också regler i t.ex. regeringsformen kan ha betydelse för hur långt rättens utredningsansvar sträcker sig i olika situationer.

Vid tillämpningen av förvaltningsprocesslagen i en förvaltningsdomstol kan det antas vara vanligare med långtgående officiallageranden från rättens sida än vid tillämpning av ärendelagen i allmän domstol. Orsaken är givetvis att förvaltningsdomstolarnas arbetsuppgifter huvudsakligen hänför sig till den offentliga rätten. Tillämpningen av förvaltningsprocesslagen är dock inte densamma i alla måltyper som handläggs enligt den lagen. På motsvarande sätt förhåller det sig med tillämpningen av ärendelagen. Rättsbildningen genom vägledande avgöranden och praxis kring frågor om rättens officialprövningsskyldighet sker därför nödvän-

digttvis, oavsett domstolsslag, måltyp för måltyp. Behovet av processledande åtgärder påverkas, oavsett tillämplig processlag, bl.a. av om det finns en offentlig motpart i processen och av styrkeförhållandena i denna (RÅ 2006 ref. 46). Det sistnämnda innebär att tillämpningen av officialprincipen kan variera också från fall till fall, även om samma materiella lagstiftning tillämpas.

En skillnad mellan reglerna i 8 § förvaltningsprocesslagen och 12 § ärendelagen förtjänar att uppmärksammas. När det gäller frågan om hur rätten i praktiken ska utöva sin officialprövning stadgar 8 § förvaltningsprocesslagen endast att rätten vid behov ska anvisa hur utredningen ska kompletteras. I ärendelagen anges mera utförligt att rätten genom frågor och påpekanden ska försöka avhjälpa otydligheter och ofullständigheter i parternas framställningar. Gemensamt för båda bestämmelserna är att rätten verkar genom parterna och därigenom undviker att agera helt på egen hand, när det inte är fråga om sådant som t.ex. att inhämta yttrande från en myndighet. Reglerna har alltså, trots skilda lydelse, samma syfte. Bestämmelsen i ärendelagen uttrycker enligt regeringens mening på ett bättre sätt vad som krävs av rätten i den situation då officialprövningskyldigheten ska utövas. Bestämmelserna i 8 § förvaltningsprocesslagen och 12 § ärendelagen kan dock förutsättas leda till precis samma resultat i fråga om den materiella processledningen. Det kan därför finnas anledning för mark- och miljödomstolarna att även i fortsättningen hämta ledning ur den praxis som hittills har uppkommit när det gäller tillämpningen av 8 § förvaltningsprocesslagen.

Det anförda ger enligt regeringens mening vid handen att officialprincipens tillämpning inte skulle komma att påverkas av att ärendelagen i stället för förvaltningsprocesslagen görs tillämplig för de överklagade målen.

Sammanfattande bedömning

Som regeringen redan har konstaterat bör i så stor utsträckning som möjligt samma förfaranderegler gälla för alla överklagade mål i mark- och miljödomstolarna. Någon ny processlag vid sidan av de tre redan existerande bör inte införas för målen i dessa domstolar. Eftersom rättegångsbalkens regler i huvudsak syftar till att användas i mål där skeenden i förfluten tid behandlas passar dessa regler mindre bra för mark- och miljödomstolarnas handläggning av mål som överklagats dit. Valet står därför mellan förvaltningsprocesslagen eller ärendelagen. Båda lagarna kan som utgångspunkt i och för sig anses vara lika lämpliga för att pröva mål som har överklagats till domstol. Eftersom mark- och miljödomstolarna föreslås vara inordnade i den allmänna domstolsorganisationen, finns det dock en stark presumtion för att välja ärendelagen. Denna presumtion bör brytas bara om starka skäl talar mot den. Att valet av förvaltningsprocesslagen skulle utgöra ett bevarande av en befintlig ordning är ett argument som saknar bärkraft, eftersom tillförandet av olika måltyper ofrånkomligen ändå kommer att leda till stora förändringar i processuellt hänseende för någon eller några av dessa måltyper. Förvaltningsprocesslagen bör därför inte införas för mark- och miljödomstolarna endast av detta skäl. Vid en jämförelse mellan förvaltningsprocesslagen och ärendelagen ur ett ändamålsperspektiv framstår ärendelagen enligt vad regeringen

ovan anför även i övrigt som mera lämpad för verksamheten i mark- och miljödomstolarna. Den s.k. officialprincipens tillämpning bör inte heller påverkas till följd av att ärendelagen blir tillämplig i stället för förvaltningsprocesslagen såvitt avser miljömålen och målen enligt plan- och bygglagen. Mot denna bakgrund föreslår regeringen att ärendelagen i fortsättningen som utgångspunkt ska gälla för de mål som kommer att överklagas till mark- och miljödomstolarna. Förslaget har i denna del fått stöd av ett stort antal remissinstanser.

13.2.3 Närmare om ärendelagens tillämplighet i överklagade mål

Regeringens förslag: I den nya lagen om mark- och miljödomstolar görs en allmän hänvisning till ärendelagen för de mål som överklagats till mark- och miljödomstol. Ärendelagens bestämmelser om säkerhetsåtgärder, rättegångskostnadsansvar och omprövning ska dock inte tillämpas i dessa mål. Vissa kompletterande regler införs för förfarandet i de överklagade mål som handläggs i mark- och miljödomstolarna.

Utredningens förslag: Utredningen har inte lämnat något förslag som motsvarar regeringens förslag i denna del.

Remissinstanserna har inte uttalat sig särskilt i dessa delar.

Förslagen i remissutkastet överensstämmer i huvudsak med regeringens förslag. I utkastet föreslogs dock att de motsvarande tekniska råden (i utkastet miljöråden) i fortsättningen ska underteckna miljödomstolens domar. Det föreslogs också att bestämmelsen i ärendelagen om omedelbar verkställighet skulle undantas från tillämpning.

Remissinstanserna: *Vänersborgs tingsrätt* har inte sett att det finns några sakliga skäl för en sådan formalisering av arbetet som miljörådets obligatoriska underskrift av domen skulle innebära. Enligt tingsrätten strider förslaget i den delen dessutom mot vad som i övrigt gäller vid landets domstolar. Tingsrätten anser vidare att regler om omedelbar verkställighet bör finnas kvar. *Länsstyrelsen i Stockholms län* har efterfrågat en motsvarighet till 24 § förvaltningsprocesslagen om befogenhet att inhämta yttrande. *Jönköpings tingsrätt* har påpekat att den nuvarande möjligheten att i fastighetsmål höra part under sanningsförsäkran försvinner. *Hovrätten för Västra Sverige* och *Ångermanlands tingsrätt* har anfört att den möjligheten bör finnas kvar. *Luleå* och *Nacka tingsrätter* har ansett att avgörandena bör betecknas slutligt beslut och att beteckningen "ärende" bör användas. *Hovrätten för Västra Sverige*, *Värderingsgruppen* och *Malmö tingsrätt* har efterlyst en analys av möjligheterna till rättsskydd i det nya förfarandet. *Nacka tingsrätt* och *Uppsala universitet* har efterfrågat en analys av konsekvenserna när det gäller vem som kan vara ombud om ärendelagen tillämpas på de överklagade målen.

Skälen för regeringens förslag

Allmänt om ärendelagens tillämpning

Som framgår av föregående avsnitt föreslår regeringen att ärendelagen ska vara tillämplig i de mål som överklagas till mark- och miljödom-

stolarna. Detta sker lämpligen genom att en hänvisning till bestämmelserna i ärendelagen görs i den nya lagen om mark- och miljödomstolar.

En sådan hänvisning medför att bl.a. bestämmelserna i ärendelagen om kommunikation och skriftväxling kommer att gälla (15–17 §§), liksom regler om ersättning till åberopade vittnen och sakkunniga (24 §), regler om bevisning i allmänhet (23–25 §§) och regler om extraordinära rättsmedel (42 §). En sådan bestämmelse som *Länsstyrelsen i Stockholm* har efterlyst är därför enligt regeringens mening inte nödvändig.

Ärendelagens tillämpning bör emellertid inte vara obegränsad eller utan undantag. I särskilda lagar kan det finnas särbestämmelser om handläggningen som är motiverade av målens speciella karaktär. Dessa bör tillämpas även i fortsättningen. Det kan också finnas anledning att i den nya lagen om mark- och miljödomstolar som föreslås dels undanta vissa av ärendelagens bestämmelser, dels införa tilläggsbestämmelser för de situationer som inte regleras av ärendelagen och som bör tillämpas på alla överklagade mål i mark- och miljödomstolen. Hänvisningen till ärendelagen bör därför innehålla ett förbehåll som anger att ärendelagens bestämmelser ska gälla om inte annat föreskrivs i lagen om mark- och miljödomstolar eller annan lag.

I vilken mån det i den nya lagen om mark- och miljödomstolar bör göras undantag från ärendelagen eller om lagen bör innehålla tilläggsbestämmelser övervägs nedan.

Vissa bestämmelser i ärendelagen bör inte tillämpas

Några av ärendelagens bestämmelser är sådana att de inte bör tillämpas i de mål som mark- och miljödomstolarna kommer att handlägga. Det gäller för det första 11 § om förvaltningsmyndighet som motpart. Vad som ska gälla bör i stället regleras i en särskild bestämmelse i den nya lagen om mark- och miljödomstolar. En sådan bestämmelse som bör undantas är också 26 § första stycket om säkerhetsåtgärder i syfte att säkerställa det som ärendet gäller. Bestämmelsen har ingen motsvarighet i förvaltningsprocesslagen och det saknas skäl att tillämpa den i flertalet av nu aktuella mål. Den bör därför uttryckligen undantas.

I remissutkastet gjordes bedömningen att det saknades skäl att tillämpa 31 § ärendelagen om omedelbar verkställighet. Vänersborgs tingsrätt har invänt mot detta och påpekat att det finns behov av att kunna förordna om omedelbar verkställighet i de nu aktuella målen, bl.a. i samband med åtgärdsförelägganden. Regeringen anser mot denna bakgrund att bestämmelsen i 31 § inte bör undantas från tillämpning.

Som utredningen har konstaterat finns det dock inte skäl att i nu aktuella mål tillämpa 32 § ärendelagen om ansvar för processkostnader när två enskilda parter står mot varandra. Dessa bestämmelser bör också undantas, men det bör noteras att det finns en särbestämmelse om kostnader i 16 kap. 14 § fastighetsbildningslagen som kommer att fortsätta att gälla.

Enligt vad regeringen nu föreslår kommer mål om viten att handläggas enligt samma regler som de överklagade målen. För dessa mål bör inte ärendelagens regler om omprövning i 34 och 35 §§ gälla. Även dessa bör således uttryckligen undantas. Ett sådant undantag bör göras generellt.

Som utgångspunkt är förfarandet enligt ärendelagen skriftligt. Detsamma gäller enligt förvaltningsprocesslagen. Av 14 § ärendelagen, som med regeringens förslag kommer att tillämpas i mark- och miljödomstolarna, framgår att sammanträde ska hållas om det begärs av enskild part. Sammanträde behöver dock inte hållas om ärendet inte ska prövas i sak, om avgörandet inte går parten emot eller om ett sammanträde på grund av någon annan särskild omständighet inte behövs. Den hittillsvarande tillämpningen av förvaltningsprocesslagen, som i 9 § anger att muntlig handläggning får förekomma om det kan antas vara till fördel för målet eller främja ett snabbt avgörande, torde inte i praktiken avvika från vad som följer av ärendelagen. Även om rätten till muntlighet enligt ordalydelsen betonas något starkare i ärendelagen än i förvaltningsprocesslagen, kan det inte hävdas att förvaltningsprocesslagen följer andra principer än ärendelagen. Det torde dessutom vara så att avgörande för i vilken utsträckning muntlighet kommer till stånd är målets karaktär och förhållandena i det enskilda fallet, snarare än den tillämpliga processlagen. Det finns därför inte anledning att i fråga om muntlighet avvika från ärendelagens bestämmelser.

Som framgår ovan föreslår regeringen att syn ska hållas i mål i mark- och miljödomstolen, om det behövs (avsnitt 12.6). Detta förslag innebär att syn kommer att hållas i flertalet överklagade mål enligt miljöbalken i mark- och miljödomstolen. I fastighetsbildningsmål ska dessutom enligt 16 kap. 8 § fastighetsbildningslagen gälla att sammanträde som huvudregel ska hållas. Behovet av muntlighet i målen enligt fastighetsbildningslagen blir därmed, liksom genom de regler om muntlighet som finns i ärendelagen, tillgodosett på ett tillfredsställande sätt.

Några remissinstanser har anfört att den möjlighet som för närvarande finns när det gäller att höra part under sanningsförsäkran i fastighetsmål bör finnas kvar, även om ärendelagen görs tillämplig i de nu aktuella målen. Partsförhör under sanningsförsäkran förekommer relativt sparsamt i de ordinära tvistemålen och inte alls i de mål och ärenden som handläggs enligt förvaltningsprocesslagen och ärendelagen. Enligt regeringens mening saknas det mot den bakgrunden anledning att införa en sådan möjlighet för alla de mål som föreslås bli överklagade till mark- och miljödomstolarna. Behovet av att möjligheten finns kvar i fastighetsmålen är inte heller tillräckligt starkt för att motivera en avvikande reglering för dessa mål. Partsförhör under sanningsförsäkran kommer således inte att kunna förekomma i överklagade mål i mark- och miljödomstolarna.

Kommunikation

Som nämns ovan kommer med regeringens förslag ärendelagens 15–17 §§ om kommunikation att tillämpas i de överklagade målen. Enligt nuvarande ordning i de till miljödomstol överklagade målen och målen enligt plan- och bygglagen ska kommunikation ske med motpart eller annan mot vilken åtgärd ifrågasätts (10 § förvaltningsprocesslagen). Av 15 § ärendelagen framgår dock endast att sådan kommunikation ska ske med motpart. I de mål som kommer att handläggas i mark- och miljödomstolarna kommer det att finnas många intressenter utöver motparten,

t.ex. taleberättigade sakägare och andra mot vilka åtgärder ifrågasätts. Mot den bakgrunden bör det i den nya lagen om mark- och miljödomstolar införas en särskild bestämmelse om att kommunikation ska ske med motpart eller sakägare eller någon annan mot vilken en åtgärd ifrågasätts. Någon uttrycklig regel om att en mark- och miljödomstol kan inhämta ett yttrande från en myndighet behövs inte. Det bör i detta sammanhang understrykas att det, även om det i ärendelagen saknas en direkt motsvarighet till bestämmelsen i 24 § förvaltningsprocesslagen, måste anses klart att även en allmän domstol kan inhämta yttrande från t.ex. en myndighet. Denna möjlighet får anses innefattad i domstolens ansvar att se till att målet blir tillräckligt utrett.

Vissa kostnadsfrågor

I 18 § ärendelagen finns en bestämmelse om ersättning av allmänna medel för kostnader för parts inställelse till ett sammanträde. Regeln, som infördes genom 1996 års rättshjälpsreform, är lättillämpad och uttrycker väl den moderna synen på i vilka fall det allmänna bör svara för parter inställesekostnader. Den gäller på hela det allmänna domstolsområdet för alla slags parter och är enligt regeringen väl lämpad även för de mål som ska prövas av en mark- och miljödomstol efter överklagande.

När en enskild part åberopar vittnesförhör eller förhör med en partssakkunnig kan enligt 24 § ärendelagen ersättning av allmänna medel utgå för inställelsen, om rätten med hänsyn till partens ekonomiska förhållanden finner det skäligt. Samma ersättningsrätt finns enligt rättegångsbalken och har därmed gällt för målen i fastighetsdomstol. För de till miljödomstol överklagade målen och för målen enligt plan- och bygglagen, har hittills enligt 26 § förvaltningsprocesslagen gällt generösare regler om ersättning av det allmänna. Med hänsyn till karaktären hos de mål som ska kunna överklagas till en mark- och miljödomstol anser regeringen att ärendelagens regler är mer ändamålsenliga. Även i fråga om ersättning till annan än part som har att utge ett bevisföremål eller ett skriftligt bevis bör för samtliga till mark- och miljödomstol överklagade mål tillämpas de regler som finns i ärendelagen och som hänvisar till rättegångsbalken.

Ombud m.m.

Nacka tingsrätt och Uppsala universitet har efterfrågat en analys av konsekvenserna när det gäller vem som kan vara ombud om ärendelagen tillämpas på de överklagade målen.

Regler om ombud finns i 48 § förvaltningsprocesslagen. Regeringsrätten har i ett vägledande avgörande uttalat att en juridisk person kan uppträda som ombud med stöd av den nu redovisade paragrafen (RÅ 1981 ref 1:72). Bestämmelsen i 48 §, och den praxis som följer av denna paragraf, är enligt nuvarande ordning tillämplig på de mål i miljödomstol som har överklagats dit och som därför handläggs enligt förvaltningsprocesslagen. Enligt uppgift har ombudsreglerna t.ex. tillämpats så att miljöorganisationer har tillåtits uppträda som ombud i de överklagade målen när flera sakägarintressen har varit företrädade.

En övergång till ärendelagens förfaranderegler skulle innebära att 47 § ärendelagen i stället kommer att tillämpas. Denna bestämmelse hänvisar i sin tur till regler om ombud i 12 kap. rättegångsbalken. I rättegångsbalken

ken förutsätts ett ombud vara fysisk person. Någon praxis kopplad till dessa bestämmelser, motsvarande det nyss nämnda rättsfallet från Regeringsrätten, finns inte. Det innebär att en juridisk person inte med stöd av ärendelagens regler kommer att kunna uppträda som ombud i de nya miljödomstolarna.

Det kan med visst fog hävdas att det kan finnas fördelar med att låta miljöorganisationer och andra juridiska personer vara ombud för ett större eller mindre antal berörda sakägarintressen i de överklagade miljömålen. Det finns dock också tydliga nackdelar med en sådan ordning, t.ex. när det kommer till bedömningar av lämplighet för uppdraget och ansvar i förhållande till huvudmannen. Mot den bakgrunden bör det i vart fall inte komma i fråga att utvidga den befintliga möjligheten till nya målgrupper. Om en sådan ombudsmöjlighet trots allt skulle behållas för de överklagade målen vore det dock enligt regeringens mening svårt att hävda att det behovet typiskt sett skulle göra sig mindre gällande i de mål som handläggs i mark- och miljödomstol i första instans, i vilka rättegångsbalkens regler tillämpas. Mot bakgrund av vad som nu sagts, och med hänsyn till att miljöorganisationers och andras ombudskompetens bör kunna utnyttjas genom att en fysisk person som är knuten till en sådan organisation i stället uppträder som ombud, anser regeringen sammantaget att det saknas skäl att inte låta bestämmelserna i ärendelagen med hänvisningarna till 12 kap. rättegångsbalken gälla. Juridiska personer kommer således inte att kunna uppträda som ombud i mark- och miljödomstolarna.

Några remissinstanser har efterlyst en analys av möjligheterna att få rättsskydd inom ramen för det nya förfarandet. Närmare uppgifter om försäkringsbolagens nuvarande villkor saknas. Det kan dock konstateras att ett genomförande av förslaget torde behöva medföra ändringar i sådana villkor t.ex. i fråga om förekommande hänvisningar till förfarandet i *fastighetsdomstol*. Det får dock anses osannolikt att valet av förfarandebestämmelser skulle påverka rättsskydds försäkringarnas omfattning.

Avgörandet av målen

Ärendelagen innehåller inte någon bestämmelse om att ett avgörande av saken ska kunna ske genom dom. Även om *Luleå* och *Nacka tingsrätter* har anfört att valet av ärendelagen innebär att termerna ärende och slutligt beslut bör användas, ställer sig regeringen bakom förslaget i remissutkastet om att det i nu aktuella situationer bör vara fråga om handläggning av mål. Avgörande i sak bör därför resultera i en dom. I lagen om mark- och miljödomstolar bör det därför tas in uttryckliga bestämmelser om att ett avgörande av saken i de överklagade målen ska ske genom dom och att en dom ska undertecknas. Undertecknande av domen görs enligt nu gällande regler, dvs. med tillämpning av 17 kap. 10 § rättegångsbalken, av de lagfarna domare som har deltagit i avgörandet. I remissutkastet föreslogs att även de motsvarande tekniska råden i fortsättningen skulle underteckna de nya domstolarnas och Mark- och miljööverdomstolens domar när de har deltagit i avgörandet av målen. Mot detta har Vänersborgs tingsrätt invänt med hänvisning till att en sådan regel kan innebära stora praktiska olägenheter eftersom det kräver att de tekniska råden är på plats när domen meddelas eller i nära anslutning till

denna tidpunkt. Regeringen har förståelse för denna synpunkt. Det förslag som fanns i denna del i remissutkastet genomförs därför inte.

Övrigt

Miljööverdomstolen har väckt frågan om vilka handläggningsregler som kommer att gälla när Högsta domstolen prövar extraordinära rättsmedel i mål som har överklagats till miljödomstol. Miljööverdomstolen har pekat på att Högsta domstolen i ett rättsfall har uttalat att rättegångsbalkens regler ska vara tillämpliga i sådana situationer (NJA 2009 s. 102).

Av bestämmelsen i 20 kap. 3 § andra stycket miljöbalken framgår att, i mål som har överklagats till miljödomstol, förvaltningsprocesslagen ska tillämpas vid handläggningen i miljödomstolarna och i Miljööverdomstolen. I övrigt anges i paragrafen att rättegångsbalken ska tillämpas. I det nu aktuella rättsfallet anför Högsta domstolen att det nu sagda innebär att rättegångsbalkens regler om tvistemål ska tillämpas i Högsta domstolen, även i fråga om de särskilda rättsmedlen i de överklagade mål där förvaltningsprocesslagen annars är tillämplig.

Det nu redovisade skulle kunna leda till slutsatsen att rättegångsbalkens regler om tvistemål ska tillämpas även sedan ärendelagen har gjorts generellt tillämplig på de överklagade målen i miljödomstol. Det förtjänar emellertid påpekas att förslaget i propositionen innebär att 20 kap. 3 § miljöbalken upphävs och ersätts av bestämmelser i den nya lagen om mark- och miljödomstolar. I dessa finns inte motsvarande begränsningar i fråga om tillämpligheten av ärendelagen i Högsta domstolen. Detta torde innebära att Högsta domstolen vid prövningen av extraordinära rättsmedel kommer att tillämpa ärendelagens regler i de mål som inlett i mark- och miljödomstol genom överklagande.

Hovrätten för Västra Sverige har anförts att hovrätten i ärenden som har överklagats i rätt tid någon gång har funnit omständigheter som utgör grund för resning eller domvilla. I fastighetsmålen har sådana situationer hittills kunnat hanteras med stöd av 50 kap. 26 eller 28 § rättegångsbalken. Hovrätten har mot denna bakgrund anförts att det i den nya lagen bör tas in en hänvisning till dessa bestämmelser. Enligt regeringens uppfattning finns det dock stöd för att tillämpa de nu aktuella bestämmelserna analogt, dvs. även utan uttryckligt lagstöd. Sådana uttalanden har bl.a. gjorts i förarbetena till ärendelagen (prop. 1995/96:115 s. 122). Någon sådan hänvisning som hovrätten har efterlyst bör därför inte införas.

Den nu föreslagna reformen innebär att 38 § ärendelagen kommer att tillämpas när det gäller hur överklagandefristen ska beräknas. Tiden för överklagandet kommer därmed att utgå från dagen för beslutet och inte, som enligt 6 a § första stycket förvaltningsprocesslagen, från den dag då den som vill klaga fick del av beslutet. Enligt *Lagrådets* mening bör den försämring av den enskildes rätt som ändringen innebär bli föremål för ytterligare överväganden i det fortsatta beredningsarbetet.

I allmän domstol tillämpas som utgångspunkt rättegångsbalken och ärendelagen vid handläggningen. Det innebär att klagofristen i det övervägande antalet fall räknas från dagen för avgörandet. Det gäller även i de fall då ärenden enligt ärendelagen – för vilka som utgångspunkt gäller att förfarandet är skriftligt – avgörs genom beslut som varken har avkunnats eller aviserats vid ett sammanträde. Denna ordning synes ha fungerat

väl och risken för att den enskilde i dessa fall lider rättsförluster får anses liten. Det bör i detta sammanhang också noteras att ett avgörande i allmän domstol enligt bestämmelser i lag ska expedieras samma dag som beslutet till den som har rätt att överklaga avgörandet. Enligt regeringens mening är det rimligt att kräva att en enskild som deltar i en rättegång kontrollerar sin post med någorlunda regelbundenhet.

Även om det för de överklagade mål som för närvarande handläggs i miljödomstol gäller att klagofristen räknas från dagen då den som har rätt att klaga fick del av avgörandet, finns det enligt regeringens mening inte sådana principiella skillnader mellan de måltyper som ska handläggas i mark- och miljödomstolarna och de ärenden som för närvarande handläggs enligt ärendelagen att det är motiverat att göra undantag från bestämmelserna i 38 § ärendelagen. Regeringen står mot denna bakgrund fast vid lagrådsremissens förslag i denna del.

13.3 Prejudikatbildning

13.3.1 Nuvarande ordning

Miljöbalksmål

Ärenden enligt miljöbalken som inleds i en kommun eller en förvaltningsmyndighet överprövas av miljödomstolarna och därefter av Miljööverdomstolen. Vid överklaganden av sådana mål krävs prövningstillstånd i Miljööverdomstolen, som också är sista instans. Andra domar och beslut av Miljööverdomstolen får, om inte annat är föreskrivet, överklagas till Högsta domstolen. Även i dessa fall krävs prövningstillstånd, såväl vid överklagande till Miljööverdomstolen som till Högsta domstolen.

Fastighetsmål

Fastighetsdomstolarnas avgöranden överklagas till de sex hovrätterna. En hovrätts avgörande får, om inte annat är föreskrivet, överklagas till Högsta domstolen. Prövningstillstånd krävs för att ett överklagande ska tas upp av högre rätt.

Mål enligt plan- och bygglagen

En kommuns beslut i ärenden som avser rättsverkande planer (detaljplaner, fastighetsplaner och områdesbestämmelser) överklagas till länsstyrelsen och därefter till regeringen. Regeringen är alltså sista instans vid prövning av rättsverkande planer. I dessa ärenden finns dock en möjlighet att ansöka om rättsprövning hos Regeringsrätten.

De beslut enligt plan- och bygglagen som efter länsstyrelsens prövning inte överprövas av regeringen, överklagas till förvaltningsdomstol, dvs. förvaltningsrätt. Flertalet beslut som fattas av kommunerna med stöd av plan- och bygglagen överklagas först till länsstyrelsen och därefter till förvaltningsrätt. Förvaltningsrätternas avgöranden överklagas till de fyra kammarrätterna. En kammarrätts avgörande får, om inte annat är föreskrivet, överklagas till Regeringsrätten. Prövningstillstånd krävs för att ett överklagande ska tas upp av högre rätt.

Regeringens förslag: Mark- och miljööverdomstolens avgöranden i mål som inlett genom överklagande till mark- och miljödomstol ska som huvudregel inte kunna överklagas. Mark- och miljööverdomstolen ska i fastighetsmål och mål enligt plan- och bygglagen för frågor av särskilt prejudikatintresse kunna tillåta att avgörandet överklagas till Högsta domstolen genom en s.k. ventil.

Regeringens bedömning: Utredningens förslag om att Miljööverdomstolen ska få fatta beslut i förstärkt sammansättning i principiellt viktiga frågor bör inte genomföras.

Utredningens förslag är att Miljööverdomstolen ska kunna överlämna ett mål till Högsta domstolen för avgörande, om det är av vikt för en enhetlig rättstillämpning att ett mål prövas av Högsta domstolen. Om Högsta domstolen inte beviljar prövningstillstånd ska målet återlämnas till Miljööverdomstolen. Utredningen föreslår också att Miljööverdomstolen, i fall där något överklagande till Högsta domstolen inte kan ske, ska kunna avgöra ett mål eller en fråga i förstärkt sammansättning med sju ordinarie ledamöter, om avgörandet kan få stor principiell betydelse.

I två särskilda yttranden anføres att vanliga regler bör gälla för överklagande av Miljööverdomstolens domar och att det alltså, i syfte att tillgodose behovet av prejudikatbildning, inte ska finnas något fullföljdsförbud till Högsta domstolen. I ett annat särskilt yttrande anføres att målen bör stanna i Miljööverdomstolen, att den domstolens roll bör förstärkas och regleras samt att åtgärder bör vidtas för att säkerställa miljörettskompetensen och kontinuiteten i Miljööverdomstolen.

Remissinstanserna: Flera remissinstanser är kritiska när det gäller utredningens förslag om överlämnande av mål från Miljööverdomstolen till Högsta domstolen. *Justitiekanslern* har anført att förslaget framstår som oklart. Mot bakgrund av behovet av tydliga regler för prejudikatbildningen för samtliga aktörer på miljörettens område, skulle det enligt honom vara en fördel med enklare regler än de föreslagna. Justitiekanslern anser att saken lämpligast kan anstå till dess att Målutredningen (Ju dir. 2008:11 och 2008:49) har avgett sitt betänkande. *Högsta domstolen* har hyst viss tvekan till förslaget med hänsyn till den risk för fördröjning av målets avgörande som uppkommer. Anses det likväl att de aktuella måltyperna i viss utsträckning bör komma under Högsta domstolens bedömning som ett led i prejudikatbildningen, ställer sig domstolen inte avvisande till den form av s.k. språngrevision som utredningen förordar även om den kan framstå som något komplicerad. *Regeringsrätten* har framhållit att prejudikatbildningen måste säkerställas såväl på förvaltningsprocessens område som beträffande plan- och bygglagen och miljöbalken, men avstyrker förslaget om hur prejudikatmål ska överlämnas till Högsta domstolen. *Miljööverdomstolen* har avstyrkt förslaget och anför att resultatet av Målutredningen bör avvaktas innan regeringen tar ställning till hur prejudikatbildningen bör utformas. *Hovrätten för Västra Sverige* har avstyrkt förslaget och anför att begränsade möjligheter till prövningstillstånd hos Högsta domstolen, när det behövs för ledningen av rättstillämpningen, är mer ändamålsenligt än den mer systemfrämmande ordningen som utredningen föreslår. *Nacka tingsrätt* har anført att

prejudikatbildningen ska ske i Högsta domstolen, men anser att förslaget är svårbegripligt och leder till principiellt märkliga konsekvenser. *Växjö* och *Jönköpings tingsrätter* har anfört att en rimlig konsekvens av den föreslagna instansordningen borde vara att Miljööverdomstolen blir slutinstans och prejudikatinstans i alla mål som överklagas till miljödomstolarna. Den föreslagna konstruktionen för överlämnande av mål anser *Växjö tingsrätt* vara främmande. I stället bör enligt tingsrätten Miljööverdomstolens arbetsformer och rekryteringen dit bli föremål för översyn. *Vänersborgs tingsrätt* har framfört att det saknas bärande argument för att ändra i instansordningen om nya prövningsmyndigheter inte inrättas. Tingsrätten har vidare anfört att det är principiellt tveksamt att låta Miljööverdomstolen få avgöra vilka frågor som ska prövas i högsta instans. *Östersunds tingsrätt* har anfört att det endast i speciella undantagsfall och då frågorna är av rent juridisk art bör vara möjligt att hänskjuta en fråga till Högsta domstolen. *Luleå tingsrätt* har förordat att, trots de nackdelar som är förenade med att part kan få frågan prövad i fyra instanser, överklagandesparren till Högsta domstolen tas bort och att vanliga fullföljdsregler ska gälla. *Malmö*, *Gotlands* och *Uppsala tingsrätter* har tillstyrkt utredningens förslag.

Ett stort antal remissinstanser, bl.a. *Miljööverdomstolen*, *Gotlands tingsrätt* och *Sveriges Advokatsamfund*, har tillstyrkt utredningsförslaget om en förstärkt sammansättning av Miljööverdomstolen när dess avgörande kan få stor principiell betydelse. Några remissinstanser, bl.a. *Vattenfall* och *Skogsindustrierna*, har dock framhållit att detta förslag inte kan tillgodose prejudikatbehovet.

Förslaget och bedömningen i remissutkastet överensstämmer med regeringens förslag och bedömning.

Remissinstanserna: *Malmö tingsrätt* har tillstyrkt förslaget. *Jönköpings tingsrätt* har numera tillstyrkt förslaget om att rättsbildningen ska ske i Högsta domstolen. *Regeringsrätten* har anfört att det är ofrånkomligt att ett fullföljdsförbud, även om det förses med en ventil, inverkar negativt på rättssäkerheten och att prejudikatbildningen blir lidande av att Miljööverdomstolen tillåts styra över vilka mål som kan bli föremål för prövning av Högsta domstolen. Domstolen har hyst en principiell tveksamhet till förslaget liksom inför att låta Miljööverdomstolen bli slutinstans för fler måltyper. *Linköpings tingsrätt* har anfört att prejudikatbildningen fått en bättre lösning i remissutkastet än i utredningens förslag men att prejudikatbildningen i stort på miljödomstolarnas område fortlöpande bör övervägas, bl.a. med anledning av vad Målutredningen kan komma att föreslå. *Vänersborgs* och *Umeå tingsrätter*, *länsstyrelserna i Jönköpings* och *Västra Götalands län* samt *Sveriges Advokatsamfund* har anfört att även överklagade miljöbalksmål ska kunna komma under Högsta domstolens prövning på så sätt att fullföljdsförbudet bör förses med en ventil. *Svenskt Näringsliv* har anfört att alla överklagade mål till miljödomstolarna ska kunna komma under Högsta domstolens prövning. *Länsstyrelsen i Stockholms län* har anfört att prejudikatbildningen för alla överklagade mål i miljödomstol bör kunna ske i Miljööverdomstolen. *Sveriges Kommuner och Landsting* är inte helt avvisande till förslaget om fullföljdsventil men anser att lösningen att miljödomstolarna och Miljööverdomstolen får hänskjuta en prejudikatfråga till Högsta domstolen bör väljas i första hand. *Uppsala universitet* har anfört att utredningens för-

slag om möjlighet för Miljööverdomstolen att avgöra mål i förstärkt sammansättning bör genomföras. Universitetet har vidare anfört att en ventil bör kunna öppnas även till Regeringsrätten för mål enligt plan- och bygglagen.

Skälen för regeringens förslag och bedömning

Utgångspunkter

För prejudikatbildningen gäller, som framgår av föregående avsnitt, enligt nuvarande ordning delvis olika regler för de olika måltyperna som ska handläggas i mark- och miljödomstolarna. För fastighetsmålen finns inga särskilda regler som begränsar möjligheterna att överklaga till Högsta domstolen. Vad gäller målen enligt plan- och bygglagen överklagas de s.k. planärendena till länsstyrelsen och därefter till regeringen. Det finns dock en möjlighet till prövning i Regeringsrätten enligt rättsprövningslagen. I övriga mål enligt plan- och bygglagen finns inga särskilda regler som begränsar möjligheterna att överklaga till Regeringsrätten. Även för mål om miljöfarlig verksamhet och vattenverksamhet gäller olika regler. Mål om A-verksamhet och vattenverksamhet inleds i miljödomstol och kan överklagas till Högsta domstolen enligt vanliga regler. Mål om B-verksamhet stannar enligt 23 kap. 8 § miljöbalken i Miljööverdomstolen. Samma ordning gäller för övriga mål som överklagas till miljödomstol.

De mål där miljödomstol enligt gällande regler är första instans, de mål där fastighetsdomstol är första instans och ett fåtal mål enligt plan- och bygglagen kommer enligt den nya instansordningen att inledas i mark- och miljödomstol som första instans. Dessa mål kommer, om man inte beslutar om avsteg från gällande bestämmelser, att kunna överklagas till Högsta domstolen enligt vanliga regler.

Flertalet fastighetsmål och nästan alla mål enligt plan- och bygglagen kommer i det nya systemet att inledas i mark- och miljödomstolen genom ett överklagande. Detsamma gäller de mål som miljödomstol enligt nuvarande regler prövar efter ett överklagande. Gemensamt för dessa mål är att de innan de inleds i mark- och miljödomstol kommer att ha handlagts av förvaltningsmyndigheter med hög kompetens. Mark- och miljööverdomstolen blir tredje eller fjärde instans i dessa mål. Målen kommer, om nuvarande bestämmelse i 23 kap. 8 § miljöbalken behålls, att stanna i Mark- och miljööverdomstolen.

När prejudikatbildningen i mark- och miljödomstolarna nu övervägs bör det göras från följande allmänna utgångspunkter.

Under senare år har ett flertal mål, som ska överklagas till miljödomstol enligt den nya instansordningen, fått både prövningstillstånd och senare refererats som prejudikat. Under åren 2005-2007 överklagades i genomsnitt 351 mål enligt plan- och bygglagen per år från kammarrätterna till Regeringsrätten. Av dessa var 45 mål sådana som avses i 10 kap. plan- och bygglagen, dvs. mål där talan kan ha väckts i förvaltningsrätten. I genomsnitt beviljades prövningstillstånd i fem mål om året. Under samma period kom det till regeringen i genomsnitt i 298 överklagade planärenden och till Högsta domstolen 69 miljömål och 95 fastighetsmål om året. Högsta domstolen beviljade under perioden prövningstillstånd för i genomsnitt fem miljömål och tre fastighetsmål om

året. Det finns således ett prejudikatbildningsbehov för målen i mark- och miljödomstolarna. En utgångspunkt är mot denna bakgrund att i vart fall de mål som enligt gällande ordning handläggs av fastighetsdomstolarna och de allmänna förvaltningsdomstolarna ska kunna prövas av en instans som har särskild inriktning på de prejudikatbildande uppgifterna.

Reglerna om prejudikatbildning för de mål som ska handläggas i mark- och miljödomstolarna måste vara förutsebara samt tydliga och överskådliga för dem som kommer i kontakt med domstolarna. I så stor utsträckning som möjligt bör prejudikatbildningen tillgodoses på ett enhetligt sätt.

För de mål enligt plan- och bygglagen som förs från de allmänna förvaltningsdomstolarna till mark- och miljödomstolarna är en utgångspunkt för prejudikatbildningen att det i samband med regeringens inriktningsproposition om en ny instansordning för PBL-ärenden (prop. 2006/07:98) uttalades att ett syfte med förslaget var att skapa en instansordning med en kortare instanskedja som möjliggör kortare handläggningstider för mål enligt plan- och bygglagen. Att instanskedjan inte ska vara längre än vad som krävs av rättssäkerhetsskäl är enligt regeringen en generell utgångspunkt när instansordningen nu övervägs för alla måltyper i mark- och miljödomstolarna.

En annan allmän utgångspunkt är att tyngdpunkten för domstolsprövningen ska ligga i första instans.

För närvarande ser Målutredningen över behovet av särskilda åtgärder för vissa måltyper i syfte att åstadkomma bl.a. särskild snabbhet. En förkortad instansordning kan vara en sådan åtgärd och det kan finnas anledning för utredningen att behandla frågan hur prejudikatbildningen i ett sådant fall bör tillgodoses.

I avvaktan på resultatet av Målutredningen bör enligt regeringens mening förändringar när det gäller prejudikatbildningen för målen i mark- och miljödomstolarna endast göras i de fall där behovet gör sig särskilt gällande till följd av den nya instansordningen. För de måltyper där det finns en väl fungerande ordning för prejudikatbildningen bör denna inte ändras. Regeringen anser följaktligen inte att någon förändring bör ske vad gäller instansordningen för de mål där mark- och miljödomstol enligt den nya instansordningen är första instans. Dessa mål bör i enlighet med gällande ordning alltid kunna överklagas till Högsta domstolen.

Regeringen gör i det följande en genomgång av de olika alternativ som kan väljas för att tillgodose prejudikatbehovet i mål som överklagas till mark- och miljödomstol.

Fullföljdsförbud i Mark- och miljööverdomstolen för samtliga mål som överklagas till mark- och miljödomstol

Som nämns ovan är Miljööverdomstolen enligt 23 kap. 8 § miljöbalken sista instans för de mål enligt miljöbalken som överklagats till miljödomstol. En tänkbar ordning är att detta i framtiden får gälla även för de mål enligt plan- och bygglagen och de fastighetsmål som har överklagats till mark- och miljödomstol.

När miljöbalken infördes påpekade Lagrådet att det föreslagna fullföljdsförbudet mot vissa av Miljööverdomstolens avgöranden skulle

komma att resultera i att mål om tillämpningen av en stor del av de materiella bestämmelserna på miljöbalkens område inte kunde komma under bedömning av en instans med särskild inriktning på de prejudikatbildande uppgifterna. Lagrådet menade att ett sådant avsteg från vad som vanligtvis gällde på domstolsområdet syntes kräva alldeles speciella skäl eftersom det här inte kunde hävdas att de ifrågavarande målen regelmässigt skulle vara av mindre vikt eller att de inte skulle kunna vara rättsligt komplicerade (prop. 1997/98:45, del 2, s. 485).

Regeringen menade i samma lagstiftningsärende att det förelåg sådana särskilda skäl som Lagrådet efterlyst, dels eftersom målen i Miljööverdomstolen redan hade prövats i tre instanser, dels eftersom Miljööverdomstolen är ensam överprövningsinstans i de aktuella målen (prop. 1997/98:45 del 1 s. 461).

Målen enligt plan- och bygglagen har också enligt gällande ordning prövats i tre instanser när de avgörs i kammarrätterna. Det som skiljer målen i miljödomstolarna från andra mål i domstol är att alla överklaganden från den första domstolsinstansen går till samma överrätt, Miljööverdomstolen. Jämfört med när miljöbalken kom till aktualiseras dock genom de nu ifrågavarande ändringarna i instansordningen frågan om utebliven prövning av den allra högsta domstolsinstansen för ett betydligt större antal måltyper.

Frågan är om det finns tillräckliga skäl att även låta prövningen av mål enligt plan- och bygglagen och fastighetsmål som överklagats till mark- och miljödomstol stanna i Mark- och miljööverdomstolen. I dessa måltyper finns som framgår ovan ett inte obetydligt prejudikatintresse. Det måste då övervägas om en prövning i Mark- och miljööverdomstolen kan tillgodose det prejudikatbehov som finns för dessa mål. Till skillnad från Högsta domstolen har Mark- och miljööverdomstolen visserligen tillgång till ledamöter med särskild sakkunskap. Målområdet för mark- och miljödomstolarna är dock brett och flera måltyper kommer att vara helt nya. De olika måltyper och rättsområden som domstolarna nu ska hantera kommer inte minst initialt att kräva att Mark- och miljööverdomstolen ägnar sig åt att se till att dessa mål får en korrekt och enhetlig hantering i mark- och miljödomstolarna.

Vid remissbehandlingen av utredningens betänkanden har en klar majoritet av de remissinstanser som har yttrat sig i frågan om prejudikatbildningen anfört att den bör ske i högsta instans. Även i andra sammanhang har det uttryckts önskemål om att de aktuella måltyperna ska kunna bli föremål för prejudikatbildning i högsta instans.

Regeringen gör mot denna bakgrund bedömningen att de överklagade målen enligt plan- och bygglagen och fastighetsmålen ska kunna prövas av en instans som har särskild inriktning på de prejudikatbildande uppgifterna. Det bör alltså inte införas något fullföljdsförbud för samtliga mål som överklagas till mark- och miljödomstol.

Möjlighet att överklaga till Högsta domstolen även för de mål som inlett genom ett överklagande till mark- och miljödomstol

Ett annat alternativ för att lösa frågorna om prejudikatbildningen är att helt slopa fullföljdsförbudet från Mark- och miljööverdomstolen för de mål som inlett genom ett överklagande till mark- och miljödomstol. Vad

gäller målen enligt plan- och bygglagen kan detta alternativ, mot bakgrund av att syftet med en ny instansordning för dessa mål bl.a. är att korta instanskedjan, inte anses vara aktuellt. Att behandla de överklagade fastighetsmålen annorlunda får enligt regeringens bedömning anses leda till en osakligt grundad brist på enhetlighet i systemet för prejudikatbildningen. Dessa båda måltypen har också i ungefär samma utsträckning lett till överklagande och beviljande av prövningstillstånd i de högsta instanserna, varför prejudikatbehovet får antas vara likvärdigt. Detta alternativ skulle även innebära ytterligare en instans för de mål som enligt gällande ordning överklagas till miljödomstol. Som framgår närmare nedan anser regeringen att ordningen för prejudikatbildningen för dessa mål inte bör ändras utan att det föreligger ett bättre underlag för bedömningen av vad konsekvenserna av en förlängd instansordning för dessa mål skulle bli.

Språngrevision

Utredningen har föreslagit att Mark- och miljööverdomstolen utan att själv avgöra ett mål får överlämna det till Högsta domstolen för avgörande, om det är av vikt för en enhetlig rättstillämpning att målet prövas av Högsta domstolen. Om Högsta domstolen inte beviljar prövningstillstånd ska målet återlämnas till Mark- och miljööverdomstolen som då har att avgöra målet. Detta förslag har inga direkta motsvarigheter i gällande rätt och är inte oproblemiskt. Så kallad språngrevision, vilket detta får anses vara en variant av, innebär ett frångående av instansordningen. Utredningens förslag har också föranlett kritik från ett stort antal remissinstanser. De har både haft invändningar av principiell natur och gjort påpekanden om tillämpningsproblem med förslaget.

Det är enligt regeringen också mindre lämpligt att genom införande av nya processuella institut föregripa resultatet av Målutredningens arbete. Detta sammantaget talar enligt regeringens bedömning för att man tills vidare bör välja ett system som ligger nära ett system som redan förekommer i lagstiftningen och som är mindre komplicerat än det som föreslås av utredningen. Utredningens förslag i denna del bör därför inte genomföras.

Hänskjutande av prejudikatfråga, s.k. hiss

Ett annat sätt att få en prejudikatfråga under Högsta domstolens prövning utan att slopa fullföljdsförbudet dit är att möjliggöra för mark- och miljödomstolarna att hänskjuta en prejudikatfråga direkt till Högsta domstolen. Sådana bestämmelser om hänskjutande av prejudikatfråga, en s.k. hiss, finns i 56 kap. 13–15 §§ rättegångsbalken. Systemet har fungerat väl men förutsättningen för att ett hänskjutande ska få ske är enligt rättegångsbalken att parterna samtycker till det och att parterna har rätt att förlikas om saken, dvs. att målet är dispositivt. I de mål där ett hänskjutande får ske är partsförhållandet i allmänhet enkelt, medan det i de mål som överklagas till mark- och miljödomstol ofta förekommer ett mycket stort antal parter samtidigt som målet i de allra flesta fall är indispositivt till sin natur. De överklagade målen i mark- och miljödomstol skiljer sig alltså mycket från de mål där rättegångsbalkens regler om s.k. hiss är tillämpliga. Att införa regler om hänskjutande för sådana mål som överklagas till en mark- och miljödomstol skulle därmed i flera avseenden

innebära en nyordning som det är svårt att överblicka konsekvenserna av. Även alternativet att ge rätt för en mark- och miljödomstol att hänskjuta prejudikatfrågor direkt till Högsta domstolen framstår därför enligt regeringens mening som mindre lämpligt.

Fullföljdsförbud med s.k. ventil

Ett ytterligare alternativ är införandet av regler om fullföljdsförbud med möjlighet för Mark- och miljööverdomstolen att under vissa förutsättningar tillåta att en dom eller slutligt beslut överklagas, en s.k. ventil. Ett införande av ett sådant system förutsätter att det finns särskilda skäl för att låta Högsta domstolen ta ställning till frågan om prejudikatdispensprövning.

När systemet med ventil infördes för första gången (bl.a. för lönegarantimål och mål om felparkeringsavgifter) påpekades att ett ventilsystem har stora fördelar som alternativ till regler om fullföljdsförbud genom att det på ett ändamålsenligt sätt förenar önskemålen att föra över den kvalificerade rättsbildningen till Högsta domstolen, samtidigt som Högsta domstolen inte belastas med andra än de från prejudikatsynpunkt intressanta målen (prop. 1988/89:78 s. 33). Det angavs i motiven att det både var behovet av en enhetlig rättstillämpning och målets eller ärendets betydelse ur prejudikatsynpunkt som borde vara avgörande för frågan om överklagande till Högsta domstolen ska tillåtas. Fullföljdsrätt kan t.ex. komma i fråga när det förekommer motstridiga uttalanden i den juridiska doktrinen eller om det helt saknas vägledande uttalanden. Behovet av att tillgodose en enhetlig rättstillämpning kan för de mål som överklagas till mark- och miljödomstol uppkomma trots att Mark- och miljööverdomstolen kommer att vara enda överrätt för dessa. Det kan i dessa mål uppkomma frågor som inte är specifika för mark- och miljödomstolarna, exempelvis processuella, skadeståndsrättsliga eller fastighetsrättsliga frågor, där behovet av en instans över Mark- och miljööverdomstolen kan uppstå för att tillse en enhetlighet i dessa frågor i förhållande till övriga hovrätter.

Om ventillösningen väljs är det Högsta domstolen som får stå för den kvalificerade rättsbildningen, samtidigt som det är Mark- och miljööverdomstolen som får till uppgift att gallra ut de mål som kan vara lämpade för en dispensprövning i Högsta domstolen. Mark- och miljööverdomstolen har, mot bakgrund av att domstolen är enda överrätt, goda förutsättningar att välja ut de mål där det finns skäl för Högsta domstolen att pröva om det finns ett behov av prejudikat. I samband med att ventilsystemet infördes uttalades att fullföljdsrätt ska kunna meddelas därför att hovrätten anser att målet har intresse från prejudikatsynpunkt. Däremot behöver hovrätten inte vara övertygad om att Högsta domstolen delar denna uppfattning. Den överblick över de olika rättsområden som Högsta domstolen besitter behövs enligt motiven inte bara för att bedöma själva prejudikatfrågan som sådan. Överblicken är minst lika viktig för att avgöra om det överhuvudtaget finns något från prejudikatsynpunkt intressant eller inte i det fullföljda målet. Syftet med ventilen är att främja prejudikatbildningen och Högsta domstolens dispensprövning är avsedd att fungera som ett gallringsinstrument (prop. 1988/89:78 s. 34).

När fullföljdsförbud med ventil infördes första gången anfördes emellertid att en reform som innebär att det i princip införs ett förbud mot att överklaga till Högsta domstolen måste inskränkas till ganska klart avgränsbara delar av det juridiska området. Vidare anfördes att det bör krävas att målen är relativt sett mindre betydelsefulla och att det är en stor fördel om målen är rutinbetonade. Det ska vara lätt för hovrätterna att ta ställning till frågan om fullföljd och prejudikatbehovet därmed vara begränsat. Dessa motivuttalanden handlar om hur en mer effektiv prejudikatbildning ska säkerställas i de fall där hovrätten är andra instans. Situationen är en annan när frågan nu gäller hur rätten till överklagande ska behandlas beträffande ett avgörande av en domstol som tredje eller fjärde instans. För dessa mål är tidsaspekten av stor betydelse och alternativet till en ventilregel kan vara att överklaganden överhuvudtaget inte tillåts.

Överklagandeförbud med ventil har på senare år, när behovet av snabbhet har varit stort, införts för andra måltypen och då inte med de inskränkningar som tidigare motiv har gett uttryck för, t.ex. vid talan mot skiljedom som avser ogiltighet eller klander. Fullföljdsförbud med ventil är alltså inte längre förbehållet mål som relativt sett är mindre betydelsefulla eller rutinbetonade.

Ett skäl för att målen enligt de kriterier som fördes fram i samband med att ventilen först infördes borde vara rutinbetonade var att det skulle vara lätt för hovrätten att ta ställning till frågan om fullföljd. Genom att Mark- och miljööverdomstolen är den enda överrätt till vilken mål från mark- och miljödomstol överklagas, bör Mark- och miljööverdomstolen ha goda förutsättningar att välja ut rättsfrågor av prejudikatintresse. Vidare är det här fråga om mål som först har prövats av en kvalificerad förvaltningsmyndighet innan det kommer till domstol, varför det även på den grunden bör finnas goda förutsättningar för Mark- och miljööverdomstolen att ta ställning till frågan om fullföljd.

Sammantaget anser regeringen att fullföljdsförbud kombinerat med ventil är den lösning som bäst tillgodoser prejudikatbildningsbehovet för de mål som överklagas till mark- och miljödomstol. Samtidigt uppfyller lösningen det grundläggande kravet att instansordningen hålls så kort som möjligt. Fullföljdsförbud med ventil finns dessutom redan i lagstiftningen och är därmed en beprövad ordning för prejudikatbildning.

Mot denna lösning har vid remitteringen av remissutkastet å ena sidan *Regeringsrätten* invänt att prejudikatbildningen blir lidande av att Mark- och miljööverdomstolen tillåts styra vilka mål som ska bli föremål för prövning i Högsta domstolen medan å andra sidan *Länsstyrelsen i Stockholms län* och *Uppsala universitet* har anfört att Mark- och miljööverdomstolen borde få större inflytande över prejudikatbildningen. Enligt regeringens mening innebär dock förslaget om s.k. ventil en välavvägd lösning såvitt avser Mark- och miljööverdomstolens roll i prejudikatbildningen.

Det kan enligt regeringen övervägas om det är lämpligt att låta ventilsystemet gälla för alla måltypen som överklagas till mark- och miljödomstol. Överklagade mål enligt plan- och bygglagen och fastighetsmål kan enligt nu gällande regler överklagas till respektive högsta instans, men för målen enligt miljöbalken som överklagas till en miljödomstol har enligt 23 kap. 8 § miljöbalken gällt ett förbud mot att överklaga ett avgörande av Miljööverdomstolen.

Det har såvitt avser de mål som enligt gällande ordning överklagas till miljödomstolarna i utredningen inte framkommit något som tyder på att denna ordning medför problem som har att göra med att Miljööverdomstolen är sista instans. Ett antal remissinstanser anser dock att även överklagade miljöbalksmål bör kunna komma under Högsta domstolens prövning genom en s.k. ventil.

Det som särskilt bör övervägas är här de skillnader som föreligger beträffande mål om miljöfarlig verksamhet. Mål om A-verksamhet inleds i miljödomstolen och kan överklagas till Högsta domstolen enligt vanliga regler. Mål om B-verksamhet stannar enligt 23 kap. 8 § miljöbalken i Miljööverdomstolen. Rättsfrågorna i ett mål om A- och B-verksamhet kan vara desamma. Det är verksamhetens storlek som avgör enligt vilken ordning den prövas. Det innebär att prejudikaten som rör A-verksamheter också kan få betydelse för de bedömningar som ska göras i målen om B-verksamheter. Mål om B-verksamheter har dessutom till skillnad från A-verksamheterna prövats i förvaltningsmyndighet innan de når domstol. Regeringen anser därför, i motsats till de nu angivna remissinstanserna, att ordningen för prejudikatbildningen för dessa mål inte bör ändras utan att det föreligger ett bättre underlag för bedömningen av vad konsekvenserna av en förlängd instansordning för dessa mål skulle bli. Ett fullföljdsförbud utan möjlighet för Mark- och miljööverdomstolen att tillåta att målen överklagas bör därför tills vidare gälla för dessa mål.

Efter att fullföljdsförbudet med ventil utvärderats för överklagade mål enligt plan- och bygglagen och överklagade fastighetsmål och resultatet av Målutredningen har redovisas kan det övervägas om prejudikatbildningen i mark- och miljödomstolarna ska ses över även vad gäller övriga målgrupper som överklagas till mark- och miljödomstol i syfte att göra bestämmelserna mer enhetliga.

Möjlighet för Mark- och miljööverdomstolen att avgöra ett mål i förstärkt sammansättning införs inte

Regeringen föreslår i denna proposition en ny instansordning för bl.a. mål enligt plan- och bygglagen och de fastighetsmål som överklagats till mark- och miljödomstol. I föregående avsnitt föreslår regeringen ett överklagandeförbud, kombinerat med en s.k. ventil för dessa måltyper. Det innebär att Mark- och miljööverdomstolen, om det finns frågor av särskilt prejudikatintresse, ska kunna tillåta att avgörandet överklagas till Högsta domstolen.

Utredningen har för dessa mål och övriga mål som överklagas till mark- och miljödomstol lämnat förslag till en regel som innebär möjlighet för Mark- och miljööverdomstolen att ha en förstärkt sammansättning om avgörandet kan få stor principiell betydelse för målet eller en fråga i målet. Utredningens förslag avser alltså delvis samma mål som enligt vad som föreslås i denna proposition ska kunna komma under Högsta domstolens prövning genom en s.k. ventil.

Frågan är vilket behov det finns av att kunna avgöra mål i förstärkt sammansättning när fullföljdsförbudet för mål som överklagats till mark- och miljödomstol kombineras med en ventil till Högsta domstolen. Prejudikatvärdet av avgöranden fattade i förstärkt sammansättning blir enligt regeringens bedömning tveksamt. Kombinationen av dessa två alternativ

kan vidare medföra svårigheter när det gäller att värdera olika avgöranden sinsemellan. Detta blir särskilt tydligt i de fall då Mark- och miljööverdomstolen har ansett att ett mål motiverar den förstärkta sammansättningen, men trots detta ansett att målet inte har sådant prejudikatvärde att det finns skäl att tillåta överklagande till Högsta domstolen. Detsamma kan också gälla i de situationer då Mark- och miljööverdomstolen har dömt i förstärkt sammansättning och tillåtit överklagande, men Högsta domstolen i ett efterföljande beslut inte har meddelat prövningstillstånd. Värdet av den förstärkta sammansättningen framstår mot denna bakgrund inte som särskilt stort. Sammantaget gör regeringen bedömningen att förslaget om förstärkt sammansättning i Mark- och miljööverdomstolen inte bör genomföras.

14 Konsekvenser

Miljökvalitetsmålen

Förslagen kan inte antas ha några direkta konsekvenser för möjligheten att nå miljökvalitetsmålen.

Statsfinansiella konsekvenser

De förslag som lämnas gäller en ändrad instansordning för vissa mål och ärenden. Det föreslås inga nya uppgifter för den berörda myndighetsorganisationen som helhet. Förslagen innebär att mål och ärenden enligt plan- och bygglagen och flertalet av de mål och ärenden som fastighetsdomstolarna handlägger enligt gällande ordning (fastighetsmål) ska handläggas hos fem mark- och miljödomstolar i stället för hos regeringen, tolv förvaltningsrätter och 25 fastighetsdomstolar. Vidare föreslås att prövningen i nästa instans ska koncentreras till en domstol i stället för fyra kammarrätter respektive sex hovrätter. På sikt kan det antas att omorganisationen leder till en rationellare och effektivare handläggning av de berörda ärendena vilket i sin tur bör leda till minskade kostnader. Förslagen innebär att det blir en prövningsinstans mindre i det stora flertalet plan- och byggmål vilket innebär en generell kostnadsminskning.

Den ändrade instansordningen för överprövning av detaljplaner innebär att regeringen och Regeringskansliet avlastas det stora flertalet plan-ärenden.

I samband med den ändrade instansordningen för vissa mål och ärenden enligt plan- och bygglagen uppstår omställningskostnader för Sveriges Domstolar. Reformen medför också vissa permanenta kostnadsökningar till följd av att de sammansättningsregler som föreslås för de nya miljödomstolarna innebär att personalkostnaderna för att avgöra ett plan- och byggmål och ett fastighetsmål i många fall ökar jämfört med i dag.

Domstolarna

Prövningen av mål enligt plan- och bygglagen och fastighetsmål kommer ske vid fem specialiserade mark- och miljödomstolar i stället för hos tolv förvaltningsrätter och 25 fastighetsdomstolar. Prövningen i nästa instans

kommer ske hos Mark- och miljööverdomstolen i stället för hos fyra kammarrätter respektive sex hovrätter. Under åren 2004–2006 avgjorde länsrätterna cirka 1 700 plan- och byggmål per år. Antalet inkomna mål under samma period uppgick till i genomsnitt 1 821 mål. Av dessa mål överklagades i genomsnitt 776 mål till kammarrätten. Antalet planärenden hos regeringen uppgick åren 2004–2006 till i genomsnitt 295 per år. Miljödomstolarna fick tillsammans under åren 2004–2006 in i genomsnitt 1 580 mål per år. I genomsnitt avgjorde miljödomstolarna drygt 1 600 mål per år under samma period. En ändrad instansordning för mål och ärenden enligt plan- och bygglagen innebär att plan- och byggmålen kommer att utgöra en betydande del av de mål som mark- och miljödomstolarna ska hantera. Genomförandet av PBL-reformen innebär därmed att mark- och miljödomstolarna kommer att bli större än vad miljödomstolarna är i dag. Samtidigt innebär reformen att förvaltningsrätterna, kammarrätterna och Regeringsrätten inte längre ska pröva överklagade mål enligt plan- och bygglagen. Fortfarande kan dock plan- och bygglagens tillämpning komma upp inom ramen för laglighetsprövning enligt kommunallagen (1991:900). Regeringen ska inte längre pröva överklagade detaljplaner, men ska även fortsättningsvis pröva överklagande av länsstyrelsens beslut att upphäva en detaljplan enligt bestämmelserna om tillsyn över kommunala beslut enligt 11 kap. 11 § plan- och bygglagen. Regeringens beslut i ett sådant ärende kommer även fortsättningsvis kunna bli föremål för rättsprövning.

De föreslagna sammansättningsreglerna innebär att nämndemän inte längre ska delta i mål enligt plan- och bygglagen och i fastighetsmål, utan att dessa mål som huvudregel ska avgöras i en sammansättning med domare, tekniskt råd och särskilda ledamöter. En mer koncentrerad prövning av plan- och byggmålen och fastighetsmålen leder till en ökad kompetens hos de lagfarna ledamöterna och ger bättre förutsättningar för ett specialiserat beredningsstöd. Reformen skapar också förutsättningar för ett mer samordnat prövningsförfarande. Detta innebär att både resurser och kompetens kan användas mer effektivt. En samordning ökar också förutsättningarna för en enhetlig praxis i beslätade frågor vilket i sin tur kan bidra till en ökad kvalitet i dömmandet.

I samband med den ändrade instansordningen för vissa mål och ärenden enligt plan- och bygglagen uppstår omställningskostnader för Sveriges Domstolar. Till följd av förslag i budgetpropositionen för 2010 ökades därför anslaget *Sveriges Domstolar* med 4,6 miljoner kronor för innevarande år. Av samma anledning ökades även anslagsramarna för 2011 och 2012 med 36,5 miljoner kronor respektive 27,4 miljoner kronor. Reformen medför också vissa permanenta kostnadsökningar. I budgetpropositionen för 2010 ökades därför ramarna för anslaget *Sveriges Domstolar* med 6 miljoner kronor per år fr.o.m. 2011. Tillskotten till Sveriges Domstolar finansieras genom motsvarande minskningar för anslaget *Sanering och återställning av förorenade områden* i enlighet med budgetpropositionen för 2010.

Länsstyrelserna

Länsstyrelserna kommer även i den nya instansordningen ha till uppgift att pröva överklaganden av kommunernas beslut i plan- och byggärenden

den. Den nya instansordningen kommer medföra att länsstyrelsernas tillsyn över kommunala beslut enligt 11 kap. plan- och bygglagen inte kan samordnas med ett överklagande på samma sätt som enligt den nuvarande ordningen, eftersom den föreslagna nya instansordningen innebär att dessa ärenden kommer överklagas till olika instanser. Jämfört med det totala antalet ärenden enligt plan- och bygglagen omfattar dock de av länsstyrelsen egeninitierade ärendena en obetydlig del av ärendemängden och förändringen innebär inte att det uppkommer något behov av att tillföra länsstyrelserna ökade resurser. Länsstyrelsernas uppgift att efter överklagande överpröva kommunala beslut om lov, detaljplaner och områdesbestämmelser förändras inte på grund av att överprövningen av länsstyrelsens beslut kommer att ske vid mark- och miljödomstolarna i stället för förvaltningsrätterna.

En koncentration av prövningen av ansökan om tillstånd till mindre miljöfarliga verksamheter, s.k. B-verksamheter, till sju länsstyrelser skapar förutsättningar för en mer kvalificerad och effektiv prövning. En prövning hos färre myndigheter ger också större förutsättningar för en enhetlig rättstillämpning. Koncentrationen kan kräva omfördelning av resurser mellan länsstyrelserna och ska resultera i kvalitets- och effektivitetsvinster inte bara för länsstyrelserna som helhet utan också för medborgare och företag. De länsstyrelser som ska ta emot vissa verksamheter kommer att få i uppdrag att närmare samordna och belysa de ekonomiska och organisatoriska konsekvenserna.

Det kommunala självstyret

Det kommunala planmonopolet är grundstenen i plan- och bygglagen. Förslagen till ändrad instansordning är endast organisatoriska och innebär inga förändringar i de materiella reglerna eller regler som berör förfarandet i kommunerna och medför därför inga förändringar i det kommunala självbestämmandet. Genom förslaget att begränsa prövningens omfattning när kommunens beslut att anta, ändra eller upphäva en detaljplan eller områdesbestämmelser har överklagats, blir det också tydligt att de politiska avvägningar som kommunen har gjort i ett planärende inte ska bli föremål för överprövning.

Den möjlighet att samordna prövningen av överklagade beslut enligt plan- och bygglagen och miljöbalken som skapas genom den föreslagna ändrade instansordningen innebär att det finns större skäl för kommunerna att tidsmässigt samordna prövningen av t.ex. bygglovsärenden och strandskyddsdispenser eller av en bygglovsansökan avseende vindkraft och en anmälan enligt miljöbalken rörande samma anläggning.

Allmänheten och miljöorganisationer

Genom att överprövningen av ärenden och mål enligt miljöbalken, plan- och bygglagen och fastighetsmålen i flertalet fall kommer att ske inom samma instanskedja skapas en ordning för överprövning som är mer begriplig och överskådlig än den nuvarande. En koncentrerad av handläggningen av mål enligt plan- och bygglagen och fastighetsmålen till färre domstolar än i dag innebär att avståndet till domstolen ökar. Samtidigt är handläggningen i mål enligt plan- och bygglagen normalt skriftlig och

det är dessutom ovanligt att rätten håller muntlig förhandling i mål enligt plan- och bygglagen utan att samtidigt hålla syn på platsen. Det innebär att enskilda i praktiken inte bör få längre resor till följd av den nya prövningsordningen.

Enskilda och miljöorganisationers rätt att föra talan i mål och ärenden enligt plan- och bygglagen och miljöbalken samt i fastighetsmålen påverkas inte av den ändrade prövningsordningen som nu föreslås.

Företag

För flertalet mål enligt plan- och bygglagen innebär förslagen att instanskedjan blir kortare. Även om effekterna av en samordnad instansordning för överprövning av mål och ärenden enligt plan- och bygglagen och miljöbalken inte ska överskattas, bör den samordnade prövningsorganisationen i sig få positiva effekter. En samordning av överklagade mål innebär större möjligheter till att tidsmässigt koordinera förfarandena, vilket bör leda till en ökad effektivitet i de fall det fordras prövning enligt båda lagarna. En ny instanskedja kan under en övergångsperiod ha en viss negativ effekt på handläggningstiderna. På sikt bör dock handläggningen gå snabbare som en följd av samordning och koncentration av målhanteringen till fem specialiserade enheter. Regeringen har för avsikt att bevaka denna fråga. Framför allt små och medelstora företag bör gynnas av den föreslagna nya instansordningen genom att handläggningstiderna kan förväntas minska.

Övriga konsekvenser

Förslagen bedöms inte leda till några konsekvenser för jämställdheten, brottsligheten, sysselsättningen och den offentliga servicen i olika delar av landet, de integrationspolitiska målen eller medföra konsekvenser för den personliga integriteten.

15 Ikraftträdande och övergångsbestämmelser

Regeringens förslag och bedömning: Fastighetsdomstolarna och miljödomstolarna ska läggas samman, och den ändrade instansordningen för vissa mål och ärenden enligt plan- och bygglagen ska träda i kraft den 2 maj 2011. Övriga lagförslag ska också träda i kraft vid samma tidpunkt.

Mål och ärenden som inletts hos en allmän förvaltningsdomstol eller hos regeringen före ikraftträdandet ska slutföras hos de allmänna förvaltningsdomstolarna respektive regeringen.

Mål och ärenden som vid ikraftträdandet handläggs i en fastighetsdomstol ska lämnas över till den mark- och miljödomstol som skulle ha varit behörig om målet eller ärendet hade inletts efter ikraftträdandet. Detta gäller dock inte mål där huvudförhandling har inletts före ikraftträdandet. För ett sådant mål ska äldre bestämmelser gälla. Förordnanden för dem som ingår i rätten ska därvid anses ha fortsatt giltighet såvitt avser det pågående målet. Ett avgörande som har meddelats av fastighetsdomstol överklagas till hovrätt och handläggs där enligt äldre bestämmelser.

Några övergångsbestämmelser för de mål som vid ikraftträdandet pågår i miljödomstol behövs inte.

Utredningens förslag överensstämmer i huvudsak med regeringens förslag. Utredningen har föreslagit att de nya reglerna träder i kraft den 1 juli 2010.

Remissinstanserna: Ett flertal remissinstanser har anfört att det framstår som orealistiskt med den av utredningen föreslagna ikraftträdandetidpunkten. *Halmstads tingsrätt* har efterfrågat övergångsbestämmelser som medger att fastighetsbildningsmål som är nära ett avgörande ska kunna stanna kvar i fastighetsdomstol även efter ikraftträdandet samt bestämmelser som reglerar sammansättningen för sådana mål. Remissinstanserna har inte yttrat sig särskilt i frågan om övergångsregler för de mål och ärenden enligt plan- och bygglagen som föreslås handläggas av miljödomstolarna i stället för av regeringen och de allmänna förvaltningsdomstolarna.

Förslaget i remissutkastet överensstämmer med regeringens förslag.

Remissinstanserna: *Nacka tingsrätt* och *Domstolsverket* har anfört att, bl.a. mot bakgrund av tidigare erfarenheter av organisationsförändringar, är ett ikraftträdande före den 1 juli 2011 inte rimligt. Också *Malmö tingsrätt* har ansett att ikraftträdandet bör sättas längre fram än den 1 januari 2011. *Luleå tingsrätt* har anfört att om lagändringarna ska få snabb genomslagskraft bör det övervägas om inte avgöranden som fastighetsdomstolarna meddelar efter ikraftträdandet ska överklagas till Miljööverdomstolen.

Skälen för regeringens förslag och bedömning: Förslagen i denna proposition innebär att fastighetsdomstolarna och miljödomstolarna läggs samman och att det till mark- och miljödomstolarna förs vissa mål och ärenden enligt plan- och bygglagen från de allmänna förvaltningsdom-

stolarna och regeringen. Mark- och miljödomstolarna kommer liksom i dag att vara tingsrätter i särskild sammansättning.

Sammanläggningarna och ändringen i instansordningen för vissa mål enligt plan- och bygglagen bör, till skillnad från vad som föreslogs i lagrådsremissen, genomföras den 2 maj 2011. Liksom angavs i lagrådsremissen bör organisationsförändringarna tidsmässigt samordnas med att den nya plan- och bygglag som föreslås i prop. 2009/10:170 träder i kraft. Eftersom den reformen nu har föreslagits träda i kraft den 2 maj 2011 bör samma ikraftträdandedatum gälla för förslagen i förevarande proposition. Därmed tillgodoses också i viss mån vad Nacka och Malmö tingsrätter samt Domstolsverket har anfört i denna del.

När de nya reglerna träder i kraft kommer handläggningen att pågå i ett stort antal mål och ärenden i de nuvarande miljödomstolarna, fastighetsdomstolarna, hovrätterna, förvaltningsrätterna och kammarrätterna.

Övergångsbestämmelser för mål och ärenden enligt plan- och bygglagen

Övergångsbestämmelserna för genomförande av en ny instansordning för vissa mål och ärenden enligt plan- och bygglagen bör utformas så att arbetsbelastningen för mark- och miljödomstolarna inte blir större än nödvändigt. Det bör också vara möjligt för regeringen och de allmänna förvaltningsdomstolarna att slutföra handläggningen av ett mål eller ärende som vid ikraftträdandet redan har inletts hos regeringen eller hos de allmänna förvaltningsdomstolarna. I denna proposition föreslås att mark- och miljödomstolarna ska tillämpa lagen om domstolsärenden för de mål som inleds i mark- och miljödomstolarna genom överklagande. Det innebär att bland annat målen enligt plan- och bygglagen kommer att handläggas enligt bestämmelserna i lagen om domstolsärenden. Enligt nuvarande ordning handlägger de allmänna förvaltningsdomstolarna dessa mål enligt bestämmelserna i förvaltningsprocesslagen. Enligt regeringen är det lämpligt att de mål som finns kvar hos de allmänna förvaltningsdomstolarna och hos regeringen avgörs enligt de processuella bestämmelser som gällde när målen och ärendena anhängiggjordes. De mål och ärenden som inletts hos en allmän förvaltningsdomstol eller hos regeringen bör därför avslutas hos dessa domstolar respektive hos regeringen. Det innebär att ett mål som före ikraftträdandet anhängiggjorts hos en förvaltningsrätt kommer att kunna överklagas hos kammarrätt och Regeringsrätten.

Övergångsbestämmelser för mål och ärenden i fastighetsdomstol

Genom reformen läggs fastighetsdomstolarna och miljödomstolarna samman den 2 maj 2011. Fråga är hur de mål och ärenden vid fastighetsdomstolarna som då ännu inte är avgjorda ska hanteras. Eftersom fastighetsdomstolarna kommer att föras bort från ett flertal tingsrätter anser regeringen att inneliggande mål och ärenden vid fastighetsdomstolarna vid ikraftträdandet bör flyttas över till mark- och miljödomstolarna. Detta gäller dock inte mål och ärenden i vilka huvudförhandling har inletts före ikraftträdandet. Även om fastighetsdomstolarna kan förutsättas ha beredskap för en effektiv avveckling av verksamheten kan det förekomma att en huvudförhandling inte är avslutad vid det berörda årsskiftet. Av effektivitetsskäl bör i sådant fall huvudförhandlingen kunna fortsätta vid fas-

tighetsdomstolen och den domstolen bör också ha möjlighet att avgöra målet eller ärendet. För att undvika komplikationer i pågående mål och ärenden och för att åstadkomma ett enhetligt regelsystem anser regeringen att äldre regler om fastighetsdomstolarna och rättegången där bör tillämpas för dessa mål. Det innebär bl.a. att ett avgörande som har meddelats av fastighetsdomstol ska överklagas till hovrätt och efter överklagandet handläggas enligt äldre bestämmelser. Förordnanden för fastighetsråd och andra bör anses ha fortsatt giltighet såvitt avser det pågående målet. För de mål som flyttas över bör dock de nya processuella bestämmelserna gälla från ikraftträdandet. Det som nu sagts om de mål som flyttas från fastighetsdomstol till mark- och miljödomstol bör enligt regeringens mening gälla också för de arrendetvister som ska flyttas från fastighetsdomstol till tingsrätt.

Övergångsbestämmelser för mål i miljödomstolarna

Miljödomstolarna kommer genom reformen att läggas samman med fastighetsdomstolarna. För de mål som vid ikraftträdandet pågår i miljödomstol bör de handläggningsregler som ska tillämpas i mark- och miljödomstolarna gälla från den dagen. Några övergångsbestämmelser behövs därför inte för dessa mål.

16 Författningskommentar

16.1 Allmänt om förslagen till lagändringar

I följande avsnitt kommenteras den nya lagen om mark- och miljödomstolar och vissa av de lagar som föreslås ändrade i propositionen. De ändringar som endast innebär att orden ”fastighetsdomstol” och ”miljödomstol” i olika böjningsformer byts ut mot ”mark- och miljödomstol” i motsvarande form kommenteras inte särskilt.

16.2 Förslaget till lag om mark- och miljödomstolar

Lagen är ny och ersätter vissa bestämmelser i miljöbalken och i lagen (1969:246) om domstolar i fastighetsmål, som upphävs (se kommentarerna till dessa författningar).

1 kap. Inledande bestämmelser

1 § Denna lag gäller handläggningen av mål och ärenden i mark- och miljödomstol och Mark- och miljööverdomstolen samt sådan handläggning i Högsta domstolen som följer av bestämmelser i denna lag.

Regeringen meddelar föreskrifter om vilka tingsrätter som ska vara mark- och miljödomstolar samt om mark- och miljödomstolarnas domsområden.

Mark- och miljööverdomstol är Svea hovrätt.

Paragrafen reglerar lagens tillämpningsområde och mark- och miljödomstolarnas organisation. Den motsvarar delvis 20 kap. 1 § miljöbalken och 1 § lagen (1969:246) om domstolar i fastighetsmål.

I *första stycket* anges lagens tillämpningsområde. Bestämmelserna i lagen gäller den handläggning som sker i mark- och miljödomstol och Mark- och miljööverdomstolen. Den gäller också sådan handläggning i Högsta domstolen som följer av bestämmelser i denna lag.

Av *andra stycket* framgår att mark- och miljödomstolarna, liksom hittills fastighetsdomstolarna och miljödomstolarna, ska vara en del av den befintliga tingsrättsorganisationen. Det är regeringen som meddelar föreskrifter om vilka av landets tingsrätter som ska vara mark- och miljödomstolar och vilka domsområden dessa domstolar ska ha.

I *tredje stycket* anges att det är Svea hovrätt som är Mark- och miljööverdomstol.

2 § *En mark- och miljödomstols domar och beslut får överklagas till Mark- och miljööverdomstolen, om inte annat är föreskrivet.*

Mark- och miljööverdomstolens domar och beslut får överklagas till Högsta domstolen, om inte annat är föreskrivet.

Paragrafen innehåller bestämmelser om instansordningen för de mål som handläggs av mark- och miljödomstol. Den motsvarar delvis bestämmelser i 23 kap. 1 och 9 §§ miljöbalken.

Enligt *första stycket* får mark- och miljödomstols domar och beslut överklagas till Mark- och miljööverdomstolen, under förutsättning att annat inte är föreskrivet. Som exempel på sådana föreskrifter kan nämnas bestämmelserna i 37 § lagen (1996:242) om domstolsärenden (ärendelagen).

Av *andra stycket* framgår att Mark- och miljööverdomstolens domar och beslut får överklagas till Högsta domstolen, om inte annat är föreskrivet. Sådana föreskrifter finns i 5 kap. denna lag.

3 § *En mark- och miljödomstol handlägger mål och ärenden enligt det som föreskrivs i miljöbalken, fastighetsbildningslagen (1970:988), plan- och bygglagen (2010:000) och annan lag.*

Ett mål eller ärende vid en mark- och miljödomstol inleds genom

1. en ansökan om stämning eller en annan ansökan till mark- och miljödomstolen, eller

2. att en förvaltningsmyndighets eller en kommuns beslut överklagas till mark- och miljödomstolen.

Paragrafen innehåller bestämmelser om mark- och miljödomstolarnas verksamhetsområde.

Vilka mål och ärenden som ska handläggas av mark- och miljödomstol framgår enligt *första stycket* av bestämmelser i flera olika författningar. I stycket har uttryckligen angetts att det finns sådana bestämmelser i miljöbalken, fastighetsbildningslagen och plan- och bygglagen. Det gäller således bl.a. miljömålen i miljöbalken, överklagade lantmäteriförrättningar som hittills har handlagts i fastighetsdomstol (fastighetsbildningsmål) samt överklaganden av vissa beslut som fattas av länsstyrelsen enligt plan- och bygglagen. De angivna målen och ärendena är centrala för mark- och miljödomstolarnas verksamhet och nämns därför särskilt. I formuleringen ”annan lag” sist i första stycket ingår mål som enligt ett flertal lagar enligt hittillsvarande ordning handläggs av fastighetsdomstol. Som exempel kan nämnas vissa tomträttstvister enligt jordabalken,

mål enligt expropriationslagen (1972:719), mål enligt ledningsrättslagen (1973:1144) och mål enligt anläggningslagen (1973:1149).

I *andra stycket* anges hur mål och ärenden i mark- och miljödomstol inleds. Av *första punkten* framgår att mark- och miljödomstol är första instans i vissa fall, nämligen när talan väcks genom en ansökan om stämning (s.k. stämningssmål) eller genom en annan ansökan (s.k. ansökningssmål). Till denna grupp av mål hör förutom miljöbalksmålen också de mål som enligt hittillsvarande ordning handläggs av fastighetsdomstol som första instans, t.ex. mål enligt expropriationslagen. Av *andra punkten* framgår att mål också kan inledas i mark- och miljödomstol genom att ett beslut av en kommun eller en förvaltningsmyndighet överklagas dit. Hit hör bl.a. de mål om miljöfarlig verksamhet enligt miljöbalken som sedan tidigare överklagas till miljödomstol. Bestämmelsen i denna punkt syftar också bl.a. på fastighetsbildningsmålen och de mål enligt plan- och bygglagen som nu ska överklagas till mark- och miljödomstol.

2 kap. Domstolarna och deras sammansättning

1 § I mark- och miljödomstol och Mark- och miljööverdomstolen ska det finnas lagfarna domare och tekniska råd.

I mark- och miljödomstolen dömer också särskilda ledamöter.

Paragrafen innehåller bestämmelser om mark- och miljödomstols och Mark- och miljööverdomstolens ledamöter. Den motsvarar, såvitt avser Mark- och miljööverdomstolen, delvis 20 kap. 11 § miljöbalken och delvis 14 § lagen om domstolar i fastighetsmål. Övervägandena finns i avsnitt 11.2.2.

Av *första stycket* framgår att det i mark- och miljödomstol och i Mark- och miljööverdomstolen ska finnas lagfarna domare och tekniska råd. Som tekniska råd betecknas även de ledamöter som tidigare betecknades fastighetsråd.

I *andra stycket* anges att också särskilda ledamöter dömer i mark- och miljödomstol. I vilka situationer särskilda ledamöter ska ingå i rätten följer av bestämmelserna i 4 § (se kommentaren till den paragrafen). De särskilda ledamöterna motsvaras av de ledamöter som i miljöbalken enligt hittillsvarande ordning har benämnts sakkunniga ledamöter.

2 § Ett tekniskt råd ska ha teknisk eller naturvetenskaplig utbildning och erfarenhet av sådana sakfrågor som domstolen prövar.

En särskild ledamot ska ha erfarenhet av sådana sakfrågor som faller inom Naturvårdsverkets, Boverkets eller Lantmäteriets verksamhetsområde eller av industriell, kommunal eller areell verksamhet.

I paragrafen anges vilken utbildning och erfarenhet de tekniska råden ska ha och vilken erfarenhet de särskilda ledamöterna ska ha. Paragrafen motsvarar delvis 20 kap. 4 § andra stycket miljöbalken och 3 § fjärde stycket lagen om domstolar i fastighetsmål. Övervägandena finns i avsnitt 11.2.4.

Av *första stycket* framgår att ett tekniskt råd ska ha teknisk eller naturvetenskaplig utbildning och erfarenhet av sådana sakfrågor som mark- och miljödomstolen prövar. Styrande för utbildnings- och erfarenhetskravet är mark- och miljödomstolens behov. De olika tekniska råd som

dömer i mark- och miljödomstol måste sammantaget ha kompetens i samtliga frågor som domstolarna prövar. Det innebär att kompetensprofilen vid rekrytering av tekniska råd är beroende av utbildning och erfarenhet hos de tekniska råd som redan är anställda. Sedan tidigare är det ett krav att erfarenhet av miljöfrågor och vattenfrågor måste finnas bland de miljöråd som tjänstgör i miljödomstolen. Till följd av att mål och ärenden från fastighetsdomstolarna och vissa mål enligt plan- och bygglagen ska prövas i mark- och miljödomstol krävs att det bland de tekniska råden också ska finnas kompetens och erfarenhet av fastighetsbildning, fastighetsekonomi och fastighetsförhållanden i övrigt, samt av planverksamhet och byggverksamhet.

I *andra stycket* anges vilken erfarenhet som de särskilda ledamöterna ska ha. Även för denna kategori av ledamöter har det i förhållande till tidigare bestämmelser tillkommit kompetenskrav till följd av mark- och miljödomstolarnas målsammansättning. I mark- och miljödomstolarna ska det således finnas tillgång till särskilda ledamöter som har erfarenhet också från Boverkets eller Lantmäteriets verksamhetsområden eller av areell verksamhet, dvs. jordbruk eller skogsbruk.

3 § I lagen (2010:000) om utnämning av ordinarie domare finns bestämmelser om utnämning av tekniska råd.

Regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer anställer vikarie för tekniska råd samt förordnar de särskilda ledamöterna i mark- och miljödomstol.

Regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer utser vilka av de lagfarna domarna i tingsrätt och Svea hovrätt som ska tjänstgöra i mark- och miljödomstol respektive Mark- och miljööverdomstolen.

I paragrafen finns bestämmelser om utnämning, förordnande och utseende av de ledamöter som ska ingå i rätten i mark- och miljödomstol och i Mark- och miljööverdomstolen. Paragrafen motsvaras delvis av 20 kap. 6 och 11 §§ miljöbalken och 5 och 14 §§ lagen om domstolar i fastighetsmål. Övervägandena finns i avsnitt 11.2.3.

I *första stycket* görs när det gäller utnämning av de tekniska råden en hänvisning till bestämmelserna i lagen (2010:000) om utnämning av ordinarie domare. Av dessa bestämmelser framgår att de tekniska råden utnämns av regeringen. Det har hittills funnits en möjlighet för regeringen att delegera beslut om utnämning av fastighetsråd och miljöråd till annan myndighet. Den möjligheten kommer inte att finnas när det gäller de tekniska råden.

När det gäller anställningar av vikarier för tekniska råd finns det dock alltjämt en möjlighet för regeringen att delegera sådana beslut till en annan myndighet. Det framgår av *andra stycket*. Av stycket följer också att regeringen eller den myndighet regeringen bestämmer ska förordna särskilda ledamöter.

Mark- och miljödomstol är de tingsrätter som regeringen bestämmer. Mark- och miljööverdomstolen är en del av Svea hovrätt. I *tredje stycket* anges att det är regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer som ska utse vilka av de lagfarna domare i de tingsrätter som är mark- och miljödomstol och i Svea hovrätt, som ska tjänstgöra i mark- och miljödomstol respektive Mark- och miljööverdomstolen. Bestämmel-

sen gäller alla lagfarna domare i mark- och miljödomstol och Mark- och miljööverdomstolen, oberoende av om de i en viss sammansättning ska vara ordförande eller inte.

4 § I mål eller ärende där mark- och miljödomstolen är första instans ska rätten vid huvudförhandling eller sammanträde bestå av en lagfaren domare, som är rättens ordförande, ett tekniskt råd och två särskilda ledamöter. En av de särskilda ledamöterna ska ha erfarenhet av sådana sakfrågor som faller inom Naturvårdsverkets, Boverkets eller Lantmäteriets verksamhetsområde. Den andra särskilda ledamoten ska ha erfarenhet av industriell, kommunal eller areell verksamhet eller av sådana sakfrågor som faller inom nämnda förvaltningsmyndigheters verksamhetsområden. I stället för en av de särskilda ledamöterna får ytterligare en lagfaren domare eller ett tekniskt råd ingå i rätten, om målets eller ärendets beskaffenhet föranleder det.

Första stycket gäller också när ett mål eller ärende avgörs i sak utan huvudförhandling eller sammanträde, om inte rätten finner att det är tillräckligt med ordföranden och ett tekniskt råd och parterna samtycker till det eller målet eller ärendet är av enkel beskaffenhet.

Utöver vad som sägs i första stycket får ytterligare en eller två ledamöter ingå i rätten. Utökas rätten med två ledamöter ska den ena ledamoten vara lagfaren domare och den andra tekniskt råd eller särskild ledamot.

Paragrafen innehåller bestämmelser om rättens sammansättning i mål där mark- och miljödomstolen är första instans. Övervägandena finns i avsnitt 11.2.6. Paragrafens lydelse har anpassats till vad *Lagrådet* har föreslagit.

Av 1 kap. 2 § framgår att mål eller ärenden i mark- och miljödomstolen antingen börjar där, eller handläggs där därför att de överklagats dit (se kommentaren till den paragrafen). Av *första stycket* i förevarande paragraf framgår att bestämmelserna i paragrafen gäller för de mål eller ärenden där mark- och miljödomstolen är första instans, dvs. dels sådana mål som har inletts i mark- och miljödomstolen antingen genom en ansökan om stämning (s.k. stämningssmål) eller genom en annan ansökan (s.k. ansökningsmål), dels sådana ärenden som handläggs av mark- och miljödomstol som första instans. Vid huvudförhandling eller sammanträde i sådana mål eller ärenden ska rätten bestå av fyra ledamöter för att vara domför. En av ledamöterna ska vara lagfaren domare i mark- och miljödomstolen. Denna ledamot ska också vara ordförande. I rätten ska också som huvudregel ett tekniskt råd och två särskilda ledamöter delta. Att tekniska råd och särskilda ledamöter ska ha viss utbildning, sakkunskap och erfarenhet framgår av 2 §. Det tekniska rådets och de särskilda ledamöternas kompetens ska också vara relevant för just de aktuella sakfrågor som prövas i målet. För de mål som enligt hittillsvarande ordning har prövats av miljödomstol enligt miljöbalken gäller att en av de särskilda ledamöterna ska ha erfarenhet från Naturvårdsverkets område medan den andre särskilde ledamoten ska ha erfarenhet av antingen industriell eller kommunal verksamhet. Den nya bestämmelsen är inte avsedd att utgöra någon förändring i sak för dessa mål. Vid handläggningen av de övriga mål som nu kommer att handläggas av mark- och miljödomstolarna – dvs. dels de mål som hittills har handlagts av fastighetsdomstol, dels målen enligt plan- och bygglagen – ska de särskilda ledamöterna ha erfarenhet av frågor inom Lantmäteriets eller Boverkets verksam-

hetsområden eller från areell verksamhet, dvs. jordbruk eller skogsbruk. För dessa mål är det emellertid inte alltid motiverat att det i en och samma sammansättning ska finnas en särskild ledamot med myndighetserfarenhet och en med erfarenhet från industriell, kommunal eller areell verksamhet. Av första stycket framgår därför också att det är möjligt dels att låta båda de särskilda ledamöterna ha myndighetserfarenhet, dels att byta ut en av de särskilda ledamöterna mot en lagfaren ledamot, om målets beskaffenhet föranleder det. Denna regel, som saknar motsvarighet i vad som enligt nuvarande ordning gäller enligt miljöbalken, bör kunna tillämpas t.ex. om den fråga som ska prövas är av mer utpräglat rättslig karaktär. För de mål som hittills har handlagts av fastighetsdomstol som första instans, men som nu ska handläggas av mark- och miljödomstol i den nya organisationen, har gällt att rätten bl.a. ska bestå av två lagfarna ledamöter (jfr 3 § i lagen om domstolar i fastighetsmål). Även när sådana mål handläggs av mark- och miljödomstol kan det i vissa fall vara motiverat att mark- och miljödomstolen använder sig av en sammansättning med två lagfarna ledamöter. Av regeln framgår också att det är möjligt att byta ut en av de särskilda ledamöterna mot ett tekniskt råd. Den bestämmelsen är avsedd främst för de mål där det förekommer frågeställningar som motiverar att tekniska råd med olika inriktning ingår i rätten.

I *andra stycket* anges att den större sammansättningen med fyra ledamöter som huvudregel ska tillämpas också när ett mål eller ett ärende som handläggs i mark- och miljödomstolen som första instans avgörs i sak på handlingarna, dvs. utan huvudförhandling eller sammanträde. I vissa sådana fall får dock rätten ha en mindre sammansättning bestående av en lagfaren ledamot och ett tekniskt råd, nämligen om en sådan sammansättning bedöms tillräcklig och parterna samtycker till det eller målet eller ärendet är av enkel beskaffenhet. Denna regel motsvaras av vad som har gällt enligt 20 kap. 5 § miljöbalken. Delvis motsvarande regel för fastighetsmålen har tidigare funnits i 4 § lagen om domstolar i fastighetsmål.

Tredje stycket innehåller en regel som gör det möjligt att vid behov förstärka den sammansättning med fyra ledamöter som följer av första stycket. Regeln är i sak överförd från 20 kap. 4 § första stycket miljöbalken och är avsedd att tillämpas när målets eller ärendets svårighetsgrad eller omfattning föranleder det. En ungefärlig motsvarighet finns sedan tidigare också i 3 § tredje stycket lagen om domstolar i fastighetsmål. Förstärkning kan göras med en eller två ledamöter. När förstärkning sker med två ledamöter ska den ena ledamoten vara lagfaren medan den andra ledamoten ska vara antingen tekniskt råd eller särskild ledamot. När förstärkning sker med bara en ledamot kan rätten med utgångspunkt i vad målet eller ärendet kräver välja vilken som helst av en lagfaren ledamot, ett tekniskt råd eller en särskild ledamot. Det kan noteras att förstärkningsregeln, tillämpad i kombination med regeln i första stycket andra meningen, innebär att upp till tre lagfarna ledamöter kan ingå i rätten.

5 § I mål och ärenden där mark- och miljödomstolen är första instans får rätten vid annan handläggning än som avses i 4 § bestå av en lagfaren domare. Detsamma gäller vid huvudförhandling i fall som avses i 1 kap. 3 a § andra och

tredje styckena rättegångsbalken. Om det finns skäl för det får rättsens sammansättning utökas med en lagfaren ledamot eller ett tekniskt råd.

Det som föreskrivs i första stycket första meningen gäller också i mål om utdömande av vite på särskild talan av myndighet.

Paragrafen innehåller, liksom 4 §, bestämmelser om rättsens sammansättning i mål och ärenden där mark- och miljödomstolen är första instans. Övervägandena finns i avsnitt 11.2.7.

Bestämmelserna i paragrafen anger i vilka fall rätten i mål och ärenden där mark- och miljödomstolen är första instans är domför med en lagfaren domare. Bestämmelser om ensamdomarbehörighet finns sedan tidigare i 4 § lagen om domstolar i fastighetsmål. Sådana regler har dock inte funnits i 20 kap. miljöbalken. Enligt *första stycket* får rätten bestå av en lagfaren domare i de situationer som inte omfattas av 4 §. Bestämmelsen gäller för det första vid sådan handläggning som inte sker vid huvudförhandling eller sammanträde och som inte heller innebär att ett mål eller ärende avgörs i sak. Med detta avses exempelvis avvisning, avskrivning efter återkallelse och beslut under handläggningen som inte innebär att domstolen skiljer sig från målet eller ärendet. I det sistnämnda innefattas t.ex. processuella frågor. Det gäller också åtgärder som avser beredande och beslut som endast avser rättelse av felräkning, felskrivning eller annat uppenbart förbiseende. För det andra gäller att sammansättningen med en lagfaren domare får användas när domstolen med tillämpning av 1 kap. 3 a § andra och tredje styckena rättegångsbalken håller huvudförhandling i förenklad form eller när rätten i annat fall anser det vara tillräckligt med en lagfaren domare vid huvudförhandling och parterna samtycker till det eller målet är av enkel beskaffenhet.

Det bör understrykas att regeln är utformad så att det är en *möjlighet* för mark- och miljödomstolen att i de angivna situationerna använda sig av sammansättningen med en lagfaren domare. Ingenting hindrar således att även sådana frågor som omfattas av paragrafens tillämpningsområde prövas av den större sammansättning som följer av 4 §, om domstolen anser att det är motiverat. Det kan emellertid finnas situationer när en sammansättning med en lagfaren domare framstår som alltför begränsad samtidigt som en sammansättning med fyra ledamöter framstår som onödigt stor. I styckets sista mening har det för sådana fall tagits in en bestämmelse som innebär att det är möjligt att förstärka endomarsammansättningen så att rätten i stället består av två ledamöter. Rätten kan i sådana fall utökas med antingen ytterligare en lagfaren domare eller ett tekniskt råd, beroende på den fråga som ska prövas.

Av *andra stycket* framgår att ensamdomarbehörighet i vissa fall får användas också vid avgörande i sak, nämligen i mål om utdömande av vite på särskild talan av myndighet. Någon möjlighet att på motsvarande sätt som anges i första stycket sista meningen utöka sammansättningen finns dock inte för dessa fall. Redan av huvudregeln i 4 § följer nämligen att rätten enligt andra stycket i den paragrafen under vissa förutsättningar kan bestå av två ledamöter när dessa mål avgörs i sak (se kommentaren till den paragrafen).

6 § *I mål som har överklagats till mark- och miljödomstolen ska, om inte annat följer av andra eller tredje stycket eller 7 §, rätten vid avgörande i sak bestå av en lagfaren domare, som är rättens ordförande, och ett tekniskt råd.*

I stället för det tekniska rådet får ytterligare en lagfaren domare ingå i rätten, om målets beskaffenhet föranleder det. Om målets svårighetsgrad eller omfattning föranleder det, får rätten ha den sammansättning som enligt 4 § gäller vid huvudförhandling.

Vid avgörande i sak av en tillståndsfråga enligt miljöbalken ska rätten ha den sammansättning som enligt 4 § gäller vid huvudförhandling, om målet inte är av enkel beskaffenhet.

Paragrafen innehåller, liksom 7 §, bestämmelser om sammansättningen i mål som har överklagats till mark- och miljödomstolen. Övervägandena finns i avsnitt 11.2.6.

De mål som överklagas till mark- och miljödomstolen kan avse skilda typer av beslut, fattade av flera olika myndigheter. Det kan vara fråga om länsstyrelsens beslut om tillstånd till miljöfarlig verksamhet. Det kan också vara lantmäterimyndighets beslut inom ramen för förrättningsverksamheten (t.ex. fastighetsbildningsmål) eller länsstyrelsebeslut enligt plan- och bygglagen som tidigare överklagades till allmän förvaltningsdomstol. Gemensamt för dessa måltyper är bl.a. att avgörande i mark- och miljödomstolen sker utan huvudförhandling.

Av *första stycket* följer att rätten, i mål som har överklagats till mark- och miljödomstolen, som huvudregel ska bestå av en lagfaren domare och ett tekniskt råd. Bestämmelsen gäller när rätten avgör målet i sak. Vilken kompetens det tekniska rådet ska ha beror på vilken typ av överklagat beslut som prövas (se vidare kommentaren till 8 §). Vad som sägs i första stycket motsvarar i sak vad som hittills har gällt enligt 20 kap. 5 § andra stycket miljöbalken. Vidare har i första stycket tagits in en erinran om att avvikelser från bestämmelsen i första stycket finns i andra och tredje styckena och i 7 § (se kommentaren till den paragrafen).

I *andra stycket* anges att det – när det gäller sammansättningen enligt första stycket – är möjligt att byta ut det tekniska rådet mot en lagfaren ledamot, om målets beskaffenhet föranleder det. Denna regel, som inte har någon motsvarighet i vad som hittills har gällt enligt miljöbalken, bör kunna tillämpas om den fråga som ska prövas är av mer utpräglat rättslig karaktär. För de överklagade mål om fastighetsbildning som har handlagts av fastighetsdomstol bör det endast i mycket speciella fall bli aktuellt att byta ut det tekniska rådet mot en lagfaren domare. I andra stycket föreskrivs vidare att det i överklagade mål som innehåller svåra frågor eller som är av större omfattning också är möjligt att låta rätten ha den större sammansättning som anges i 4 §. Exempel på en målkategori där användande av stor sammansättning kan antas ofta vara motiverad är överklagade planärenden enligt plan- och bygglagen. Behovet av särskilda ledamöter med erfarenhet av frågor inom Boverkets verksamhetsområde kommer därmed att kunna tillgodoses i dessa mål. I andra mål enligt plan- och bygglagen, t.ex. lovärendena, bör stor sammansättning komma att behövas i långt mindre omfattning.

Tredje stycket innehåller en bestämmelse som avviker från reglerna i första och andra styckena. Av bestämmelsen framgår att rätten ska ha den sammansättning som anges i 4 § när mark- och miljödomstolen avgör en överklagad tillståndsfråga enligt miljöbalken i sak. Den större samman-

sättningen kan dock frångås om målet är av enkel beskaffenhet. I sådana fall gäller de sammansättningsregler som följer av förevarande paragrafs första och andra stycken i tillämpliga delar. Bestämmelsen är i sak överförd från 20 kap. 5 § tredje stycket miljöbalken.

7 § I mål som har överklagats till mark- och miljödomstolen får rätten vid annan handläggning än som avses i 6 § bestå av en lagfaren domare. Detsamma gäller vid avgörande i sak av sådana mål som är av enkel beskaffenhet, utom i de fall som avses i 6 § tredje stycket.

Paragrafen innehåller, liksom 6 §, bestämmelser om sammansättningen i mål som har överklagats till mark- och miljödomstolen. Övervägandena finns i avsnitt 11.2.7.

Bestämmelsen, som inte har någon motsvarighet i vad som hittills har gällt enligt miljöbalken, anger i vilka fall rätten i mål som har överklagats till mark- och miljödomstolen är domför med en ledamot. För det första får rätten bestå av en lagfaren domare i de situationer som inte omfattas av 6 §. Bestämmelsen gäller alltså vid sådan handläggning som inte innebär att ett mål avgörs i sak. Med detta avses exempelvis avvisning av mål, avskrivning av mål efter återkallelse och beslut under handläggningen som inte innebär att domstolen skiljer sig från målet. I det sistnämnda innefattas t.ex. processuella frågor. Det gäller också åtgärder som avser beredande av mål och beslut som endast avser rättelse av felräkning, felskrivning eller annat uppenbart förbiseende.

För det andra ges en möjlighet att i vissa fall avgöra ett mål i sak med bara en ledamot, nämligen om målet är av enkel beskaffenhet. Denna regel utgör ett undantag från huvudregeln i 6 § och är avsedd att tillämpas t.ex. i mål där det saknas behov av teknisk kompetens. Regeln om ensamdomarbehörighet bör användas relativt sparsamt för avgöranden i sak. När det gäller de mål enligt plan- och bygglagen som nu handläggs i mark- och miljödomstol har en stor del av dessa hittills handlagts i förvaltningsrätt av en domare. Det har framför allt skett när det är fråga om rättsliga bedömningar, t.ex. när en byggnadsåtgärd är uppenbart planstridig, när ett överklagande ska avvisas eller när ett mål ska avskrivas. Bestämmelsen i förevarande paragraf är tänkt att tillämpas i dessa situationer. I fastighetsdomstolarna har fastighetsbildningsmål hittills kunnat avgöras i sak av en domare om klaganden samt övriga sakägare och företrädare för allmänt intresse som hörts över överklagandet är eniga om utgången eller det med hänsyn till målets beskaffenhet är tillräckligt med sådan sammansättning och parterna samtycker till det. När dessa mål – som typiskt sett får anses vara av enkel beskaffenhet – nu ska handläggas i mark- och miljödomstol bör regeln i förevarande paragraf om domförhet med en domare kunna tillämpas. Bestämmelsen i paragrafens andra mening gäller dock inte vid avgörande i sak av sådana tillståndsfrågor som avses i 6 § tredje stycket. I sådana fall tillämpas i stället sammansättningsregeln i den paragrafen.

8 § Om det i rätten ska ingå andra än lagfarna domare, bestämmer rättens ordförande med hänsyn till de frågor som prövas i målet och med iakttagande av vad som föreskrivs i 4 § första stycket om de särskilda ledamöterna vilka som ska ingå i rätten.

Paragrafen innehåller bestämmelser om vem som ska bestämma vilka tekniska råd och särskilda ledamöter som ska ingå i rätten och utifrån vilka kriterier detta ska ske. Överväganden finns i avsnitt 11.2.6.

Att tekniska råd och särskilda ledamöter ska ha viss utbildning, sakkunskap och erfarenhet framgår av 2 §. Det tekniska rådets och de särskilda ledamöternas kompetens ska också vara relevant för just de aktuella sakfrågor som prövas i målet. I paragrafen anges att det är de frågor som prövas i målet som är styrande för vilket tekniskt råd och vilka särskilda ledamöter som ska ingå i rätten. Det är upp till rättens ordförande att utifrån vad som ska prövas i målet, med iakttagande av vad som föreskrivs om de särskilda ledamöterna i 4 § första stycket, avgöra behovet av kompetens hos såväl det tekniska rådet som de särskilda ledamöterna.

9 § *Om mark- och miljödomstolen består av fler än två ledamöter och en av ledamöterna får förhinder sedan huvudförhandling eller motsvarande handläggning har påbörjats, är rätten ändå domför om en av de kvarvarande ledamöterna är lagfaren domare.*

Paragrafen innehåller en allmän regel om domförhet när förhinder inträffar för någon av rättens ledamöter i mark- och miljödomstolen. Övervägandena finns i avsnitt 11.2.8.

Om rätten består av fler än två ledamöter och hinder inträffar för en av ledamöterna sedan handläggningen har påbörjats, följer av paragrafen att rätten ändå är domför med de ledamöter som återstår. Med uttrycket motsvarande handläggning avses t.ex. sammanträde, eller föredragning av målet inför rättens ledamöter. Ungefärligen motsvarande förhindersregler finns i 17 § första stycket lagen om allmänna förvaltningsdomstolar. Det finns också sedan tidigare sådana bestämmelser i 3 § femte stycket lagen om domstolar i fastighetsmål, men inte i miljöbalken. Av 4 och 6 §§ förevarande lag följer att rättens ordförande alltid måste vara lagfaren. En förutsättning för domförhet trots inträffat förhinder är därför att minst en av de kvarvarande ledamöterna är lagfaren.

10 § *I mål som har överklagats till Mark- och miljööverdomstolen ska rätten bestå av minst fyra ledamöter, av vilka minst tre ska vara lagfarna domare. Minst fyra lagfarna domare ska dock alltid delta i rätten, om tre lagfarna domare har ingått i rätten i mark- och miljödomstolen. Om en av de lagfarna domarna får förhinder sedan huvudförhandling eller annan handläggning har påbörjats, är rätten ändå domför. Fler än fem ledamöter får inte delta. Tekniskt råd ska alltid ingå i rätten, om det inte är uppenbart obehövt. En av de lagfarna domarna ska vara rättens ordförande.*

Vid behandling av frågor om prövningstillstånd ska Mark- och miljööverdomstolen bestå av tre lagfarna domare. Ett tekniskt råd får dock ingå i rätten i stället för en av de lagfarna domarna.

Om det i rätten ska ingå andra än lagfarna domare bestämmer rättens ordförande med hänsyn till de frågor som prövas i målet vilka som ska ingå.

Vid avskrivning efter återkallelse får rätten bestå av en lagfaren domare.

Paragrafen innehåller bestämmelser om Mark- och miljööverdomstolens sammansättning. Övervägandena finns i avsnitt 11.2.6, 11.2.7 och 11.2.8.

Första stycket motsvarar i huvudsak hur 20 kap. 11 § miljöbalken hittills har tillämpats. Stycket har emellertid förtydligats på så sätt att det

numera av lagtexten framgår att tekniskt råd som regel ska ingå i rätten, om det inte är uppenbart obehövligt. Det sistnämnda kan vara fallet när den fråga som ska prövas av Mark- och miljööverdomstolen är av utpräglad rättslig karaktär. Detta motsvarar också i sak vad som hittills har gällt enligt 13 § lagen om fastighetsdomstolar. En annan förändring är att minst fyra lagfarna domare ska ingå i rätten, om mark- och miljödomstolen i det mål som ska överprövas har haft en sammansättning i vilken tre lagfarna domare har ingått. Att mark- och miljödomstolen numera kan ha en sådan sammansättning följer av bestämmelser i 4 § (se kommentaren till den paragrafen). Det finns inte något hinder mot att låta ett tekniskt råd ingå i rätten även i de situationer när fyra lagfarna domare krävs. Fler än fem ledamöter får dock inte delta. Sist i stycket har också uttryckligen angetts att en av de lagfarna domarna ska vara rättens ordförande. Vem av dessa som ska vara ordförande avgörs med stöd av allmänna processrättsliga principer för allmän domstol.

Andra stycket motsvarar helt 20 kap. 11 § tredje stycket miljöbalken respektive 13 § tredje stycket lagen om domstolar i fastighetsmål. Bestämmelsen innebär att Mark- och miljööverdomstolen vid behandling av frågor om provningstillstånd ska bestå av tre lagfarna domare. I stället för en av de lagfarna domarna får dock ett tekniskt råd ingå i rätten.

Av *tredje stycket* framgår att det är upp till rättens ordförande att utifrån vad som ska prövas i målet avgöra vilken kompetens det tekniska rådet ska ha.

Enligt *fjärde stycket* är Mark- och miljööverdomstolen domför med en lagfaren domare vid avskrivning av mål efter återkallelse.

11 § I fråga om åtgärder som avser endast beredningen av ett mål eller ärende tillämpas 1 kap. 3 e § rättegångsbalken i en mark- och miljödomstol och 2 kap. 4 § femte och sjätte styckena rättegångsbalken i Mark- och miljööverdomstolen.

Paragrafen innehåller bestämmelser om utförandet av beredningsåtgärder i en mark- och miljödomstol och i Mark- och miljööverdomstolen.

Genom de hänvisningar som görs till 1 kap. 3 e § respektive 2 kap. 4 § femte och sjätte styckena rättegångsbalken klargörs att åtgärder som avser endast beredandet av ett mål eller ärende och som inte är av sådant slag att de bör förbehållas lagfarna domare, får utföras av en annan tjänsteman som har tillräcklig kunskap och erfarenhet. För en sådan tjänsteman gäller därvid reglerna om jäv för domare.

3 kap. Allmänna bestämmelser

1 § Mål om utövande av miljöfarlig verksamhet, vattenverksamhet, vattenanläggningar och ersättning vid vattenverksamhet samt om utdömande av vite enligt miljöbalken efter särskild ansökan av myndighet prövas av den mark- och miljödomstol inom vars område verksamheten i huvudsak bedrivs, har bedrivits eller kommer att bedrivs. Mål om utövande av verksamhet vid anläggningar som ingår i ett sammanhängande system för hantering, bearbetning, lagring och slutförvaring av använt kärnbränsle eller kärnavfall prövas av den mark- och miljödomstol inom vars område någon av anläggningarna ligger eller är avsedd att ligga.

Mål om ersättning vid skada eller intrång enligt 28 kap. 2–5 §§ miljöbalken och vid ingripande av det allmänna enligt miljöbalken prövas av den mark- och

miljödostol inom vars område skadan eller intrånget i huvudsak har inträffat eller kommer att inträffa.

Mål om ersättning för miljöskador enligt 32 kap. miljöbalken prövas av den mark- och miljödostol inom vars område den skadegörande verksamheten i huvudsak bedrivs eller har bedrivits. Den som bedriver eller avser att bedriva en verksamhet som kan medföra en sådan skada som avses i 32 kap. 3 § miljöbalken kan begära prövning av ersättningsfrågan vid den mark- och miljödostol inom vars område verksamheten i huvudsak bedrivs eller kommer att bedrivas.

Mål om utdömande av vite enligt plan- och bygglagen (2010:000) efter särskild ansökan av myndighet prövas av den mark- och miljödostol inom vars område myndigheten ligger.

Mål som har överklagats till mark- och miljödostol prövas av den mark- och miljödostol inom vars område förvaltningsmyndigheten eller kommunen som först har prövat ärendet ligger, om inte annat följer av bestämmelser som avses i sjätte stycket.

Särskilda bestämmelser om vilken mark- och miljödostol som är behörig finns i annan lag.

I paragrafen finns forumbestämmelser för mark- och miljödostolarna. Övervägandena finns i avsnitt 12.1. Paragrafens lydelse har i huvudsak anpassats till vad *Lagrådet* har föreslagit.

Till mark- och miljödostolarna har förts de mål som tidigare har handlagts i miljödostolarna enligt miljöbalken, merparten av de mål som har handlagts av fastighetsdostolarna och flertalet mål och ärenden enligt plan- och bygglagen. Forumbestämmelserna i paragrafen ser olika ut för olika måltyper.

Första, andra och tredje styckena reglerar vilken mark- och miljödostol som ska pröva de mål enligt miljöbalken där mark- och miljödostolen är första instans. Bestämmelserna är utan ändring överförda från 20 kap. 8 § miljöbalken.

Fjärde stycket reglerar vilken mark- och miljödostol som ska pröva de mål enligt plan- och bygglagen (2010:00) där mark- och miljödostolen är första instans, dvs. mål om utdömande av vite efter särskild ansökan av myndighet. Av stycket framgår att det är den mark- och miljödostol inom vars domsområde den ansökande myndigheten ligger som är behörig. Bestämmelsen innebär ingen ändring i sak i förhållande till vad som hittills har gällt för dessa mål.

Femte stycket gäller de mål och ärenden enligt miljöbalken som överklagas till mark- och miljödostol från en myndighet samt de mål och ärenden enligt plan- och bygglagen som överklagas till mark- och miljödostol från en förvaltningsmyndighet eller en kommun. Dessa mål ska prövas av den mark- och miljödostol inom vars område förvaltningsmyndigheten eller kommunen som först har prövat ärendet ligger. Bestämmelsen överensstämmer i sak med bestämmelsen i 20 kap. 9 § miljöbalken och 14 § andra stycket lagen om allmänna förvaltningsdostolar. I stycket finns även en hänvisning till att det i sjätte stycket finns avvikande forumbestämmelser.

I *sjätte stycket* finns en upplysning om att andra regler om behörig mark- och miljödostol finns i annan lag. Upplysningen avser de mål i mark- och miljödostol som hittills har prövats av fastighetsdostol. För dessa måltyper finns forumreglerna kvar i respektive författning. Vilka måltyper som omfattas framgår av följande uppräknig av relevanta författningar: ägofredslagen (1933:269), lagen (1945:119) om

stängselskyldighet för järnväg m.m., jordabalken, fastighetsbildningslagen (1970:988), rennäringslagen (1971:437), väglagen (1971:948), lagen (1971:1037) om äganderättsutredning och legalisering, lagen (1972:114) med anledning av konvention med Norge om renbetning, expropriationslagen (1972:719), lagen (1973:1084) om avveckling av vissa godmanskap för delägare i skifteslag, ledningsrättslagen (1973:1144), anläggningslagen (1973:1149), lagen (1973:1150) om förvaltning av samfälligheter, bostadsförvaltningslagen (1977:792), lagen (1978:160) om vissa rörledningar, jordförvärvslagen (1979:230), skogsvårdslagen (1979:429), lagen (1985:139) om ersättning för intrång i enskild fiskerätt, lagen (1985:620) om vissa torvfyndigheter, lagen (1987:11) om exploateringssamverkan, lagen (1988:950) om kulturminnen m.m., mineralagen (1991:45), bostadsrättslagen (1991:614), lagen (1995:1652) om byggande av järnväg, ellagen (1997:857), lagen (2004:875) om särskild förvaltning av vissa elektriska anläggningar, naturgaslagen (2005:403) samt plan- och bygglagen (2010:000).

2 § En mark- och miljödomstol får för gemensam handläggning lämna över ett mål eller ärende till en annan mark- och miljödomstol, om det vid den andra mark- och miljödomstolen finns ett mål eller ärende som har nära samband med det förstnämnda målet eller ärendet och ett överlämnande kan ske utan avsevärd olägenhet för någon part. En mark- och miljödomstol får också överlämna ett mål eller ärende till en annan mark- och miljödomstol, om den andra mark- och miljödomstolen tidigare har prövat ett ansökningsmål som avsåg samma verksamhet som det förstnämnda målet eller ärendet.

Överlämnande av ett mål eller ärende mellan mark- och miljödomstolar får också ske om det annars finns särskilda skäl och det kan ske utan avsevärd olägenhet för någon part.

Överlämnande får inte ske om ett sådant beslut har fattats som avses i 5 kap. 2 § expropriationslagen (1972:719).

Ett mål eller ärende får inte överlämnas enligt första eller andra stycket, om den andra domstolen motsätter sig överlämnandet.

Paragrafen innehåller bestämmelser om överlämnande av mål mellan mark- och miljödomstolar. Övervägandena finns i avsnitt 12.2.

Bestämmelsen i *första stycket* första meningen är utan ändring överförd från 20 kap. 8 a § miljöbalken och ger möjlighet för en mark- och miljödomstol att överlämna ett mål eller ärende som har nära samband med ett annat mål eller ärende till en annan mark- och miljödomstol. I fråga om bestämmelsens hittillsvarande tillämpningsområde, dvs. målen enligt miljöbalken, gäller bl.a. att nära samband i stort sett regelmässigt bör anses föreligga om ett tillsyns- eller villkorsbeslut för en verksamhet överklagas till en annan mark- och miljödomstol än den som handlägger själva ansökningsmålet om tillstånd för samma verksamhet. Ytterligare exempel på när nära samband kan föreligga är när olika tillsynsbeslut rörande samma verksamhet fattas av både central- och lokal tillsynsmyndighet, vilket medför att olika mark- och miljödomstolar kan komma att handlägga målen. När det gäller hur bestämmelsen närmare ska tillämpas i dessa fall kan hänvisas till tidigare förarbetsuttalanden (prop. 2001/02: 65 s. 80 f.). De principer som hittills har gällt för överlämnande av mål enligt miljöbalken bör tillämpas också på de mål som enligt hittillsvarande ordning har prövats av fastighetsdomstol, liksom på målen enligt

plan- och bygglagen. Även bestämmelsen i första stycket andra meningen är utan ändring överförd från 20 kap. 8 a § miljöbalken. Bestämmelsen har hittills gällt den situation då en miljödomstol tidigare har prövat ett ansökningsmål och ett nytt mål – exempelvis rörande tillsyn eller delegerade villkor för tillståndet – avseende samma verksamhet ska prövas. I den aktuella situationen pågår det alltså inte två mål eller ärenden samtidigt och inte heller kommer överlämnandet att resultera i att två eller flera mål eller ärenden kommer att handläggas samtidigt vid samma domstol. Det är i stället fråga om att tillvarata erfarenheterna av en tidigare prövning som rör i huvudsak samma sakförhållanden. Bestämmelsen bör liksom tidigare tillämpas restriktivt (prop. 2001/02:65 s. 81). Det räcker i detta fall inte att målen eller ärendena har ett nära samband utan målen eller ärendena måste också avse samma verksamhet. Ur effektivitetssynpunkt krävs i sådana fall att det inte ska ha gått alltför lång tid sedan den först gjorda prövningen.

I *andra stycket* anges att mål eller ärenden kan överlämnas om det annars finns särskilda skäl och överlämnandet kan göras utan avsevärd olägenhet för någon part. Även denna bestämmelse är utan ändring överförd från 20 kap. 8 a § miljöbalken. Särskilda skäl kan enligt förarbetena till den bestämmelsen föreligga om överflyttningen medför ekonomiska eller andra fördelar för domstolen eller parterna (prop. 2001/02:65 s. 81). Ett fall kan vara att det krävs sammanträde i målet eller ärendet. En överflyttning i ett sådant fall kan medföra att domstolen eller någon part inte behöver företa en lång resa. Regeln är avsedd för enskilda fall. Den ska inte systematiskt användas i ett antal typsituationer. Syftet är inte heller att regeln ska tillämpas för att åstadkomma en utjämning av arbetsbördan mellan olika domstolar. För att tillämpningen av regeln ska vara effektiv krävs att mark- och miljödomstolarna, så snart en fråga om överlämnade uppkommer, tar ställning till om överlämnande ska ske. I vissa fall kan förutsättningar för överlämnande bedömas föreligga redan när målet eller ärendet kommer in till domstolen. I andra fall kan förutsättningar uppkomma senare. Att ett överlämnande inte ska medföra avsevärda olägenheter för någon part är naturligt och framgår av lagtexten.

För mål som handläggs enligt bestämmelser i expropriationslagen gäller enligt 5 kap. 2 § den lagen att regeringen eller den myndighet regeringen bestämmer i vissa fall kan bestämma vilken domstol som ska pröva ett mål som rör flera fastigheter belägna i olika domsområden. I de fall ett beslut har meddelats enligt den bestämmelsen, ska den genom beslutet utpekade domstolen inte därefter kunna lämna målet ifrån sig med stöd av förevarande paragraf. Ett undantag för dessa situationer görs därför i *tredje stycket*.

När frågan om överlämnande aktualiseras kan det mellan mark- och miljödomstolarna uppstå olika uppfattningar om vid vilken domstol målet slutligt ska prövas. I *fjärde stycket* finns därför en regel som anger att överlämnande inte får ske om den mottagande domstolen motsätter sig ett överlämnande. Det innebär att målet i en sådan situation ska handläggas vid den domstol där målet först inleddes. Regeln motsvarar delvis i sak vad som – till följd av bemyndiganden i 8 a och 14 §§ lagen om allmänna förvaltningsdomstolar – gäller enligt 8 § första stycket förordningen (1977:937) om allmänna förvaltningsdomstolars behörighet m.m.

Paragrafen innehåller en bestämmelse om högre rätts möjlighet att pröva ett beslut av en mark- och miljödomstol om att ta upp ett mål eller ärende till prövning. Övervägandena finns i avsnitt 12.3.

Den processuella huvudregeln är att högre rätt kan beakta en behörighetsbrist som har förekommit i lägre rätt. I paragrafen görs en inskränkning av denna huvudregel som innebär att Mark- och miljööverdomstolen eller Högsta domstolen inte får pröva en sådan fråga självmant, i de fall det endast är fråga om mark- och miljödomstolarnas inbördes behörighet. För att högre rätt ska kunna pröva frågan i sådana fall krävs alltså att en part har överklagat till Mark- och miljööverdomstolen. Överklagandet måste vidare ha gjorts av någon som är berättigad att överklaga. Att rätten att göra en foruminvändning kan vara förfallen i mål som handläggs enligt rättegångsbalken framgår av 34 kap. 2 § rättegångsbalken. Frågor om ett avgörande kan överklagas särskilt regleras av 49 kap. 4 § rättegångsbalken och 37 § ärendelagen. Paragrafen inskränker inte högre rätts möjlighet att enligt 10 kap 20 § andra stycket rättegångsbalken lösa negativa kompetenskonflikter.

4 § Om det är lämpligt får rätten uppdra åt en eller flera ledamöter att göra en undersökning på platsen. Parterna ska ges tillfälle att vara närvarande vid en sådan undersökning. Vid undersökningen ska protokoll föras.

En undersökning som gäller en fråga av teknisk art får inte läggas till grund för dom eller beslut utan att parterna har getts tillfälle att yttra sig över undersökningen. Detta gäller dock inte om undersökningen i endast oväsentlig utsträckning avviker från vad som har framkommit tidigare i målet.

Paragrafen innehåller bestämmelser om undersökning på den plats som målet gäller. Övervägandena finns i avsnitt 12.5.

I *första stycket*, som motsvarar 22 kap. 13 § och 23 kap. 4 § första stycket miljöbalken och 9 § lagen om domstolar i fastighetsmål, anges att rätten får ge en eller flera ledamöter i uppdrag att genomföra en undersökning på den plats som målet eller ärendet gäller. I miljöbalken har bestämmelsen för miljödomstolarna hittills gällt bara för de s.k. ansökningsmålen, medan den för Miljööverdomstolen har gällt för alla mål. Bestämmelsen i förevarande paragraf gäller för alla mål och ärenden som prövas i mark- och miljödomstol och i Mark- och miljööverdomstolen. Det kan fritt väljas vilken eller vilka av ledamöterna som verkställer undersökningen. Det kan ibland vara lämpligt att t.ex. det tekniska rådet får göra undersökningen för att de tekniska frågorna bättre ska kunna bedömas. Vilken sammansättning rätten ska ha vid beslut om undersökning på platsen avgörs med stöd av bestämmelserna om sammansättning i 2 kap. Av andra meningen i första stycket framgår att parterna ska ges tillfälle att närvara vid undersökningen. Det finns inga formkrav för hur parterna ska underrättas om undersökningen och när denna ska genomföras. Lämplighetsskäl får avgöra. Av tredje meningen i första stycket framgår att protokoll ska föras när undersökning görs.

Andra stycket motsvarar 23 kap. 4 § andra stycket miljöbalken. I stycket anges att en undersökning som gäller en fråga av teknisk art inte

får läggas till grund för dom eller beslut utan att parterna getts tillfälle att yttra sig över undersökningen. Den hittillsvarande bestämmelsen i miljöbalken gäller endast i överinstansen eftersom målen där kan avgöras på handlingarna och parterna då inte i samband med huvudförhandling har tillfälle att ta del av och yttra sig över undersökningen. I förevarande paragraf gäller bestämmelsen också för mark- och miljödomstolarna, t.ex. när undersökning har verkställts i ett överklagat fastighetsbildningsmål som ska avgöras utan sammanträde. Parterna behöver dock inte ges tillfälle att yttra sig, om resultatet av undersökningen i endast oväsentlig utsträckning avviker från vad som har framkommit tidigare i målet.

5 § Mark- och miljödomstolen ska hålla syn på stället, om det behövs.

Paragrafen behandlar syn på stället. Den motsvarar i huvudsak 22 kap. 18 § miljöbalken och delvis 10 § lagen om domstolar i fastighetsmål. Övervägandena finns i avsnitt 12.6.

Paragrafen anger att syn på stället ska hållas, om det behövs. Bestämmelsen i 22 kap. 18 § miljöbalken har hittills gällt endast i ansökningsmål enligt miljöbalken. Den regeln motiverades av att syn på platsen ofta kan ge nyttiga upplysningar om den verksamhet som ska prövas i målet (prop. 1997/98:45 s. 242 f.). Bestämmelsen i förevarande paragraf är tillämplig på alla mål i miljödomstolen, även de som överklagats dit. Mot den bakgrunden får bedömningen av om syn behövs göras med hänsyn till målets beskaffenhet och till de utredningsåtgärder som vidtagits i målet i övrigt, såväl i mark- och miljödomstol som inom ramen för tidigare handläggning vid t.ex. förvaltningsmyndighet. Beslut i frågan om syn ska hållas eller inte bör i allmänhet kunna fattas utan hörande av parterna i målet eller ärendet. I allmänhet torde syn i större utsträckning inte behöva hållas i de mål enligt miljöbalken som har överklagats till mark- och miljödomstol från en myndighet än de mål som handläggs av mark- och miljödomstol i första instans. När det gäller fastighetsbildningsmålen torde syn emellertid i allmänhet behöva hållas. Behovet av syn i dessa mål minskar dock givetvis om undersökning på platsen enligt 4 § har genomförts eller är avsedd att genomföras i målet. För målen enligt plan- och bygglagen torde syn kunna underlåtas i flertalet fall.

6 § Vid omröstning ska först de lagfarna domarna säga sin mening, därefter de tekniska råden och sist de särskilda ledamöterna. I fråga om omröstning gäller i övrigt 16 kap. rättegångsbalken.

Paragrafen innehåller bestämmelser om omröstning. I sak motsvarar reglerna 20 kap. 10 § miljöbalken och 12 § lagen om domstolar i fastighetsmål. För målen enligt plan- och bygglagen har hittills gällt en bestämmelse i 26 § lagen om allmänna förvaltningsdomstolar. Övervägandena finns i avsnitt 12.7.

Av paragrafen följer att omröstning ska ske genom att först de lagfarna domarna, därefter de tekniska råden och sist de särskilda ledamöterna säger sin mening. Hur de olika meningarna ska vägas mot varandra ska enligt bestämmelsen avgöras med stöd av omröstningsreglerna för tvistemål i 16 kap. rättegångsbalken. För vitesmålen medför bestämmelsen i

16 kap. 6 § rättegångsbalken att reglerna i 29 kap. rättegångsbalken ska tillämpas. Prop. 2009/10:215

7 § Statliga myndigheter och kommuner är skyldiga att utan ersättning till domstolarna låna ut de lokaler som domstolarna behöver för sina sammanträden, förutsatt att lokalerna inte är upptagna för sina huvudsakliga ändamål. Upplåtaren har dock rätt till ersättning för de särskilda kostnader som sammanträdet medför.

Paragrafen behandlar statliga myndigheters och kommuners skyldighet att låna ut lokaler till mark- och miljödomstolarnas och Mark- och miljööverdomstolens sammanträden. Den motsvarar 20 kap. 3 a § miljöbalken och 17 § lagen om domstolar i fastighetsmål. Övervägandena finns i avsnitt 12.8.

I paragrafen anges att mark- och miljödomstol, Mark- och miljööverdomstolen och Högsta domstolen har rätt att utnyttja allmänna lokaler för de sammanträden som domstolarna behöver hålla. Skyldighet att låna ut lokal gäller dock bara om lokalen under den period som nyttjandet är tänkt att ske inte är upptagen för det ändamål som den huvudsakligen används för. Enligt huvudregeln ska domstolarna inte betala ersättning för sådant nyttjande som avses i paragrafen. Endast om det uppstår särskilda kostnader, t.ex. om en vid krets av intressenter som ska närvara medför att särskilda åtgärder för iordningsställande krävs, ska kostnaden ersättas av staten.

4 kap. Handläggningen av mål och ärenden där mark- och miljödomstol är första instans

1 § I mål där mark- och miljödomstol är första instans tillämpas vad som är föreskrivet om tvistemål i allmän domstol, om inte annat föreskrivs i denna lag eller annan lag.

Vid handläggningen av ärenden i första instans tillämpas lagen (1996:242) om domstolsärenden.

I paragrafen finns bestämmelser om handläggningen av de mål och ärenden där mark- och miljödomstol är första instans.

Av första stycket följer att rättegångsbalkens regler för tvistemål ska tillämpas i de mål där mark- och miljödomstolen är första instans. Detta gäller oavsett vilken materiell lagstiftning som är tillämplig i målet. I annan lag kan det dock finnas särbestämmelser. För miljöbalksmålen finns sådana särbestämmelser främst i 21–23 kap. miljöbalken och för fastighetsmålen bl.a. i expropriationslagen.

I andra stycket anges att ärendelagen ska tillämpas när mark- och miljödomstolen som första instans handlägger domstolsärenden.

2 § I mål om viten tillämpas, i stället för 1 § första stycket, bestämmelserna i 5 kap. 1–4 §§.

Paragrafen innehåller bestämmelser om handläggningen av mål om viten.

Rättegångsbalken ska inte heller i fortsättningen tillämpas i sådana mål som anges i paragrafen. I stället tillämpas reglerna i 5 kap. 1–4 §§ denna lag. Att 5 kap. 5 § inte ska tillämpas innebär att ett avgörande i dessa fall

5 kap. Handläggningen av mål som har överklagats till mark- och miljödomstol

I § 1 mål som har överklagats till mark- och miljödomstol tillämpas lagen (1996:242) om domstolsärenden, om inte annat föreskrivs i denna lag eller annan lag.

Följande bestämmelser i lagen om domstolsärenden ska inte tillämpas:

- 11 § om förvaltningsmyndighet som motpart,*
- 26 § första stycket om säkerhetsåtgärder,*
- 32 § om rättegångskostnadsansvar, och*
- 34 och 35 §§ om omprövning.*

I paragrafen finns bestämmelser om handläggningen av de mål som har överklagats till mark- och miljödomstol. Övervägandena finns i avsnitt 13.2.2 och 13.2.3.

I *första stycket* anges att bestämmelserna i ärendelagen ska tillämpas i de mål som har överklagats till mark- och miljödomstol. I stycket finns ett förbehåll som innebär att ärendelagens regler ska gälla om inte annat är föreskrivet, antingen i denna lag eller i annan lag. Föreskrifter som avviker från ärendelagen finns t.ex. i andra stycket till förevarande paragraf och i 5 kap. 4 och 5 §§. Av 21 kap. 3 § miljöbalken följer att ärendelagen inte ska tillämpas när en mark- och miljödomstol handlägger ett ansökningsmål gemensamt med ett överklagat mål. Avvikande bestämmelser finns också i fastighetsbildningslagen.

Enligt *andra stycket* ska vissa bestämmelser i ärendelagen inte tillämpas. Det gäller 11 § om förvaltningsmyndighet som motpart, som ersätts av 2 § i förevarande kapitel (se kommentaren till den paragrafen), 26 § första stycket om säkerhetsåtgärder, 32 § om rättegångskostnadsansvar samt 34 och 35 §§ om omprövning.

I det följande lämnas en redogörelse för de bestämmelser i ärendelagen som är tillämpliga.

I 1 och 3 §§ ärendelagen finns bestämmelser om lagens tillämpning och om domstolarnas sammansättning vilka, med undantag av reglerna om jäv, ersätts av bestämmelserna i 1 och 2 kap. förevarande lag. I 2 § ärendelagen görs på samma sätt som i första stycket i förevarande paragraf undantag för särbestämmelser i annan lag. I 4 § ärendelagen finns regler om formerna för ett överklagande och i 5 § finns bestämmelser om vad ett överklagande ska innehålla i syfte att underlätta delgivning. I 6 § ärendelagen regleras vad en ansökan ska innehålla rörande saken men för överklaganden gäller i fråga om innehållet i stället 7 § ärendelagen. I 8 § ärendelagen finns bestämmelser om vad som gäller när ett överklagande getts in till domstolen i stället för till förvaltningsmyndigheten eller getts in till fel domstol. I 9 och 10 §§ ärendelagen finns bestämmelser som ger domstolen möjligheter att besluta om avvisning när ett överklagande är bristfälligt eller det föreligger processhinder. Frågor om domstolens officialprövningsskyldighet och materiella processledning behandlas i 12 § ärendelagen, frågor om skriftlighet och muntlighet i 13 och 14 §§, frågor om skriftväxlingen i 15–17 §§ och frågor om parts medverkan vid sammanträde i 18 §. Av 3 § i förevarande kapitel framgår att sakägare och

annan mot vilken åtgärd ifrågasätts ska anses som motpart vid tillämpningen av 15 och 18 §§ ärendelagen.

I 20 och 21 §§ finns bestämmelser om sammanträde. För möjligheterna till stängda dörrar gäller detsamma som enligt rättegångsbalken. Det är därmed inte tillräckligt att det förekommer en sekretessbelagd uppgift (jfr 16 § förvaltningsprocesslagen). Det bör påpekas att det enligt 21 § ärendelagen inte är nödvändigt att föra protokoll. I syfte att möjliggöra ADB-behandling av sammanträdesuppgifterna tillåts i stället på samma sätt som enligt rättegångsbalken att uppgifterna antecknas på annat sätt. Förhör får även i övrigt dokumenteras på samma sätt som enligt rättegångsbalken, dvs. genom ljud- och bildupptagningar.

I 22 § ärendelagen finns bestämmelser om domstolens kommuniceringsskyldighet.

I 23–25 §§ ärendelagen finns bestämmelser om bevisning. Frågor om domstolens möjligheter att föra in bevisning, om parts rätt till bevisning, om möjligheter att avvisa åberopad bevisning och om bevisupptagning vid annan domstol än den som handlägger målet regleras genom hänvisningen i 23 § ärendelagen till 35 kap. 1–7 och 10–12 §§ rättegångsbalken. Av 3 kap. 5 § förevarande lag framgår att domstolen ska hålla syn i målet om det behövs.

Bestämmelser om inhibition finns i 26 § ärendelagen. Hela den nu nämnda paragrafen ska dock inte vara tillämplig. Som förut angetts ska nämligen bestämmelserna i 26 § första stycket om säkerhetsåtgärder inte tillämpas.

I 27 och 28 §§ ärendelagen finns bestämmelser om domstolens avgöranden. Av 4 § i förevarande kapitel framgår att ett avgörande av saken i målet sker genom dom och att en dom ska undertecknas av de lagfarna ledamöter som deltagit i avgörandet.

Bestämmelser om hur domstolen ska underrätta parterna om avgörandet och om vad en underrättelse ska innehålla finns i 29 och 30 §§ ärendelagen. Av den förstnämnda paragrafen framgår att när sammanträde har hållits ett beslut ska expedieras inom en vecka. Kravet hänger samman med beräkningen enligt 38 § ärendelagen av klagofristen.

I 31 § ärendelagen finns bestämmelser om omedelbar verkställighet av domstolens avgöranden.

I 33 § ärendelagen finns bestämmelser om rättelse av skrivfel och liknande och om komplettering.

I 36–39 §§ ärendelagen finns bestämmelser om överklagande. Såvitt gäller 37 § ärendelagen finns anledning att påpeka att såväl beslut om inhibition som beslut om att inte meddela inhibition kan överklagas särskilt. Klagofristen i 38 § ärendelagen är konstruerad på samma sätt som motsvarande frist enligt rättegångsbalken. Det innebär att den, när sammanträde har hållits, utgår från beslutsdagen och inte, som enligt förvaltningsprocesslagen, i vissa av dessa fall från dagen för delgivning av beslutet. *Lagrådets* synpunkter i denna del har kommenterats i avsnitt 13.2.3. Reglerna i 39 § ärendelagen om krav på prövningstillstånd och om tillståndsgrunder vid överklagande till en hovrätt överensstämmer i sak med de som finns i rättegångsbalken och skiljer sig därmed på några punkter från de som finns i förvaltningsprocesslagen.

I 40 och 41 §§ ärendelagen finns bestämmelser om överklagande av ett hovrättsavgörande till Högsta domstolen. Av 5 § i förevarande kapitel

framgår att ett avgörande av Mark- och miljööverdomstolen får överklagas endast i undantagsfall. I 4 kap. 2 § finns dock bestämmelser om att avgörande av Mark- och miljööverdomstolen i ett mål om vite får överklagas till Högsta domstolen.

I 42 § ärendelagen finns bestämmelser om extraordinära rättsmedel. På flera punkter skiljer sig dessa regler från motsvarande bestämmelser i förvaltningsprocesslagen. De sakliga skillnaderna torde dock vara små.

Frågor om straff för processförseelser, brott mot tystnadsplikt, vite och hämtning behandlas i 43 § ärendelagen. I 44 § ärendelagen finns bestämmelser om när en handling ska anses ha kommit in till domstolen och i 45 § ärendelagen finns bestämmelser om laga förfall. I 46 § ärendelagen finns bestämmelser om delgivning.

Bestämmelser om ombud, biträden och ombudsfullmakter finns i 47 § ärendelagen. I förhållande till förvaltningsprocesslagen finns bl.a. den skillnaden att en skriftlig ombudsfullmakt inte behöver företes annat än om domstolen anser att det behövs. I 48 § ärendelagen finns bestämmelser om tolk och om översättning.

2 § Om en enskild överklagar en förvaltningsmyndighets avgörande är den förvaltningsmyndighet som först beslutat i saken motpart till den enskilde sedan handlingarna i målet överlämnats till mark- och miljödomstolen, om inte annat är särskilt föreskrivet.

I mål om planer enligt plan- och bygglagen (2010:000) är kommunen den enskildes motpart.

Det som föreskrivs i första stycket gäller inte när det är en lantmäterimyndighets beslut som har överklagats eller när en ideell förening eller en annan juridisk person som avses i 16 kap. 13 § miljöbalken har överklagat.

Paragrafen, som gäller i stället för 11 § ärendelagen, reglerar frågor om förvaltningsmyndigheter och kommuner som motparter. Övervägandena finns i avsnitt 13.2.3.

Om en enskild överklagar en förvaltningsmyndighets avgörande är enligt *första stycket* den förvaltningsmyndighet som först beslutat i saken den enskildes motpart, om inte annat är särskilt föreskrivet. Bestämmelsen motsvarar 7 a § förvaltningsprocesslagen.

Av *andra stycket* framgår att den kommun som beslutat i saken alltid ska vara den enskildes motpart i mål som gäller planer enligt plan- och bygglagen.

I *tredje stycket* görs undantag från första styckets bestämmelse när det gäller lantmäterimyndigheter. Dessa har hittills inte varit parter vid överklaganden, utom när lantmäterimyndighets beslut om fakturering för lantmäterikostnader har överklagats. Genom att 11 § ärendelagen undantas från tillämpning i 5 kap. 1 § andra stycket 1 upphör lantmäterimyndighetens partsställning även i dessa fall. Domstolen bör dock vid prövning av överklagade faktureringar ge lantmäterimyndigheten tillfälle att yttra sig över överklagandet. I tredje stycket görs också, liksom hittills enligt 20 kap. 3 § andra stycket miljöbalken, undantag för det fallet att en sådan ideell förening eller annan juridisk person som avses i 16 kap. 13 § miljöbalken överklagat.

3 § Vid tillämpning av 15 och 18 §§ lagen (1996:242) om domstolsärenden ska sakägare och annan mot vilken åtgärd ifrågasätts anses som motparter. Prop. 2009/10:215

Paragrafen innehåller regler om sakägare m.fl. Övervägandena finns i avsnitt 13.2.3.

Enligt paragrafen ska vid tillämpning av 15 och 18 §§ ärendelagen om kommunikering och kallelse till förhandling sakägare och annan mot vilken åtgärd ifrågasätts behandlas som motparter.

4 § Ett avgörande av saken i målet sker genom dom. Domen ska undertecknas av de lagfarna domare som har deltagit i avgörandet.

Paragrafen innehåller bestämmelser om mark- och miljödomstolens avgöranden. Övervägandena finns i avsnitt 13.2.3.

I paragrafen, som kompletterar bestämmelserna i 27 och 28 §§ ärendelagen om domstolens avgöranden, anges att ett avgörande av saken i målet ska ske genom dom. Domen ska undertecknas av de lagfarna domare som har deltagit i avgörandet.

5 § Domar och beslut av Mark- och miljööverdomstolen i mål som har överklagats till mark- och miljödomstol får inte överklagas. Mark- och miljööverdomstolen får dock tillåta att en dom eller ett beslut i annat mål än mål enligt miljöbalken överklagas till Högsta domstolen, om det är av vikt för ledning av rättstillämpningen att överklagandet prövas av Högsta domstolen.

I paragrafen finns bestämmelser om överklagbarheten av Mark- och miljööverdomstolens avgöranden i mål som har överklagats till mark- och miljödomstol. Övervägandena finns i avsnitt 13.3.

I paragrafens första mening anges som huvudregel att Mark- och miljööverdomstolens avgöranden i nu aktuella mål inte får överklagas. Av andra meningen framgår dock att det finns en möjlighet för Mark- och miljööverdomstolen att, när domstolen anser att det är av vikt för ledning av rättstillämpningen, tillåta överklagande till Högsta domstolen. Denna s.k. ventil gäller dock inte för mål enligt miljöbalken som har överklagats till mark- och miljödomstol från en myndighet. Det bör anmärkas att, även efter meddelande av ett beslut om att tillåta överklagande, vanliga regler om prövningstillstånd gäller i Högsta domstolen. Av 4 kap. 2 § följer att ett avgörande av Mark- och miljööverdomstolen i mål om vite enligt plan- och bygglagen får överklagas.

16.3 Förslaget till lag om ändring i rättegångsbalken

10 kap.

10 § Tvist om äganderätt eller nyttjanderätt till fast egendom, om rätt till servitut eller annan särskild rätt till egendomen eller om besittning av egendomen *skattas upp* av rätten i den ort, där fastigheten ligger. *Detsamma gäller* om tvisten rör skyldighet för ägare eller innehavare av egendomen att fullgöra något som åligger honom *eller henne* i denna egenskap eller, då nyttjanderätt eller annan särskild rätt till egendomen upplåtits, *det är fråga* om vederlag för upplåtelsen, byggnads underhåll eller annat dylikt.

Ligger fastigheten under flera domstolar eller gäller tvisten flera fastigheter under skilda domstolar, ska tvisten *tas upp* av den rätt under vilken huvuddelen av *fastigheterna* ligger.

Paragrafen innehåller bestämmelser om forum i fastighetsrättsliga mål.

Ändringen innebär att *andra stycket* upphävs. En hänvisning till stycket från 8 kap. 32 § jordabalken, som också upphävs, har därmed blivit inaktuell (se kommentaren till den paragrafen).

Paragrafen har i övrigt genomgått en språklig modernisering.

16.4 Förslaget till lag om ändring i jordabalken

I författningsförslagets ingress anges att 8 kap. 32 § jordabalken ska upphöra att gälla. Detta är en följd av att arrendetvisterna enligt jordabalken i fortsättningen ska handläggas av tingsrätterna. Detsamma gäller ärendena enligt 9 kap. 24 § jordabalken. Överväganden i denna del finns i avsnitt 7.3.2.

8 kap.

31 b § I hovrätten får utöver lagfarna ledamöter ingå *ett tekniskt råd*, om målets beskaffenhet eller något annat särskilt skäl föranleder det.

I fråga om kvalifikationskrav för *det tekniska rådet*, *möjligheten* för hovrätten att låta en ledamot verkställa en undersökning på platsen och i fråga om *den utredning* som en ledamot verkställt *tillämpas 2 kap. 2 § och 3 kap. 4 § lagen (2010:000) om mark- och miljödomstolar*.

I paragrafen finns bestämmelser om hovrättens sammansättning i ärenden som rör beslut som har överklagats från arrendenämnd. Övervägandena finns i avsnitt 7.3.3.

I första stycket har uttrycket teknisk ledamot bytts ut mot tekniskt råd.

I andra stycket har hänvisningar till bestämmelser i lagen om domstolar i fastighetsmål bytts ut mot hänvisningar till motsvarande bestämmelser i lagen om mark- och miljödomstolar.

16.5 Förslaget till lag om ändring i miljöbalken

Lagförslagen är en följd av att bestämmelser om mark- och miljödomstolar samlas i en ny lag om mark- och miljödomstolar och att ärendelagen i stor utsträckning föreslås att tillämpas vid handläggningen av mål och ärenden i mark- och miljödomstolarna om inte annat är föreskrivet i annan lag. Ett antal bestämmelser i miljöbalken upphävs medan vissa regler om handläggningen behålls oförändrade i miljöbalken.

I författningsförslagets ingress anges att 20 kap., 21 kap. 6 §, 22 kap. 13 och 18 §§ samt 23 kap. 1, 2, 4 och 8 §§ ska upphöra att gälla. I stället för 20 kap. 1 och 7 §§ tillämpas 1 kap 1 § lagen om mark- och miljödomstolar. Innehållet i bestämmelsen i 20 kap. 2 § flyttas till en ny 21 kap. 1 §. Bestämmelserna i 20 kap 3 § ersätts delvis av 4 kap. 1 och 2 §§ och delvis av 5 kap. 1 och 2 §§ lagen om mark- och miljödomstolar. I stället för bestämmelsen i 20 kap. 3 a § tillämpas 3 kap. 7 § lagen om mark- och

miljödomstolar. Bestämmelserna i 20 kap. 4 § ersätts av 2 kap. 2 och 4 §§ lagen om mark- och miljödomstolar. Bestämmelserna i 20 kap. 5 § ersätts av 2 kap. 4–7 §§ lagen om mark- och miljödomstolar. I stället för 20 kap. 6 § tillämpas 2 kap. 3 § lagen om mark- och miljödomstolar. 20 kap. 8 § ersätts av 3 kap. 1 § lagen om mark- och miljödomstolar och 20 kap. 8 a § av 3 kap. 2 § lagen om mark- och miljödomstolar. Bestämmelserna i 20 kap. 9 § ersätts delvis av 3 kap. 1 §, delvis av 3 kap. 2 § och delvis av 3 kap. 3 § lagen om mark- och miljödomstolar. I stället för 20 kap. 10 § tillämpas 3 kap. 6 § lagen om mark- och miljödomstolar och 20 kap. 11 § ersätts av 2 kap. 1, 3 och 10 §§ lagen om mark- och miljödomstolar. I stället för 21 kap. 6 § införs det en bestämmelse i 3 kap. 3 § lagen om mark- och miljödomstolar. Bestämmelserna i 22 kap. 13 respektive 18 §§ ersätts av bestämmelserna i 3 kap. 4 respektive 5 §§ lagen om mark- och miljödomstolar. Bestämmelserna i 23 kap. 1 § ersätts av 1 kap. 2 §, 4 kap. 1 § och 5 kap. 1 § lagen om mark- och miljödomstolar. Även bestämmelserna i 23 kap. 2 § ersätts av 4 kap. 1 § och 5 kap. 1 § lagen om mark- och miljödomstolar. I stället för 23 kap. 4 § tillämpas 3 kap. 4 § lagen om mark- och miljödomstolar. Bestämmelsen i 23 kap. 8 §, slutligen, ersätts av 5 kap. 5 § lagen om mark- och miljödomstolar.

Bestämmelserna i den nuvarande 21 kap. 1 § flyttas till en ny paragraf, betecknad 21 kap. 1 a §.

Därutöver görs i några paragrafer ändringar som innebär anpassningar till den nya organisationen och de nya handläggningsreglerna. Dessa ändringar kommenteras i det följande.

16 kap.

1 § Regeringen, länsstyrelserna och andra förvaltningsmyndigheter, kommunerna, *mark- och miljödomstolarna*, *Mark- och miljööverdomstolen* och Högsta domstolen prövar mål och ärenden enligt denna balk eller enligt föreskrifter meddelade med stöd av balken. I fråga om prövningen av mål om straff eller förverkande enligt 29 kap. gäller dock vad som är föreskrivet om brottmål i allmänhet.

Närmare bestämmelser om vilka mål och ärenden som prövas av respektive prövningsmyndighet finns i 17 kap. 1–4 §§, 18 kap. 1–2 §§, 19 kap. 1–2 §§, 21 kap. 1 § och i lagen (2010:000) om mark- och miljödomstolar.

Beslut eller dom om återkallelse av tillstånd, dispens, godkännande och förbud mot fortsatt verksamhet samt omprövning av tillstånd eller villkor meddelas av tillståndsmyndigheten.

Paragrafen innehåller bestämmelser om prövningsmyndigheter för mål och ärenden enligt miljöbalken.

I *första stycket* ersätts hänvisningar till miljödomstolar och Miljööverdomstolen med hänvisningar till mark- och miljödomstolar och Mark- och miljööverdomstolen.

I *andra stycket* ersätts hänvisningar till paragrafer som upphävs med hänvisningar till den nya 21 kap. 1 § och till bestämmelserna i lagen om mark- och miljödomstolar.

Tredje stycket är oförändrat.

2 § Tillstånd, godkännande eller dispens enligt balken eller enligt föreskrifter meddelade med stöd av balken, får lämnas för begränsad tid. Regeringen får meddela ytterligare föreskrifter om sådan tidsbegränsning.

Tillstånd, godkännande eller dispens enligt balken eller enligt föreskrifter meddelade med stöd av balken, får förenas med villkor.

Vid ändring av en miljöfarlig verksamhet får tillståndet begränsas till att enbart avse ändringen (ändringstillstånd).

För verksamhet som omfattas av tillståndsplikt enligt lagen (2004:1199) om handel med utsläppsrätter får dock inte beslutas villkor om begränsning av koldioxidutsläpp eller villkor som genom att reglera använd mängd fossilt bränsle syftar till en begränsning av koldioxidutsläpp.

Bestämmelser om vilka mål som är ansökningsmål finns i 21 kap. 1 a § och bestämmelser om vad en ansökan i ett ansökningsmål ska innehålla finns i 22 kap. 1 §. Regeringen får meddela föreskrifter om vad en ansökan i ett ärende ska innehålla.

I paragrafen finns bestämmelser om tillståndsgivning.

Första–fjärde styckena är oförändrade.

Som en följd av att 21 kap. 1 § ska betecknas 21 kap. 1 a § ersätts i *femte stycket* en hänvisning till 21 kap. 1 § med en hänvisning till 21 kap. 1 a §. Stycket ändras också språkligt.

19 kap.

1 § Förvaltningsmyndigheterna och kommunerna prövar ärenden enligt vad som är föreskrivet i balken eller enligt föreskrifter som har meddelats med stöd av balken.

Kommuners beslut i frågor som rör bildande, ändring eller upphävande av naturreservat, kulturresevat, naturminnen, biotopskyddsområden, djur- och växtskyddsområden, strandskyddsområden eller vattenskyddsområden, utom frågor om ersättning, får överklagas hos länsstyrelsen om inte annat är särskilt föreskrivet. Kommunala nämnders beslut i särskilda fall får överklagas hos länsstyrelsen, om inte annat är särskilt föreskrivet.

Länsstyrelsens och andra statliga myndigheters beslut i särskilda fall får överklagas hos *mark- och miljödomstol* enligt 21 kap. 1 § andra stycket. Detsamma gäller beslut av en annan myndighet än regeringen om att bilda, ändra eller upphäva ett biotopskyddsområde.

Paragrafen innehåller bestämmelser om förvaltningsmyndigheternas och kommunernas prövning.

Första och andra styckena är oförändrade.

Innehållet i 20 kap. 2 §, som upphävs, flyttas till den nya 21 kap. 1 §. I *tredje stycket* ersätts därför en hänvisning till 20 kap. 2 § andra stycket med en hänvisning till 21 kap. 1 § andra stycket. En hänvisning till miljödomstol i stycket ersätts med en hänvisning till mark- och miljödomstol.

5 § I ärenden som prövas av länsstyrelser eller kommunala nämnder ska tillämpas bestämmelserna

1. i 22 kap. 1 § första stycket om ansökans form och innehåll,
2. i 22 kap. 2 § om en ansökans ingivande och brister i den,
- 2 a. i 22 kap. 2 a § om prövningar som avses i 24 kap. 3, 5 och 8 §§,
3. i 22 kap. 3 § om kungörelses innehåll,
4. i 22 kap. 6 § om talerätt,
5. i 22 kap. 9 § om rätt att företräda fastighet,
6. i 22 kap. 12 § om sakkunniga,

7. i 3 kap. 4 § lagen (2010:000) om mark- och miljödomstolar om undersökning på platsen,

8. i 22 kap. 25 § första stycket 1–3 och 5–11 samt andra stycket sista meningen och tredje stycket om tillståndsdoms innehåll,

9. i 22 kap. 26 § om särskild dom,

10. i 22 kap. 27 § första stycket, andra stycket andra meningen samt tredje stycket första meningen om uppskjutna frågor och provisoriska föreskrifter,

11. i 22 kap. 28 § första stycket första meningen om verkställighetsförordnande, och

12. i 23 kap. 3 § när det gäller särskild överklagan i frågor om sakkunniga som avses i 22 kap. 12 §.

I ärenden som rör deponering eller förbränning av avfall ska också de bestämmelser som anges i 22 kap. 25 a respektive 25 b § om en tillståndsdoms innehåll tillämpas.

Paragrafen innehåller bestämmelser om länsstyrelsernas och de kommunala nämndernas prövning.

I första stycket 7 ersätts en hänvisning till 22 kap. 13 §, som upphävs, med en hänvisning till 3 kap. 4 § lagen om mark- och miljödomstolar. Bestämmelsen ändras också språkligt i syfte att undvika att en paragraf anges omedelbart efter en siffra i den uppräkningslista som finns i första stycket.

Andra stycket ändras enbart språkligt.

21 kap.

1 § Mark- och miljödomstol prövar som första instans mål om

1. miljöfarlig verksamhet som är ansökningsmål enligt 21 kap. 1 a § första stycket,

2 vattenverksamhet och vattenanläggningar enligt 11 kap. samt lagen (1998:812) med särskilda bestämmelser om vattenverksamhet, utom verksamheter som avser markavvattning vilka ska prövas av länsstyrelsen,

3. markavvattningar som enligt lagen med särskilda bestämmelser om vattenverksamhet har överlämnats från länsstyrelsen eller anmälts av en lantmäterimyndighet,

4. ersättning för skada och intrång enligt 28 kap. 2–5 §§,

5. ersättning och inlösen vid ingripande av det allmänna enligt denna balk och vid vattenverksamhet, om inte annat har särskilt föreskrivits,

6. ersättning för miljöskador och inlösen enligt 32 kap., talan om förbud eller försiktighetsmått enligt 32 kap. 12 § samt grupptalan enligt 32 kap. 13 §,

7. fördelning av solidariskt ansvar mellan flera enligt 10 kap. 6 och 7 §§ på talan av någon av de solidariskt ansvariga,

8. utdömande av vite som har förelagts med stöd av balken efter särskild ansökan av den myndighet som har förelagt vitet eller, om vitet har förelagts i förfarandet, med tillämpning av 6 § andra stycket lagen (1985:206) om viten, och

9. fördelning av kostnader för gemensamt utnyttjande av information enligt vad som följer av artiklarna 27.6 och 30.3 i Europaparlamentets och rådets förordning (EG) nr 1907/2006 av den 18 december 2006 om registrering, utvärdering, godkännande och begränsning av kemikalier (Reach), inrättande av en europeisk kemikaliemyndighet, ändring av direktiv 1999/45/EG och upphävande av rådets förordning (EEG) nr 793/93 och kommissionens förordning (EG) nr 1488/94 samt rådets direktiv 76/769/EEG och kommissionens direktiv 91/155/EEG, 93/67/EEG, 93/105/EG och 2000/21/EG.

Mark- och miljödomstol prövar, om inte annat är föreskrivet, efter överklagan- de enligt 19 kap. 1 § tredje stycket, länsstyrelsens och andra statliga myndig- heters beslut enligt denna balk eller föreskrifter som har meddelats med stöd av

balken samt enligt lagen med särskilda bestämmelser om vattenverksamhet. Att mark- och miljödomstol efter överklagande prövar Kronofogdemyndighetens beslut om handräckning framgår av 26 kap. 17 § andra stycket.

I paragrafen finns bestämmelser om vilka mål enligt miljöbalken som ska prövas av mark- och miljödomstol som första instans.

Bestämmelserna i paragrafen motsvarar i sak den nuvarande 20 kap. 2 §. I paragrafen ersätts hänvisningar till miljödomstol med hänvisningar till mark- och miljödomstol. *Första stycket 2 och andra stycket första meningen* har formulerats om i syfte att underlätta förståelsen av bestämmelserna. Någon ändring i sak är inte avsedd. Paragrafen har också moderniserats språkligt.

2 § Talan i mål som inte enligt 1 a § är ansökningsmål väcks genom ansökan om stämning, om inte annat är särskilt föreskrivet. Beträffande vissa stämningssmål finns föreskrifter i 7 kap. lagen (1998:812) med särskilda bestämmelser om vattenverksamhet. *Mål som har överklagats till en mark- och miljödomstol handläggs enligt bestämmelserna i 5 kap. lagen (2010:000) om mark- och miljödomstolar.*

Paragrafen innehåller bestämmelser om stämningssmål och mål som har överklagats till mark- och miljödomstol.

Till följd av ändrade paragrafbeteckningar i kapitlet ersätts en hänvisning till 1 § med en hänvisning till 1 a §. För de mål som överklagas till mark- och miljödomstol innebär förslaget till en ny lag om mark- och miljödomstolar att ärendelagen kommer att tillämpas vid handläggningen om inte annat är föreskrivet. Hänvisningen i förevarande paragraf till förvaltningsprocesslagen ersätts därför av en hänvisning till bestämmelserna i 5 kap. lagen om mark- och miljödomstolar.

3 § Även i annat fall än som avses i 14 kap. 1–7 §§ rättegångsbalken får mål eller ärende enligt denna balk handläggas i en och samma rättegång, om de har samma sökande och avser samma verksamhet eller verksamheter som har samband med varandra. Om en *mark- och miljödomstol* prövar ett sådant mål eller ärende, får en ansökan i ett annat sådant ärende göras hos domstolen, även om ärendet annars skulle ha prövats av en förvaltningsmyndighet eller kommun. Om ett ärende som prövats av en förvaltningsmyndighet eller kommun handläggs gemensamt med ansökningsmål, gäller inte vad som sägs i 5 kap. 1–4 §§ lagen (2010:000) om mark- och miljödomstolar.

En *mark- och miljödomstol* får vid handläggningen av ett mål eller ärende som sägs i första stycket förbehålla sig prövningen av ett annat sådant ärende som handläggs vid en förvaltningsmyndighet eller en kommun.

Vad som sägs i första och andra styckena om ärenden gäller enbart sådana ärenden där myndighetens avgörande inte slutligen kan överklagas till regeringen.

Paragrafen innehåller bestämmelser om kumulation av mål och ärenden i miljödomstol.

Av *första stycket* framgår att ett mål eller ärende som handläggs i mark- och miljödomstol under vissa förutsättningar får handläggas i en och samma rättegång som ett mål eller ärende som har överklagats till mark- och miljödomstol. Enligt sista meningen ska de handläggningsregler som normalt gäller för de mål och ärenden som har överklagats till

mark- och miljödomstol inte gälla i sådana fall av kumulation. Det innebär att de kumulerade målen ska handläggas enligt de regler som gäller för mål som prövas i mark- och miljödomstolen som första instans. Till följd av att bestämmelserna i lagen om mark- och miljödomstolar och ärendelagen ska gälla vid handläggningen av de överklagade målen byts hänvisningen till 20 kap. 3 a § miljöbalken och förvaltningsprocesslagen ut mot en hänvisning till 5 kap. 1–4 §§ lagen om mark- och miljödomstolar. I stycket, liksom i *andra stycket*, byts hänvisningar till miljödomstol ut mot hänvisningar till mark- och miljödomstol.

Tredje stycket är oförändrat.

22 kap.

5 § Kungörelsen ska delges

1. styrelsen eller någon annan som förvaltar en av ansökan berörd kanal- eller slussanläggning eller annan allmän farled eller en hamn eller flottled som är allmän,

2. styrelsen för ett av ansökan berört vattenförbund samt styrelsen eller någon annan som förvaltar en berörd samfällighet enligt denna lag eller motsvarande äldre bestämmelser,

3. ägaren av en anläggning för tillgodogörande av vattenkraft, om med ansökan avses ianspråktagande av den tillgodogjorda kraften,

4. ägaren av den strömfallsfastighet från vilken andelskraft tillhandahålls, när det är fråga om en ansökan enligt 7 kap. 1 § andra stycket 3 lagen (1998:812) med särskilda bestämmelser om vattenverksamhet, och

5. innehavaren av det tillstånd som avses med en ansökan enligt 21 kap. 1 a § första stycket 6 eller 7 miljöbalken.

I paragrafen finns bestämmelser om delgivning av sådan kungörelse som avses i 22 kap. 3 §.

Till följd av att 21 kap. 1 § ska betecknas 21 kap. 1 a § ersätts i punkten 5 en hänvisning till 21 kap. 1 § med en hänvisning till 21 kap. 1 a §.

23 kap.

7 § I fråga om rättegången i *Mark- och miljööverdomstolen* gäller i ansökningsmål i övrigt *lagen (2010:000) om mark- och miljödomstolar*, 21 kap. 7 §, 22 kap. 12, 21, 23–28 §§ denna balk samt 7 kap. 5 och 7 §§ lagen (1998:812) med särskilda bestämmelser om vattenverksamhet. *Mark- och miljööverdomstolen* får förordna att tillståndet till en verksamhet som meddelats av *mark- och miljödomstolen* får tas i anspråk trots att domen inte vunnit laga kraft. För sådant förordnande gäller 22 kap. 28 § första stycket.

Paragrafen innehåller bestämmelser om rättegången i *Mark- och miljööverdomstolen*.

I paragrafen tas det in en hänvisning till lagen om mark- och miljödomstolar. I paragrafen ersätts också hänvisningar till miljödomstol och Miljööverdomstolen med hänvisningar till mark- och miljödomstol respektive *Mark- och miljööverdomstolen*.

9 § I fråga om rättegången i Högsta domstolen gäller bestämmelserna om rättegången i *Mark- och miljööverdomstolen* i 5 och 6 §§ och 7 § första meningen.

Paragrafen innehåller bestämmelser om rättegången i Högsta domstolen.

Ändringen innebär att *första stycket* – i vilket det finns en bestämmelse om rätten att överklaga Miljööverdomstolens domar eller beslut till Högsta domstolen – tas bort. Bestämmelser som reglerar överklagbarheten av Mark- och miljööverdomstolens domar och beslut kommer i stället att finnas i 4 och 5 kap. lagen om mark- och miljödomstolar.

I det kvarvarande stycket ersätts en hänvisning till Miljööverdomstolen med en hänvisning till Mark- och miljööverdomstolen.

24 kap.

1 § Om en dom eller ett beslut som har meddelats i ett ansökningsmål enligt 21 kap. 1 a § första stycket denna balk eller 7 kap. 1 § lagen (1998:812) med särskilda bestämmelser om vattenverksamhet avser tillstånd till en verksamhet enligt balken och domen eller beslutet har vunnit laga kraft, gäller tillståndet mot alla, såvitt avser frågor som har prövats i domen eller beslutet. Detsamma gäller beslut om tillstånd till miljöfarlig verksamhet som har meddelats av en länsstyrelse eller kommun med stöd av 9 kap. 8 § samt beslut om tillstånd till markavvattningsområde som har meddelats av länsstyrelse enligt 11 kap. Avser tillståndet utförandet av en vattenanläggning, innefattar det rätt att bibehålla anläggningen. Till följd av detta kapitel, 7 kap. 20 och 22 §§, 9 kap. 5 §, 10 kap. 17 § denna balk eller 2 kap. 10 § samt 7 kap. 13–17 §§ lagen med särskilda bestämmelser om vattenverksamhet, kan dock ett tillstånd begränsas eller förenas med ändrade eller nya villkor, eller återkallas och fortsatt verksamhet förbjudas. Ett sådant ingripande kan också ske genom förelägganden eller förbud enligt 10 kap. 14 § eller 26 kap. 9 § fjärde stycket.

Med tillstånd avses i detta kapitel även godkännande av arbeten eller åtgärder enligt 11 kap. 16 §.

En omprövningsdom eller ett omprövningsbeslut har samma verkan som en tillståndsdom eller ett tillståndsbeslut.

Paragrafen innehåller bestämmelser om rättskraft.

Till följd av att 21 kap. 1 § ska betecknas 21 kap. 1 a § ersätts i *första stycket* en hänvisning till 21 kap. 1 § med en hänvisning till 21 kap. 1 a §.

Andra och tredje styckena är oförändrade.

25 kap.

2 § I ansökningsmål om vattenverksamhet, utom sådana som anges i andra stycket, och i mål som avses i 21 kap. 1 a § andra stycket, ska sökanden svara för sina egna och motparternas kostnader vid *mark- och miljödomstolen*. I mål som innefattar bildande av samfällighet för markavvattningsområde, bevattning eller vattenreglering svarar sökanden inte för kostnader i länsstyrelsen eller *mark- och miljödomstolen* som uppkommit för deltagare i samfälligheten. *En organisation* som avses i 16 kap. 13 § har inte rätt att få ersättning för eller skyldighet att betala rättegångskostnader.

I sådana överklagade mål som avses i första stycket första meningen ska sökanden svara för sina egna kostnader i högre rätt och för de kostnader som där har uppkommit för motparterna genom att sökanden har klagat.

Paragrafen innehåller bestämmelser om ansvaret för kostnader.

Till följd av att 21 kap. 1 § ska betecknas 21 kap. 1 a § ersätts i *första stycket* en hänvisning till 21 kap. 1 § med en hänvisning till 21 kap. 1 a §. I paragrafen ersätts också hänvisningar till miljödomstol med hänvisningar till mark- och miljödomstol.

Paragrafen har i övrigt moderniserats språkligt.

16.6 Förslaget till lag om ändring i lagen (1929:405) med vissa föreskrifter angående tillämpningen här i riket av svensk-norska vattenrättskonventionen av den 11 maj 1929 Prop. 2009/10:215

I författningsförslagets ingress anges att 1, 3–5, 8–11, 14, 17 och 21 §§ ändras som en följd av att miljödomstolarna fortsättningsvis ska benämnas mark- och miljödomstolar. Därutöver ändras 12 § i syfte att anpassa bestämmelsen till den nya organisationen och de nya handläggningsreglerna. Denna ändring kommenteras i det följande.

12 § När *mark- och miljödomstolen* ska yttra sig enligt 8 eller 11 § ska *domstolen* ha den sammansättning som anges i 2 kap. 4 § första stycket lagen (2010:000) om mark- och miljödomstolar.

Kostnaden för en undersökning enligt 3 kap. 4 § lagen (2010:000) om mark- och miljödomstolar och utgifter i anledning av kungörelser och dylikt betalas av statsmedel.

Bestämmelsen reglerar domstolens yttrande när ansökan till en verksamhet lämnats in i Norge.

Första stycket ändras som en konsekvens av att det i förslaget till lag om mark- och miljödomstolar inte finns någon motsvarighet till 20 kap. 4 § miljöbalken om att miljödomstolen består av en ordförande. När en mark- och miljödomstol yttrar sig enligt 12 § ska det ske i den sammansättning som anges i 2 kap. 4 § första stycket lagen om mark- och miljödomstolar, dvs. med en lagfaren ledamot, ett tekniskt råd och två särskilda ledamöter. Som en följd därav upphävs första stycket andra meningen. Även första stycket tredje meningen upphävs då en motsvarande möjlighet för rätten att uppdra åt en eller flera ledamöter att göra undersökning finns i 3 kap. 4 § lagen om mark- och miljödomstolar. *Andra stycket* ändras i konsekvens härmed.

16.7 Förslaget till lag om ändring i ägofredslagen (1933:269)

I författningsförslagets ingress anges att 4 kap. 29, 31, 43, 45 och 46 §§ ändras som en följd av att fastighetsdomstolarna går upp i de nya mark- och miljödomstolarna.

Därutöver ändras 4 kap. 24 § och 5 kap. 49 § i syfte att anpassa bestämmelserna till den nya organisationen och de nya handläggningsreglerna. Denna ändring kommenteras i det följande.

4 kap.

24 § Förrättningsmannen ska, om han eller hon finner det nödvändigt eller någon av sakägarna begär det, vid förrättningen biträdas av två gode män, vilka av sakägarna eller, om dessa inte kommer överens, av förrättningsmannen utses bland dem, som är valda till nämndemän i domsaga eller till gode män vid fastighetsbildningsförrättningar.

I sådana fall, där syneförrättning handläggs utan biträde av gode män, ska vad i denna lag är stadgat om synemännen i tillämpliga delar gälla förrättnings-

mannen. *Bestäms* under förrättningens gång att gode män *ska* tillkallas påverka detta inte åtgärd som vidtagits dessförinnan.

Har synemännen olika meningar, *gäller den mening* de flesta *har*. *Har alla* var sin mening och kan *man inte enas* gäller förrättningsmannens.

I paragrafen finns vissa bestämmelser om syneförrättning.

I *första stycket* tas möjligheten att som gode män använda nämndemän i fastighetsdomstol bort. Paragrafen har i övrigt genomgått viss språklig modernisering.

5 kap.

49 § Avser försummelsen underhåll av stängsel och bättrar den försumlige *inte* ofördröjligen efter tillsägelse, *får* den som stängselskyldigheten gäller mot och som kan av försummelsen lida men, hålla syn genom två för uppdraget lämpliga *personer*, mot vilka *inte* förekommer jäv som gäller mot domare. Av synemännen *ska* den ene vara nämndeman i domsaga eller god man vid fastighetsbildningsförrättningar. Har den försumlige i god tid kallats till synen och *blir bristen* vid synen vitsordad, *förelägger* honom synemännen viss tid, *inte* kortare än fem dagar, inom vilken han *ska ha* botat bristen, vid äventyr att denna *annars får* avhjälpas av den, som påkallat synen. Denne *får* efter utgången av sagda tid, till utrönande av huruvida vid synen befunna brister blivit avhjälpna, *låta* anställa efterbesiktning i samma ordning som om syn stadgats; dock *är* efterbesiktning *inte* av nöden, om den försumlige avlämnat skriftligt erkännande, att åtgärd för bristens avhjälpande *inte* vidtagits. Därefter *har* den, som fordrar rättelse, *rätt till* utmätning hos den försumlige *inte* mindre för kostnaden för synen och för efterbesiktning, där sådan erfordrats, än även för det belopp, vartill det eftersatta arbetet av synemännen uppskattats, samt *är skyldig* att därefter ofördröjligen ombesörja arbetets utförande. Nöjes *inte* den andre däråt, *får han eller hon väcka talan om* klander *hos mark- och miljödomstolen* inom en månad efter utmätningen. *Försitts denna tid, är rätten till talan förlorad.*

Den som fordrar rättelse *har också, om bristen inte* ofördröjligen efter tillsägelse *avhjälpas, rätt att själv* bota denna och sedan av den försumlige *få* betalning för vad arbetet visas skäligen *ha* kostat.

Vad här ovan är stadgat om stängsels underhåll *har* motsvarande tillämpning, där någon brister i underhåll av hägnad kring betesmark, som upplåtits enligt denna lag.

I paragrafen finns vissa bestämmelser om syneförrättning.

I *första stycket* tas möjligheten att som gode män använda nämndemän i fastighetsdomstol bort. Paragrafen har i övrigt genomgått viss språklig modernisering.

16.8 Förslaget till lag om ändring i lagen (1957:390) om fiskearrenden

Häri genom föreskrivs att 17 § lagen (1957:390) om fiskearrenden ska upphöra att gälla.

I författningsförslagets ingress anges att 17 § lagen (1957:390) om fiskearrenden ska upphöra att gälla. Detta är en följd av att arrendetvisterna enligt denna lag i fortsättningen ska handläggas av tingsrätterna. Överväganden i denna del finns i avsnitt 7.3.2.

16.9 Förslaget till lag om upphävande av lagen (1969:246) om domstolar i fastighetsmål

Prop. 2009/10:215

Lagen om domstolar i fastighetsmål innehåller bestämmelser om fastighetsdomstolarnas organisation och sammansättning, liksom bestämmelser om sammansättningen i hovrätt som handlägger fastighetsmål. I lagen finns också vissa bestämmelser om förfarandet i fastighetsmål.

Lagen upphävs till följd av att fastighetsdomstolarnas verksamhet överförs till mark- och miljödomstolarna och att regler i lagen (2010:000) om mark- och miljödomstolar samt ärendelagen i stället kommer att tillämpas på denna verksamhet. Lagen om domstolar i fastighetsmål ska upphöra att gälla den 2 maj 2011. Bestämmelserna i 1 § i den upphävda lagen ersätts av 1 kap. 1 och 3 §§ lagen om mark- och miljödomstolar. I stället för 2 § tillämpas bestämmelserna i 4 och 5 kap. lagen om mark- och miljödomstolar. Bestämmelserna i 3 § ersätts av 2 kap. 4 och 6 §§ lagen om mark- och miljödomstolar och bestämmelserna i 4 § ersätts av 2 kap. 5 och 7 §§ lagen om mark- och miljödomstolar. I stället för 5 § tillämpas 2 kap. 3 § lagen om mark- och miljödomstolar. Några bestämmelser som motsvarar 6–8 §§ införs inte eftersom nämndemän inte ska delta i handläggningen av målen i mark- och miljödomstolarna. I stället för 9 respektive 10 § tillämpas 3 kap. 4 respektive 5 § lagen om mark- och miljödomstolar. Bestämmelserna i 11 § ersätts av bestämmelserna i 4 och 5 kap. lagen om mark- och miljödomstolar och bestämmelserna i 12 § ersätts av 3 kap. 6 § lagen om mark- och miljödomstolar. I stället för 13 § tillämpas 2 kap. 10 § lagen om mark- och miljödomstolar och i stället för 14 § tillämpas 2 kap. 2 § lagen om mark- och miljödomstolar. Bestämmelserna i 15 och 16 §§ ersätts av 3 kap. 4 § lagen om mark- och miljödomstolar. I stället för 17 § tillämpas 3 kap. 7 § lagen om mark- och miljödomstolar. Bemyndigandet för regeringen i 18 § ersätts inte.

16.10 Förslaget till lag om ändring i fastighetsbildningslagen (1970:988)

Lagförslagen är en följd av att mål enligt fastighetsbildningslagen i fortsättningen kommer att överklagas till mark- och miljödomstol. Förslagen är vidare föranledda av att ärendelagen kommer att tillämpas vid handläggningen av de nu aktuella målen, om inte annat är särskilt föreskrivet i annan lag, t.ex. i den nya lagen om mark- och miljödomstolar eller i fastighetsbildningslagen.

Genom angivande i författningsförslagets ingress byts ordet ”fastighetsdomstol” i olika böjningsformer ut mot ”mark- och miljödomstol” i motsvarande form i 15 kap. 1 och 10 §§, 16 kap. 9 och 12 §§, 17 kap. 2 § samt rubriken till 15 och 16 kap. I rubriken till 17 kap. byts också ordet ”hovrätt” ut mot ”Mark- och miljööverdomstolen”.

Vidare anges i författningsförslagets ingress att 16 kap. 1, 3, 4, 6 och 7 §§, 17 kap. 1 § samt 18 kap. 1 § ska upphöra att gälla. I stället för 16 kap. 1 § tillämpas därvid 8 § ärendelagen. I stället för 16 kap. 3 § första stycket tillämpas 15 § ärendelagen och 5 kap. 3 § lagen om mark- och miljödomstolar. Vad som anges i 16 kap. 3 § andra stycket om dom-

stols möjlighet att inhämta yttranden för måls beredande eller avgörande följer av allmänna principer. Reglerna i 16 kap. 4 och 7 §§ utgår till följd av att huvudförhandling inte längre ska hållas i de nu aktuella målen. I stället för 16 kap. 6 § tillämpas 20 § ärendelagen. Att 17 kap. 1 § och 18 kap. 1 § upphävs innebär att 36 och 38 §§ ärendelagen samt 1 kap. 2 § lagen om mark- och miljödomstolar tillämpas i stället. Detta innebär inte någon förändring när det gäller den krets som får överklaga enligt reglerna i 17 kap. 1 § och 18 kap. 1 § fastighetsbildningslagen. Frågan om överklagande till Högsta domstolen regleras av 5 kap. 5 § i den nya lagen om mark- och miljödomstolar. Överklagandefristen för de nu aktuella målen uppgår i fortsättningen därmed till tre veckor.

Därutöver görs i några paragrafer ändringar som innebär anpassningar till den nya organisationen och de nya handläggningsreglerna. Dessa ändringar kommenteras i det följande.

16 kap.

5 § *I målet ska sammanträde hållas.* Om en sakägares närvaro uppenbarligen är utan betydelse för hans eller hennes rätt och även i övrigt saknar betydelse för målets avgörande, behöver sakägaren inte kallas till sammanträdet.

Har talan fullföljts av en företrädare för ett allmänt intresse, ska denne kallas till sammanträdet. När en sakägares överklagande rör ett allmänt intresse, kallas länsstyrelsen eller, om målet avser sådan fastighetsbildning som anges i 15 kap. 8 § andra stycket, en sådan nämnd som avses i 4 kap. 15 § tredje stycket.

En företrädare för eller tjänsteman vid en myndighet vars verksamhet berörs av målet kan kallas för att lämna upplysningar. För detta ändamål kan även förrättningslantmätaren kallas.

Kallelser ska delges.

Paragrafen innehåller bestämmelser om handläggningen av mål i domstolen. Överväganden finns i avsnitt 12.6.

Till följd av att ärendelagens regler ska tillämpas för fastighetsbildningsmålen har i första stycket en hänvisning till huvudförhandling ändrats till att i stället gälla sammanträde. I stycket har också tydligare markerats att sammanträde som huvudregel ska hållas. Av 18 § ärendelagen, som enligt bestämmelser i lagen om mark- och miljödomstolar ska tillämpas i de nu aktuella målen, och 5 kap. 3 § lagen om mark- och miljödomstolar följer att sakägarna som huvudregel ska kallas till ett sådant sammanträde. I 8 § finns bestämmelser som anger när sammanträde inte behöver hållas.

I andra stycket har på samma sätt som i första stycket en hänvisning till huvudförhandling ändrats till att i stället gälla sammanträde.

Tredje stycket är oförändrat.

8 § *Mark- och miljödomstolen får avgöra mål utan att hålla sammanträde, om sammanträde kan antas sakna betydelse för prövningen samt sakägare eller företrädare för allmänt intresse inte har begärt sådant sammanträde.* Om talan har fullföljts enligt 15 kap. 2, 4 eller 10 § eller om det är uppenbart att talan är ogrundad, får målet alltid avgöras utan att sammanträde hålls.

För prövning som inte avser själva saken behöver sammanträde inte hållas.

Har domstolen beslutat att ett mål ska avgöras utan att sammanträde hålls och är det inte uppenbart att sakägare eller företrädare för allmänt intresse redan har slutfört sin talan, ska de ges tillfälle att göra det.

Paragrafen innehåller bestämmelser om när domstolen får avgöra mål utan att sammanträde hålls.

I *första stycket* har en hänvisning till fastighetsdomstol ändrats till att i stället gälla mark- och miljödomstol. I stycket har dessutom, liksom i *andra* och *tredje styckena*, hänvisningar till huvudförhandling ändrats till att i stället gälla sammanträde.

Paragrafen har i övrigt moderniserats språkligt.

10 § Ska i ett mål flera frågor avgöras och kan de särskiljas, får *dom* ges beträffande någon av frågorna, *trots att* handläggningen av de övriga *inte har* avslutats.

Paragrafen innehåller bestämmelser om avgörandet i målen.

Ändringen innebär bl.a. att *första* och *andra styckena* har upphävts. Bestämmelserna i dessa stycken om vad avgörandet ska grundas på och hur det ska utformas ersätts av 27 och 28 §§ ärendelagen och 5 kap. 4 § lagen om mark- och miljödomstolar. Det bör anmärkas att avgörande genom dom i fortsättningen ska ske i de fall då det tidigare meddelades utslag, dvs. vid avgörande av målet i sak, se 5 kap. 4 § lagen om mark- och miljödomstolar. Avgöranden i övriga frågor bör således alltjämt betecknas beslut.

I *det kvarvarande stycket* finns bestämmelser om avgörande av delfrågor, dvs. motsvarande deldom. I stycket har ordet utslag ändrats till dom.

13 § Den som med stöd av 5 § tredje stycket *har* kallats för att lämna upplysningar har rätt till ersättning för sin inställelse enligt särskilda bestämmelser. Sakägare får *inte* åläggas att betala *sådan* kostnad *för inställelse*.

Paragrafen innehåller bestämmelser om inställelse för den som har kallats till domstolen enligt 5 § tredje stycket.

I paragrafen har en hänvisning till 7 §, som upphävs, tagits bort. Paragrafen har i övrigt moderniserats språkligt.

15 § Sedan en *mark- och miljödomstols dom* eller slutliga beslut i fastighetsbildningsmål *har* vunnit laga kraft, *ska* förrättningsakten och en kopia av *domen* eller beslutet sändas till lantmäterimyndigheten. Om avgörandet överklagas i viss del och om det med anledning av domstolens avgörande i övrigt kan uppkomma fråga om registrering, *ska* handlingarna sändas till lantmäterimyndigheten. Efter registrering *ska* myndigheten omedelbart sända tillbaka förrättningsakten till domstolen.

Paragrafen innehåller bestämmelser om åtgärder med anledning av att en dom eller ett slutligt beslut har vunnit laga kraft.

Hänvisningar till utslag har också ändrats till att i stället gälla dom. I övrigt har paragrafen moderniserats språkligt.

18 kap.

2 § Om ett överklagande till Högsta domstolen tillåts enligt 5 kap. 5 § lagen (2010:000) om mark- och miljödomstolar, tillämpas i fråga om rättegången i Högsta domstolen 16 kap. 9 och 10 §§, 11 § andra och tredje styckena, 12 och

13 §§, 14 § första, fjärde och femte styckena samt 14 a–16 §§. Dock ska 16 kap. 15 § inte tillämpas när Högsta domstolen återförvisar mål till lägre rätt.

I mål som avses i 16 kap. 14 § andra stycket gäller bestämmelserna i 17 kap. 3 § andra stycket.

Bevis genom syn på stället får tas upp i Högsta domstolen endast om det finns synnerliga skäl.

Paragrafen innehåller bestämmelser om handläggningen i Högsta domstolen.

Av 5 kap. 5 § lagen om mark- och miljödomstolar följer att det som huvudregel kommer att gälla ett överklagandeförbud för Mark- och miljööverdomstolens avgöranden i de mål som har inletts i mark- och miljödomstol genom överklagande, bl.a. avgöranden i fastighetsbildningsmål. Mark- och miljööverdomstolen får dock enligt den nu nämnda bestämmelsen tillåta att en dom eller ett beslut i annat mål än mål enligt miljöbalken överklagas till Högsta domstolen, om det är av vikt för ledning av rättstillämpningen att överklagandet prövas av Högsta domstolen (s.k. fullföljdsventil). I *första stycket* har det tagits in en hänvisning till dessa bestämmelser i lagen om mark- och miljödomstolar. En hänvisning till 16 kap. 3 och 7 §§, som upphävs, har också tagits bort. Stycket har i övrigt moderniserats språkligt.

Andra och tredje styckena är oförändrade.

16.11 Förslaget till lag om ändring i expropriationslagen (1972:719)

I författningsförslagets ingress anges att 3 kap. 3 §, 5 kap. 1, 2, 6, 7, 12, 19, 22 och 27 §§, 6 kap. 11 § samt 7 kap. 1, 4, 5 och 6 §§ ändras som en följd av att fastighetsdomstolarna går upp i de nya mark- och miljödomstolarna.

Därutöver ändras 5 kap. 13 § i syfte att anpassa bestämmelsen till den nya organisationen och de nya handläggningsreglerna. Denna ändring kommenteras i det följande.

5 kap.

13 § *En undersökning enligt 3 kap. 4 § lagen (2010:000) om mark- och miljödomstolar ska genomföras, om det inte måste antas att sådan undersökning saknar betydelse.*

I paragrafen finns bestämmelser om när undersökning ska genomföras i expropriationsmål. En hänvisning till 9 § lagen om domstolar i fastighetsmål har ändrats till att i stället gälla 3 kap. 4 § i lagen om mark- och miljödomstolar. Paragrafen har i övrigt moderniserats språkligt.

16.12 Förslaget till lag om ändring i lagen (1973:1084) om avveckling av vissa godmanskap för delägare i skifteslag Prop. 2009/10:215

I författningsförslaget ingress anges att 12 § ändras som en följd av att fastighetsdomstolarna går upp i de nya mark- och miljödomstolarna.

Därutöver ändras 13 § i syfte att anpassa bestämmelsen till den nya organisationen och de nya handläggningsreglerna. Denna ändring kommenteras i det följande.

13 § *En förteckning enligt 9 § och beslut om grunderna för kostnadsfördelning enligt 10 § ska genast överlämnas till den gode mannen. Detta gäller även domstols dom eller slutliga beslut i mål som avses i 12 §.*

Sedan lantmäterimyndighetens beslut eller, om talan fullföljts mot beslutet, domstols dom eller slutliga beslut i anledning av sådan talan vunnit laga kraft, ska den gode mannen till var och en som enligt beslutet eller domen har rätt att få medel, betala vad som av behållna medel belöper på honom samt avge sluträkning för sin förvaltning i den delen.

Paragrafen innehåller vissa bestämmelser om gode män.

I bestämmelsen har uttrycket utslag i olika böjningsformer bytts ut mot dom i motsvarande form. Paragrafen har i övrigt moderniserats språkligt.

16.13 Förslaget till lag om ändring i lagen (1973:1150) om förvaltning av samfälligheter

I författningsförslaget ingress anges att 15, 46, 53, 54 och 66 §§ ändras som en följd av att fastighetsdomstolarna går upp i de nya mark- och miljödomstolarna.

Därutöver ändras 3 § i syfte att anpassa bestämmelsen till den nya organisationen och de nya handläggningsreglerna. Denna ändring kommenteras i det följande.

3 § Lagens bestämmelser om fastighet äger motsvarande tillämpning på sådan tomträtt, gruva, byggnad, annan anläggning eller naturreservat som har del i samfällighet enligt 1 § första stycket 3, 4 eller 5.

Den som innehar fastighet på grund av testamentariskt förordnande utan att äganderätten tillkommer någon anses vid lagens tillämpning som fastighetens ägare. Som ägare av naturreservat anses den som förvaltar reservatet.

Innehavare av tomträtt i fastighet som har del i samfällighet enligt 1 § första stycket 1 eller 2 ska vid tillämpningen av denna lag anses som delägare i fastighetsägarens ställe.

När talan ska föras i fråga om samfälligheter enligt 1 § första stycket 5 tillämpas bestämmelserna om stämningssmål i lagen (1998:812) med särskilda bestämmelser om vattenverksamhet.

I paragrafen finns bestämmelser om lagens tillämplighet i fråga om tomträtt, gruva, byggnad, annan anläggning eller naturreservat som har del i samfällighet enligt vissa bestämmelser.

I fjärde stycket har en hänvisning till att lagens bestämmelser om fastighetsdomstol i stället ska gälla miljödomstol tagits bort. Den talan som avses i stycket kommer därmed att föras i mark- och miljödomstol

16.14 Förslaget till lag om ändring i lagen (1976:997) om vattenförbund

I författningsförslagets ingress anges att 12, 27, 29, 33 och 34 §§ ändras som en följd av att miljödomstolarna fortsättningsvis ska benämnas mark- och miljödomstolar.

Därutöver ändras 25 § i syfte att anpassa bestämmelsen till den nya organisationen och de nya handlägningsreglerna. Denna ändring kommenteras i det följande.

25 § I fråga om talan mot beslut eller åtgärd vid förrättning enligt denna lag gäller fortfarande i tillämpliga delar bestämmelserna i 13 kap. vattenlagen (1983:291) om förrättningsmål. *Det som sägs i 13 kap. vattenlagen om vattendomstol respektive Vattenöverdomstolen ska gälla mark- och miljödomstol respektive Mark- och miljööverdomstolen. Det som sägs om nämndemän respektive vattenrättsråd ska gälla särskilda ledamöter respektive tekniska råd.*

En sådan kungörelse som avses i 13 kap. 58 § vattenlagen (1983:291) ska tillsammans med en avskrift av besvärshandlingarna skickas till statens naturvårdsverk och länsstyrelsen.

Paragrafen innehåller bestämmelser om domstolsprövning.

I första stycket har hänvisningar till miljödomstol och Miljööverdomstol ändrats till att i stället gälla mark- och miljödomstol respektive Mark- och miljööverdomstolen. Hänvisningen till sakkunniga ledamöter och miljøråd har ändrats till att i stället gälla särskilda ledamöter respektive tekniskt råd. Detta med anledning av de benämningar som mark- och miljödomstolarnas experter har i lagen om mark- och miljödomstolar.

Bestämmelsen har i övrigt moderniserats språkligt.

16.15 Förslaget till lagen om ändring i skogsvårdslagen (1979:429)

19 § I fråga om rätt till ersättning för skada till följd av ett beslut enligt 18 § eller 18 b § första stycket 1 gäller 25 kap. 6 § och 31 kap. 2 §, 4 § första stycket, 7 § första stycket första meningen, 8 § första meningen, 9, 12 och 13 §§, 15 § första stycket första meningen och andra stycket, 31 § tredje stycket samt 33 § miljöbalken.

I paragrafen finns bestämmelser om rätt till ersättning för skada.

I paragrafen har en hänvisning till att vissa bestämmelser i lagen ska gälla fastighetsdomstol tagits bort.

16.16 Förslaget till lag om ändring i lagen (1980:307) om skyldighet för utländska käranden att ställa säkerhet för rättegångskostnader

Prop. 2009/10:215

2 § Säkerhet behöver inte ställas i

1. mål som handläggs enligt lagen (1974:371) om rättegången i arbetstvister,
 2. mål och ärenden vid mark- och miljödomstol enligt
 - jordabalken,
 - 21 kap. 1 § första stycket 2 miljöbalken som är ansökningsmål eller 21 kap. 1 § första stycket 5 miljöbalken som avser ersättning vid ingripande av det allmänna,
 - ägofredslagen (1933:269),
 - lagen (1945:119) om stängselskyldighet för järnväg m.m.,
 - fastighetsbildningslagen (1970:988),
 - rennäringslagen (1971:437),
 - väglagen (1971:948),
 - lagen (1971:1037) om äganderättsutredning och legalisering,
 - lagen (1972:114) med anledning av konvention med Norge om renbetning,
 - expropriationslagen (1972:719),
 - lagen (1973:1084) om avveckling av vissa godmanskap för delägare i skifteslag,
 - ledningsrättslagen (1973:1144),
 - anläggningslagen (1973:1149),
 - lagen (1973:1150) om förvaltning av samfälligheter,
 - bostadsförvaltningslagen (1977:792),
 - lagen (1978:160) om vissa rörledning,ar,
 - jordförvärvslagen (1979:230),
 - skogsvårdslagen (1979:429),
 - lagen (1985:139) om ersättning för intrång i enskild fiskerätt,
 - lagen (1985:620) om vissa torvfyndigheter,
 - lagen (1987:11) om exploateringssamverkan,
 - lagen (1988:950) om kulturminnen m.m.,
 - minerallagen (1991:45),
 - bostadsrättslagen (1991:614),
 - lagen (1995:1652) om byggande av järnväg,
 - ellagen (1997:857),
 - lagen (2004:875) om särskild förvaltning av vissa elektriska anläggningar,
 - naturgaslagen (2005:403), och
 - plan- och bygglagen (2010:000),
 3. växel mål och check mål,
 4. mål som har tagits upp efter offentlig stämning, och
 5. mål vid förvaltningsdomstol eller marknadsdomstolen.
- Säkerhet behöver inte heller ställas i annat fall om talan väcks genom genstämning.

Paragrafen innehåller bestämmelser om i vilka mål utländsk kärande är skyldig att ställa säkerhet för rättegångskostnader.

Genom förslagen i denna proposition har fastighetsdomstolarna lagts samman med miljödomstolarna till mark- och miljödomstolar. I första stycket har en hänvisning till ”mål vid fastighetsdomstol” bytts ut mot en uppräkningslista av de mål som tidigare handlades av fastighetsdomstol som i fortsättningen handläggs av mark- och miljödomstol. Någon saklig ändring är inte avsedd. En hänvisning till delar av 20 kap. 2 § miljöbalken, som upphävs, har bytts ut mot en hänvisning till 21 kap. 1 § miljöbalken i

motsvarande delar. Inte heller i detta avseende är någon saklig ändring avsedd. Prop. 2009/10:215

Andra stycket är oförändrat.

16.17 Förslaget till lag om ändring i lagen (1987:11) om exploateringssamverkan

34 § Bestämmelserna i 16–18 kap. fastighetsbildningslagen (1970:988) om rättegången i fastighetsbildningsmål *och bestämmelserna i 5 kap. lagen (2010:000) om mark- och miljödomstolar ska* tillämpas på mål som fullföljs enligt 33 §. Därvid *ska* i fråga om ersättning med anledning av fastighetsreglering enligt 19 eller 20 § gälla vad som föreskrivs beträffande sådana mål som avses i 16 kap. 14 § andra stycket fastighetsbildningslagen.

I paragrafen finns bestämmelser om domstolsprövning.

I paragrafen har en hänvisning tagits in till 5 kap. lagen om mark- och miljödomstolar. I 5 kap. lagen om mark- och miljödomstolar finns bestämmelser om handläggningen av mål som har överklagats till mark- och miljödomstolar. Paragrafen har i övrigt moderniserats språkligt.

16.18 Förslaget till lag om ändring i lagen (1988:97) om förfarandet hos kommunerna, förvaltningsmyndigheterna och domstolarna under krig och krigsfara m.m.

17 § Regeringen får föreskriva

1. att uppgifter som ankommer på en viss tingsrätt, hovrätt, förvaltningsrätt eller kammarrätt *ska* övertas av en annan domstol av samma slag,

2. att uppgifter som ankommer på en domstol, som inte är allmän domstol eller allmän förvaltningsdomstol, inte *ska* fullgöras eller *ska* fullgöras av en annan domstol,

3. att en tingsrätt är domför med en lagfaren domare i sådana fall då det enligt rättegångsbalken eller annan lag krävs tre lagfarna domare,

4. att en domstol *ska* ha sin verksamhet helt eller delvis förlagd till annan ort än den där verksamheten annars utövas,

5. att en domstol inte behöver vara delad i avdelningar.

Regeringen får meddela de bestämmelser som behövs till följd av att regeringen har beslutat föreskrifter enligt första stycket 2.

Paragrafen innehåller bestämmelser om förfarandet hos vissa myndigheter under krig eller krigsfara m.m.

Genom förslagen i denna proposition har fastighetsdomstolarna lagts samman med miljödomstolarna till mark- och miljödomstolar. Ändringen i förevarande paragraf innebär att fjärde punkten, enligt vilken regeringen får föreskriva att fastighetsdomstol är domför även om antalet lagfarna ledamöter i rätten minskas från två till en, har tagits bort.

Paragrafen är i övrigt oförändrad.

16.19 Förslaget till lag om ändring i lagen (1998:811) om införande av miljöbalken

Prop. 2009/10:215

I författningsförslagets ingress anges att 6, 16, 17 och 21–24 §§ ändras som en följd av att miljödomstolarna och Miljööverdomstolen fortsättningsvis ska benämnas mark- och miljödomstolar respektive Mark- och miljööverdomstolen.

Därutöver ändras 25 och 28 §§ i syfte att anpassa bestämmelserna till den nya organisationen och de nya handlägningsreglerna. Dessa ändringar kommenteras i det följande.

25 § Beslut som en förrättningsman meddelar efter miljöbalkens ikraftträdande i frågor som regleras i 12 kap. vattenlagen (1983:291) ska överklagas till *mark- och miljödomstolen*.

När *mark- och miljödomstolen* prövar sådana överklaganden ska den tillämpa 13 kap. 30–33, 36, 38, 41–43 och 45 §§, 46 § första stycket, 47–50 §§ samt 56–63 §§ vattenlagen (1983:291). Vad som sägs om vattendomstol ska gälla *mark- och miljödomstol*. Vad som i 61 § sägs om nämndemän ska gälla *särskilda ledamöter*.

Paragrafen innehåller bestämmelser om särskilda övergångsbestämmelser för 12 kap. vattenlagen.

I paragrafens bestämmelser har hänvisningar till miljödomstol ersatts med hänvisningar till mark- och miljödomstol. I *andra stycket* har en hänvisning till sakkunniga ledamöter ersatts med en hänvisning till särskilda ledamöter. Detta med anledning av den benämning som dessa ledamöter har i lagen om mark- och miljödomstolar.

Paragrafen har i övrigt moderniserats språkligt.

28 § Mål som gäller lagligförklaring enligt 17 § denna lag ska utgöra ansökningsmål enligt 21 kap. 1 a § miljöbalken.

Reglerna i 16 kap. 13 § miljöbalken om en ideell förenings eller annan juridisk persons rätt att överklaga gäller även i de fall den överklagbara domen eller beslutet avser en lagligförklaring.

Paragrafen innehåller bestämmelser om särskilda övergångsbestämmelser för prövning av en vattenanläggnings laglighet hos domstol.

Eftersom 21 kap. 1 § miljöbalken ändrar beteckning till 21 kap. 1 a § miljöbalken ersätts en hänvisning i *första stycket* till 21 kap. 1 § med en hänvisning till 21 kap. 1 a §.

16.20 Förslaget till lag om ändring i lagen (1998:812) med särskilda bestämmelser om vattenverksamhet

I författningsförslagets ingress anges att 2 kap. 9 §, 4 kap. 1–3 och 7 §§, 5 kap. 1, 3 och 4 §§, 6 kap. 1, 5, 6 och 9 §§, 7 kap. 2, 3, 5, 7, 13–21, 26, 28 och 29 §§ och 9 kap. 4 och 7 §§ samt rubrikerna närmast före 7 kap. 3 och 8 §§ ändras som en följd av att miljödomstolarna i fortsättningsvis ska benämnas mark- och miljödomstolar.

Därutöver ändras 7 kap. 1, 10 och 12 §§ i syfte att anpassa bestämmelserna till den nya organisationen och de nya handläggningsreglerna. Dessa ändringar kommenteras i det följande.

7 kap.

1 § Bestämmelser om ansökningsmål finns i 21 kap. 1 a § miljöbalken. Ansökningsmål är även mål om

1. bestämmande enligt 2 kap. 9 § av ersättning för rätten att ta i anspråk ett strömfall,
2. inrättande enligt 4 kap. 3 § av en gemensam anläggning för bevattning, sedan en samfällighet enligt 4 kap. har bildats,
3. överflyttning enligt 8 kap. 3 § första stycket av rätten till andelskraft,
4. omprövning, utan samband med pågående ansökningsmål, enligt 17 § första stycket eller omprövning enligt 17 § andra stycket, och
5. fastställelse enligt 18 § av en överenskommelse.

I paragrafen finns bestämmelser om vilka mål som är ansökningsmål. Hänvisningen till 21 kap. 1 § miljöbalken ersätts med en hänvisning till 21 kap. 1 a § som en följd av att 21 kap. 1 § ändrar beteckning. Någon ändring i sak är inte avsedd.

10 § Om målet avgörs utan huvudförhandling i annat fall än som avses i 42 kap. 18 § första stycket 1–4 rättegångsbalken, *ska mark- och miljödomstolen* ha den sammansättning som anges i 2 kap. 4 § första stycket lagen (2010:000) om mark- och miljödomstolar.

Beträffande förelägganden för parterna att avge skriftligt svaromål eller att inställa sig vid muntlig förberedelse eller vid huvudförhandling och om parts utvaro från ett sådant sammanträde gäller rättegångsbalkens bestämmelser rörande en sak, varom förlikning inte är tillåten.

I paragrafen finns bestämmelser om förfarandet vid domstolen i stämningssmål.

I *första stycket* ersätts hänvisningen till 20 kap. 4 § miljöbalken med en hänvisning till 2 kap. 4 § första stycket lagen om mark- och miljödomstolar. Ändringen är en konsekvens av att 20 kap. 4 § miljöbalken upphävs och att bestämmelser om domstolarnas sammansättning i stället kommer att finnas i lagen om mark- och miljödomstolar. Någon ändring i sak är inte avsedd. Hänvisningen till miljödomstolen ersätts med en hänvisning till mark- och miljödomstolen.

Andra stycket är oförändrat.

12 § Om svaranden för att bemöta käromålet gör en ansökan hos *mark- och miljödomstolen* enligt 21 kap. 1 a § första stycket 3 miljöbalken eller om ändrade bestämmelser om vattentappning enligt 13 § detta kapitel, handläggs målet i dess helhet som ett ansökningsmål, om inte målet med stöd av 21 kap. 1 a § andra stycket miljöbalken ändå behandlas som ett stämningssmål.

Har beslut om borttagande eller ändring av en vattenanläggning meddelats av *mark- och miljödomstolen* i ett stämningssmål, av kronofogdemyndigheten med stöd av lagen (1990:746) om betalningsföreläggande och handräckning eller av tillsynsmyndigheten enligt 26 kap. 9, 10 eller 18 § miljöbalken och görs en ansökan som avses i första stycket, får *mark- och miljödomstolen* i ansökningsmålet bestämma att beslutet inte får verkställas innan målet har blivit slutligt avgjort

I paragrafen finns bestämmelser om förfarandet vid domstolen i stämningssmål.

Eftersom 21 kap. 1 § miljöbalken ändrar beteckning till 21 kap. 1 a § ersätts i *första stycket* två hänvisningar till 21 kap. 1 § miljöbalken med hänvisningar till 21 kap. 1 a § miljöbalken. I bestämmelsen ersätts också hänvisningar till miljödomstolen med hänvisningar till mark- och miljödomstolen. Paragrafen har moderniserats språkligt.

16.21 Förslaget till lag om ändring i lagen (1999:381) om åtgärder för att förebygga och begränsa följderna av allvarliga kemikalieolyckor

I författningsförslagets ingress anges att 2 och 22 §§ ändras som en följd av att miljödomstolarna fortsättningsvis ska benämnas mark- och miljödomstolar.

Därutöver ändras 25 § i syfte att anpassa bestämmelsen till den nya organisationen och de nya handläggningsreglerna. Denna ändring kommenteras i det följande.

25 § En kommuns beslut enligt denna lag eller enligt föreskrifter som har meddelats med stöd av lagen får överklagas hos länsstyrelsen. Beslut som fattats av länsstyrelsen eller Myndigheten för samhällsskydd och beredskap får överklagas hos *mark- och miljödomstol* enligt 21 kap. 1 § andra stycket miljöbalken.

Beslut om tillsynsprogram får inte överklagas.

Paragrafen innehåller bestämmelser om överklagande.

I *första stycket* ersätts en hänvisning till miljödomstol med en hänvisning till mark- och miljödomstol. Hänvisningen till 20 kap. 2 § andra stycket miljöbalken ersätts med en hänvisning till 21 kap. 1 § andra stycket miljöbalken. Detta som en följd av att 20 kap. 2 § flyttats till 21 kap. 1 §. Någon ändring i sak är inte avsedd.

Andra stycket är oförändrat.

16.22 Förslaget till lag om ändring i lagen (2004:1199) om handel med utsläppsrätter

I författningsförslagets ingress anges att 9 kap.1 § ändras som en följd av att miljödomstolarna i fortsättningsvis ska benämnas mark- och miljödomstolar.

Därutöver ändras 9 kap. 2 § i syfte att anpassa bestämmelsen till den nya organisationen och de nya handläggningsreglerna. Denna ändring kommenteras i det följande.

9 kap.

2 § Bestämmelser om överklagande av *mark- och miljödomstolens* domar och beslut finns i 1 kap. 2 § första stycket och 5 kap. lagen (2010:000) om *mark- och miljödomstolar*.

Paragrafen innehåller bestämmelser om överklagande. Den ändras som en konsekvens av att bestämmelserna om överklagande i 23 kap. 1 § miljöbalken har upphävts och att bestämmelser om överklagande av mark- och miljödomstolens domar i stället kommer finnas i 1 kap. 2 § och 5 kap. lagen om mark- och miljödomstolar. Bestämmelsen har i huvudsak utformats i enlighet med *Lagrådets* förslag. Lagrådet har anfört att hänvisningen till 1 kap. 2 § mark- och miljödomstolar bör vara till bestämmelsens andra stycke. För att motsvara den nuvarande 23 kap. 1 § miljöbalken bör hänvisningen dock vara till 1 kap. 2 § första stycket.

16.23 Förslaget till lag om ändring i lagen (2009:724) om nationella minoriteter och minoritetsspråk

13 § Den som är part eller ställföreträdare för part i ett mål eller ett ärende hos en förvaltningsrätt, tingsrätt, *mark- och miljödomstol* eller sjörättsdomstol med en domkrets som helt eller delvis sammanfaller med kommunerna Gällivare, Haparanda, Kiruna, Pajala och Övertorneå har rätt att använda finska eller meänkieli under målets eller ärendets handläggning, om målet eller ärendet har anknytning till någon av dessa kommuner. Detsamma gäller samiska hos en sådan domstol med en domkrets som helt eller delvis sammanfaller med kommunerna Arjeplog, Gällivare, Jokkmokk eller Kiruna, om målet eller ärendet har anknytning till någon av dessa kommuner.

Rätten att använda finska, meänkieli respektive samiska omfattar också de domstolar dit en dom eller ett beslut i ett mål eller ärende som avses i första stycket överklagas.

Paragrafen innehåller bestämmelser om rätt för part eller ställföreträdare för part att i vissa fall i domstol använda minoritetsspråk.

I *första stycket* har benämningarna fastighetsdomstol och miljödomstol bytts ut mot mark- och miljödomstol. Andra stycket är oförändrat.

16.24 Förslaget till lag om ändring i lagen (2009:1326) om ändring i miljöbalken

16 kap.

2 § Tillstånd, godkännande eller dispens enligt balken eller enligt föreskrifter meddelade med stöd av balken, får lämnas för begränsad tid. Regeringen får meddela ytterligare föreskrifter om sådan tidsbegränsning.

Tillstånd, godkännande eller dispens enligt balken eller enligt föreskrifter meddelade med stöd av balken, får förenas med villkor.

Vid ändring av en miljöfarlig verksamhet får tillståndet begränsas till att enbart avse ändringen (ändringstillstånd).

För verksamhet som omfattas av tillståndsplikt enligt lagen (2004:1199) om handel med utsläppsrätter får dock inte beslutas villkor om begränsning av utsläpp av koldioxid, dikväveoxid eller perfluorkolväten eller villkor som genom

att reglera använd mängd fossilt bränsle syftar till en begränsning av koldioxidutsläpp. Detta gäller inte villkor som i fråga om dikväveoxid eller perfluorkolväten behövs för att hindra betydande lokala föroreningar.

Bestämmelser om vilka mål som är ansökningsmål finns i 21 kap. 1 a § och bestämmelser om vad en ansökan i ett ansökningsmål ska innehålla finns i 22 kap. 1 §. Regeringen får meddela föreskrifter om vad en ansökan i ett ärende ska innehålla.

Paragrafen innehåller allmänna bestämmelser om prövningen och om tillstånd, godkännande och dispens. Ändringen är föranledd av att den aktuella ändringsförfattningen träder i kraft först den 1 januari 2013. *Femte stycket* ändras som en konsekvens av att 21 kap. 1 § miljöbalken ändrar beteckning till 21 kap. 1 a § miljöbalken. Någon ändring i sak är inte avsedd. Paragrafen är i övrigt oförändrad.

16.25 Förslaget till lag om ändring i plan- och bygglagen (2010:000)

Lagförslaget är en följd av att länsstyrelsens beslut enligt plan- och bygglagen, med undantag av de beslut som avses i 13 kap. 4 och 5 §§, fortsättningsvis ska överklagas hos en mark- och miljödomstol och att mark- och miljödomstolen ska pröva frågor om utdömmande av vite som förlagts med stöd av plan- och bygglagen. I författningsförslagets ingress anges att 13 kap. 6 § upphör att gälla. Av ingressen framgår också att som en följd av att 13 kap. 6 § upphör att gälla ska 13 kap. 7–18 §§ betecknas 13 kap. 6–17 §§ och rubrikerna närmast före 13 kap. 9, 17 och 18 §§ ska sättas närmast före de nya 13 kap. 8, 16 respektive 17 §§.

Därutöver görs i några paragrafer ändringar med anledning av den nya instansordningen och en ny paragraf införs. I några paragrafer ändras hänvisningar till nuvarande 13 kap. 7–18 §§ med anledning av att dessa paragrafer ändrar beteckning. Ändringarna kommenteras i det följande.

4 kap.

21 § I detaljplanen ska kommunen ange en genomförandetid. Tiden ska bestämmas så att det finns rimliga möjligheter att genomföra planen, men tiden får inte vara kortare än fem år och inte längre än femton år.

Tiden räknas från den dag då beslutet att anta planen vinner laga kraft. Om någon del av planen får genomföras tidigare på grund av ett förordnande enligt 13 kap. 17 § tredje stycket, räknas tiden från den dag då genomförandet får påbörjas. Detta gäller dock inte om kommunen i planen har bestämt att tiden ska räknas från en senare tidpunkt eller bestämt olika tider för skilda områden av planen.

Paragrafen innehåller bestämmelser om detaljplanens genomförandetid.

I *andra stycket* ersätts hänvisningen till 13 kap. 18 § andra stycket med en hänvisning till 13 kap. 17 § tredje stycket. Ändringen är en följd av att 18 § ändrar beteckning och att ett nytt stycke förs in i den nya 17 §. Någon ändring i sak är inte avsedd. Paragrafen är i övrigt oförändrad.

5 kap.

29 § När detaljplanen har antagits ska kommunen skicka ett meddelande om detta till

1. länsstyrelsen och lantmäterimyndigheten,
2. de kommuner och regionplaneorgan som är berörda, och
3. dem som anges i 11 § första stycket 2 och 3 och föreningar som får överklaga enligt 13 kap. 12 eller 13 § och

a) senast under granskningstiden har lämnat skriftliga synpunkter som inte blivit tillgodosedda, eller

b) har rätt att överklaga beslutet enligt 13 kap. 11 § andra stycket 1.

Meddelandet ska innehålla ett protokollsutdrag med beslutet och upplysningar om vad den som vill överklaga beslutet måste göra.

Kommunen ska till länsstyrelsen skicka det granskningsutlåtande som avses i 23 § tillsammans med meddelandet om att planen har antagits, om kommunen inte redan har skickat utlåtandet enligt 24 §.

Paragrafen innehåller bestämmelser om antagandet av detaljplan.

I *första stycket 3* ersätts hänvisningen till 13 kap. 13 eller 14 § med en hänvisning till 13 kap. 12 eller 13 §. I *första stycket 3 b)* ändras hänvisningen till 13 kap. 12 § andra stycket 1 till att i stället avse 13 kap. 11 § andra stycket 1. De ändrade hänvisningarna är en följd av att 13 kap. 12–14 §§ ändrar beteckning. Paragrafen är i övrigt oförändrad.

32 § När beslutet att anta detaljplanen har vunnit laga kraft ska kommunen

1. på planhandlingarna anteckna det datum då planen vann laga kraft och, om ett förordnande enligt 13 kap. 17 § *tredje stycket* har meddelats, det datum då förordnandet meddelades,

2. snarast möjligt skicka planen, planbeskrivningen och fastighetsförteckningen enligt 9 § till länsstyrelsen och lantmäterimyndigheten, om det inte är uppenbart obehövt, och

3. med en kungörelse på det sätt som anges i 19 § eller med ett skriftligt meddelande underrätta de fastighetsägare som kan ha rätt till ersättning enligt 14 kap. 5, 6, 7, 9, 10 eller 11 § och dem som enligt 14 kap. 12 § kan ha motsvarande rätt till ersättning samt i underrättelsen upplysa om innehållet i 15 kap. 5 §.

Om kommunen inte kan skicka de handlingar som anges i första stycket 2 inom två veckor, ska kommunen genast underrätta mottagarna om innehållet i handlingarna.

Paragrafen innehåller bestämmelser om antagandet av detaljplan.

I *första stycket* ersätts hänvisningen till 13 kap. 18 § andra stycket med en hänvisning till 13 kap. 17 § tredje stycket. Ändringen är en följd av att 18 § ändrar beteckning och att ett nytt stycke förs in i den nya 17 §. Någon ändring i sak är inte avsedd. Paragrafen är i övrigt oförändrad.

40 § Ett beslut att anta, ändra eller upphäva en detaljplan eller områdesbestämmelser gäller först sedan beslutet har vunnit laga kraft.

Bestämmelser som innebär att beslutet kan få tillämpas innan det har vunnit laga kraft finns i 13 kap. 17 § *tredje stycket*.

Paragrafen innehåller bestämmelser om effekten av beslut som kommunen fattat enligt 5 kap. plan- och bygglagen.

I *andra stycket* ersätts hänvisningen till 13 kap. 18 § andra stycket med en hänvisning till 13 kap. 17 § tredje stycket. Ändringen är en följd av att

18 § ändrar beteckning och att ett nytt stycke förs in i den nya 17 §. Prop. 2009/10:215
Någon ändring i sak är inte avsedd. Paragrafen är i övrigt oförändrad.

41 § Områdesbestämmelser upphör att gälla när ett beslut att anta en detaljplan för området vinner laga kraft eller när en detaljplan för området får genomföras med stöd av ett förordnande enligt 13 kap. 17 § tredje stycket.

Paragrafen innehåller bestämmelser om effekten av beslut som kommunen fattat enligt 5 kap. plan- och bygglagen.

I paragrafen ersätts hänvisningen till 13 kap. 18 § andra stycket med en hänvisning till 13 kap. 17 § tredje stycket. Ändringen är en följd av att 18 § ändrar beteckning och att ett nytt stycke förs in i den nya 17 §. Någon ändring i sak är inte avsedd. Paragrafen är i övrigt oförändrad.

6 kap.

2 § En bestämmelse enligt 4 kap. 19 § om genomförande med exploaterings-samverkan

1. ska avse exploaterings-samverkan enligt lagen (1987:11) om exploaterings-samverkan,

2. ska ange samverkansområdets huvudsakliga avgränsning,

3. ska ange den tid inom vilken ett exploateringsbeslut enligt lagen om exploaterings-samverkan ska meddelas, och

4. upphör att gälla vid utgången av den tid som avses i 3, om något exploateringsbeslut enligt lagen om exploaterings-samverkan inte har meddelats innan dess.

Den tid som avses i första stycket 3 får inte vara längre än fem år från den dag då beslutet att anta detaljplanen vann laga kraft eller från den tidigare dag då genomförandet får påbörjas med stöd av ett förordnande enligt 13 kap. 17 § tredje stycket.

Paragrafen innehåller bestämmelser om genomförandet av detaljplaner och om exploaterings-samverkan.

I sista stycket ersätts hänvisningen till 13 kap. 18 § andra stycket med en hänvisning till 13 kap. 17 § tredje stycket. Ändringen är en följd av att 18 § ändrar beteckning och att ett nytt stycke förs in i den nya 17 §. Någon ändring i sak är inte avsedd. Paragrafen är i övrigt oförändrad.

11 kap.

37 § Ett föreläggande enligt 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25 eller 26 § eller ett beslut om förbud enligt 25, 30, 31, 32 eller 33 § får förenas med vite.

Vitet får inte förvandlas till fängelse.

Frågor om utdömande av vite prövas av mark- och miljödomstol.

Paragrafen reglerar tillsynsmyndighetens rätt att förena vissa förelägganden som meddelats med stöd av 11 kap. plan- och bygglagen med vite. Första och andra styckena är oförändrade.

Tredje stycket är nytt. Som en följd av den ändrade instansordningen för mål och ärenden enligt plan- och bygglagen ska mark- och miljödomstol även pröva frågor om utdömande av vite som förelagts med stöd av plan- och bygglagen. Av 4 kap. 2 § lagen om mark- och miljödomstolar framgår att i mål om viten ska mark- och miljödomstolen tillämpa bestämmelserna i 5 kap. 1–4 §§ lagen om mark- och miljödomstolar, dvs.

de handläggningsregler som gäller för de mål som överklagats till mark- och miljödomstol. Bestämmelsen behandlas i avsnitt 13.2.1.

13 kap.

2 § Kommunala beslut enligt denna lag får inte överklagas i den del de avser

1. avbrytande av ett planarbete,
2. planbesked enligt 5 kap. 2 §,
3. andra frågor om gatukostnader än de som avses i 1 § 5,
4. villkorsbesked enligt 9 kap. 19 §,
5. förlängd handläggningstid enligt 9 kap. 27 §,
6. behovet av kontrollansvarig, särskilt sakkunnig, tekniskt samråd eller slutsamråd,
7. ingripandebesked enligt 11 kap. 7 §, eller
8. en fråga som redan är avgjord genom en detaljplan, områdesbestämmelser eller ett förhandsbesked.

Att tvister rörande gatukostnader prövas av *mark- och miljödomstol* framgår av 15 kap. 10 §.

Paragrafen innehåller en uppräknig av kommunala beslut som inte får överklagas.

I *andra stycket* ersätts hänvisningen till fastighetsdomstol med en hänvisning till mark- och miljödomstol. Ändringen är en följd av att fastighetsdomstolarna läggs samman med miljödomstolarna och bildar nya mark- och miljödomstolar. Paragrafen är i övrigt oförändrad.

6 § Andra beslut av länsstyrelsen enligt denna lag än de som avses i 4 och 5 §§ och andra beslut av en statlig förvaltningsmyndighet enligt denna lag får överklagas hos *mark- och miljödomstol*.

Paragrafen har i dag beteckningen 7 § och innehåller bestämmelser om överklagande av länsstyrelsens och andra statliga förvaltningsmyndigheters beslut.

Första stycket ändras som en följd av den ändrade instansordningen för mål och ärenden enligt plan- och bygglagen. Av bestämmelsen följer att länsstyrelsens beslut, med undantag av länsstyrelsens beslut enligt 11 kap. att på eget initiativ överpröva kommunens beslut, i fortsättningen ska överklagas hos mark- och miljödomstol i stället för hos allmän förvaltningsdomstol. Eftersom även länsstyrelsens beslut om detaljplan och områdesbestämmelser ska överklagas hos mark- och miljödomstol i stället för hos regeringen upphävs den nuvarande 6 §. Därmed kan hänvisningen till 6 § tas bort.

Andra stycket, om att prövningstillstånd krävs vid överklagande till kammarrätten, upphävs som en följd av den ändrade instansordningen.

Bestämmelsen behandlas i avsnitt 5.1.

7 § Om ett ärende som har överklagats hos en *mark- och miljödomstol* rör en fråga som har särskild betydelse för Försvarmakten, Fortifikationsverket, Försvarets materielverk eller Försvarets radioanstalt, ska domstolen överlämna målet till regeringen för prövning.

Paragrafen innehåller bestämmelser om domstolens prövning av mål som innehåller frågor som rör försvarsmyndigheterna. Enligt bestämmelsens

nuvarande lydelse ska de allmänna förvaltningsdomstolarna överlämna ärenden som har särskild betydelse för försvarsmyndigheterna till regeringen för prövning. Den ändrade instansordningen ska inte innebära någon ändring av den ordningen. Bestämmelsen ändras därmed endast genom att hänvisningen till allmän förvaltningsdomstol ersätts med en hänvisning till mark- och miljödomstol. Paragrafen ändrar beteckning från 8 § till 7 §.

8 § Bestämmelser om vem som får överklaga beslut som avses i 3, 5 och 6 §§ finns i 22 § förvaltningslagen (1986:223).

Paragrafen innehåller bestämmelser om vem som får överklaga kommunala beslut samt länsstyrelsens och andra statliga förvaltningsmyndigheters beslut.

Med anledning av att den nuvarande 6 § upphävs och att 7 § byter beteckning till 6 §, ersätts hänvisningen till 5–7 §§ med en hänvisning till 5 och 6 §§. Paragrafen ändrar också beteckning från 9 § till 8 §.

16 § Bestämmelser om överklagande av ett beslut som avses i 3, 5 och 6 §§ finns i 23–25 §§ förvaltningslagen (1986:223).

Tiden för överklagande av ett beslut att anta, ändra eller upphäva en detaljplan eller områdesbestämmelser liksom beslut om lov eller förhandsbesked räknas dock, för alla utom för sökanden och övriga som har delgetts beslutet, från den dag då beslutet eller justeringen av protokollet över beslutet har tillkännagetts på kommunens anslagstavla. När beslutet har fattats av kommunfullmäktige, ska det som enligt 23–25 §§ förvaltningslagen gäller i fråga om den myndighet som har meddelat beslutet i stället gälla kommunstyrelsen.

Paragrafen innehåller bestämmelser om överklagande av kommunala beslut samt länsstyrelsens och andra statliga myndigheters beslut.

Med anledning av att den nuvarande 6 § upphävs och att 7 § byter beteckning till 6 §, ersätts hänvisningen i *första stycket* till 5–7 §§ med en hänvisning till 5 och 6 §§. Paragrafen ändrar också beteckning från 17 § till 16 §.

17 § Den myndighet som prövar ett överklagande av ett beslut att anta, ändra eller upphäva en detaljplan eller områdesbestämmelser ska *endast pröva om det överklagade beslutet strider mot någon rättsregel på det sätt som klaganden har angett eller som framgår av omständigheterna*.

Om myndigheten vid en prövning enligt första stycket finner att beslutet strider mot en rättsregel, ska beslutet upphävas i sin helhet. Annars ska beslutet fastställas i sin helhet. Beslutet ska inte upphävas om det är uppenbart att felet saknar betydelse för avgörandet. Om kommunen har medgett det, får dock beslutet upphävas i en viss del eller ändras på annat sätt. Ändringar som har ringa betydelse får göras utan kommunens medgivande.

Om kommunen begär det, får myndigheten förordna att det överklagade beslutet i sådana delar som uppenbarligen inte berörs av överklagandet får genomföras trots att överklagandet inte har avgjorts slutligt. Ett sådant förordnande får inte överklagas.

Paragrafen har i dag beteckningen 18 § och innehåller bestämmelser om prövningen av ett överklagande.

Det nuvarande första stycket delas upp i ett första och andra stycke. Det *första stycket* innebär att en länsstyrelses eller mark- och miljödomstols överprövning av ett överklagande av en kommuns beslut att anta, ändra eller upphäva en detaljplan eller områdesbestämmelser begränsas till en kontroll av om beslutet överensstämmer med gällande rättsregler. Bestämmelsen gör ingen åtskillnad mellan enskilda och allmänna intressen. Den som överklagar en kommuns beslut om en detaljplan eller områdesbestämmelser kan åberopa både enskilda och allmänna intressen till stöd för sitt överklagande. Det som avgör överprövningens omfattning är utformningen av de bestämmelser som det överklagade beslutet grundas på. En överprövning där överklagandet grundas på att det förekommit formella brister i handläggningen eller att enskilda intressen åsidosatts innebär vanligtvis en prövning av om beslutet strider mot en rättsregel och kommer därmed att kunna bli föremål för överprövning.

Vissa bestämmelser enligt plan- och bygglagen, bl.a. bestämmelserna i 2 kap. om allmänna och enskilda intressen, ger kommunen en stor handlingsfrihet att i samband med bl.a. planläggning göra avvägningar mellan olika intressen. Om kommunens beslut ryms inom den handlingsfrihet som bestämmelserna medger kommer de avvägningar som en kommun gjort mellan olika samhällsintressen enligt 2 kap. inte bli föremål för överprövning. I de fall de bestämmelser som åberopas till stöd för ett överklagande reglerar allmänna intressen, men innebär att det kommunala handlingsutrymmet är mer begränsat, t.ex. bestämmelserna om miljö kvalitetsnormer och riksintressen, kommer utrymmet för en överprövning vara större. Regeringsrätten har i ett rättsprövningsmål prövat om kommunens beslut om detaljplan var förenligt med bestämmelserna om riksintresse och funnit att så inte var fallet (RÅ 1997 ref. 18).

Av *andra stycket* framgår att den överprövande myndigheten, på samma sätt som gäller i dag, som huvudregel antingen ska fastställa beslutet i sin helhet eller upphäva det i sin helhet. Beslutet ska inte upphävas om det är uppenbart att felet saknar betydelse för avgörandet. Det är vanligt i mål och ärenden om detaljplaner att enskilda som överklagar anför att det förekommit formella brister i samband med kommunens antagande av en detaljplan. Om dessa brister är oväsentliga eller utan betydelse ska länsstyrelsen eller domstolen inte upphäva kommunens beslut. Fel som enligt gällande praxis uppenbart ansetts sakna betydelse för avgörandet är att planprogram inte upprättats trots att det borde ha upprättats, att den plankarta som utarbetats inte i alla delar exakt preciserar användningsgräns eller en egenskapsgräns och att underrättelse om innehållet i en kungörelse om utställning inte skickats till en sakägare men denna ändå fått kännedom om utställningen och lämnat synpunkter under utställningstiden.

De två sista meningarna i andra stycket motsvarar första stycket andra och tredje meningen i bestämmelsens nuvarande lydelse.

Tredje stycket motsvarar det nuvarande andra stycket.

Bestämmelsen behandlas i avsnitt 5.2.

18 § Om länsstyrelsen enligt 11 kap. 10 eller 12 § har beslutat att överpröva en kommuns beslut om en detaljplan eller områdesbestämmelser eller ett lov eller förhandsbesked, får länsstyrelsen besluta att ett överklagande av samma kommu-

Bestämmelsen är ny och innebär att om en länsstyrelse enligt 11 kap. 10 eller 12 § har beslutat att överpröva en kommuns beslut, får länsstyrelsen i avvaktan på att den prövningen slutligen avgjorts skjuta upp prövningen av ett överklagande av samma kommunala beslut. Bestämmelsen har införts för att lösa de samordningsproblem som kan uppkomma när en länsstyrelse beslutar att överpröva ett kommunalt beslut med stöd av 11 kap. 10 eller 12 § samtidigt som samma kommunala beslut överklagas enligt 13 kap.

Den nya bestämmelsen möjliggör för länsstyrelsen att avvakta med prövningen av överklagandet till dess att ärendet enligt 11 kap. är slutligt avgjort. Bestämmelsen är utformad som en möjlighet, inte en skyldighet, för länsstyrelsen att skjuta upp prövningen. Med stöd av bestämmelsen kan länsstyrelsen ge berörda parter ett klart besked om förfarandet. Om prövningen enligt 11 kap. medför att en plan eller ett lov upphävs kan det antas att överklagandet i normalfallet kan avskrivas som förfallet. Bestämmelsen behandlas i avsnitt 5.3.

15 kap.

3 § Om en talan om inlösen av ett markområde enligt 6 kap. 14 § har väckts, ska *mark- och miljödomstolen* omedelbart underrätta lantmäterimyndigheten.

Om det vid prövningen av målet om inlösen pågår ett ärende om fastighetsbildning i överensstämmelse med den detaljplan som gäller för markområdet, ska målet om inlösen förklaras vilande till dess att fastighetsbildningsärendet är slutligt avgjort.

Om en fastighet bildas som överensstämmer med detaljplanen, förfaller kommunens talan om inlösen.

Paragrafen innehåller bestämmelser om domstolsprövning.

Första stycket ändras endast genom att hänvisningen till fastighetsdomstol ersätts med en hänvisning till mark- och miljödomstol. Ändringen är en följd av att fastighetsdomstolarna läggs samman med miljödomstolarna och bildar nya mark- och miljödomstolar.

10 § En tvist mellan kommunen och en fastighetsägare om ersättning för gatukostnader eller kostnader för andra allmänna platser eller om villkoren för betalning av sådan ersättning prövas av den *mark- och miljödomstol* inom vars område fastigheten ligger.

I ett sådant mål ska *lagen (2010:000) om mark- och miljödomstolar* tillämpas. I mål om jämkning av ersättning enligt 6 kap. 37 § ska dock expropriationslagen (1972:719) tillämpas i fråga om rättegångskostnader.

Om fastighetsägaren förlorar ett mål om jämkning på grund av att fastighetsägaren har inlett rättegången utan tillräckliga skäl, får domstolen förordna att fastighetsägaren ska bära sina egna kostnader. Om fastighetsägaren inledde rättegången trots att det måste ha varit uppenbart för fastighetsägaren att talan väcktes utan skälig grund, får domstolen dessutom förplikta fastighetsägaren att ersätta kommunens rättegångskostnader.

Paragrafen innehåller bestämmelser om domstolsprövning.

Första stycket ändras endast genom att hänvisningen till fastighetsdomstol ersätts med en hänvisning till mark- och miljödomstol som en följd av att fastighetsdomstolarna läggas samman med miljödomstolarna till nya mark- och miljödomstolar.

I andra stycket ersätts hänvisningen till lagen (1969:246) om domstolar i fastighetsmål med en hänvisning till den nya lagen om mark- och miljödomstolar. Detta som en konsekvens av att den förstnämnda lagen upphävs och ersätts av lagen om mark- och miljödomstolar.

16.26 Förslaget till lag om ändring i lagen (2010:000) om utnämning av ordinarie domare

1 § Denna lag avser utnämning av ordinarie domare. Dessa är

1. justitieråd tillika ordförande, justitieråd tillika avdelningsordförande och övriga justitieråd i Högsta domstolen och Högsta förvaltningsdomstolen,
2. president, lagman samt råd tillika vice ordförande på avdelning och övriga råd i hovrätt och kammarrätt,
3. lagman, chefsrådmän och rådmän i tingsrätt och förvaltningsrätt,
4. *tekniska råd*,
5. ordförande i Marknadsdomstolen,
6. ordförande tillika chef och övriga ordförande i Arbetsdomstolen,
7. patenträttsråd tillika ordförande och övriga patenträttsråd i Patentbesvärsträtten,
8. ordförande i Försvarsunderrättsdomstolen.

I paragrafen finns bestämmelser om vilka som omfattas av det utnämningförfarande som framgår av lagen. I *punkten 4* har benämningarna fastighetsråd och miljöråd bytts ut mot tekniska råd.

16.27 Förslaget till lag om ändring i lagen (2010:000) om ansvar och ersättning vid radiologiska olyckor

I regeringens proposition 2009/10:173 *Kärnkraften – ökat skadeståndsansvar* föreslås en ny lag om ansvar och ersättning vid radiologiska olyckor. I propositionen föreslås en bestämmelse i 58 § lagen om ansvar och ersättning vid radiologiska olyckor enligt vilken talan om ersättning ska väckas genom ansökan om stämning vid miljödomstolen i Nacka tingsrätt. Bestämmelsen ändras så att talan om ersättning ska väckas vid mark- och miljödomstolen i Nacka tingsrätt.

I proposition 2009/10:173 föreslås att lagen om ansvar och ersättning vid radiologiska olyckor ska träda i kraft den dag regeringen bestämmer. Lagens ikraftträdande är beroende av när 2004 års ändringsprotokoll till den s.k. Paris- och tilläggskonventionen om skadeståndsansvar på atomenergins område träder i kraft. Lagen om ändring i lagen om ansvar och ersättning vid radiologiska olyckor träder därför också i kraft den dag regeringen bestämmer.

Förslaget, som inte fanns med i lagrådsremissen, innebär att det görs en ändring i den lag om ändring i fastighetsbildningslagen (1970:988) som har föreslagits i regeringens proposition 2009/10:170 En enklare plan- och bygglag. Ändringen är föranledd av att den aktuella ändringsförfattningen träder i kraft samma dag som förslagen i förevarande proposition, dvs. den 2 maj 2011. Ändringen innebär bl.a. att det till den ändringsförfattning som föreslogs i prop. 2009/10:170 fogas en övergångsbestämmelse om att äldre bestämmelser ska gälla i mål där huvudförhandling har inletts i fastighetsdomstol före ikraftträdandet. Detsamma ska enligt den föreslagna bestämmelsen gälla för mål i hovrätt och för mål i Högsta domstolen som har överklagats dit från hovrätt. Övergångsbestämmelsen motsvarar övergångsbestämmelsen i förslaget till lag om ändring i fastighetsbildningslagen i förevarande proposition.

Övriga ändringar avser 16 kap. 14 § och 17 kap. 3 §. I lagrådsremissens lagförslag var dessa ändringar infogade i förslaget till lag om ändring i fastighetsbildningslagen. Ändringarna, som i sak är oförändrade i förhållande till lagrådsremissens lagförslag, kommenteras i det följande.

16 kap.

14 § *Mark- och miljödomstolen får, efter vad som är skäligt med hänsyn till omständigheterna, besluta att sakägare som förlorar målet ska ersätta annan sakägare dennes rättegångskostnad. I övrigt ska 18 kap. rättegångsbalken tillämpas i fråga om rättegångskostnaderna.*

I mål om inlösenersättning ska dock sakägare som avstår mark eller särskild rättighet få gottgörelse för sin kostnad oberoende av utgången i målet. Detsamma ska gälla i mål om ersättning för marköverföring eller reglering av rättighet som avses i 5 kap. 10 a § andra stycket.

Första och andra styckena gäller inte, om annat följer av 18 kap. 6 eller 8 § rättegångsbalken. Ogillas i mål enligt andra stycket talan som har fullföljts av den som avstår eller upplåter mark eller rättighet, tillämpas 15 kap. 8 § plan- och bygglagen (2010:000).

Vinner *en* sakägare ett mål mot företrädare för allmänt intresse, kan domstolen tillerkänna *sakägaren* ersättning för rättegångskostnad, om det finns synnerliga skäl. Sådan ersättning ska *betalas* av staten eller, om endast kommunen företräder det allmänna intresset, av kommunen.

Ska i annat fall än som avses i 13 § kostnad för bevisning eller särskild åtgärd enligt rättens beslut *betalas* av allmänna medel, kan domstolen när det är skäligt *besluta* att kostnaden ska stanna på staten.

Paragrafen innehåller bestämmelser om rättegångskostnader.

I *första stycket* har en hänvisning till fastighetsdomstol ändrats till att i stället gälla mark- och miljödomstol. Eftersom ärendelagen fortsättningsvis som utgångspunkt ska tillämpas för fastighetsbildningsmålen har det i stycket också lagts till en uttrycklig hänvisning till rättegångskostnadsreglerna i 18 kap. rättegångsbalken.

Paragrafen har i övrigt moderniserats språkligt.

17 kap.

3 § I fråga om rättegången i *Mark- och miljööverdomstolen* tillämpas 16 kap. 9–13 §§, 14 § första, fjärde och femte styckena samt 14 a–16 §§. Dock ska 16 kap. 15 § inte tillämpas när *Mark- och miljööverdomstolen* återförvisar mål till *mark- och miljödomstolen*.

I mål som avses i 16 kap. 14 § andra stycket ska den som har att betala ersättning för mark eller rättighet, om inte något annat följer av 18 kap. 6 eller 8 § rättegångsbalken, alltid själv bära sina kostnader samt kostnad som han eller hon orsakar motparten genom att själv överklaga. Ogillas i ett sådant mål talan som har fullföljts av den som avstår eller upplåter mark eller rättighet, tillämpas dock 15 kap. 8 § plan- och bygglagen (2010:000). I övrigt ska bestämmelserna i 18 kap. rättegångsbalken tillämpas.

Bevis genom syn på stället får tas upp i *Mark- och miljööverdomstolen* endast om det finns synnerliga skäl.

Paragrafen innehåller bestämmelser om handläggningen i *Mark- och miljööverdomstolen*.

I *första stycket* har hänvisningar till 16 kap. 3 och 7 §§, som upphävs, tagits bort. Hänvisningar till fastighetsdomstol respektive hovrätt har ändrats till att i stället gälla mark- och miljödomstol respektive *Mark- och miljööverdomstolen*. En motsvarande ändring har även gjorts i *tredje stycket*.